

אילנה לוגסי־זבורוב

קוראים ולומדים בהנאה

מדריך למורה מחודש

ייעוץ מדעי:

ד"ר אתי כהן

ראש תכנית חינוך מיוחד
במכללה האקדמית לחינוך על שם קיי

תודות:

אני מודה למנהלת ביה"ס גבים בב"ש, הגב' ליאורה פוס-גלוסקא,
ולצוות המורות, קלודין סרודי, שולי מזור, קידושה רויטמן-במנולקר ומלכה סגרון,
על שיתוף הפעולה ועל ההתנסות הראשונית בשיטה.
תודה מיוחדת לענת אוזן על שליוותה אותי במסירות..

מוציאים לאור:

דוד רכגולד ושות' חברה בע"מ

א"ת חולון

טלפון: 03-5597060

www.rachgold.co.il

www.books4u.co.il

עריכה לשונית: **דפנה גול**

עריכה מגדרית: **שרה אופק נימן**

עריכה גרפית, עטיפה ואיורים:

אודי טאוב - אסתטיקס

לוחות: **אור-ניב, ר. בע"מ**

דפוס: **ש. דוזלי בע"מ**

© כל הזכויות שמורות

* כל הזכויות ליצירות בספר שמורות למחברים או לאקו"ם.
עשינו ככל שביכולתנו למצוא ולציין את בעלי הזכויות.
אנו מתנצלים מראש על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נתקן במהדורה הבאה.

נדפס בישראל

תוכן העניינים

עמוד	פרק נושא
5	א הצגת השיטה
6	ב המקראה
6	1. תכולת המקראה
6	2. החוברת "מדפוס לכתב בהנאה"
7	3. מבנה כל ספר
8	ג עקרונות שיטת הקריאה
8	1. רקע
9	2. כיצד מיושמות המלצות התכנית להוראת הלשון מנובמבר 2011 בתכנית הקריאה "קוראים ולומדים בהנאה"?
9	2.1 רכישת קריאה וכתביה
9	2.1.1 תכנית הרכישה הקוד האלפבית, מודעות פונולוגית בוגרת, הכרת האלף-בית
10	2.1.2 דיוק בפענוח
10	2.1.3 פענוח בשטף
11	2.2 קידום הבנת הנקרא והבנת הנשמע
13	2.3 קידום תהליכי כתיבה
14	2.3.1 חיזוק הידע הפונולוגי החשוב לאיות פונטי
14	2.3.2 חיזוק הידע המורפולוגי
15	2.3.3 חיזוק הידע האורתוגרפי
16	2.3.4 חיזוק הידע הסמנטי
16	2.3.5 חיזוק הידע ההקשרי
16	2.3.6 מוסכמות כתיבה
16	2.3.7 השוואה בטבלה בין מקורות מידע שונים או בין סיפורים שונים העוסקים באותו נושא
17	2.3.8 כתיבת סיפור
17	2.3.9 כתיבת ברכה
17	2.3.10 כתיבת מכתב
17	2.3.11 כתיבת הזמנה
18	2.3.12 כתיבת מודעה
18	2.3.13 כתיבת רשימה
18	2.3.14 כתיבת דיווח או חוויה
18	2.3.15 כתיבת דו-שיח בתוך בועות דיבור
19	2.3.16 כתיבת פרסומת
19	2.3.17 כתיבת טיעונים בעד ונגד
19	2.3.18 היציגים חזותיים
19	2.3.19 כתיבת סיפור לתמונה
19	2.4 קידום השיח הדבור
22	2.5 קידום קריאה להנאה
23	2.5.1 הטקסטים הנרטיביים
23	2.5.2 הטקסטים המידעיים
24	2.5.3 טקסטים מהמקורות היהודיים
25	2.5.4 עידוד קריאת ספרים
25	2.6 הרחבת אוצר מילים
27	2.7 קידום ידע מטה-לשוני - טיפוח הלשון כתשתית להבנת הנקרא ולהבנת הנשמע
27	2.7.1 התחום התחבירי - הקשר בין המילים המרכיבות משפט, השימוש בסימני פיסוק
27	2.7.2 התחום המורפולוגי - הרכיבים הדקדוקיים במילה
29	2.7.3 תחום הערנות המטה-לשונית
29	2.8 הוראת יצירות ספרות
30	2.9 הקניית יכולת הפענוח אצל אוכלוסיית הילדים המתקשים כבסיס לקידום הבנת הנקרא וכן עיסוק מובנה בתהליכי הבנת הנקרא המתאימים לתלמידים המתקשים
31	2.10 היבטים ייחודיים לחינוך הממלכתי-דתי
31	2.11 כלים למעקב - הערכה שוטפת של יכולות הפענוח וההבנה
33	ד ייחודיות השיטה
33	1. לימוד הקוד האלפביתי

33	סדר הקניית העיצורים	1.1
33	סדר הקניית התנועות	1.2
34	לימוד גלוי ומפורש של כל העיצורים לפי תנועה מובילה	1.3
34	הדגש והשווא	1.4
34	בחירת המילים	1.5
35	2. עושר לשוני	
35	3. העשרת הידע על העולם	
37	ה	ארגון הכיתה
37	1. כלים להקניית האותיות והתנועות	
37	2. פינת כתיבה	
38	3. פינת משחקים	
38	3.1 חיזוק הכרת ההברות	
39	3.2 חיזוק תהליך אנליזה-סינתזה (משפר את הדיוק בקריאה)	
39	3.3 חיזוק התחום הלשוני	
39	4. פינת ספרייה	
40	ו	הדידקטיקה של השיעורים
40	1. העקרונות המובילים את הוראת הקריאה בתכנית "קוראים ולומדים בהנאה"	
40	2. דרך העבודה הזוהה בספרים	
41	2.1 תרגול המיומנויות הקשורות למודעות הפונולוגית	
42	2.2 הקניית הקוד האלפביתי: דרך העבודה	
44	2.3 המפגש עם טקסטים, העיבוד והקריאה שלהם	
47	2.4 המלצות לשיפור דיוק בקריאה	
47	2.5 המלצות לשיפור שטף קריאה	
48	2.6 משימות העשרה	
48	2.7 הוראות לעבודה	
48	2.8 דיון בעבודת התלמידים	
48	3. התייחסות לכתיבת התלמידים	
49	4. מבדקים פרטניים	
51	ז	המלצות לדרך העבודה בספרים
51	1. הספר הראשון	
51	1.1 מהלכי שיעור לספר הראשון	
68	1.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 1	
69	2. הספר השני	
69	2.1 מהלכי שיעור לספר השני	
84	2.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 2	
85	3. הספר השלישי	
85	3.1 מהלכי שיעור לספר השלישי	
95	3.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 3	
96	4. הספר הרביעי	
96	4.1 מהלכי שיעור לספר הרביעי	
113	4.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 4	
114	5. הספר החמישי	
114	5.1 מהלכי שיעור לספר החמישי	
126	5.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 5	
127	6. הספר השישי	
127	6.1 מהלכי שיעור לספר השישי	
152	6.2 טבלה המרכזת את מיקום היצירות והטקסטים השונים ושיוכם למעגלים השונים בספר 6 ממלכתי וממלכתי-דתי	
154	ח	ביבליוגרפיה
156	נספח א	מבדק להערכת המודעות הפונולוגית
157	נספח א1	המלצות לחיזוק המודעות הפונולוגית
159	נספח ב	רשימת כרטיסי הלוטו והמבדקים
163	נספח ג	הנחיות לגבי אופן העברת המבדקים
164	נספח ד	המבדקים

פרק א': הצגת השיטה

השיטה "קוראים ולומדים בהנאה" ללימוד הקריאה מבוססת על הגישה הפונטית והמאוזנת. בשיטה זו נמצאים כל הרכיבים ההכרחיים להוראת קריאה לפי ההמלצות מוועדת שפירא ולפי ההמלצות לכתיבת תכנית הלימודים "חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות" (התשס"ג). פירוט לכך יובא בפרק ג' במדריך זה. בשיטה זו מקנים את הצירופים (עיצורים ותנועות) ברצף שיוסבר בפרק ד' על ייחודיות השיטה. כמו-כן כל מרכיבי הפענוח - הכוללים דיוק ומהירות - מטופלים באופן מובנה ומדורג. בספר משולבות עבודות רבות בתחום השפה הדבורה, השפה הכתובה, הלשון, החשיבה מסדר גבוה ומטה-קוגניציה. העיסוק בתחום הלשוני כולל מורפולוגיה, ידע סמנטי, תחביר, ערנות מטה-לשונית, הבנת הנקרא והבנת הנשמע.

הטקסטים הם מתחומי ידע שונים: טבע (חי וצומח), חוויות מחיי היום-יום של הילדים, מסורת יהודית, ידע כללי על העולם, ערכים, משפחה, חברות, שבת, חגים ועונות השנה. הטקסטים הם ממגוון הסוגות ועולמות השיח בהתאם לתכנית הלימודים: טקסטים מידעיים מסוגים שונים, טקסטים נרטיביים, טקסטים לא-רציפים, טקסטים הלקוחים מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית (הוראות, רשימה, הודעה, הזמנה, ברכה, מכתב אישי) ומעולם השיח של תקשורת המונים (דיווח), וכן טקסטים ממגוון יצירות ספרות איכותיות (יצירות מהליבה וממעגל הבחירה השני) כמו סיפורים, שירים, טקסטים מהמקורות היהודיים וספרים. הסיפורים המשמשים להליך רכישת הקריאה, נכתבו בשפה בהירה, מעוררת עניין, מרתקת ואף הומוריסטית. לסיפורים שולבו פעילויות של זיהוי תוכן גלוי והיקשי ואף משימות יצירתיות וביקורתיות ופעילויות בתחום השיח הדבור. בכל יחידת לימוד יש פרק העוסק בהעשרה שפתית, ובו פעילויות מגוונות ומאתגרות.

פרק ב': המקראה

1. תכולת המקראה

המקראה כוללת שישה ספרי לימוד ותרגול לתלמידים:

- 1) ספר להקניית התנועות **קמץ, פתח ושווא** - מיועד לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי;
- 2) ספר להקניית התנועה **חיריק** - מיועד לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי;
- 3) ספר להקניית התנועה **חולם** - מיועד לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי;
- 4) ספר להקניית התנועות **צירה וסגול** - מיועד לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי;
- 5) ספר להקניית התנועות **קובץ ושורוק** - מיועד לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי;
- 6) ספר שעניינו **שבת, חגים ועונות השנה** - לספר שתי גרסאות, אחת מיועדת לחינוך הממלכתי, והאחרת לחינוך הממלכתי-דתי.

הספרות המומלצת, האיורים וכל התכנים בספרים 1 - 5 מתאימים הן לחינוך הממלכתי והן לחינוך הממלכתי-דתי, ולכן הם יוצאים בגרסה אחת. הספר השישי יוצא בשתי גרסאות, אחת מתאימה לחינוך הממלכתי-דתי והאחרת לחינוך הממלכתי.

בספר 1 נלמדים העיצורים (והאותיות) על-פי הרצף הזה: ש נ ג ח ב א ס ה ל ד ו ר מ י ט ש פ ב ק ת פ ז כ פ. השיקולים לבחירת הרצף הזה מבוססים על ידע פונולוגי ועל ידע חזותי, כפי שיוסבר ב**פרק ד'** על ייחודיות השיטה. בכל ספר משולבות פעילויות של דיוק, שטף, הבנת הנקרא, הבנת הנשמע, טיפוח הכתיבה למטרות שונות, הרחבת הידע הלשוני, ידע העולם וכן ידע על המסורת היהודית.

הערות

1. כל הטקסטים והפעילויות מנוקדים על-פי כללי הניקוד המסורתי, אולם כדי לא לבלבל את התלמידים בסימנים שאין להם ערך פונטי, הוחלט שלא לסמן את הדגשים, למעט באותיות ב', כ', פ'.
2. כדי ליצור לכידות בטקסטים ובמשפטים, אלה הנקראים על-ידי התלמידים על-פי שלבי הלימוד, נעשה שימוש בכמה מילות מפתח: **שְׁלוֹם, תּוֹדָה, לֹא, אֶת, שָׁל.** על המורה ללמד מילים אלה באופן גלובלי לפני למידתם בטקסט. מומלץ לכתבם על הלוח ולתלות כרטיסיות של המילים האלה באופן קבוע על הקיר.

נוסף על ששת הספרים יקבלו כל התלמידים ערכת לוטו.

כמורכן מצורפים עזרי לימוד כיתתיים להמחשת הנלמד: רצועת אותיות ה-א"ב, מסדרה לתיאום בין הסמל לבין התמונה או לתרגילי אנליזה-סינתזה, כרטיסיות זיכרון (לכל הציורופים) המכילות הברה ומתחתיה תמונה תומכת-זיכרון (הציורוף הכתוב מתאים תמיד לצליל הפותח של המילה המצוירת). כמו-כן מצורף לוח צלילים לתצוגה מתחלפת של צלילים בכיתה. המדריך למורה כולל המלצות לארגון הכיתה, הצעות ללימוד הקריאה והכתיבה, ניתוח היצירות הספרותיות, קטעי המידע והמקורות היהודיים, וכן ערכת מבדקים להערכת תפקוד התלמידים בקריאה ולתפקודם בתחומי המודעות הפונולוגית.

2. החוברת "מדפוס לכתב בהנאה"

החוברת "מדפוס לכתב בהנאה" עוסקת במעבר מאותיות הדפוס לאותיות הכתב. היא מיועדת ללימוד בתוך כדי העבודה בספר החמישי.

השיקולים לבחירת סדר לימוד אותיות הכתב מובאים בחוברת עצמה. התרגול בכתיבת אותיות הכתב נעשה בתוך כדי פעילויות העשרה לשונית וחשיבתית.

השיקולים לעבודה על אותיות הכתב לקראת סוף רכישת הקריאה:

1. לימוד מערכת סמלים אחת - התלמידים נתקלים בספרים במערכת סמלי הכתב של הדפוס. חשיפה לשתי מערכות של סמלי הכתב תכביד עליהם בתהליך רכישת הקריאה. השימוש בכתיבה באותיות דפוס, הזהה לזו המופיעה בספרים, תקל את הזכירה של מערכת סמלים זו ותקל את רכישת הקריאה.
2. מבחינת העיצוב הגרפי - עיצוב אותיות הכתב דורש בעיקר ביצוע תנועות מעגליות ביד, ותנועות מעגליות מתפתחות בשלב מאוחר יותר, והן קשות יותר לביצוע בהשוואה לתנועות גרפיות הדורשות קווים ישרים (מודלינגר), ולכן כדאי לדחות את לימוד אותיות הכתב לשלב מאוחר יותר.

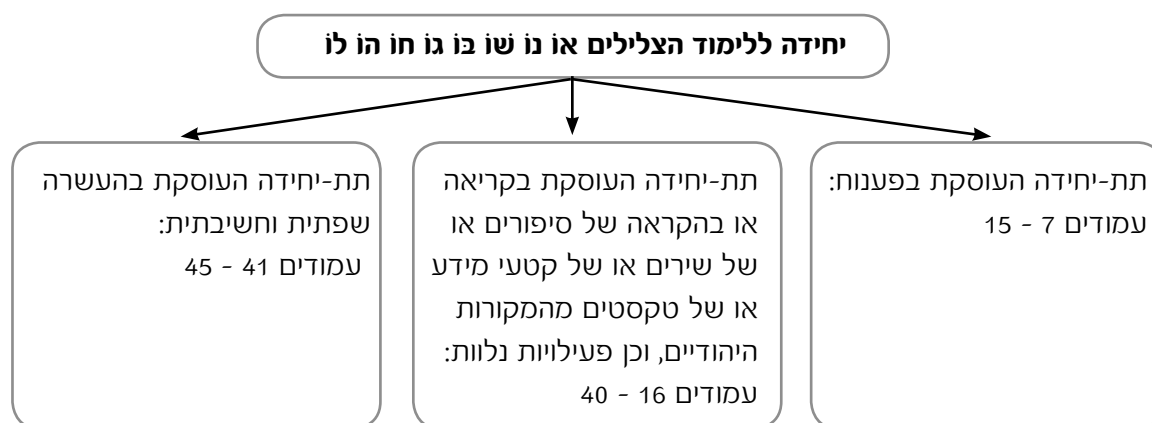
3. מבנה כל ספר

כל ספר מחולק לכמה יחידות הוראה. בכל יחידת הוראה לומדים צליל אחד או כמה צלילים ביחד.

כל יחידת הוראה (העוסקת בצליל אחד או בכמה ביחד) מחולקת לשלוש **תת-יחידות**:

- (1) הקניית הקוד האלפביתי (גם תת-יחידה זו מדורגת);
- (2) קריאת סיפורים וקטעי מידע, הקראה על-ידי המורה (הבנת הנשמע) והשלמת מטלות מתאימות לטקסטים;
- (3) העשרה שפתית וחשיבתית.

דוגמה מהספר השלישי:

פרק ג': עקרונות שיטת הקריאה

1. רקע

בנובמבר 2011 נכתבו תבחינים לכתובת ספרי לימוד לכיתה א', להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות א'-ב'.

להלן המטרות הנכללות בתבחינים אלה.

- (1) **רכישת קריאה וכתובה** - פענוח הכתוב (דיוק ושטף), מיומנויות אלפביתיות (מודעות פונולוגית וידע שמות האותיות), רכישת מוסכמות הכתב והכתיב בהתאם לשלבי ההתפתחות השונים של התלמידים. ההיצגים הגרפיים צריכים להתאים לגיל הלומדים, האיורים יהיו אסתטיים וברורים. הפענוח ייתמך לאורך כל הספר בפעילויות המפתחות את הכשירות האוריינית הרחבה של התלמידים ואת הכשירות הספרותית שלהם. הטקסטים לקריאה עצמית צריכים להיות מדורגים, רלוונטיים ומעניינים, והם יכללו תכנים, אוצר מילים ותופעות לשוניות בעלי ערך לימודי.
- (2) **קידום הבנת הנקרא והבנת הנשמע** - בטקסטים נרטיביים, בטקסטים עיוניים ובטקסטים מהמקורות היהודיים יש להורות באופן מפורש את הכישורים הנדרשים להבנת טקסטים אלו כמו: אוצר מילים, תחביר, הבנה מסדר גבוה, הפעלת תהליכי בקרה, פתרון בעיות והערכת הנאמר. התכנים של הטקסטים יהיו משמעותיים ורלוונטיים לתלמידים.
- (3) **קידום תהליכי כתיבה** - הוראה מפורשת של מיומנויות ואסטרטגיות, כתיבה בהתאם לשליטה במערכת הכתב וכן טיפוח הפקת טקסטים דבורים (עליהם נשען בתחילה הטקסט הכתוב) במגוון הסוגות השונות.
- (4) **קידום השיח הדבור** - הוראה מפורשת של אסטרטגיות ושל מיומנויות הנדרשות להאזנה ולדיבור, כחלק מפיתוח של תרבות שיח. הפעילויות תהיינה בזיקה לטקסטים כתובים או כמטרה בפני עצמה.
- (5) **קידום קריאה להנאה** - יש לזמן חומר קריאה שיתאים ליכולות הפענוח של התלמידים, כך שלא ישקיעו מאמצים בפענוח ויוכלו ליהנות מהקריאה. נוסף על כך, יש לקרוא בפני התלמידים מתוך ספרים הקשורים לתחומי העניין של התלמידים, וכך ייווצר הקשר בין קריאה להנאה.
- (6) **הרחבת אוצר מילים** - הרחבת אוצר המילים תיעשה בהקשר טקסטואלי (תלמידים קוראים או מאזינים לקריאת המורה מהספרות היפה או מהמקורות היהודיים). יש ללמד במפורש אסטרטגיות להבנת מילים חדשות באמצעות רמזי הקשר שונים (מילים נרדפות, מילים מנוגדות, קשרי סיבה ותוצאה, קשרי הכללה) וכן באמצעות ניתוח מורפולוגי של המילה והישענות על ידע סמנטי של מילים מאותו השורש.
- (7) **קידום ידע מטה-לשוני** - לימוד שיטתי בתחום זה ייעשה בהקשרים טקסטואליים ובתוך כדי הדגשת התפקידים של הלשון בהקשר לטקסט. הוראת הלשון תיעשה הן כחלק מתהליך רכישת הקריאה והכתיבה, הן כחלק מהתנסות בשיח דבור והן כחלק מעיסוק בתופעות לשוניות הקשורות לטקסט הנקרא (הכרת תפקידים של סימני הפיסוק נקודה וסימן שאלה, הכרת דרכי השימוש בהם בטקסט כתוב, הכרת אוצר מילים והבנת מילים על-פי שורש המילה, הכרת סיומות האופייניות למילים בצורת זכר ובצורת נקבה, ביחיד ובריבים וכדומה).
- (8) **הוראת יצירות ספרות** - כל יצירה תיקרא בפני התלמידים על-ידי המורה, גם אם הם כבר קוראים בעצמם, וגם אם טרם רכשו את הקריאה ברמה המאפשרת להם קריאה עצמית להנאה. אפשר לבחור ביצירות

(סיפורים, טקסטים מידעיים, טקסטים מהמקורות היהודיים, שירים ואף ספרים שלמים) מתוך המעגלים השונים של תכנית הלימודים בשפה, כדי לעודד קריאה, הנאה והבנה ספרותית.

9) הקניית יכולת הפענוח אצל אוכלוסיית הילדים המתקשים, כבסיס לקידום הבנת הנקרא, וטיפול ההבנה למתקשים - תהליכי ההוראה צריכים להתייחס לשונות של התלמידים כדי לקדם. יש להציע להם תרגילים המתאימים להם.

10) היבטים ייחודיים לחינוך ממלכתי-דתי - תכנית הלימודים תכיל טקסטים מהמקורות היהודיים אשר ישולבו בנושאים שהספר עוסק בהם. העיסוק בטקסטים מן המקורות היהודיים יכוון לחיפוש אחר משמעויות נרחבות הקשורות לחיי היחיד והחברה מנקודת המבט של היהדות. כמו־כן יודגשו המאפיינים והייחודיות של השפה ברבדיה השונים, בהתאם לגיל הלומדים. חשוב להיצמד ללשון המקור גם אם היא קשה מדי. במקרים כאלה אפשר לעבד מעט את הטקסטים כך שיתאימו ללומדים הצעירים. יש להכיר לתלמידים מאפיינים לשוניים-תחביריים הייחודיים לטקסט המקראי. בתהליכי הבנת הנקרא יש להתייחס לפשט ולדרש (פרשנות).

11) כלים למעקב - המדריך למורה צריך להכיל כלים למעקב אחר התקדמות התלמידים והסבר כיצד להשתמש במדריך וכיצד לפעול בהתאם לתוצאות הבדיקה.

בהתבסס על כל הנאמר לעיל פותחה השיטה "קוראים ולומדים בהנאה" להוראת הקריאה, המבוססת על הגישה הפונטית-מאוזנת.

2. כיצד מיושמות המלצות התכנית להוראת הלשון מנובמבר 2011 בתכנית הקריאה "קוראים ולומדים בהנאה"?

2.1. רכישת קריאה וכתביבה

2.1.1 רכישת הקוד האלפביתי, מודעות פונולוגית בוגרת, הכרת האלף-בית

בתכנית הקריאה "קוראים ולומדים בהנאה" הושם דגש על לימוד ישיר של הקוד האלפביתי באופן מדורג ומובנה, המאפשר לרכוש בקלות את הקוד האלפביתי, ובכך נותן מענה לתלמידים מיומנים פחות. (השיקול לבחירת הרצף המסוים של הקניית העיצורים והתנועות יוסבר בפרק ד', סעיפים 1.1 ו- 1.2.)

בתחילתה של כל יחידת הוראה עוסקים בהכרה גלויה ומפורשת של הקוד האלפביתי: הצגת הגרפמות החדשות הנלמדות; זיהוי הגרפמות מתוך כמה מסיחים; היזכרות בגרפמות המתאימות לתמונה (התלמידים נדרשים לכתוב את הצליל המתאים לתחילת המילה ללא רמז של אות כתובה); השלמת חלקי מילה לפי תמונה מוכרת; בניית מילים מחלקיהן; התאמת מילה לתמונה מתוך מסיחים הדומים למילת המטרה מבחינת התבנית או דומים למילת המטרה מבחינת הצליל של תחילת המילה או של סוף המילה. התרגול הרב בקוד האלפביתי מדורג ולפי דרגות קושי. בתחילה נדרשים התלמידים לתהליכי זיהוי ורק אחר־כך לתהליכי היזכרות. לתלמידים הפחות-מיומנים מומלץ להשתמש בלוחות הלוטו המצורפים לכל ספר (ראו טבלה בנספח ב': כרטיסי הלוטו והמבדקים) ובכרטיסיות המסדרה המאפשרות לתרגל התאמת הצליל לתמונה (ראו בפרק זה, סעיף 2.9).

בתהליך לימוד הקוד האלפביתי מודגש הטיפול במודעות הפונולוגית (מודעות ליחידות היסוד שמהן מורכבות המילים הדבורות), שהיא תנאי בסיסי והכרחי להבנת העיקרון האלפביתי (בנטין, 1997, Bowey 2005, Goswami2001). כדי שהילדים יבינו את העיקרון האלפביתי, הם צריכים להיות מודעים לחלקי המילה המושמעת. בפעילויות בספרים

הילדים נדרשים לזהות את התת-הברה הפותחת, האמצעית או הסוגרת, לפרק את המילה לכל מרכיביה בזמן הכתבה ולצרף את החלקים למילה שלמה. לפי המחקרים של בנטין (1997), בוי (2005), גוזואמי (2001) ואחרים, המודעות הפונולוגית הבוגרת (עוסקת במניפולציה על מילה דבורה ברמה תת-הברתית וברמה פונמית) מתפתחת כתוצאה מחשיפה להפנמת העיקרון האלפביתי, והתפתחותה מאפשרת התקדמות ברכישת הקריאה. כלומר הקשרים הם הדדיים.

ישנם ילדים שהחשיפה לקוד האלפביתי איננה מספיקה להם לפיתוח המודעות הפונולוגית הבוגרת הנחוצה כדי לתרגם את הצלילים לפונמות. לכן יש צורך בעבודה ממוקדת בתחום זה.

נוסף על העבודה השוטפת בספרים בנושא המודעות הפונולוגית, מובאות ב**נספח א'ו** של המדריך המלצות לחיזוק המודעות הפונולוגית.

בתהליך לימוד הקוד האלפביתי מושם דגש במדריך ובספר גם על חיזוק השליטה בזיהוי אותיות האלף-בית, בשיומן ובהגיית צלילן בהתאם לצורך ובהכרת הרצף הנכון שלהן. לשם כך נעזרים במשחקים ובשירים שונים. (לא לכל התלמידים יש הידע הזה מהגן.) חוקרים רבים (לוי, א. 2001; לוי, א., 2008, בוי, 2005) בארץ ובעולם מדווחים כי לילדים השולטים בידע על האותיות יש סיכויים טובים יותר להצליח ברכישת הקריאה והכתיבה בבית הספר, ואילו אלה חסרי הידע נמצאים בסיכון לכישלון ברכישת הקריאה והכתיבה.

2.1.2 דיוק בפענוח

במדריך זה יש הנחיות למורה על שילוב של משחקי קריאה שונים, הכתבות ואופני פירוק מילה בדרכים שונות כדי לחזק את הקריאה המדויקת. העיסוק בתרגילים לשיפור הדיוק בפענוח קודם לעיסוק בשיפור השטף בפענוח (Stanovich, K. E. 1980; Perfetti, C.A. 1985). ברוח זו מובאות ב**פרק ה'** המלצות לארגון הכיתה (תרגילי אנליזה-סינתזה), וב**פרק ו'** מתוארת הדידקטיקה של השיעורים.

2.1.3 פענוח בשטף

לאחר רכישת מיומנות הדיוק מושם דגש על השטף בפענוח הכתוב. יכולת השטף מושגת בשיטה זו גם הודות לסגנון הכתיבה הקריא והידידותי של הטקסטים המיועדים לקריאה על-ידי התלמידים, וכן בזכות התכנים המעניינים והרלוונטיים. סגנון הכתיבה נשען על המאפיינים שהומלצו על-ידי ארמברוסטר ואנדרסון (Armbruster & Anderson, 1998). (המלצות נוספות לשיפור השטף בקריאה מובאות ב**פרק ו', סעיף 2.5**.)

סגנון הכתיבה בסיפורים המלווים את תהליך רכישת הקריאה, נשען על כמה עקרונות המובאים להלן. סגנון זה תורם לשטף בקריאה, לעניין רב בקריאה ולשיפור הבנת הנקרא.

א. **אוצר מילים** - רוב המילים המופיעות בסיפורים שכיחות ומוכרות לילדים מחיי היום-יום, ולצדן מספר מצומצם של מילים השייכות למשלב לשוני גבוה. המילים חוזרות על עצמן בסיפורים וגם בפעילויות הנלוות, דבר זה מוביל לזיהוי מהיר של המילים ולקריאה בשטף.

ב. **הטקסטים** - המשפטים בטקסטים הם קצרים, ורובם בנויים על-פי המבנה הקלסי בסדר שקוף של נושא-נשוא-מושא כדי להקל את שטף הקריאה ואת ההבנה. במקרה של דו-שיח המדברים מופיעים תמיד לפני ציטוט, ודבריהם בדיבור ישיר כדי להקל את המעקב אחר השתלשלות האירועים. יש טקסטים המכילים שאלות ותשובות בגוף הסיפור, ויש המסתיימים בשאלה כדי לעורר מתח ועניין אצל הקוראים.

ג. **מאפיינים היצגיים** - אופן הצגת הכתוב על הדף תורם גם הוא לשטף הקריאה. אופן הצגת הכתוב נתמך במחקרם של אוברשלד והיילי (Overschelde & Healy, 2005). חוקרים אלה מצביעים על החשיבות ברווח גדול בין השורות. לטענתם, רווח שהוא גדול מהמקובל בספרים (רווח "משולש") מסייע בזיהוי מהיר של אותיות, של מילים ושל הטקסט בכללותו. לפי תוצאות מחקריהם, קיים תהליך חזותי מסוים של מידע המתקבל מהשורות הסמוכות לשורה המתוהלכת, ומידע עודף זה מפריע, כמובן, לקריאה ומאט את

המהירות. במחקר של סנדר ומקרומיק (Sanders & McCormick, 1993) נמצא כי הכמות האידיאלית של מילים בשורה היא כארבע (12-14 אותיות).

לפיכך עומדו הסיפורים בהתאם: **הרווחים** בין השורות גדולים, והם מצטמצמים בהדרגה בספרים האחרונים; **השורה קצרה**, ובדרך כלל יש בה כארבע-חמש מילים; **גודל האות** גדול בספרים הראשונים, והוא קטן בהדרגה, ותמיד מושם דגש על היחס בין גודל האות לבין הרווחים בין השורות ובין המילים; **איורים** רבים שובצו בחוברות, והם מושכים את העין, ממחישים את התוכן הכתוב ולכן גם מקלים את ההבנה, הם משעשעים ומעוררים מוטיבציה לקריאה, וכך הם תורמים לשיפור מהירות הקריאה.

הפענוח נתמך לאורך כל הספר בפעילויות המפתחות את הכשירות האוריינית הרחבה ואת הכשירות הספרותית של התלמידים בארבע האפנויות של השפה: דיבור, האזנה, קריאה וכתובה. מיומנויות הבנת הנקרא והכישורים הלשוניים באים לידי ביטוי כבר בשלבים הראשונים של לימוד הקריאה בד בבד עם פעילויות לטיפול הבנת הנשמע, המתבצעות בעקבות האזנה לטקסטים מרשימת יצירות הספרות.

רכישת מוסכמות הכתב והכתיב מתבצעת בהתאם לשלבי ההתפתחות השונים של התלמידים. כאשר התלמידים נדרשים לכתוב משפט או משפטים או תשובה לשאלה, חשוב להכין אתם כללים ולתלות אותם על הלוח וכן לחלק לכל אחד ואחת מהתלמידים כרטיס שכתובים בו כללי הכתיבה, והם יוכלו לבדוק באמצעותו את התוצר שלהם (ראו **סעיף 2.3**, קידום תהליכי כתיבה).

2.2 קידום הבנת הנקרא והבנת הנשמע

יכולת הבנת הנקרא מתבטאת באמצעות מתן המשמעות לכתוב. חוקרים מסבירים כי היכולת להבין את הנקרא תלויה ביכולת הפענוח, ביכולת קוגניטיביות ומטה-קוגניטיבית (פיקוח על ההבנה), ביכולות שפתיות וכן בידע על העולם ובמוטיבציה (סטנוביץ, 1986, Stanovich וגם Perfetti, C.A., & Labdi. N. & Oakhill, 2005). לדבריהם, בגילים הצעירים יכולת הפענוח מהווה מעין צוואר בקבוק לאפשרות של התבטאות בהבנת הנקרא, משום שעדיין התלמידים לא הגיעו ליכולת פענוח טובה. החוקרים מצאו בכיתות היסוד קורלציה גבוהה מאוד בין יכולת הפענוח לבין יכולת הבנת הנקרא. יכולת הבנת הנשמע נשענת על אותן היכולות של הבנת הנקרא, מלבד יכולת הפענוח. מכאן אפשר לגזור דרכי התערבות המטפחות את יכולת הבנת הנשמע בגילים הצעירים במהלך האזנה לטקסטים ובעקבותיה, כדי שבבוא הזמן, כאשר יכולת הפענוח תשתפר, יוכלו הילדים לקרוא בעצמם טקסטים ברמות גבוהות ולהביןם. הבנת הנקרא תגיע לאותה רמה טובה כמו רמת הבנת הנשמע, משום שטיפלנו ביכולות המשותפות.

גם הטקסטים המיועדים לקריאה על-ידי התלמידים, מרחיבים את ידע העולם ומעשירים את התלמידים גם בתחום הלשוני, וזאת למרות מגבלות הצלילים שמהם מורכבות המילים שבטקסטים.

אסטרטגיות בתחום הבנת הנקרא והבנת הנשמע

טיפול הבנת הנקרא נעשה הן בפעילויות בתחום הלשון והמטה-לשון כפי שיפורטו ב**סעיף 2.7**, והן באמצעות אסטרטגיות הבנה, שנדרשת בהן הבנה ברמות קושי שונות: ברמה מילולית, ברמה מפרשת וברמה ביקורתית, ונדרש פיקוח על ההבנה.

העיסוק בהבנת הנקרא מתמקד בארבעה שלבים: הטרמה, הכוונה לפני קריאה, מעבר לקריאה, ופעילויות לאחר קריאה הכוללת שאלות ברמות הבנה שונות.

דוגמה: בספר השני, עמוד 21 : מה קרה לאילנית?

שלב 1: הטרמה לפני קריאת הסיפור: התערבות המורה נדרשת בשלב זה רק כאשר צריך להקנות ידע חדש ואוצר

מילים, אשר בלעדיהם הקוראים לא יוכלו להבין את הכתוב. (המלצות לפעילויות טרום קריאה נמצאות בפרק ו'). יש להפנות את התלמידים לכותרת (מומלץ לכתוב את הכותרת על הלוח) ולאיוורים ולשאל על מה, לדעתם, יסופר בסיפור (העלאת השערות).

שלב 2: לפני המעבר לקריאה - שאלת הכוונה: כדאי לכתוב על הלוח שאלת הכוונה ("מדוע האילנית קפצה מן העץ וברחה?").

שלב 3: מעבר לקריאה: התלמידים קוראים מספר פעמים באופנים שונים, כפי שמפורט בהמלצות לשיעורים.

יש להתייחס לשאלת הכוונה שנשאלה לפני הקריאה, וגם להשערה (האם התאמתה?).

שלב 4: לאחר קריאה - שאלות ברמות הבנה שונות: אפשר לבקש מהתלמידים למספר את השורות ולשאל שאלות המתייחסות לשורות מסוימות. התלמידים מותחים קו בטקסט מתחת לתשובה המתאימה. חשוב לשאל שאלות הדורשות יכולת של היקשים ולהסביר לתלמידים שהתשובה אינה מצויה בטקסט, אלא רק נרמזת, ומהכתוב אפשר להבין על התשובה. מומלץ למתוח קו בצבע כלשהו מתחת לתשובה שהיא גלויה בטקסט, ובצבע אחר מתחת לתשובה שהיא רק נרמזת בטקסט, ואפשר להסיקה על-סמך הכתוב.

דוגמה

מדוע, לדעתכם, לא ראתה שירה את האילנית שקפצה למקום אחר? השאלה דורשת יכולת היקש, והיא מסתמכת על ידע עולם שהוקנה על-ידי המורה לפני קריאת הסיפור (האילנית יכולה לשנות את צבעה לגוני הירוק, החום והצהבהב בהתאם לסביבה בה נמצאת).

דוגמות לשאלות ברמות הבנה השונות

רמת הבנה מילולית

בספר השלישי, עמוד 29: למי חמישה גוזלים?

בספר השלישי, עמוד 93: סידור משפטים ברצף לפי הסיפור.

בספר הרביעי, עמוד 93: סידור תמונות ברצף לפי הסיפור.

בספר הרביעי, עמוד 110: הקפת תמונה מתאימה על-פי סיפור.

בספר השלישי, עמוד 55: מתיחת קו בין משפט לתמונה.

בספר הראשון, עמוד 125: הבנת הוראות מילוליות.

בספר הרביעי, עמוד 81: הוראות ביצוע כדי לראות קשת.

בספר הרביעי, עמוד 120: מילוי הוראות להכנת גלידת פטל.

בספר החמישי, עמוד 68: מילוי הוראות.

רמת הבנה משתמעת

ברמה זו נדרשת יכולת לעשיית היקשים, ומשתתפת גם יכולת הכללה.

בספר הראשון, עמוד 120: מה המסקנה? האם דייגים אוהבים שקנאים?

בספר השלישי, עמוד 20: מה הרגיש אלון כאשר הבלון הצהוב עף? מה נותר לאלון?

בספר השלישי, עמוד 81: למה אמרה אימא כי צריך ללמוד תורה בגן?

בספר השלישי, עמוד 62: כתבו כן או לא.

בספר השלישי, עמוד 21: תנו שם חדש לסיפור.

בספר הרביעי, עמודים 122, 158: חידות: מי אני?

בספר הרביעי, עמוד 154: האם עופר אוהב את סבא שלו? איך אתם יודעים זאת?

בספר החמישי, עמוד 57: למה הילד חושב כי הדוכיפת אוהבת אותו?

בספר החמישי, עמוד 93: למה הסכימה אימא להשאיר את החתולה בבית?

בכל הספרים מופיעה הפעילות של מיון פריטים לפי שם קבוצה ולאחר מכן פעילות של מציאת היוצא דופן ברמת הכללה.

דוגמות

בספר הראשון, עמוד 60: הקיפו את המילה היוצאת-דופן.

פרק ז' במדריך זה (עמוד 58) מופיעה הנחיה כיצד לעבוד במשימה זו.

בספר השני, עמוד 85: התלמידים נדרשים למיין את המילים שבמחסן המילים בטבלה לפי שם הקבוצה המתאים וכן להוסיף מילים מתאימות לכל קבוצה.

בספר השני, עמוד 86: התלמידים נדרשים להקיף את המילה היוצאת דופן ולהוסיף מילה המתאימה לקבוצה.

בספר הראשון, עמוד 97: מיון מילים לפי קבוצות והוספת מילים מתאימות.

בספר הראשון, עמוד 98: הקפת המילה היוצאת דופן והוספת מילה המתאימה לקבוצה.

בספר הרביעי, עמוד 123: הוסיפו מילה המתאימה לקבוצה, ותנו שם לקבוצה.

רמת הבנה ביקורתית ויצירתיות

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 83: כתבו סיפור דמיוני על אנשים הגרים על הירח.

בספר השלישי עמוד 35 איך, לדעתכם, הייתה צריכה החוחית לנהוג?

בספר הרביעי, עמוד 149: מה, לדעתכם, יעשה הנכד לאחר המלטת הצאצא הקטן בכל אחד מהסיפורים?

בספר החמישי עמוד 53: אילו ידע הכלב לדבר, מה היה מספר לרותי ולאחיה?

בספר השני, עמוד 81: כיצד אתם הייתם פותרים את הבעיה של החלמאים?

בספר השלישי, עמוד 65: מה, לדעתכם, כדאי לעשות כדי שיהיה שיתוף פעולה בין החברים במקלה? (שיחה בכיתה)

בספר הרביעי, עמוד 75: כתבו שיחה בין הקשת לבין השמש.

בספר הרביעי, עמוד 99: כתבו בבעות מה אומרים הילדים זה לזה.

בספר הרביעי, עמוד 101: הציעו הצעות שונות לפיוס בין חברים שרבו.

2.3 קידום תהליכי כתיבה

הכתיבה היא תהליך אינטלקטואלי מורכב, הדורש מאמץ שכלי, שבו-בזמן הוא תורם גם לפיתוח הקריאה וגם לפיתוח החשיבה ואף נתרם מהם. הכתיבה מתפתחת במהלך החיים, גם כתוצאה של בשלות גנטית וגם כתוצאה של למידה. לילדים המגיעים לכיתה א' יש כבר ידע רב בנושא הלשון הדבורה והכתובה, ידע אשר התפתח מגיל צעיר כתוצאה מאינטראקציה עם סביבה אוריינית עתירת חומרים מודפסים. ידע זה מסייע לילדים לרכוש את הקריאה ואת הכתיבה (Shatil, Share Levin, 2000).

בכיתה א' התלמידים יכולים להפיק טקסטים כתובים ברמה נמוכה מזו של הטקסטים שיכולים להפיק בערוץ הדבור, וזאת משום המאמץ הרב המושקע בהפקת האיות והכתב. מאמץ זה מצמצם את כמות משאבי הקשב שיכולים להתפנות לכתיבה. כמו-כן הם כותבים טקסטים הדומים לטקסטים הדבורים. לפיכך יש לעודד הפקת טקסטים דבורים עשירים (שיח דבור) כתשתית לקראת הפקת טקסט כתוב.

בכיתה א' התלמידים כותבים תרחישים וסיפורים שעלילתם פשוטה, בהתאם לסכמת הסיפור שבנו לעצמם. ככל שייחשפו לסיפורים רבים ולהתנסויות רבות בכתיבה, הם ירחיבו את הסכמה הסיפורית שלהם ויוכלו לכתוב סיפורים עשירים יותר.

המודלים של תיאור תהליך הכתיבה מתייחסים לאינטראקטיביות הדדית בין מקורות מידע שונים: ידע פונולוגי, ידע מורפולוגי, ידע אורתוגרפי, ידע סמנטי, ידע הקשרי (Wong, 1986: רביד 2000 : לוי, אמסטרדמר וקורת, 1997). יכולת הכתיב (האיות) מתפתחת בהדרגה (Brown 1990) משלב של שרבוט לשלב טרום-פונטי (נכתבים עיצורים ראשונים או אחרונים של המילה) ולתחילת השלב הפונטי (יש קשר בין הגרפמות לפונימות, אך עדיין מושמטות חלק מהאותיות). השלב הבא - שלב תבניות המילים: ייצוג רב יותר של הצלילים ותבניות מילים. זהו שלב מעבר שבו הילדים מכירים חוקים מורפולוגיים רבים של הכתב, אך לא תמיד בצורה מדויקת. השלב האחרון - השלב האורתוגרפי - האיות תקין.

2.3.1 חיזוק הידע הפונולוגי החשוב לאיות פונטי

ידע פונולוגי כולל ידע על המבנה הצלילי של המילים בשפה ועל החוקיות המתלווה לצירופי הצלילים. המילה מיוצגת על-ידי סדרה של צלילים המופיעים ברצף קבוע, וכל שינוי ברצף גורם לשינוי במשמעות המילה. ידע פונולוגי מאפשר לילדים לרכוש ולהפנים את העיקרון הגרפ-פונמי, כלומר את חוקי הקישור בין הפונמות לבין הגרפמות, ולכן הוא חשוב לרכישת הכתיבה האלפביתית.

בשלבים הראשונים חשוב להקפיד על כתיבה פונטית נכונה (מייצגת באופן מלא את העיצורים ואת התנועות ומשתמשת באותיות אהו"י), ואין מקום להתייחס לשגיאות הומופוניות (אלא אם כן התלמידים שאלו באיזו אות כותבים). יש לקיים הכתבות באופן שוטף ופעילויות של אנליזה-סינתזה שונות. פעילויות כאלה קיימות בספרים, למשל: השלמת מילים (לדוגמה, בספר קמץ-פתח, עמוד 24), מיזוג צירופים וכתבת המילה השלמה (למשל, בספר קמץ-פתח, עמוד 25) ובקרה עצמית של הכתיבה.

2.3.2 חיזוק הידע המורפולוגי

ידע מורפולוגי כולל ידע על היחידות הדקדוקיות הקטנות ביותר שיש להן משמעות (דקדוקית-מבנית או תוכנית-סמנטית). על-פי המחקרים, ילדים צעירים בגן ובכיתה א' כבר מודעים למבנה המורפולוגי של המילה בשפה העברית (זיידמן, 2000: לוי, אמסטרדמר וקורת 1997) ומשתמשים בידע מורפולוגי לצורך כתיבה. דוגמות: סיומות הנקבה האופייניות "ה" ו"ת", סיומת הריבוי בצורת זכר "ים", סיומת הריבוי בצורת נקבה "ות", מילים מאותו שורש הנכתבות באותן אותיות, שימוש בפתח גנובה (תפוח, לוח, נפוח, אבטיח וכדומה).

דוגמות לפעילויות לפיתוח המודעות המורפולוגית המסייעת לכתיבה נכונה

בספר הראשון, עמודים 48, 59, 123: הפיכת צורת זכר לצורת נקבה.

בספר השני, עמוד 56, "ככה זה בעברית" / דתיה בן דור: צורת יחיד וצורת רבים.

בספר השלישי, עמוד 104 - סיומות זכר רבים "ים" וסיומות נקבה רבות "ות".

בספר השלישי, עמוד 117: צורות המציינות הקטנה.

מומלץ לבקש מהתלמידים לצבוע את הסיומות ולהדגיש כי הסיומות מצטרפות למילים ואינן נכתבות בנפרד.

כדאי להכתיב מילים המתאימות לחוק הלשוני, לבקש מהתלמידים למצוא בטקסטים מילים המתאימות לחוק, וכן

לנסח עם התלמידים את החוק הלשוני ולכתוב אותו על הלוח, כולל דוגמות מתאימות. (ראו המלצות למשחקים מתאימים בפרק ה', "ארגון הכיתה").

2.3.3 חיזוק הידע האורתוגרפי

ידע אורתוגרפי כולל ידע על רצף האותיות המייצגות את ההרכב הפונולוגי של המילה ואת ההרכב המורפולוגי שלה. השלב האחרון בהתפתחות הכתיב הוא השלב האורתוגרפי, בו הילדים משתמשים בעקרונות פונולוגיים, מורפולוגיים ואורתוגרפיים בלשון. בשלב זה הילדים כותבים בכתיב נכון. שלב זה ממשיך ומתפתח לאורך כל שנות הלימוד בבית הספר.

דוגמות

- א. אותיות סופיות: כ-ך, מ-ם, נ-ן, פ-ף, צ-ץ.
- ב. הילדים צריכים להבחין במיקום הפונמה במילה כדי להשתמש נכון באותיות אלה. יש ליישם שימוש באותיות אלו, ללמד אותן ולערוך הכתבות שיהיו בהן מילים המכילות אותיות סופיות אלו.
- ג. מילים שיש בהן א' נחה : שמאל, ראשון, צוואר כאן וכדומה.
- ד. מילים המציינות עיסוק: בנאי, חקלאי, וכדומה (דוגמה: בספר הראשון, עמוד 124).
- ה. אותיות תפקוד מקשרות: אותיות השימוש (מ' ש' ה' ו' כ' ל' ב'), אותיות היחס (ב' כ' ל' מ'), אותיות קישור (ו' החיבור, ש' השעבוד) ותווית היידוע (ה' הידיעה).
- ו. אותיות אלה נכתבות בתחילת המילה, ולא כמילה נפרדת.
- ז. אותיות שונות הנהגות באופן זהה: א-ה-ע, ב-ו, ח-כ, ט-ת, כ-ק, ס-ש.
- ח. עיצורים אלו נהגו בעבר באופן מבחין (במבטא לא-מזרחי), אך בימינו לא נשמרה הגייה שונה של העיצורים הללו, ובכל זאת נשמר בכתב ההבדל הפונולוגי ההיסטורי.
- ט. הבחנה באותיות ההומופוניות היא השלב האחרון בהתפתחות הכתיב, והיא הולכת ומשתפרת במהלך שנות בית הספר.
- י. (בעיסוק בהחלפות הומופוניות באותיות השורש מומלץ להיעזר בספר "שפה במחשבה תחילה, חלק ראשון - צלילים" / רחל שיף, שירלי הר צבי, שני לוי שמעון).

בספרים הראשונים הילדים כותבים בכתב פונטי חלקי, והם משתמשים באיות לא-מושלם ובהוספת אותיות באופן אקראי, וזאת בגלל הקשיים בפירוק מילה מדוברת ליחידות פונמיות או בגלל חוסר היכרות עם מכלול האותיות והתנועות (לוי, אמסרדמר וקורת 1997: Ehrli1986). בשלב זה לא נתקן את טעויות התלמידים, אלא נאפשר להם לכתוב בכתב "ילדי" זה.

ככל שהילדים מתנסים בקריאה ובכתיבה, הם עוברים לשלב הבא, "השלב הפונטי". בשלב זה הם מתאימים בין הגרפמות לפונמות, וכאן אפשר לראות את שגיאות הכתיב ההומופוניות.

השלב האחרון בכתיבה הוא השלב האורתוגרפי. הילדים רכשו מודעות מורפולוגית, והם שומרים על הכללים של כתיבת מוספיות ועוד. המודעות לכללים המורפולוגיים פוגעת בספונטניות של הכתיבה, והילדים מתחילים לבקש עזרה באיות המילה. משום כך חשוב לאפשר לילדים לכתוב בכתב "ילדי" בפרקים שמודגש בהם הממד החווייתי-יצירתי, ולדרוש מהם כתיבה תקינה בפרקים אחרים שיש בהם דוגמות של המילים הכתובות, והם כותבים על תכנים שהופיעו לפני כן בטקסט.

הדגש על כתיבה אורתוגרפית מתחיל בספר השלישי, וגם אז הדגש על כתיבה נכונה מושם, כאשר התלמידים כותבים בעקבות תבניות קיימות או כתשובות לשאלות, וכן כאשר הם מבקשים עזרה.

2.3.4 חיזוק הידע הסמנטי

ידע סמנטי הוא הידע על הערך המילוני של המילה. ידע סמנטי יכול לעזור בכתיבה של מילים הנשמעות אותו דבר אך מייצגות משמעויות שונות (מילים הומופוניות), למשל: לא - לו, אל - על, טבע - תבע. העיסוק בידע סמנטי נרחב מאוד בספרים, והוא מפורט בהרחבה בסעיף 2.6 בפרק זה (הרחבת אוצר מילים).

2.3.5 חיזוק הידע ההקשרי

ידע הקשרי הוא ידע על משמעות המילה, המתקבלת על-פי ההקשר שבו היא נתונה. ידע זה מסייע בכתיבת מילים הומופוניות ובהבנת משמעויות של מילים הומוגרפיות, למשל: כוס (כלי שתייה) לעומת כוס (שם של ציפור). ידע הקשרי מתבטא בעיסוק בסיפורים ובשירים שבספרים. נוסף על מקורות מידע אלה, יש להתייחס גם לאיכות התוכן שנכתב ולארגון הכתוב על הדף (Clay, 1991).

2.3.6 מוסכמות כתיבה

חשוב לבנות עם התלמידים כללים לכתיבה נכונה. כדאי להדגים לתלמידים כיצד יש לכתוב במחברת, ובתוך כדי הדגמה יש לנסח את הכלל. כדאי לתלות את הכללים על הלוח בפינת הכתיבה ואף לחלק לכל התלמידים כרטיסיות שיוכלו לבדוק בעצמם את תוצריהם (כתיבה בתוך השורות, בגודל מתאים, עיצוב נכון של האותיות, כיווני כתיבת מילים מימין לשמאל, שמירת רווח בין מילה למילה, הוספת סימני פיסוק מתאימים כמו נקודה בסוף משפט וסימן שאלה בסוף שאלה).

דוגמה

בספר השני, עמוד 28, "אותיות גדולות אותיות קטנות" / תרצה אתר: השיר מזמן עיסוק במוסכמות הכתיבה. המלצות שונות לעיסוק בכתיבה מוסכמת מובאות בפרק ה' (ארגון הכיתה). הטיפול במבנה משפט תקין נעשה לאורך כל הספרים באופן שיטתי. התלמידים נדרשים לכתוב את המילים בסדר הנכון.

דוגמה

בספר השלישי, עמוד 41: סדרו את המילים למשפט נכון: סבון ברק קנה. בכל העבודות הבאות בעקבות סיפור, נדרש מהתלמידים לענות על שאלות ולנסח משפטים שלמים, ולא לענות תשובה של מילה אחת.

דוגמות

בספר השלישי, עמוד 60: התלמידים נדרשים לחבר משפט ולענות עליו "כן" או "לא", כאשר לפני כן הם נחשפו לתבנית של משפטים שבהם נדרשו להשיב רק "כן" או "לא". בספר השלישי, עמוד 77, לאחר קריאת הסיפור "תולעת או זחל": התלמידים נדרשים לחבר שאלה שיש עליה תשובה בסיפור, ואף לענות עליה. כאן הם נדרשים לנסח משפט שאלה, שהוא שונה ממשפט חיווי.

2.3.7 השוואה בטבלה בין מקורות מידע שונים או בין סיפורים שונים העוסקים באותו נושא

דוגמות

בספר הראשון, עמוד 58: השוואה בין "סבא נסע בעגלה" לבין השיר "עגלה עם סוסה" / אבשלום כהן. כאן נתונים קריטריונים להשוואה.

בספר הרביעי, עמוד 68: השוואה בין "כוורת" לבין הסיפור "תורה ודבש" / רבקה אליצור שבספר השלישי בעמוד 82.

בספר החמישי, עמוד 26: השוואה בין "צינון או פינוק" לבין "לבקר את סבא" / מירה מאיר שבספר 22.

בספר החמישי, עמוד 29: השוואה בין "מר בלבל" לבין "גדי המצחיק" שבספר השני בעמוד 40 לבין "דודי שמחה המבלבל" / ע' הלל שבספר השני בעמוד 42.

בספר החמישי, עמוד 113: השוואה בין החיות הנקאיות : אנפית הבקר (מהספר השני בעמוד 112) וזרזיר הבקר (מהספר הרביעי בעמוד 136).

2.3.8 כתיבת סיפור

דוגמות

בספר הראשון, עמוד 87: כתיבת סיפור "השייט". בעמוד 60 במדריך זה מובאת הדרכה לכתיבת הסיפור.

בספר הראשון, עמוד 115: כתיבת סיפור "מה המתנה?" בצורת נקבה (יש להפוך את הסיפור בעמוד 114 הכתוב בצורת זכר, לסיפור הכתוב בצורת נקבה).

בספר השלישי, עמוד 27, השיר "יואש" / ע' הלל: כתבו או ציירו את ההמשך לשיר, או שוחחו על כך. (יואש השמין מאוד ואז...)

בספר השלישי, עמוד 119: כתבו סיפור לתמונה ("הדוב חולה").

בספר השלישי, עמוד 118: חברו משפטים או סיפור, והשתמשו בצורות ההקטנה.

בספר הרביעי, עמוד 83: כתבו סיפור דמיוני על אנשים הגרים על הירח.

בספר החמישי, עמוד 74: כתיבה יצירתית של דברים מוזרים ומצחיקים.

בספר החמישי, עמוד 78: חברו בית נוסף לשיר ("לא יאומן כי יסופר" / ע' הלל).

2.3.9 כתיבת ברכה

ברוב הפעילויות של כתיבת ברכה מופיעה תזכורת כיצד כותבים ברכה, וגם הכוונה לניטור עצמי (בסיום הכתיבה ודאו שעניתם על כל השאלות).

דוגמות

בספר השני, עמוד 94: כתבו ברכה מאימא לבנה פיני, וקשטו אותה. נוסף על ההדרכה כיצד יש לכתוב ברכה, מובא מחסן מילים שהתלמידים יכולים להיעזר בו בכתיבת הברכה. (קשור לסיפור "למה פיני לא נקי?" בעמוד 92).
בספר החמישי, עמוד 101: התלמידים נדרשים לכתוב ברכה מפיני וחבריו לחמוטל.

2.3.10 כתיבת מכתב

ברוב הפעילויות של כתיבת מכתב מופיעה הדרכה כיצד לכתוב מכתב.

דוגמות

בספר השלישי, עמוד 58 : כתבו את המכתב שרון לא כתב לסבא. (קשור לסיפור "רון והעיפרון" בעמוד 56).

בספר הרביעי, עמוד 100: כתבו מכתב שהמספר כותב ליונתן. (קשור לשיר "התפייסות" / שלומית כהן אסיף בעמוד 98).

2.3.11 כתיבת הזמנה

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 46: כתובה הזמנה לילדי כיתה א', והתלמידים נדרשים לחבר שאלות עליה. המטרה היא לוודא שהם מבינים את הכתוב בהזמנה.

בספר הרביעי, עמוד 148: כתבו לילדי כיתה א' הזמנה למסיבה לכבוד המלטת העגל הקטן. (קשור לסיפור "ברפת" בעמוד 146). במדריך זה ישנה הדרכה כיצד להכין עם התלמידים כללים לכתיבת הזמנה.

2.3.12 כתיבת מודעה

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 107: מודעה על צרור מפתחות שאבד. ישנה תזכורת כיצד כותבים מודעה. (קשור לסיפור "הגינות והשבת אבדה" בעמוד 103).

בספר הרביעי, עמוד 43: מודעה למציאת עבודה. ישנה תזכורת לכללי הכתיבה של המודעה.

בספר החמישי, עמוד 54: כתיבת מודעה על כדור שאבד, לפי כללים לכתיבה. (קשור לסיפור "הכדור החדש" בעמוד 51).

2.3.13 כתיבת רשימה

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 88: הכנת רשימת דברים שיש לקחת אם נשלחים לחקור את פני הירח. (קשור לקטע מידע על הירח בעמוד 84 ולסיפור "ירח" בעמוד 82).

בספר החמישי, עמוד 32: הכינו רשימת קניות לשוק, ומיינו את הפריטים שברשימה לקבוצה של פירות ולקבוצה של ירקות. (קשור לסיפור "בשוק" בעמוד 31).

2.3.14 כתיבת דיווח או חוויה

בדיווח מציגים את סדר האירועים ללא התייחסות לרגשות, לתחושות ולתיאורים. אפשר להפוך דיווח לחוויה ולהפך. **בפרק ז'**, המלצות לדרך העבודה בספר השני (עמוד 78), ישנה הדרכה כיצד להשתמש בכללים לכתיבת דיווח, ומובאת ההתייחסות להבחנה בין כתיבת דיווח שאין בו רגשות ותחושות, לבין כתיבת חוויה הכוללת רגשות ותחושות.

דוגמות

בספר השני, עמוד 94: התלמידים נדרשים לדווח איך הם מטפלים בגינה או בעציצים שלהם.

בספר השלישי, עמוד 81: איך אתם עוזרים לאימא או לאבא? (קשור לסיפור "מה למד יוסי בתורה", עמוד 79).

בספר הרביעי, עמוד 108: ספרו איך אתם מכבדים את הוריהם. (קשור לטקסט "כיבוד הורים", עמוד 108).
בספר החמישי, עמוד 23: ספרו על מקרה שרציתם להתפנק, ונשאתם בבית. (קשור לסיפור "צינון או פינוק" שבעמוד 22). כאן אפשר להפוך את הדיווח לחוויה באמצעות הוספת רגשות.

2.3.15 כתיבת דו-שיח בתוך בועות דיבור

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 25: כתבו שיחה בין הצב לעקרב כאשר הם ייפגשו למחרת. (קשור לסיפור "הצב והעקרב" / עודד בורלא", עמוד 22).

בספר הרביעי, עמוד 111: כתבו בועות מה אמרה האם כשהגיעו הביתה, ומה ענה לה רבי טרפון. (קשור לאגדת חז"ל "איך אהב רבי טרפון את אמו?" / נחמה ניר-יניב, עמוד 109).

בספר הרביעי, עמוד 87: כתבו מה אומרים אנשי החלל זה לזה. (קשור לקטע המידע "הירח" בעמוד 84).

2.3.16 כתיבת פרסומת

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 121 : כתיבת פרסומת לגלידת פטל.

בספר השלישי, עמוד 111, "היכן נמצאים הכוכבים ביום?": בעמוד 94 במדריך למורה ישנה הדרכה לכתיבת פרסומת הקוראת לשמירת כדור הארץ, למניעת זיהום, להקטנת הצריכה בחשמל.

2.3.17 כתיבת טיעונים בעד ונגד

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 28, "דודי שמחה אוהב חיות" / ע' הלל: בעמוד 97 במדריך זה (פרק ז', המלצות לדרך העבודה בספרים) מוצע לכתוב נימוקים בעד ונגד גידול חיות בבית.

2.3.18 היצגים חזותיים

דוגמות

בספר הרביעי, עמוד 47: התבוננו במפה, ועזרו לחזי להסביר את הדרך לבית של סבתו

בספר החמישי, עמוד 50 : עזרו לחבריו להגיע מבית הספר "שחר" לביתו. (קשור לסיפור "עוזי חולה" בעמוד 48).

בספר השני, עמוד 96: תרשים עיגול הקשור ל"מילים של טעם" / דתיה בן דור.

2.3.19 כתיבת סיפור לתמונה

בספר השלישי, עמוד 119 : כתבו סיפור המתאים לתמונה. ישנה הדרכה מה צריך להופיע בסיפור.

2.4 קידום השיח הדבור

בתכנית הלימודים של החינוך הלשוני מפורטת המטרות לשיח הדבור (הישג נדרש 1 - האזנה ודיבור למטרות שונות).

כידוע, השפה הדבורה מקדימה ומקדמת את השפה הכתובה ואף נתמכת על-ידיה, השיח המתוכנן משמש תשתית חיונית לקידום מטרות הכתיבה והשפה הכתובה ומכאן גם חשיבות טיפוח השיח הדבור. בראשית הכתיבה של התלמידים הם נשענים על השפה הדבורה, וככל שזו תשתפר, גם יכולת הכתיבה שלהם תשתפר.

כל מצבי ההוראה בשיעורי הקריאה - הן לצורך הבנת הנקרא והן לצורך הבנת הנשמע - מזמנים האזנה, שיחה ודין בכיתה. הטקסטים שהתלמידים קוראים בעצמם או הטקסטים שהתלמידים מאזינים להם מלווים בשיחה ובדין בכיתה, והמשימות לשיחה בכיתה מצויות גם בספרי התלמידים וגם במדריך למורה. השיחה בכיתה היא פעילות יום-יומית, ולמורה ולתלמידים ישנה הדרכה כיצד לקדם את כישורי ההאזנה והדיבור (כללים לניהול שיח מיטבי והיגדים לשיח מיטבי).

שאלות השיח עוסקות הן בממד הגלוי והמפורש והן בממד המשתמע והביקורתי (הבעת עמדה, הבעת דעה והשלכה לחיי התלמידים). שאלות השיח בעקבות יצירות הספרות שברשימה עוסקות בעיקר בחוויה האסתטית והרגשית.

מומלץ ליצור בכיתה נורמות שיח שבהן התלמידים לא רק עונים על שאלות, אלא גם שואלים שאלות בנושאים שלגביהם חסר להם ידע, או שאלות שנועדו להבהיר את תגובת הדוברים האחרים (עמיתים בכיתה או המורה).

אפשר לחבר עם התלמידים כללים לשיח שיתאים לדוברים ולמאזינים, ולשוחח על חשיבות שמירת הכללים. ככל שירבו השיחות בכיתה, ישתכללו כישורי השיחה מתוך הדברים הנאמרים. בספרים לתלמידים ישנה מדי פעם תזכורת של הכללים לניהול שיחה. חשוב שהתלמידים ילמדו מהם כללי השיח ויתנסו בשיח גם בקבוצה קטנה.

תפקיד המורה

חשוב לשלב בהוראה מצבים המעוררים שיחה ודין. חשוב לעודד בכיתה התנסויות של שיח לפי הכללים שחוברו עם התלמידים, ולעודד תלמידים להשתתף בשיחה, להגיב זה לדברי זה, כולל שאילת שאלות הבהרה. השיחה עם התלמידים צריכה להיות רפלקטיבית, לאחר השתתפותם בשיח, וחשוב לשמור על כללי השיח. כדאי להדגים השתתפות "נכונה" בשיחה ("מודלינג"). אפשר לשקף לדוברים את דבריהם בתוך כדי תיקון או הרחבה, ולוודא שהשיקוף הולם את דבריהם. חשוב לעודד שיחה בין עמיתים, כמו: מליאה, קבוצה קטנה, זוגות. אם תלמידים מעוניינים להכין הרצאה במליאה ובפני קהלים שונים, יש לסייע להם ולהדריך אותם.

בספרי התלמידים יש הרבה התנסויות בשיח ברמות הבנה שונות. לפני כל שיחה מופיע בספרים סמליל מיוחד לכך. (המקרא לסמלילים מצוי במדריך למורה, וכן אפשר להכין כרטיסייה של כל הסמלילים המופיעים בספר, ולתלותה על הקיר). בכל ספר לתלמיד מופיעות מספר פעמים תזכורות "איך מנהלים שיחה?" (מדברים לפי התור ועוד). גם במדריך זה מובאות המלצות לשיחה. השיח הוא בנושאים שונים.

דוגמות

התחום החברתי:

בספר השני, עמוד 74 (בעקבות "מי את, גרית הדבש?"): במדריך זה (עמוד 77) מובאת המלצה לשיחה בנושא שמירה על חיות שבסכנת הכחדה או על צמחים מוגנים. בספר השלישי, עמוד 111 (בעקבות "היכן נמצאים הכוכבים ביום?"): במדריך (עמוד 94) מובאת המלצה לשיחה בתחום זיהום כדור הארץ. בספר הרביעי, עמוד 28 (בעקבות השיר "דודי שמחה אוהב חיות"): במדריך (עמוד 97) מובאת המלצה לשיחה בנושא בעד ונגד גידול חיות מחמד.

פתרון בעיות:

בספר הראשון, עמוד 75: "מה אתם עושים כאשר אתם חולים?" (בעקבות הסיפור "מחלה"). בספר השלישי, עמוד 65 (בעקבות האזנה לשיר "מקהלה עלזיה" / לאה נאור): "מה, לדעתכם, כדאי לעשות כדי שיהיה שיתוף פעולה בין החברים במקהלה?".

הסקת מסקנות:

בספר השני, עמוד 46: "מה מיוחד בדוד שמחה?" (בעקבות האזנה לסיפור "דודי שמחה המבולבל" / ע' הלל) - כאן ישנה תזכורת "איך מנהלים שיחה?". בספר השלישי, עמוד 70 (בעקבות קריאת העלילון (קומיקס)): "מה מצחיק בעלילון?". בספר החמישי, עמוד 96: "איך מרגישים כשמאבדים דבר יקר?" (בעקבות האזנה לשיר "בילוי" / נורית זרחי). בספר החמישי, עמוד 108 (בעקבות קריאת השיר "רחוק מהבית" / יהודה אטלס): "מדוע התחדש הבכי של הילד כשראה את אימא?".

הזדמנות לסיפור אישי:

בספר השני, עמוד 81: "ספרו על מעשה שטותי שעשיתם או ראיתם." (בעקבות האזנה לסיפור "מעשה בחכמי חלם שבנו להם בית").

בספר השלישי, עמוד 91, בעקבות האזנה לסיפור "מקום המקדש" / עיבדה מירי ברוך: במדריך (עמוד 92) מובאת המלצה לספר על מקרים של נתינה.

בספר הרביעי, עמוד 101: "שוחחו בכיתה על הרגשות שלכם כאשר אתם ברוגז עם מישהו." (בעקבות האזנה לשיר "התפייסות" / שלומית כהן אסיף) - כאן ישנה תזכורת "איך מנהלים שיחה?".

בספר החמישי, עמוד 47 (בעקבות קריאת השיר "תמיד" / יהודה אטלס): ספרו על מקרה דומה שקרה לכם (וישנה תזכורת איך מנהלים שיחה).

שיחה על מאפיין ספרותי של יצירה:

בספר השלישי, עמוד 25 (בעקבות השיר "יואש" / ע' הלל): "איך האורך של השורות מתאים למבנה גופו של יואש?"

שיחה על מאפיין של טקסט מידעי:

בספר הראשון, עמוד 131: "מה קרה אחרי שהזחל גדל?" (בעקבות "גלגולם של פרפרי המשי") - השיחה מתייחסת למאפיין רכיב הרצף של הטקסט המידעי.

שחזור תכנים בעזרת תמונות ברצף:

בספר השלישי, עמוד 32 (בעקבות "למה יש לחוחית צבעים רבים" / מירי ברוך).

2.5 קידום קריאה להנאה

"ילד המצליח לרכוש את מיומנות הקריאה, חווה הנאה מעצם ההצלחה. נוסף לכך הילד חש הנאה מעצם תהליך הקריאה עצמו אם החומר מעניין ורלוונטי עבורו" (Robeck & Wallace, 1990).

סטנוביץ (1986) התייחס לקשר הסיבתי ההדדי הקיים בין ההתנסות הרבה בקריאה לבין הרחבת הידע של המילים, הרחבת הידע התחבירי, פיתוח היכולות הקוגניטיביות והמטה-קוגניטיביות ושיפור המוטיבציה. לדעתו, כל היכולות והמיומנויות הללו מחזקות זו את זו.

בתכנית "קוראים ולומדים בהנאה" הושם דגש רב על רכישה קלה ומוצלחת של הקריאה וכן על חשיפה למידע מעניין ורלוונטי לילדים. ההתנסות הרבה בקריאה בספרים מתאפשרת הודות לטקסטים הרבים והקריאים המצויים בכל יחידת לימוד, וזאת למרות המגבלה של תנועה מסוימת הנלמדת באותו ספר, ולמרות מגבלת הידע של העיצורים בכל שלב. ההתנסות הרבה בקריאה של חומר מעניין ורלוונטי תורמת הן לפיתוח המוטיבציה להמשיך ולקרוא, הן לפיתוח יכולת השטף בפענוח והן לפיתוח יכולות שפתיות וקוגניטיביות.

העבודה בספרים גורמת לתלמידים הנאה מחוויית הצלחה וכן הנאה מעצם הלמידה הרלוונטית והמעניינת, דבר הגורם למוטיבציה להמשיך למידת הקריאה (Robeck & Wallace 1990 : Schillert & Reed, 1997). עירור המוטיבציה להמשיך הלמידה גורם לילדים להשקיע מאמצים רבים יותר בקריאה ואף ליזום הזדמנויות נוספות לקריאה.

לצורך פיתוח מוטיבציה פנימית לקריאה והעלאת הביטחון העצמי של הילדים הושם דגש בשיטה זו על הבנייה ועל שיטתיות של דרך ההוראה, ונעשה שימוש בסגנון כתיבה קריא ומעניין. כל אלה מאפשרים גם לתלמידים המתקשים להצליח, והתלמידים המתקדמים רוכשים בקלות ובמהירות את הקריאה בעזרה מועטה ובמעט מטלות קשות, הקשות רק במעט מהיכולת העכשוויות שלהם.

קריאת טקסטים שונים להנאה מעשירה את העולם הרגשי, הרוחני והתרבותי של הילדים ואף גורמת להם לרצות לקרוא עוד ועוד. ככל שהתלמידים מתנסים יותר בקריאה, הם מעשירים את ידע העולם שלהם, את אוצר המילים, את הידע התחבירי, את יכולות החשיבה, את יכולת הכתיבה ועוד. כאשר יכולות אלו משתכללות, התלמידים יבינו טוב יותר את הנקרא וירצו לקרוא עוד. כך מעגל זה הולך וגדל לאורך כל החיים.

בסדרה "קוראים ולומדים בהנאה" התלמידים נחשפים לטקסטים מעולמות שיח שונים ומסוגות שונות: טקסטים נרטיביים ומידעיים המותאמים ליכולת הפענוח שלהם, טקסטים מעולם השיח של הספרות (להבנת הנשמע) וטקסטים מעולם השיח של המקורות היהודיים.

הטקסטים מהסוגות השונות ומעולמות השיח השונים מיועדים חלקם לקריאה עצמית וחלקם להאזנה למורה. לצד טקסטים המיועדים לרכישת הקריאה ולהבנת הנקרא (כתובים ברמה שהתלמידים יכולים לפענח בכוחות עצמם) מובאים טקסטים נוספים להבנת הנשמע, מתוך רשימת היצירות הספרותיות, והם עוסקים באותו נושא. טקסטים אלה מזמנים פעולות השוואה בין הסוגות השונות ובין התכנים הקשורים לאותו נושא. בספרים מופיעים טקסטים מידעיים המכילים אלמנטים של סיפור, כדי להקל את המעבר לשלב של טקסטים מידעיים טהורים. הטקסטים המידעיים לקוחים ממקורות שונים, ורובם מיועדים להאזנה למורה. **בפרק ז'** מובאות טבלאות לכל ספר, ומפורטים בהן הטקסטים.

2.5.1 הטקסטים הנרטיביים

הילדים הבאים מבתים ומגנים אורייניים, בנו לעצמם תבנית סיפורית (סכמה סיפורית) פשוטה, משום ששמעו הרבה פעמים סיפורים מסופרים בעל-פה ומוקראים. התבנית הסיפורית הולכת ומשתכללת עם המשך החשיפה וההתפתחות הקוגניטיבית. בגיל 6 שנים הסכמה הסיפורית של הילדים מורכבת מרקע (דמויות, הזמן והמקום), מאירוע התחלתי, (פעולה המעוררת לבניית מטרה לסיפור - פעולה המשנה את הסביבה, בעיה שצריך לפתור), מפעולה גלויה שיש לנקוט כדי לפתור את הבעיה, ומתוצאה שהיא השגת המטרה או אי-השגתה. כלומר בגיל זה חסר השלב של תגובות פנימיות (רגשיות או של תכנון פעולה כלשהו או תגובה פנימית קוגניטיבית).

תלמידים בלתי-מיומנים מתקשים ביצירת סכמת סיפור משום הקושי שלהם ביצירת הכללות נכונות לבניית המבנים מהם מורכבת הסכמה. נוסף על קשיים אלו, הם אינם יוזמים למידה על הסביבה ואינם פועלים על הסיפור כמו ילדים "רגילים" אשר משחזרים לעצמם סיפורים וכך בונים לעצמם את הסכמה הסיפורית.

רוב הילדים יוצרים בעצמם סכמות סיפור כאשר הם משננים אותו סיפור מספר רב של פעמים עד שזוכרים אותו, וכך הם עושים גם בסיפורים אחרים. הם רואים את המשותף לכל הסיפורים, יוצרים הכללות ובונים את סכמת הסיפור.

כדי להבין סיפור הילדים צריכים להיות אקטיביים בקישור בין המידע החדש הקיים בסיפור לבין הסכמות הקיימות אצלם כדי להרחיבן או לשנותן באופן קל.

הטקסטים הנרטיביים בספרים חלקם מיועדים לקריאה עצמית על-ידי התלמידים, משום שהם מותאמים ליכולת הפענוח שלהם, ולהם נלוות עבודות לבדיקת ההבנה ברמות השונות, לטיפול התחום הלשוני ולטיפול הכתיבה בהתאם לנושא הטקסט.

חלק מהטקסטים הנרטיביים (סיפורים וספרים) לקוחים מרשימת יצירות הספרות המומלצת על ידי משרד החינוך, והם מיועדים לקריאה על-ידי המורה. גם לטקסטים אלו יש עבודות נלוות אשר בחלקן התלמידים יכולים לעבוד באופן עצמאי ובחלקן זקוקים לתיווך של המורה ואף נעשים בתוך כדי שיחה בכיתה. **בפרק ז'**, המלצות לדרך העבודה בספרים, מובאות טבלאות המקורות של הספרות המומלצת.

דוגמות

בספר הראשון, עמוד 55: לצד "סבא נסע בעגלה", המיועד לקריאה עצמית על-ידי התלמידים, מובא בעמוד 57 השיר "עגלה עם סוסה" מאת אבשלום כהן, המיועד לקריאה על-ידי המורה.

בספר השני, עמוד 40: לצד הסיפור "גדי המצחיק", המיועד לקריאה עצמית על-ידי התלמידים, מובא בעמוד 42 הסיפור/שיר "דודי שמחה המבולבל" מאת ע' הלל.

בספר השני, עמוד 76: לצד הטקסט "שמחה במשפחה" לקריאה עצמית על-ידי התלמידים, מובאת בעמוד 78 המעשייה "מעשה בחכמי חלם שבנו להם בית" שעבד רפאל ספורטה.

2.5.2 הטקסטים המידעיים

הטקסטים המידעיים קשים יותר להבנה מהטקסטים הנרטיביים וגם נקראים באטיות רבה יותר בהשוואה לטקסטים הנרטיביים (Beck & MecKeown, 1989). החוקרים טוענים, כי התלמידים הצעירים עדיין לא בנו להם תבנית (סכמה) למבנה הטקסטים המידעיים, משום שלא נחשפו להם מספיק, ואילו לטקסטים הנרטיביים בנו הילדים סכמה כבר מהגיל הצעיר משום שנחשפו אליהם כאשר האזינו לסיפורים בגן ובבית.

הסכמה של הטקסט המידעי בנויה ממבנה כללי של כלל ופרט - הכללה ופירוט - ומכילה גם מבנים רטוריים שונים כמו: סיבה ותוצאה, רצף אירועים, אוסף פרטים, בעיה ופתרון. דריסקול מסביר כיצד קוראים מבינים טקסטים מידעיים: הקוראים צריכים להיות בעלי סכמה מתאימה, וכאשר הם נתקלים בידע חדש, הם צריכים לקשר אותו לסכמה הקיימת אצלם בדרך כלשהי, על-ידי שינוי הסכמה הקיימת או על-ידי הרחבתה (Driscoll, M.P. 1994). לדבריו, קוראים שאינם מיומנים, גם אם הם בעלי ידע מתאים, הם אינם יודעים ליצור את הקשר בין הטקסט לבין הידע שלהם. בסדרה "קוראים ולומדים בהנאה" עוסקים בהכנות לקראת הבנת טקסט מידעי כמו דיווח, יכולת מיון והכללה וקריאת טקסט מידעי שמשולבים בו אלמנטים סיפוריים. לאחר מכן התלמידים נחשפים לטקסטים מידעיים "טהורים", כאשר הם מאזינים לקריאת המורה.

דוגמות לטקסטים מידעיים בספרים

בספר הראשון, עמוד 130, "מה קרה לזחל?": מובא טקסט מידעי לקריאה עצמית של התלמידים, המכיל יסודות סיפוריים כדי להחיותו, להבהירו ולקרבו אל הקוראים. בעמוד 131 טקסט מידעי להקראה על-ידי המורה, "גלגולם של פרפרי המשי" / פנחס אמיתי, וכן מצוין קישור למרשתת להמחשת הנושא.

בספר השלישי, עמוד 30 "החוחית": טקסט מידעי לקריאה על-ידי המורה (הבנת הנשמע) "החוחית", המגיע לאחר הסיפור "החוחית הפכה לאימא" בעמוד 28.

בספר השלישי, עמוד 111: טקסט מידעי "היכן נמצאים הכוכבים ביום?", המיועד לקריאה על-ידי המורה ומגיע לאחר הסיפור "מי כיבה את הכוכבים הזוהרים?" בעמוד 109.

טקסטים עיוניים נוספים

נוסף על הטקסטים המידעיים, מופיעים בספרים טקסטים עיוניים שונים כמו: טקסט הפעלה, רשימה, הזמנה, ברכה, מכתב אישי, מודעה. גם התלמידים מתבקשים לרשום בעצמם טקסטים מסוגים אלה.

דוגמות

דיווח: בספר הרביעי, עמוד 27: ספרו על חיות שאתם אוהבים או אוספים.

מכתב: בספר הרביעי, עמוד 114 וגם עמודים 44 ו-45.

הפעלה: בספר הרביעי, עמוד 120: מתכון להכנת גלידה, עמוד 81: "עשו בעצמכם" (קשת).

מודעה: בספר הרביעי, עמוד 106: אבדת חתול.

הזמנה: בספר הרביעי, עמוד 46: הזמנה לילדי כיתה א'.

רשימה: בספר הרביעי, עמוד 120: מצרכים להכנת גלידת פטל.

רשימות לארגון מידע בטבלאות וכן להשוואה בנושא מסוים: בספר הרביעי, עמודים 52, 135, 140.

2.5.3 טקסטים מהמקורות היהודיים

בקריאת הטקסטים מהמקורות היהודיים - מקרא, חז"ל וימי הביניים - הילדים זקוקים לתיווך של המורה בשל מאפיינים לשוניים ייחודיים שבדרך כלל אינם מוכרים לתלמידי כיתה א'. הטקסטים מהמקורות היהודיים מזמנים דיון בנושאים ערכיים, חברתיים ואחרים, הן כאשר הם מופיעים כנושא נפרד והן כאשר הם משולבים בנושא כללי. חשוב שהתלמידים יכירו פסוקים, ביטויים וניבים המופיעים בתורה.

דוגמות

בספר השישי לממלכתי-דתי, עמוד 8: אדון עולם, פיוט חול מתוך סידור התפילה.
בספר הרביעי, עמוד 102: הגינות והשבת אבדה, מתוך ספר דברים כ"ב א'-ג'. עמוד 103: "מעשה ברבי שמעון בן-שטח", על-פי ספר האגדה.
בספר השישי, עמוד 30, ובספר לממלכתי-דתי, עמוד 37: יום כיפור, מתוך ספר ויקרא כ"ג, כ"ז-כ"ח.
בספר הרביעי, עמוד 71: דברים ח' ז'-ח' דברים ו' ג'.
בספר השלישי, עמוד 81: "כבד את אביך ואת אמך..." / שמות כ' י"א.
שוחחו בכיתה על הפסוק מהמקורות, וקשרו אותו לסיפור "מה למד יוסי בתורה?".

2.5.4 עידוד קריאת ספרים

בעזרת ספרי הלימוד התלמידים נחשפים לטקסטים רבים ומגוונים, שהם יכולים לקרוא בעצמם. נושאי הסיפורים מעניינים ומתאימים להוויי הילדים ולתחומי ההתעניינות שלהם, כמו חיות, צמחים, ערכים, במשפחה, חגים, עונות השנה ועוד. בספרי הלימוד של התלמידים הוכנסו המלצות לקריאת ספרים נוספים הקשורים ליצירות שנלמדו, וזאת במטרה לגרות את התלמידים לקרוא או להאזין לספרים ולסיפורים בעלי ערך, אשר יגרמו להנאה ולעידוד הקריאה. כמו-כן במדריך למורה יש בכל יחידת לימוד המלצות לקריאה נוספת בהתאם לנושא הנלמד. אפשר להפנות את הילדים למצוא במקורות ספרותיים אחרים או מדעיים מידע נוסף בתחום הנלמד. נוסף על כך, מובאות המלצות להפניה לאתר מרשתת להעשרת הידע בנושא.

הסיפורים המעניינים גורמים לילדים לתחושת הנאה והרגשת מעורבות (Robeck & Wallace: Schillert & Reed, 1997). בזכות ההנאה והמעורבות מתפתחת המוטיבציה להמשיך לקרוא, והמוטיבציה וההתנסות החוזרת בקריאה מחזקות זו את זו.

2.6 הרחבת אוצר מילים

בכל התת-יחידות בספרים יש פעילויות הקשורות לתחום הסמנטי, כולל פיקוח על ההבנה, החשוב גם הוא להבנת הכתוב.

בניתוח של כל הטקסטים הכתובים והמושמעים, המזמנים שיחה בעל-פה, יש התייחסות לאוצר מילים ולפירושי מילים הן מתוך ההקשר, הן מתוך הידע המורפולוגי (ניתוח המילה לצורנים) והן מתוך השורש שנושא משמעות. דוגמות: בעלי מקצוע: בנאי - לבנות, סייד - לסייד, במאי - לביים ועוד; שמות צמחים ובעלי חיים: סתוונית - סתיו, שקנאי - שק אילנית - אילן, נקאי - לנקות ועוד.

דוגמות

א. מילים קרובות במשמעות (יחסי נרדפות)

בספר השישי, עמוד 18: כתבו עוד שמות של ילדים שהפירוש שלהם הוא אור.

אורה, זיו, _____

בספר השני, עמוד 97: "מילים אחיות" / דתיה בן דור: "אפשר לומר חבר ואפשר לומר ידיד..." - מזמן שיחה על מילים קרובות במשמעות.

ב. ניגודי משמעים

העיסוק בתחום זה נעשה בכל שלושת הסוגים: היפוך מוחלט; ניגודי רצף או יחס.

בספר השני, עמוד 86: ישיש - צעיר.

ג. אזכורים

תחום זה עוסק בסוג מסוים של קשרים חיצוניים התורמים לקוהרנטיות של הטקסט. בספר השלישי, עמוד 44: השלימו את המשפטים במילים: לו או לה. סבא קנה לאורית בלון, וסבתא קנתה _____ שלגון.

ד. שדה סמנטי

התרגול בתחום זה כולל מציאת קשר בין מילים. קשר זה מרחיב את אוצר המילים וגם את הידע על העולם.

מציאת קשר בין מילים: הילדים נדרשים למצוא קשר אסוציאטיבי בין המושגים השייכים לאותו תחום תוכן, לאותו שדה סמנטי.

בספר השני, עמוד 58: קצב - אטליז

השלמת משפטים בעזרת מחסן מילים: הילדים נדרשים להתאים את הפעולה המתאימה לשם העצם. עליהם לדייק בבחירת משמעות המילה שבחרו ממחסן המילים.

בספר השני, עמוד 30: החלב..., הכד..., הנייר... (נשבר / נשפך / נגזר)

מיון מילים בטבלה לפי קטגוריות נתונות והוספת מילים מהמאגר של הילדים: נוסף על העשרת הידע בתחום אוצר המילים, הילדים מחדדים את החלוקה לקטגוריות ולתת-קטגוריות. בגלל מיון המילים המתאימות לקטגוריה מסוימת, המושגים מובהרים, ואפשר להבין את היחסים בין המילים. זהו שלב ראשוני ב"עשיית סדר" ובארגון המושגים לקטגוריה מתאימה, וזה עוזר לבניית סכמות בזיכרון. בשלב מאוחר יותר זה עוזר להבנת טקסט מידעי שמבנהו כולל הכללה ופירוט, סיבה ותוצאה ועוד.

בספר השני, עמוד 85: התלמידים נדרשים למיין את המילים בטבלה. הקטגוריות הן חיות, רהיטים, כלי עבודה, חלקים בגוף. בדרך כלל עליהם להוסיף מילים המתאימות לקבוצה.

לאחר המיון הילדים נדרשים לפעילות אחרת של סימון מילה היוצאת הדופן.

בספרים המתקדמים יותר הילדים נדרשים לנסח בעצמם שם מכליל לקבוצה.

ה. פתרון היקשים - (אנלוגיות)

השלמת ההיקש משפרת את יכולת ההבנה האנלוגית ומחדדת את הידע על משמעות המילים. הילדים נדרשים לבחור מתוך מחסן המילים את המילה המתאימה ביותר לקיומו של ההיקש. כך הם מעשירים את אוצר המילים. ההיקש הוא תהליך חשוב לרכישת ידע, והוא תורם גם לארגון סכמות בזיכרון (Goswami, 1992). יכולת הסיווג עוזרת ליצירת קשרים שונים בין פרטי המידע בסכמה, וכך הסכמה משתכללת ומשתפרת.

בספר השני, עמוד 84:

לתיש : פרווה

לדג : _____

זהו היקש מסוג "עצם ותכונה אופיינית לו".

הספר : במספרה

הנגר: ב_____

זהו היקש מסוג "אובייקט ומיקומו".

לנגר : פטיש

לספרית : _____.

זהו היקש מסוג "בעל מקצוע וכליו".

מהיר : אטי

צעיר: _____

זהו היקש מסוג "יחסים בין ניגודי משמעיים".

2.7 קידום ידע מטה-לשוני - טיפוח הלשון כתשתית להבנת הנקרא ולהבנת הנשמע

הפעילויות העוסקות בטיפוח הלשון מבחינה לשונית ומבחינת הפיקוח על ההבנה הוכחו כבעלי משקל רב ביכולת הבנת הנקרא והבנת הנשמע (Perfetti, C.A., & Labdi. N. & Oakhill 2005).

2.7.1 התחום התחבירי - הקשר בין המילים המרכיבות משפט, השימוש בסימני פיסוק

א. הקשר בין מילים

במטלות בתחום זה הילדים נדרשים לארגן את המילים למשפט נכון או להשלים משפט חסר. יש לארגן מחדש את המשפט, כך שיהיה מובן והגיוני, לפי כללי התחביר והסמנטיקה, ולצורך זה על התלמידים להיות אקטיביים. בפעילויות אלו חשוב לבקש מן התלמידים להסביר את דרך העבודה שלהם.

דוגמות

בספר השני, עמוד 82: סדרו את המילים למשפט נכון.

הכריש דגיג תפס קטן

אפשר לסדר את המשפט הזה בכמה אופנים תקינים מבחינה תחבירית: הכריש תפס דגיג קטן, דגיג קטן תפס הכריש.

בספר הראשון, עמוד 79: שמרה על חוה רם.

ב. סימני פיסוק

על המורה לקרוא בפעם הראשונה ולהדגים את השימוש של הסימנים, ואחר-כך התלמידים יקראו בהתאם לסימני הפיסוק בהנגנה הנכונה. לגבי העיסוק בטקסטים אחרים ישנה הנחיה לעיסוק בסימני הפיסוק בהתאם לנדרש. למשל, יש טקסטים שיש בהם הרבה מרכאות או טקסטים שיש בהם הרבה סימני שאלה ועוד. שימוש בסימני פיסוק נכנס גם למחונן של מוסכמות הכתב.

דוגמות

בספר הראשון, עמוד 46, "הנחש": זהו הסיפור הראשון המופיע בספר. (בעמוד 56 במדריך מודגם כיצד יש להעלות את נושא סימני הפיסוק.)

בספר הראשון, עמוד 77: מה מביעים סימני השאלה והקריאה בשיר?

2.7.2 התחום המורפולוגי - הרכיבים הדקדוקיים במילה

המטרה היא ליצור משפט בעל משמעות. בשלב של נימוק הבחירה נדרש מן הילדים להיות אקטיביים, והם חייבים גם לפקח על ההבנה שלהם.

דוגמות

א. התאמה בין שם העצם לבין שם התואר

בספר השני, עמוד 32: בחרו במילה הנכונה למשפט.

לכלנית צמח _____ חדש. (ניצנים / ניצן)

הילדים צריכים לבחור את צורת היחיד, ולא את צורת הריבוי, משום שצריכה להיות התאמה לפועל "צמח" ולשם התואר "חדש".

עמוד 58: הוסיפו שם תואר מתאים לכל מילה.

לפתן _____, גלידה _____ (קר / קרה).

על הילדים לבחור מתוך מחסן מילים שם תואר המתאים גם בהקשר וגם במין דקדוקי (בזכר או בנקבה).

עמוד 54: בחרו במילה הנכונה למשפט.

החייל גר ב _____ החדש. (בניין / סירה)

כאן נדרש ידע מורפולוגי וגם ידע על העולם.

ב. הפיכה מצורת זכר לצורת נקבה ולהפך, הפיכה מצורת יחיד לצורת רבים

בספר הראשון, עמוד 123: הפכו את המשפטים מצורת זכר לצורת נקבה.

ברק נתן מתנה לזן. חנה _____ .

בספר השני, עמוד 59:

אני טבח; היא _____ .

בספר השני, עמוד 59: יש לכתוב את צורת הרבים.

גמד _____ .

בספר הראשון, עמוד 115, "מה המתנה?": התלמידים נדרשים לכתוב סיפור בצורת זכר, כאשר הם נשענים על הסיפור הכתוב בצורת נקבה. במדריך בעמוד 63 ישנן הוראות לתיווך בהפיכת הדמויות והפעלים לצורת זכר.

בספר השני, עמוד 56, "ככה זה בעברית" / דתיה בן דור: מזמן שיחה על סיומות הרבים והרבות.

בספר השני, עמוד 59: אני מצחיק: היא _____

בספר הרביעי, עמוד 152: הפיכת משפטים מצורת זכר לצורת נקבה.

בספר החמישי, עמוד 40 הפיכת משפטים מצורת יחיד לצורת רבים.

בספר השלישי, עמוד 104: התלמידים נדרשים להפוך מצורת יחידה לצורת רבות.

בספר השלישי, עמוד 119: השלימו את המשפטים במילים עפים / עפות. התלמידים נדרשים

להתייחס לצורת הזכר ברבים ולצורת הנקבה ברבות.

ג. שימוש נכון בפעלים

בספר השלישי, עמוד 113: חילוץ קטן _____ בגינה. (זחל / זוחלים)

חשוב לבקש מן התלמידים לנמק את הבחירה שלהם ולשוחח עליה.

ד. הקטנה

בספר השלישי, עמוד 45: השלימו את המשפטים, וצבעו את הסופיות המציינות הקטנה.

גג קטן נקרא _____

בספר השלישי, עמוד 117: השלימו את המשפטים. צבעו את הסופיות המציינות הקטנה.

כוס קטנה היא _____ .

ה. קשר בין פעיל לבין סביל

בספר השני, עמוד 55: יש להשלים היקשים (אנלוגיות) ולהבין את הקשר בין צורת הפעיל לסביל.

קרע : נקרע גזר: _____

בספר החמישי, עמוד 116: רמי פתח את החלון, עכשיו החלון _____. (פתוח / פתח)

בספר החמישי, עמוד 117: "ככה זה בעברית" / דתיה בן דור (הבנת הנשמע)

2.7.3 תחום הערנות המטה-לשונית

תקינות סמנטית של משפט

בתחום זה עוסקים ביכולת לשפוט תקינות סמנטית של משפט על-פי הידע על העולם. בתחום זה נדרש מהילדים פיקוח על ההבנה כדי לגלות משפטים שאינם תקינים (מצחיקים). **בפרק ז'** (המלצות לדרך העבודה בספרים) **בסעיף 1.1** (עמוד 55) יש הצעות לתיקון המשפטים המצחיקים (האבסורדיים) למשפטים תקינים בהתאם לשיקול דעת המורה.

דוגמה

בספר השני בעמוד 82:

הכריש נח על הכרית.

כל הפעילויות בתחום המורפולוגי ובתחום הסמנטי שפורטו לעיל, עוסקות בערנות המטה-לשונית. נוסף על השלמת המשימה, התלמידים נדרשים לנמק מדוע פעלו באופן שבחרו בו. על-פי המחקרים, לילדים בגן ובכיתה א' יש מודעות למבנה המורפולוגי של המילה, ומודעות זו הולכת ומתפתחת עם השנים (מלנקי, 1997: זיידמן, 2000: בראון, 2000).

2.8 הוראת יצירות ספרות

הספרים כוללים את יצירות הספרות מהמורשת התרבותית הישראלית, היהודית והעולמית, הנדרשות על-פי מעגלי הבחירה של יצירות הספרות בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני. היצירות שובצו לצד טקסטים בעלי אותו תוכן, כדי להרחיב את הידע ואת העניין, ותהיה הלימה בנושאים.

מטרת הוראת היצירות הספרותיות בכיתה היא להעניק לתלמידים חוויות והתנסויות אסתטיות, שבאמצעותן יבינו טוב יותר את עצמם ואת האחרים, לפתח את דמיונם, את יכולת החשיבה ואת רצונם לקרוא עוד ועוד, לפתח מודעות ספרותית, טעם אישי והיכרות עם סוגות ספרותיות שונות, לפתח ערכי מוסר בעקבות ההתבוננות במעשי הדמויות ובתוצאותיהן, לפתח אמפתיה ורגישות לנקודות המבט של האחר, להעשיר את אוצר המילים ואת השימוש בו בשיח דבור ובאופנות הכתובה, להרחיב את ידע העולם ולהכיר תרבויות שונות, לחזק את השתייכותם לחברה ולקהילה, לבנות עולם טקסט אישי בעקבות אינטראקציה עם עמיתים ותיווך של מורה, להיחשף למאפיינים בולטים בשירים (חריזה, חזרות, מקצב, בתים) ובעיקר לתרום לאהבת הקריאה.

האזנה לקריאת המורה משפרת את ההנאה מהשפה הכתובה הן בשל רכיבים התלויים בטקסט והן בשל רכיבים התלויים בקריאת המורה, באמפתיה שחשים התלמידים במהלך הקריאה ובקבלה של המורה את תגובותיהם לסיפור. לדוגמה, התלמידים ייהנו מרכיבי הטקסט, כמו ניגודים, מצלול, חריזה, מקצב (מכל האמצעים הסגנוניים שבטקסט) וכן מעולם הדמיון, והם ייהנו הנאה חושית מהמפגש עם האיורים.

העיסוק ביצירות נעשה לפי ההמלצות הדידקטיות: הבנת משמעות היצירה (כאשר מדגישים את הצד התוכני,

ההיקשי, היצירתי והביקורתי), הבנת האלמנטים הספרותיים ביצירה (כמו זיהוי חריזה, חזרות, מקצב, בתים, הנותנים משמעות לשיר), הבנת ביטויים שונים של הומור, הרחבת משמעות היצירה על-ידי קישורה לעולם התלמידים, קישורה ליצירות אחרות דומות, קישור בין האיורים לכתוב ולהכרת הרקע על היוצרים. (בפרק ו' מובאות המלצות לדרך העבודה בסוגי היצירות השונות. **בפרק ז'**, המלצות לדרך העבודה בספרים, יש התייחסות לכל טקסט והמלצות לניתוחו בכיתה, כולל התייחסות ליצירות הספרותיות השונות ולקטעי המידע בעלי רכיבי מבנה שונים).

היצירות הספרותיות הכלולות בספר הן רבות ומעבר לנדרש על-פי מעגלי הבחירה של יצירות הספרות בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני. לכן יש להפעיל שיקול דעת באילו יצירות לטפל בהרחבה ובאילו יצירות לצמצם את הטיפול ואף על אילו משימות לוותר, הכול בהתאם לאוכלוסיית התלמידים בכיתה.

2.9 הקניית יכולת הפענוח אצל אוכלוסיית הילדים המתקשים כבסיס לקידום הבנת הנקרא וכן עיסוק מובנה בתהליכי הבנת הנקרא המתאימים לתלמידים המתקשים

הושם דגש מיוחד על הקניית היכולת של ילדים מתקשים לפענח את הכתוב, שכן יכולת הפענוח היא בסיס להבנת הנקרא.

א. יכולת הפענוח תלויה בעיקר ברכישת המודעות הפונולוגית, ולכן כדי למנוע כישלון בקריאה יש עיסוק מכוון במיומנות זו. העיסוק במודעות פונולוגית נעשה בספרים עצמם בתת-יחידה ראשונה של כל יחידת לימוד כך: בתת-יחידה הראשונה מוקנה צירוף חדש, והילדים נדרשים לזהות את הצליל הראשון של המילה. יש תרגילים ומשחקים נוספים המומלצים למורה במקרה שילדים עדיין מתקשים במודעות פונולוגית. כמו-כן שיטת הקריאה מובנית ומדורגת מאוד מבחינת סדר העבודה, דבר המאפשר למתקשים לעבוד בהנחיית המורה ולתלמידים הטובים אף לעבוד בחלק מהעבודות באופן עצמי. (הרחבה על דירוג המילים **בפרק ד', סעיף 1.5**, בחירת המילים).

ב. התלמידים המתקשים יוכלו להיעזר במשחקי הקריאה המצורפים לערכה הכיתתית או המומלצים להכנה במדריך זה **בפרק ה'** "ארגון הכיתה". משחקים אלה מחזקים את הקשר בין הצליל הכתוב לבין הפונמה (תמונה שהצליל הפותח שלה מתאים לצליל הכתוב).

נוסף על כך, יוכלו התלמידים המתקשים להיעזר בכל האמצעים המפורטים בשלבי רכישת הקריאה השונים, כמו בשלב רכישת הצלילים השונים ששם מופיע פירוט נרחב לטיפול במתקשים, או בשלב של טיפול בקריאה מדויקת או בשטף קריאה.

ג. יש לימוד ישיר וגלוי של כל הקוד האלפביתי. כלומר כל העיצורים נלמדים בכל התנועות, כמובן, לפי תנועה מובילה, ואין הסתפקות בהקניית תנועה מסוימת רק בחלק מהעיצורים. לימוד זה מקל את רכישת הקריאה על קבוצת המתקשים.

ד. הסדר להקניית האותיות ולהקניית התנועות (מוסבר בפירוט **בסעיף 1 בפרק ד'**) נקבע לפי דרגת הקושי של רכישת הגרפמות והפונמות. הסדר שנבחר מקל את לימוד הקריאה ועוזר בייחוד למתקשים כדי למנוע קשיים ומאפשר לימוד קל ומהיר של הקוד האלפביתי.

ה. בתחילת כל יחידת הוראה מודגשים בדף הראשון למעלה הצירופים החדשים שילמדו באותה יחידה. דבר זה משמש כמקדם ארגון, עוזר לילדים להתמצא בספר ומקדם את תשומת הלב לחומר החדש שילמדו.

ו. התלמידים המתקשים יתגלו כבר בשלבים הראשונים ללימוד בזכות המעקב האבחוניים המתקיימים לאחר לימוד של כל יחידה. בהתאם לקשיים הם יתוגברו.

ז. עיסוק בהבנת הנקרא מותאם גם לתלמידים הפחות-מיומנים באפשרות הבחירה של שאלות מתאימות לרמת התלמידים בהתאם לשיקול דעת המורה וכן באפשרות הבחירה בעיסוק בתחום ההעשרה השפתית והלשונית. בספר ישנן פעילויות מרובות מאוד בתחום ההבנה, הלשון והחשיבה, ואפשר לבחור מתוכן את המתאימות לתלמידים המתקשים.

כמו-כן אפשר לאפשר לתלמידים המתקשים לענות בעל-פה על חלק מהמשימות או לדלג על משימות האתגר או על משימות אחרות שנראות למורה קשות מדי עבורם.

ח. התלמידים המתקשים יוכלו לדלג על חלק מהיצירות הספרותיות ועל קטעי המידע הארוכים או המורכבים, שכן הם מצויים בכמות גדולה יותר מהנדרש על-פי דרישות משרד החינוך. אפשר לבחור סיפורים ממכלול הסיפורים הקיים, שיתאימו לתלמידים הפחות-מיומנים, בהתאם לשיקול דעת המורה.

2.10 היבטים ייחודיים לחינוך הממלכתי-דתי

ספרי הלימוד 1 - 5 משותפים לחינוך הממלכתי ולחינוך הממלכתי-דתי. הטקסטים לקריאה עצמית של התלמידים וכן האיורים מתאימים לכל תלמיד ותלמידה, והיצירות הספרותיות מהמעגלים השונים נבחרו מתוך הרשימה המומלצת, כך שיתאימו הן בחינוך הממלכתי והן בחינוך הממלכתי-דתי. עם זאת בחינוך הממלכתי-דתי אפשר להרחיב בהיבטים אמוניים וערכיים על-פי שיקול דעת המורה.

הספר השישי, העוסק בשבת, בחגים ובעונות השנה, מופיע בשתי גרסאות שונות בשל ההדגשה השונה לתחומי הדת והמקורות היהודיים.

במדריך למורה בחלק העוסק בספר השישי, מובאות התייחסויות ליצירות ולפעילויות בשני הספרים בצורה משולבת, ובכל התייחסות מצוין מספר העמוד בכל אחד מהספרים.

2.11 כלים למעקב - הערכה שוטפת של יכולות הפענוח וההבנה

בנספח ד' שבמדריך זה מצורפים דפי מבדקים לצורך מעקב והערכה. יש לקיים את המבדקים בתום לימוד של כל יחידה. כמובן, המבדק הוא לכל התלמידים, והמטרה היא לקבל את המידע המדויק על ההתקדמות של כל תלמיד ותלמידה בקריאה. חשוב לעבור ליחידת הלימוד הבאה רק לאחר הצלחה במשימות. תלמידים שגילו קשיים בחלק מהמשימות לא יעברו ליחידה הבאה, אלא יתרגלו את הנושא שהתקשו בו, בעזרת משחקים שונים.

במבדקים נבחן הידע של הצירופים שנלמדים, ונבחנת קריאת מילים שאינן כתובות בספר. התייחסות היא לדיוק, אך גם למהירות. כמו-כן נבחנת קריאה של סיפור, ונבדקת הבנתו.

במבדקים בתכנית "קוראים ולומדים בהנאה" הושם דגש על סדר הצירופים והמילים. הצירופים שנבדקים אינם מופיעים בסדר שנלמדו. כמו-כן יש רצף מיוחד בצירופים בתנועות השונות. לדוגמה, בספר הראשון בודקים את השליטה בצירופי הקמץ והשווא (הם מופיעים לסירוגין כדי למנוע תגובה לא-מהימנה). בבדיקת פענוח מילים הושם דגש על בחירת מילים בדרגות קושי שונות: מילים שבנויות רק מצירופים של קמץ ושל פתח, מילים קצרות וארוכות יותר, אחר-כך מילים שבנויות מצירופים של קמץ ושל פתח וגם של עיצור סופי, אחר-כך מילים שיש בהן קמץ ופתח ועיצור באמצע מילה, ורק בסוף יהיו מילים שמתחילות בעיצור. סוגי התבניות השונות של המילים הם בסדר מעורב כדי למנוע תגובות מקובעות. הפרופיל שיוכן על-ידי המורה הוא בהתאם לדרגות הקושי של המילים כדי שאפשר יהיה למקד את הקשיים.

כדי לעזור למורה לזכור מתי יש לקיים מבדק מסוים, שובץ בספרים סמלול מתאים, וכמו־כן רוכזו כל המבדקים לכל ספר בטבלה (**נספח ב'** במדריך זה - "רשימת כרטיסי הלוטו והמבדקים"). **בנספח ג'** מובאות הנחיות לגבי אופן העברת המבדקים.

פרק ד': ייחודיות השיטה

1. לימוד הקוד האלפביתי

1.1 סדר הקניית העיצורים

בקביעת הסדר ללימוד העיצורים יש חמישה עקרונות.

עיקרון 1 - עיצורים מתמשכים לעומת עיצורים פוצצים

יש עיצורים מתמשכים, שהם קלים להגייה, ואפשר להפנות את תשומת לבם של הילדים להגאים האלה. העיצורים האלה הם פ (רפה) ב (רפה) ו ז צ ח כ (רפה) י ל מ נ ס ש ר. לעומת זאת יש עיצורים פוצצים שקשה יותר להגות אותם ו"להרגיש" אותם. הם נחתכים, "מתפוצצים", ואי-אפשר להמשיכם. העיצורים האלה הם פ ב ת ט ד כ ק ג. לפיכך העיצורים המתמשכים נלמדים לפני העיצורים הפוצצים.

עיקרון 2 - הבחנה שמיעתית בין צילי העיצורים בכל קטגוריה

העיצורים מאופיינים בחמש תכונות (בסיס החיתוך, אופן החיתוך, קוליות, אפיות ונחציות). יש עיצורים הדומים זה לזה בארבע תכונות ונבדלים רק בתכונה אחת. למשל, ההבדל בין "ד" לבין "ת" או בין "פ" לבין "ב" הוא בקוליות. כאשר ההבחנה השמיעתית בין העיצורים היא דקה, הם אינם נלמדים בצמידות. נבחרו עיצורים אשר שונים מאוד זה מזה בהבחנה השמיעתית שלהם.

עיקרון 3 - הבחנה חזותית בין העיצורים

יש עיצורים שהאותיות המייצגות אותם דומות מבחינה חזותית (אורתוגרפית), כמו ד' ו- ר' או ב' ו- כ'. עיצורים כאלה נלמדים בשיעורים שונים ורחוקים זה מזה.

עיקרון 4 - קלות הכתיבה של העיצורים

אותיות שקל לכתוב אותן מבחינה גרפית, נלמדות לפני אלו המורכבות מבחינה גרפית. למשל, האות א' קשה לכתובה, ואילו האות נ' קלה לכתובה.

עיקרון 5 - בניית מילים מוכרות

לעתים הוקדם לימוד עיצור מסוים, אף-על-פי שהוא אינו מתאים לקריטריונים הקודמים, משום שכך התאפשר לבנות מילים מוכרות או נחוצות, וזה תהליך חשוב מאוד ליישום הידע של הקוד האלפביתי.

1.2 סדר הקניית התנועות

סדר לימוד התנועות הוא כדלקמן: (1) קמץ, פתח, שווא; (2) חיריק; (3) חולם; (4) צירה, סגול; (5) שורוק, קבוץ. ההסבר לבחירת רצף זה נשען על קלות ההבחנה השמיעתית של התנועות ועל קלות ההפקה הביצועית שלהן. חוקרי הפונטיקה אשר לאופר (1981) ודורית רביד (1996) מסבירים את מאפייני התנועות מבחינת ההתייחסות לגובה הצליל, למיקום היווצרותו ולתנועת הפה בזמן ההגייה (מצב השפתיים). בהתייחס לשלושת המאפיינים הנ"ל נמצאת התנועה e כפחות מובחנת מהאחרות ולכן קשה יותר להבחנה ואף להגייה. ההבחנה השמיעתית בין צילי a I o ובין הצלילים I a u היא חדה מאוד, ואילו בינם לבין הצליל e קשה יותר. נוסף על כך, ההבחנה בין הצליל o לבין הצליל u היא עדינה, משום שלשני הצלילים דרושה פתיחה דומה של השפתיים, וכן בגלל מיקום קרוב של הלשון בחלל הפה. משום כך התנועה e נלמדת מאוחר יותר, והתנועות o u אינן נלמדות בצמידות. הסבר נוסף לסדר התנועות מבוסס על דמיון חזותי. הסימנים של החולם והשורוק נראים דומים מבחינה חזותית, והשוני הוא רק במיקום הנקודה. לכן חשוב להרחיקן זו מזו כדי שלא יילמדו ברצף.

1.3 לימוד גלוי ומפורש של כל העיצורים לפי תנועה מובילה

כאשר נלמדת תנועה חדשה, היא מצורפת לכל אחד מהעיצורים, ואין הסתפקות בצירופה רק לחלק מהעיצורים. לימוד זה מאפשר גם לתלמידים המתקשים לרכוש בהצלחה את הקוד האלפביתי. התלמידים המתקדמים יכולים לעבוד בחלק מהדפים ברמה עצמית, דבר התורם לתחושת מסוגלות ומשפר את ביטחונם העצמי.

1.4 הדגש והשווא

1.4.1 הדגש

מאחר שברוב האותיות אין הבדל בין אות דגושה לבין אות שאינה דגושה (למשל, אין הבדל בין ג לבין ג), לאורך כל הספרים אין סימון של דגש. הדגש מסומן רק באותיות ב', כ', פ'.

1.4.2 השווא

סימן הניקוד שווא מייצג שתי צורות של הגייה:

א. הגיית שווא כעיצור (למשל, ג' ו- ל' במילה "מְגִדֵּל");

ב. הגיית שווא כתנועת E (למשל, י' במילה "יְלָדִים").

בספר הראשון של התכנית "קוראים ולומדים בהנאה" השווא נלמד כחסר תנועה. למשל, המילה "סְבָתָא" תנוקד "סְבָתָא". רק מהספר השני השווא הזה מסומן.

המטרה היא שלא לבלבל את התלמידים בכך שלסימן שווא יש שתי הגיות שונות. לפיכך רק שווא הנהגה כתנועת E מסומן בספר הראשון, והשתדלנו להמעיט במילים שיש בהן שווא כזה.

1.5 בחירת המילים

בחירת המילים בכל התת-יחידות של כל יחידה נעשתה באופן מדורג ומובנה. הושקעה מחשבה בבחירת המילים הן בטקסטים שבספרים והן במבדקים.

1.5.1 דירוג המילים בספרים

רוב המילים המופיעות בכל תת-יחידה של פענוח, יופיעו בהמשך ביתר התת-יחידות בספרים. כאשר נדרש מהילדים להשלים חלק ממילה, נבחרו תמונות שהילדים מכירים אותן. דוגמה לכך יש בספר השני בעמוד 13.

בפעילות "חברו את הצלילים למילים" המילים מופיעות על-פי סדר דרגות קושי שונות. בתחילה יש מילים קצרות המכילות הברות פתוחות, אחר-כך מילים ארוכות המכילות הברות פתוחות, אחר-כך מילים שיש הברה סגורה בסופן, וגם כאן יש התחשבות באורך המילה, אחר-כך מילים שיש בהן הברה סגורה באמצע המילה, ורק במילים האחרונות יש עיצור בתחילתן, ובשלב זה יש עדיפות לצלילים מתמשכים, ולא לפוצצים.

1.5.2 דירוג המילים בדפי המעקב והאבחון

במילים שחוברו לצורך בחינת השליטה של הילדים בקוד האלפביתי, יש התחשבות בדרגות הקושי: מילים קלות המורכבות מהברות פתוחות, קצרות וארוכות יותר; מילים שיש להן הברה סגורה המסיימת את המילה; מילים שיש בהן הברה סגורה באמצע המילה; מילים שנפתחות בעיצור.

2. עושר לשוני

בכל ספר יש מגוון רב ומעניין של סיפורים למרות מגבלות התנועה הנלמדת וידע העיצורים המצומצם. בכל ספר יש אוצר מילים במשלב גבוה לצד משלב יום-יומי. המילים במשלב הלשוני הגבוה מופיעות בהקשרים רבים באותה יחידת לימוד בחלקים השונים של אותה יחידה.

א. השיחה המקדימה לשיעור - חשוב לשוחח על המושגים החדשים ולקשר בין הידע החדש לישן, ובכך להרחיב את הסכמות הקיימות אצל התלמידים.

ב. הכרת הקוד האלפביתי - המילים החדשות מופיעות כבר בשלב זה של הפענוח. למשל, בספר השני בעמוד 14 הילדים נדרשים לחבר את הצלילים למילה: א ד נ י ת.

ג. קריאת הסיפורים - למשל, בספר השני בעמוד 19 הילדים נחשפים למילה "אדנית", שהיא אינה שכיחה בשפת הדיבור. המילה מוצגת בשם הסיפור, ולכן נדרשת שיחה מטרימה. היא משולבת בסיפור עצמו ואף מאוירת לצורך המחשה ושיפור הסכמה של המושג. (המילה "אדנית" מופיעה גם בחלקים אחרים של אותה יחידה: בעמוד 29 במיון המילים בטבלה ובעמוד 32 במציאת המילה היוצאת דופן).

ד. העשרה שפתית - בספר השני המילה "אילנית" הופיעה בתת-יחידה העוסקת בפענוח, בתת-יחידה העוסקת בקריאת סיפורים (עמוד 21), ובתת-יחידה העוסקת בהעשרה שפתית. למשל, בספר השני בעמוד 31 הילדים נדרשים למיין מילים לטבלה, ובעמוד 32 עליהם למצוא את היוצא דופן: תנין, אילנית, סנאי, שידה. נושא ההעשרה השפתית מורחב בפרק ג', סעיף 2.7 (טיפול הלשון כתשתית להבנת הנקרא).

3. העשרת הידע על העולם

נושאי הטקסטים בסיפורים הם מתחום החוויות היום-יומיות ומתחום המסורת היהודית. הילדים לומדים על תופעות הטבע מתוך סיפורים מעניינים ומרתקים. הם לומדים על חיות שונות: מהו מקום מגוריהן, מי הם בני המשפחה שלהן (זכר, נקבה וצאצא), מהן ההתנהגויות האופייניות. הם לומדים על הצומח: תקופת צמיחה, מקום גידול ואפיונים. הם לומדים על בעלי מקצוע שונים, על החגים, על עונות השנה ועל הקשר שלהן לצומח ולחי. כמובן, הם נחשפים לסיפורים חווייתיים המוכרים להם מחיי היום-יום ועוד.

דוגמות

חי וצומח

- "הבגדים של הזיקית": ספר 2, עמוד 105
- "אנפית הבקר": ספר 2, עמוד 112
- "החוחית הפכה לאימא": ספר 3, עמוד 28
- "החלמונית": ספר 4, עמוד 48
- "חיי שיתוף בטבע": ספר 5, עמוד 109

מסורת יהודית

- "תורה ודבש": ספר 3, עמוד 82
- "הגינות והשבת אבדה": ספר 4, עמוד 102
- "כיבוד הורים" על-סמך מקורות יהודיים: ספר 4, עמוד 108

ידע כללי על העולם

- "טל החייט": ספר 1, עמוד 86
- "קשת פלאים": ספר 4, עמוד 74
- "ירח": ספר 4, עמוד 82
- "הצופית בגינה שלי": ספר 5, עמוד 70

חיי היום-יום

- "מחלה": ספר 1, עמוד 74
"למה פיני לא נקי?": ספר 2, עמוד 92
"אהוב את המורה חדוה": ספר 4, עמוד 26
"הבטן כואבת": ספר 4, עמוד 116
"מה קרה לבועה?": ספר 5, עמוד 17
"הכדור החדש": ספר 5, עמוד 51

ערכים

- "לב זהב לירדנה": ספר 4, עמוד 94
"מה למד יוסי בתורה?": ספר 3, עמוד 79
"שב בבקשה": ספר 4, עמוד 40

במשפחה

- "שושנים לסבתא": ספר 3, עמוד 16
"איך אהב רבי טרפון את אמו": ספר 4, עמוד 109
"הנכד המתוק": ספר 4, עמוד 153
"לסבתא שלי מקרר" / שולמית הראבן: ספר 4, עמוד 155
"צינון או פינוק": ספר 5, עמוד 22

חברות

- "התפייסות" / שלומית כהן אסיף: ספר 4, עמוד 98
"רפואה שלמה": ספר 5, עמוד 97

פרק ה': ארגון הכיתה

1. כלים להקניית האותיות והתנועות

- א. סרגל אותיות האלף-בית
מעל הלוח תולים את סרגל אותיות הא"ב.
- ב. לוח הצלילים
משמאל ללוח תולים את לוח הצלילים הנלמדים. זהו בריסטול גדול המחולק לטורים, ובשורה הראשונה מצוינת התנועה המתאימה לטור. על לוח הצלילים יודבק הצליל החדש הנלמד בטור המתאים.
- ג. כרטיסים תומכי-זיכרון
על קיר אחר ייתלו הכרטיסים תומכי-הזיכרון בהתאם להתקדמות בקריאה. (כל כרטיס מחולק לשני חלקים: בחלק העליון ההברה (הצליל הנלמד), ובחלק התחתון תמונה שהצליל הפותח שלה הוא הצליל (הכתוב).
ישנם כרטיסים תומכי-זיכרון לכל האותיות ולכל התנועות, וזאת כדי לתת מענה לתלמידים המתקשים.
- ד. מסדרה של כיסים
על קיר אחר (או באופן נייד) תולים מסדרה של כיסים, המכילה תמונות והברות בהתאם לנלמד. התלמידים יכולים לגשת באופן עצמאי או בהתאם להוראות המורה ולהתאים להברה תמונה מתאימה, ולהפך: להתאים לתמונה הברה מתאימה. כמו-כן אפשר לבנות מילים ואף לתרגל את המודעות הפונולוגית כאשר עוסקים רק בתמונות. למשל, הילדים ממיינים תמונות המתחילות או מסתיימות בצליל מסוים, או מניחים ארבע תמונות שאחת היא יוצאת דופן בצליל הפותח וכדומה.

2. פינת כתיבה

- א. סלסילה המכילה אותיות ותנועות וכן כרטיסים ריקים מקרטון, מעץ, מנייר זכוכית, מלָבָד, מפלסטלינה ועוד - בפינה זו התלמידים יכולים למשש את האות או לכיירה בפלסטלינה, ואחר-כך לבנות מילים. אפשר לבנות מילים גם בעזרת לוח (סרגל) אלף-בית ומקל שמכל צד מודבקות עליו תנועות. הילדים מצביעים בעזרת המקל (עליו תנועה מסוימת) על אות אחר אות, ותלמיד או תלמידה הוגים את המילה שנוצרה. אפשר גם לכתוב במחברת הכתבות.
- ב. קופסת מילים - מכילה כרטיסיות של מילים שונות המורכבות מהצירופים הנלמדים. התלמידים מחברים מילים ובונים משפט. יש להוסיף כרטיסיות ריקות כדי שהתלמידים יוכלו להוסיף מילים אחרות מאלו שהיו בתכנון של המורה. רשימת מילים מעניינות: מילה המרמזת על העצם (כמו שקנאי ושק, אילנית ואילן ועוד), צורות להקטנה, שייכות ביחיד וביחידה (חברי, חברך חברו ועוד) ועוד.
- ג. תיקייה לכתובה - בתיקייה יש תמונות, והתלמידים יכולים לכתוב מילה/משפט/סיפור בהתאם לתמונה. בכרטיסיות אחדות יש התחלה של סיפור או סוף של סיפור, והתלמידים משלימים את החסר. אפשר לכתוב סיפורים שונים שנכתבו בעקבות סיפור, כמו שינוי מזכר לנקבה ולהפך, שינוי מקום ההתרחשות ואף סיפורים עצמאיים מחוויות אישיות.
בתיקייה זו יהיו גם כרטיסיות המפרטות כיצד כותבים מכתב, דיווח, הזמנה, מודעה, ברכה, סיפור, רשימה, כתיבה מוסכמת, וכרטיסייה המפרטת כיצד מנהלים שיח בכיתה, המתייחס לדוברים ולמאזינים. נוסף על

כך, יהיו בתיקייה תוצרי כתיבה מהסוגות השונות כדי שתלמידים אחרים יוכלו לקרוא, להתרשם ואף להגיב.

ד. תיקייה לכללי כתיב - מכילה רשימות של מילים מקשות וחוקים לכתיבה נכונה של המילים. רשימת המילים הולכת וגדלה ככל שנתקלים במילים המתאימות לאותו החוק הלשוני. דוגמות: "ה" בסוף מילה לנקבה, "ים" לרבים בזכר, פתח גנובה (ב-ה, ב-ח וב-ע כמו במילים תפוח ורוח) ועוד. התיקייה תכיל גם כרטיסייה המזכירה לתלמידים אסטרטגיה כיצד ללמוד את המילים שיש בהן אותיות "מקשות".

ה. תיקיית הגדרות - בעקבות העיסוק בהכללה ובמיון התלמידים לומדים להגדיר חפצים/חיות/צמחים כלשהם על-סמך קריטריונים כמו: צורה, צבע, מקום מחיה, כסות, תפקיד, שייכות לקבוצה ועוד. התיקייה תכיל תמונות שונות, והתלמידים יתארו את התמונה על-סמך הקריטריונים שלמדו.

ו. תיקיית חידות - בתיקייה זו מכניסים את החידות שהתלמידים מחברים, ואחרים יכולים לפתור. מצד אחד של כרטיס תופיע החידה, ובצדו האחר יופיע הפתרון.

ז. תיקייה להעשרה לשונית - יש באפשרות המורה להכין דפים לעבודה בהתאם לפעילויות ההעשרה בספרים ולהרחיב את הנושא המטופל.

דוגמות

שינוי או הוספה של מילות-תוכן למשפט קיים: מכינים משפטים קצרים, והילדים יכולים לשנות את המשפט על-ידי המרת השם או הפועל או מילת התואר וכדומה. הילדים יכולים גם להוסיף על המשפט ולהרחיבו.

מיונים ומציאת יוצא דופן: מכינים רשימה של מילים או סדרה של תמונות, והתלמידים צריכים למיין לפי קטגוריות שהם קובעים. התלמידים יכולים להכין בעצמם פעילויות של "יוצא דופן" ולשחק זה עם זה. אפשר להרחיב תחום זה ולהכין משחקי רביעיות וכדומה.

היקשים (אנלוגיות): אפשר להרחיב תחום זה ולקשר את הפעילות לנושא הנלמד.

ז. תיקיית יוצרים: בתיקייה זו מתייקים מידע על יוצרים שונים שקראו עליהם (תולדות חיים) - כמו ע' הלל, מירה מאיר, יהודה אטלס ועוד - וכותבים את היצירות שנחשפו להן או המוכרות להם ממפגשים אחרים.

3. פינת משחקים (מיועדת בעיקר לתלמידים המתקשים)

בפינה זו נמצאים משחקים שהמורה או התלמידים מכינים. המשחקים הם לחיזוק הכרת האותיות והתנועות ולחיזוק תהליך הסינתזה. כמו-כן מכינים משחקים לחיזוק המודעות הפונולוגית (**נספח א'**) ומשחקים לחיזוק התחום הלשוני.

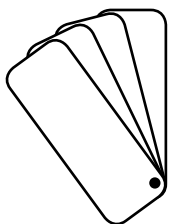
3.1 חיזוק הכרת הברות

משחקי לוטו, נוסף על אלה המצורפים לספרי הקריאה של התלמידים, משחקי בינגו, מסלול, זיכרון, דומינו ועוד - אפשר לדרג את המשחקים מבחינת הימצאות התמונה תומכת-הזיכרון. למשל, במשחק זיכרון יש למצוא זוגות של קלפים תואמים. בשלב הראשון מומלץ להכין זוגות כרטיסים, כך שאחד מהם מכיל את ההברה והאחר מכיל גם את ההברה וגם את התמונה תומכת-הזיכרון. בשלב השני אפשר לשחק בזוגות של כרטיסים, שבאחד מהם נמצאת תמונה ובאחר רק ההברה המתאימה (ללא תמיכה של תמונה). הדירוג במשחקי הזיכרון חשוב בעיקר לאוכלוסיית

התלמידים המתקשים, ואילו התלמידים המתקדמים יוכלו להסתפק בלוחות הלוח המצויים בספר לתלמיד.

3.2 חיזוק תהליך אנליזה-סינתזה (משפר את הדיוק בקריאה)

- (1) כל ילד וכל ילדה מקבלים מספר מסוים של קלפים, והם צריך לבנות בעזרתם מילים. הם יכולים להחזיר לקופה קלף ולקחת קלף אחר. כמובן, יש גם קלפים ריקים (ג'וקר), והם יכולים לשמש ככל הברה שהילדים בוחרים. את "כתר הניצחון" מעניקים למי שיש מרב המילים.
- (2) התלמידים מקבלים כרטיסייה שכתובה עליה מילה שלמה. הם גוזרים אותה לחלקים, מערבבים את החלקים ומדביקים אותם למילה.
- (3) התלמידים מקבלים מניפות, ועליהם לשנות את סדר ההברות עד לקבלת מילה אמתית בשפה.
- (4) אפשר להכתיב מילים או להראות תמונות, והילדים יכתבו את המילה. תלמידים שקשה להם להיזכר איך נראית האות המסוימת, יכולים לקבל כרטיס של המילה הכתובה. אחר-כך הילדים יכתבו על-פי הזיכרון.
- (5) מרכיבים מילים מאותיות הא"ב (קוביות אלף-בית של מוזס או אותיות ממוגנטות או אותיות שמוכנות על כרטיסיות). ילד או ילדה משמיטים את אחת ואומרים בקול מה נותר להם. **דוגמות:** "השמטתי מהמילה **מְגָדֵל** את הצליל **מ**. מה נותר לי?", "מה השמטתי מהמילה **מְגָדֵל**, אם נותר לי **גְדֵל**?" אפשר גם לשתף עוד תלמיד או תלמידה.

3.3 חיזוק התחום הלשוני

משחקי לוטו, זיכרון, דומינו, מסלול - כל אלה מתאימים להעשרה לשונית, כמו מילים נרדפות, מילה והיפוכה, מילה ומילה המרמזת עליה (כמו שקנאי ושק, אילנית ואילן ועוד), צורות להקטנה, שייכות ביחיד וביחידה (חברי, חברך חברו ועוד) ועוד.

משחק הניחושים - לכל תלמיד ותלמידה מספר כרטיסיות שמצוירות עליהן תמונות כלשהן. לפי תור, יש לנחש מהי התמונה, בעזרת שאלות כמו: האם שייך לקבוצת החיות? שאלות לגבי הצורה, הגודל, הצבע הכסות ועוד. את "כתר הניצחון" מעניקים למי שיש מרב הכרטיסיות. אפשר לשנות את חוקי המשחק בהתאם לשיקול דעת המורה. חשוב להקפיד שהניחוש לא יתבסס על שם האובייקט, אלא על התכונות.

4. פינת ספרייה

כאן הילדים יכולים לקרוא ספרים להנאתם או לעיין בציורים בספרים. הם יכולים להקשיב לקלטת באזניות ובמקביל לעקוב אחר הכתוב בספר.

הילדים יכולים לכתוב המלצות לקריאת הספר לפי המחון הזה: שם הספר, שם המחבר או המחברת, שם המאייר או המאירת, הסבר מדוע אהבתי את הספר, מה מצא חן בעיניי במיוחד, דוגמות, שם התלמיד או התלמידה.

פרק ו' : הדידקטיקה של השיעורים

1. העקרונות המובילים את הוראת הקריאה בתכנית "קוראים ולומדים בהנאה"

- א. בכל תהליך הלמידה, בכל יחידת לימוד (ולא רק בסוף התהליך), התלמידים אמורים להצליח לקרוא.
- ב. חשוב שהתלמידים ייהנו מכל תהליך הלמידה, כדי לגרום להם לאהוב לקרוא בכוחות עצמם.
- ג. לימוד הקריאה צריך להיות מובנה, שיטתי ומגוון, ועם זאת כולל חזרות רבות לצורך תרגול, והכול בלי לשעמם.
- ד. העבודה העצמית בספרים מקנה לילדים הרגלי עבודה נכונים ואמון בכוחותיהם וביכולותיהם.
- ה. לימוד הקריאה מתייחס לשני היבטים של הקריאה: הפענוח וההבנה. ללא רכישת מיומנות ביכולות הפענוח (דיוק, אוטומטיות ומהירות) לא תתבטא הבנת הנקרא, גם אם יש לילדים יכולות שפתיות טובות (Perfetti & Landi & Oakhill, 2005). רכישת הפענוח מתחילה בִּדְיוֹק, (Stanovich, 1986), וככל שמתרגלים יותר את הקריאה, מתפתחת המיומנות, וכך אפשר לקרוא גם במהירות. אסור להאיץ בילדים לקרוא מהר, שכן הדיוק חשוב הרבה יותר. חשוב להרגיל את הילדים לדיוק בפענוח ורק אחר-כך לתרגל שטף קריאה על-ידי קריאות חוזרות ועל-ידי "קריאת מקהלה" ו"קריאת הד" (Walker, 1992). גם בשלב של התרגול בקוד האלפביתי יש לשלב מתן משמעות למילים כדי למנוע מצב של "נביחת" מילים.
- ו. חשוב שהילדים יקראו בקול מלכתחילה, ולא מומלץ לבקש מהם לקרוא "בלב" ואחר-כך בקול. הקריאה הדמומה תתפתח מאוחר יותר, והיא אינה מאפיינת את הקוראים המתחילים ואינה "בריאה" להם. חשוב לשמוע את התלמידים קוראים בקול כדי להבין את הדרך שלהם לזיהוי מילה, האם הם מנחשים את המילה או מפענחים צירוף-צירוף. כך אפשר לתקן את הטעון תיקון. מומלץ לומר לתלמידים "קראו לעצמכם". בהוראה זו הכוונה היא שהתלמידים יקראו בלחש, ולא קריאה דמומה.
- ז. העיסוק בקריאת סיפורים צריך להיות מעניין, מסקרן ומעורר רצון להמשיך ולקרא עוד ועוד.
- ח. העבודה צריכה להיות מותאמת לרמת התלמידים ולקצב התקדמותם, ולכן חשוב להעביר מבדקים כדי להעריך את רמת התלמידים ולהתאים להם חומרים נוספים לצורך ההתקדמות. אין חובה לספק לכולם אותם אמצעי המחשה המאטים את קצב ההתקדמות, אלא לנווט את מהלך הלימוד והתרגול בהתאם ליכולות התלמידים.

2. דרך העבודה הזוהה בספרים

- כל ספר לימוד מחולק ליחידות לימוד, בהן עוסקים בלימוד של הברה או של כמה הברות בו-זמנית. כל יחידת לימוד מחולקת לשלוש תת-יחידות:
- (1) **לימוד הקוד האלפביתי (שלב הפענוח)**, הקניית הברה או עיצור או כמה הברות ביחד;
  - (2) **סיפורים לקריאה עצמית וסיפורים מרשימת יצירות הספרות לקריאה על-ידי המורה ועבודות נלוות**, כולל הפניה לסיפורים או לשירים או לספרים הלקוחים מהרשימה;
  - (3) **פעילויות העשרה**.

בטבלה שלהלן מגוון הפעילויות המופיעות במקראה בכל יחידת לימוד.

תת-יחידה (1) - לימוד הקוד האלפביתי (שלב הפענוח)	תת-יחידה (2) - סיפורים, שירים, טקסטים מידעיים, טקסטים מפעילים, טקסטים לא-רציפים, עלילון (קומיקס), טקסטים מהמקורות היהודיים, יצירות מרשימת יצירות הספרות, עבודות נלוות	תת-יחידה (3) - העשרה
<ul style="list-style-type: none"> ✓ חשיפה לצליל מתוך מילה ✓ מתיחת קו מתמונה לצליל הכתוב (הנלמד) - מודעות פונולוגית ✓ תרגול בכתיבת הצליל ✓ זיהוי הצליל המתאים לתמונה ✓ כתיבת הצליל המתאים לצליל הראשון של המילה - היזכרות ✓ השלמת מילה חסרה לפי תמונה מוכרת ✓ חיבור צלילים למילים ✓ הקפת המילה המתאימה לתמונה מתוך מחסן של ארבע מילים דומות 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ עיסוק בנושאים האלה: החי והצומח מסורת יהודית ידע כללי על העולם חיי היום-יום ערכים במשפחה חברות (דוגמות לטקסטים בנושאים אלה הובאו בעמוד 35 במדריך זה). ✓ עיסוק בהבנת הנקרא ✓ עיסוק בהבנת הנשמע ✓ עיסוק בקידום השיח הדבור ✓ עיסוק בכתיבה ✓ עיסוק בכתיב 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ זיהוי משפטים מצחיקים ✓ סידור מילים למשפט תקין ✓ זכר ונקבה ✓ יחיד ורבים בזכר ובנקבה ✓ סימנות שייכות ✓ מיון מילים בטבלה לפי קטגוריות ✓ מציאת מילה יוצאת דופן ✓ השלמת משפטים ✓ זיהוי מילים שיש קשר ביניהן ✓ הפכים ✓ היקשים ✓ הוספת מילים מתארות

2.1 תרגול המיומנויות הקשורות למודעות הפונולוגית

בתחילת כל שיעור מומלץ לתרגל את מיומנויות המודעות הפונולוגית בפירוק מילים **מושמעות** (ללא קשר לשלב שהתלמידים נמצאים בו, כלומר גם כאשר עדיין לא למדו תנועות מסוימות), כך:

א. זיהוי הצליל הפותח של מילה מושמעת - מלמדים את הילדים לומר בקול רם יותר את ההתחלה או למחוא כפיים בזמן הפרדת הצליל הפותח;

ב. אחר-כך מתרגלים הפרדת מילה לכל חלקיה ברמה תת-הברתית. למשל, את המילה "מְגַדֵּל" נחלק לצלילים: מ-ג-ד-ל. אפשר לעשות זאת ביחס למילים מקטגוריה מסוימת כמו בעלי חיים, ניקיון וכדומה.

כמו-כן יש לעבוד באופן מדורג לפי דרגות הקושי השונות. ההמלצות מפורטות ב**נספח א'**. התרגול במודעות הפונולוגית צריך להיעשות רק עד להשגת שליטה טובה בתחום זה, ואין צורך להמשיך ולתרגל מעבר לכך.

החוקרים השונים העוסקים בתחום המודעות הפונולוגית טוענים כי המיומנויות החשובות ביותר התומכות ביכולת הפענוח הן יכולת האנליזה והסינתזה. לכן נראה נכון לעסוק בצליל הפותח, שהוא השלב הראשוני המאפשר אנליזת מילה, ואחר-כך מומלץ לעסוק באנליזת מילה שלמה, בלי לעסוק בצליל סוגר (צליל סוגר קשה להרבה תלמידים אף-על-פי שהם מסוגלים לנתח מילה לצליליה). חשוב לציין שאין תרגול במיומנויות של המודעות הפונולוגית הראשונית כמו חלוקה להברות וחרוזה, משום שהתלמידים מגיעים לכיתה א' כשהיכולות האלה בשלות. יכולות אלה נרכשות בגילים 3-5 שנים כתוצאה מהבשלה קוגניטיבית ושפתית. המידע הזה מן המחקרים השונים תואם את גישת תכנית הקריאה.

2.2 הקניית הקוד האלפביתי: דרך העבודה

כמות התרגול וההכנה בשלב התרגול בקוד האלפביתי ובשלב ההכנה לפני המעבר לקריאה עצמית של התלמידים או בשלב ההכנה לפני קריאת הטקסטים מרשימת יצירות הספרות, תלויה בשיקול דעתם של המורים.

א. עירור ידע קודם למילה שגוזרים ממנה את הצליל הנלמד

המורים יחליטו באיזו מידה ישתמשו בידע קודם וירחיבו אותו. אפשר לעשות זאת על-ידי חיבור סיפור מתאים או שיחה מקדימה להעשרת תחום ידע מסוים החיוני לעבודה בספר. לאחר שקוראים את השיר (הילדים לומדים בעל-פה את השיר המוקרא על-ידי המורה, ואם יש לו מגנינה, אף שרים אותו) או את הסיפור, משוחחים עם התלמידים על מילת המפתח (מתוכה גוזרים את ההברה החדשה). אפשר להראות לתלמידים תמונה המייצגת את המילה או להציג את העצם המוחשי.

ב. כתיבת המילה על הלוח והדגשת הצליל הנלמד

ג. מציאת מילים נוספות אשר מתחילות בצליל הנלמד

רצוי להביא מבחר של תמונות, כדי שהילדים יוכלו לבחור מתוכן את המתאימות (במקרה של קשיים בהיזכרות). יש לתרגל עם הילדים את הפרדה לצליל הראשון של המילה על-ידי הדגשת הצליל הראשון ברקיעה או בהגייה בעצמות שונות (התחלת המילה בקול חזק והמשך בקול חלש יותר).

ד. הדבקת הצליל החדש על לוח ההברות הכיתתי בטור המתאים

מדביקים על לוח ההברות הכיתתי את הצליל החדש במקום המתאים, והתלמידים יעשו זאת על הלוח האישי שלהם.

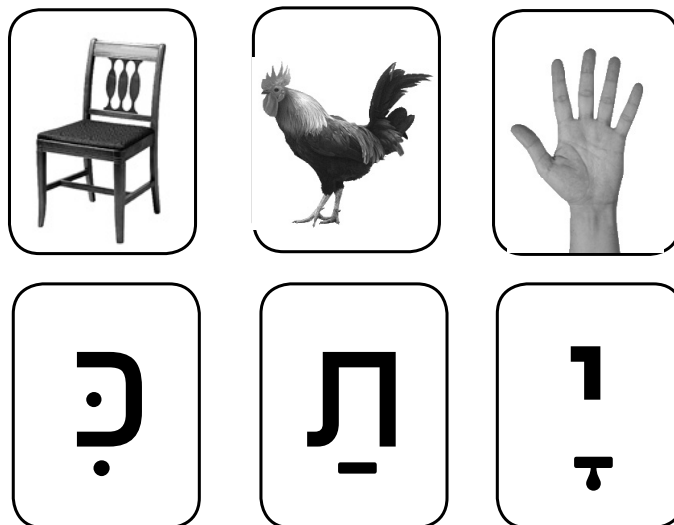
ה. תרגול קריאת ההברה בעזרת כרטיסיות תומכות-זיכרון התלויות על הקיר

מצביעים על הכרטיסייה שכתובה עליה האות, ומראים מתחתיה תמונה של מילה המתחילה באותו צליל. הילדים יאמרו: "שָׁשׁ כמו שָׁשׁוֹן". (חשוב שיאמרו תחילה את הצליל ואחר-כך את המילה השלמה תומכת-הזיכרון).

ו. משחקים לחיזוק הקריאה של הצליל החדש

עבודה במסדרה הכיתתית לחיזוק זיהוי ההברה החדשה - מניחים על המסדרה את ההברה הנלמדת (וגם את ההברות שנלמדו בשיעורים הקודמים), ומבקשים מהתלמידים להתאים לכל תמונה את הצליל הפותח את המילה. אחר-כך אפשר להניח על המסדרה את התמונות, והתלמידים יניחו מול

כל תמונה את הצליל המתאים. אפשר גם להניח כמה צלילים זהים ואחד שונה, והתלמידים ידרשו לזהות את הצליל היוצא דופן.

עבודה בכיור בפלסטלינה - כיור בבצק מסוכך (אפשר לאכול את הכיור שיצרו), צביעה, גזירה והדבקה ומישוש - כל אלה טובים לחיזוק הכרת הצליל החדש לאוכלוסיית המתקשים. חשוב להשתמש בחומרים שונים ולבקש מהתלמידים ליצור את ההברה החדשה, משום שכך הם משתמשים בחושים שונים כדי לזכור את ההברה (חוש מישוש, מוטוריקה, טעם).

משחקי לוטו - לפני המשחק חשוב לוודא שהתלמידים יודעים מהו העצם בכל תמונה. לפני התחלת המשחק יש לבקש מהתלמידים, שיפרידו בקול את הצליל הפותח של כל מילה. התלמידים צריכים להתאים את הצירוף (הצליל) הפותח של כל תמונה. התלמידים המתקדמים זקוקים לעבודה בלוחות הלוטו רק בשלבי רכישת הקריאה הראשונים, ואילו המתקשים זקוקים לשימוש בלוחות הלוטו לאורך כל שלבי רכישת הקריאה.

עבודה בסרגל האותיות הנמצא מעל הלוח - למורה יש מקל שמודבקות עליו שתי תנועות (מכל צד תנועה אחת). מצביעים באמצעות המקל על סרגל האותיות, והילדים יהגו את הצלילים בתוך כדי שירה במקצב שייבחר על-ידי המורה (למשל, "מאחורי היער"). רק לאחר שליטה ברמה אוטומטית בזיהוי הצלילים אפשר להצביע במקל על הסרגל, כאשר מתחתי תנועה מסוימת, ולבנות מילים בעזרתן. התלמידים קוראים צליל-צליל ולבסוף אומרים את המילה בשלמותה. התלמידים יכולים לעשות אותו דבר בלוח האישי שלהם ולבנות מילים לתלמידים היושבים בסמוך להם.

בניית מילים במסדרה - התלמידים יבנו מילים רק לאחר שישלטו היטב בצלילים הנלמדים. על המורה להניח למטה את ההברות ואת העיצורים שנלמדו וגם כמה כרטיסיות ריקות. התלמידים מרכיבים מילים ששמעו מפי המורה או מילים שהם בוחרים בעצמם, וכאן הם יכולים להשתמש בכרטיסיות הריקות כדי להוסיף צלילים שעדיין לא נלמדו. (אפשר לכתוב על הכרטיס את הצליל שהתלמידים זקוקים לו). לאוכלוסיית התלמידים המתקשים כדאי לתת מספר מצומצם של כרטיסיות, ובהתאם לקשיים אפשר לתת רק את הכרטיסיות שאפשר ליצור מהן מילה, כדי להקל את התהליך.

ז. כתיבה נכונה של הצליל

הערה: בספרי התלמידים כל צירוף של עיצור ותנועה או עיצור ואפס תנועה נקראים "צליל". (למשל, במילה **מְגֵדֵל יש שתי הברות**, אבל אנחנו מתייחסים ל**ארבעה צלילים**). כאשר כותבים על הלוח את האות, חשוב לתאר במילים את הכיוון של תנועת היד, והתלמידים יכתבו את האות במחברת, וגם הם יהגו בקול את כיווני הכתיבה. לגבי תלמידים המתקשים בכתיבה נכונה: אפשר לאחוז

ביד התלמיד או התלמידה ולכוון את התנועה הגרפית הנדרשת, בתוך כדי המללת הכיוונים. אפשר לעשות זאת בעיניים פקוחות ובעיניים עצומות (של התלמידים) כדי לחזק את הזיכרון התנועתי, ולא הראייתי, האחראי לביצוע התנועה הגרפית. (אילנה מודלינגר, 1983)

ח. עבודה בספר

הדפים הראשונים בכל שיעור לאורך כל המקראה עוסקים בתרגול הפענוח, ולכן יש להסביר את דרך העבודה רק בשלבים הראשונים. חשוב לעבור עם התלמידים על התמונות ולשיים אותן ביחד, כדי שלא תהיה תמונה לא-מוכרת.

בספרים הראשונים מופיעות מעט מילים שהתלמידים אינם מכירים ולא יוכלו לפענחן בעזרת הידע המוקנה להם. המילים הן **שָׁלוֹם, תוֹדָה, לֹא, אֵת, שָׁל.** מילים אלה יילמדו באופן גלובלי לפני למידתם בטקסט. מומלץ לכתבן על הלוח ולתלות כרטיסיות של המילים האלה באופן קבוע על הקיר. מילים אלה חשובות מאוד ללכידות של הטקסט.

מומלץ לשחק במשחקים שונים כדי ללמוד מילים אלה באופן גלובלי. אפשר לשחק במשחקי זיכרון או במשחקי מסלול. אפשר לכתוב את המילים על הלוח ולהזמין ילדים לזהות מילה אחת שהמורה הוגה. אפשר לחלק לתלמידים כרטיסיות של המילים הגלובליות שמקנים, והתלמידים ירימו את הכרטיס כאשר ישמעו את המילה המתאימה המשובצת במשפט שהמורה הוגה. יש לחזור על מילים גלובליות אלה כל שיעור.

2.3 המפגש עם טקסטים, העיבוד והקריאה שלהם

שלב ההטרמה

לפי שיקול דעת, יקבעו המורים אם לקיים שיחה מטרימה לפני קריאת הטקסט. מטרת ההטרמה היא לאפשר לתלמידים להעלות סכמות קיימות בזיכרון או לבנות סכמות חדשות וכן לקשר אותן למידע החדש שיילמד אחר-כך.

השיחה המטרימה יכולה להיעשות כך:

א. התלמידים ישערו על מה יהיה מסופר בטקסט על-סמך האיור או התמונה;

ב. התלמידים ישערו על מה יהיה מסופר בטקסט על-סמך הכותרת של הסיפור;

ג. אפשר לכתוב על הלוח את דברי התלמידים בצורת תרשימי זרימה, טבלה, מילה מרכזית ממנה יוצאות מילים נוספות (שמש) ועוד;

ד. מסכמים וכותבים על הלוח את ההשערה לגבי תוכן הטקסט.

שלב לפני הקריאה

שואלים שאלת הכוונה וכותבים אותה על הלוח. מבקשים מהתלמידים לקרוא את הטקסט ולחפש תשובה לשאלת הכוונה שנכתבה על הלוח. השאלה גורמת לתלמידים להיות ערניים ואקטיביים בזמן הקריאה ולהפעיל תהליכי חשיבה כדי שיוכלו לענות על שאלת הכוונה לאחר הקריאה. בשלב זה אפשר לברר פירושים של מילים קשות שיופיעו בסיפור, ולכתבן על הלוח. מומלץ לבדוק אם התלמידים מכירים את הפירוש, ובמידת הצורך לפרשן. אפשר להשאיר מספר מילים לא-מוכרות ללא הבהרתן ולבקש מהתלמידים לפרשן בעזרת ההקשר בטקסט.

שלב הקריאה

הטקסטים המושמעים המיועדים להבנת הנשמע, ייקראו על-ידי המורה בלבד. קריאה שאמורה להתבצע על-ידי התלמידים תהיה כמתואר כאן.

א. הקריאה הראשונה תהיה קריאה עצמית של התלמידים.

ב. הקריאה השנייה תיעשה על-ידי המורה: קריאה מוטעמת, בהתייחסות לסימני הפיסוק. במידת

הצורך אפשר להסביר את תפקידי סימני הפיסוק.

ג. התלמידים קוראים בקול, אפשר לקרוא קריאת מקהלה או קריאת הד או קריאה לפי תפקידים שונים.

התייחסות לשאלת ההכוונה ולהשערות שהועלו בשלב ההטרמה

כעת מתייחסים לשאלת ההכוונה שנשאלה לפני הקריאה, דנים בה עם התלמידים. לאחר מכן משוחחים על ההשערות שהועלו טרם הקריאה. יש להשוות בין ההשערות לבין הכתוב ולהדגיש מה המידע שאומת, מה הופרך ומה נוסף.

שאלות שאלות מרמות הבנה שונות

כדאי לבקש מהתלמידים למספר את השורות. יש לשאול את התלמידים שאלות המתייחסות לתוכן גלוי, ולבקש מהם למתוח קו בצבע מסוים מתחת לתשובה הנכונה.

יש לשאול שאלות של השתמעות ולהסביר שהתשובה אינה כתובה במפורש בטקסט, אלא רק מרומזת. כדאי לבקש למתוח קו בצבע שונה מתחת לרמזים הכתובים, שמהם אפשר להסיק מהי התשובה. אפשר לבקש מהתלמידים לשאול שאלות בדרגות הבנה שונות ולבקש מהאחרים לענות עליהן. חשוב לשאול גם שאלות ברמת הביקורת והיצירתיות. יש לשוחח גם על חוויות אישיות וגם ועל רגשות שהתעוררו בעקבות הקריאה. אין צורך לעבוד בכל הטקסטים באותו אופן. אפשר לדלג על שלבים בהתאם לשיקול דעת המורה, ואפשר לאפשר לתלמידים לעבוד באופן עצמאי ללא הכנה, בהתאם לשיקול דעת המורה.

אם הטקסט מיועד להבנת הנשמע, כדאי לקרוא קטעים-קטעים ולעבד עם התלמידים כל קטע בנפרד.

עיבוד יצירות ספרותיות

המלצות דידקטיות במפגש עם סיפורים מרשימת יצירות הספרות

תחילה מציגים את הכריכה: את שם הסיפור, את שם המחבר או המחברת, את שם המאייר או המאיירת ואת האיורים, ומשוחחים עם התלמידים על הציפיות שלהם מהכתוב. לאחר מכן קוראים מספר פעמים את הטקסט כולו או חלקים ממנו, ומאפשרים לתלמידים "להתחבר" חיבור ראשוני ליצירה באמצעות הבעת מחשבותיהם, רגשותיהם ודעתם בעקבות ההאזנה. לאחר מכן מציגים לתלמידים שאלות על היצירה, שיובילו אותם להסיק מסקנות ולשער השערות לגבי הסיבות לאירועים בעלילה ולגבי הכוונה של הדמויות, וכן לקיים דיון ביקורתי על מעשי הדמויות, על קורותיהן ועל היחסים ביניהן. חשוב להסב את תשומת לב התלמידים לשימוש בלשון ובסגנון, המשפיעים על המשמעות הגלויה והסמויה שבטקסט.

יש להתייחס ליסודות בדויים ולא-מציאותיים בטקסט. חשוב להיות רגישים ולקבל את נקודות המבט של כל אחד ואחת. חשוב למקד את הדיון בנושא היחס לאחר, בנושא צדק חברתי ובמשמעויות חברתיות ומוסריות אחרות, גם אם אינם קשורים באופן ישיר לטקסט, אך קשורים לנושא. חשוב לעודד קריאה (או האזנה) של סיפורים העוסקים באותו נושא או נכתבו או אוירו על-ידי אותו אדם, ולשוחח על הדומה ועל השונה וכן על התרומה של זה לתוכן ולאווירה. קריאת הטקסט הספרותי מעניקה לילדים חוויות והתנסויות אסתטיות, ואלה יטפחו ילדים אוהבי קריאה.

המלצות דידקטיות לעבודה על שירים מרשימת יצירות הספרות

קוראים את השיר מספר פעמים באופן מוטעם ומדגישים את החריזה, את המקצב ואת המצלול. כל אלה מעניקים מוסיקליות לשיר וכן תורמים לחוויה רגשית ולהנאה אסתטית אצל התלמידים.

כעת משוחחים עם התלמידים על תוכן השיר ועל האמצעים האמנותיים המעניקים לשיר מוזיקליות (חריזה, מקצב ומצלול).

חשוב לשוחח על חוויות אישיות ועל רגשות שמתעוררים בעקבות ההאזנה לשיר. מומלץ לשוחח על עיצוב השיר על הדף מבחינה צורנית, על הקשר בין האיור לבין הטקסט וכן על בחירת המילים הלא-שגרתית ותרומתן לשיר. חשוב לאפשר לתלמידים להגיב בשיח דבור, כתוב ואף חזותי.

המלצות דידקטיות לעבודה על ספרי קריאה

אפשר לשוחח עם התלמידים לפני קריאה של ספר, במהלך הקריאה או לאחר סיום הקריאה, בהתאם לשיקול דעת המורה. ההוראה תתייחס לספר כיחידה שלמה ותציג את התפתחות העלילה ואת הדמויות לכל אורכו, גם אם יש כוונה להתמקד בהיבט או שניים שנראים חשובים יותר.

יש להסב את תשומת לב התלמידים למה שמיוחד ומהותי בכל ספר. העיסוק בספר יעודד הנאה וחוויה רגשית ובמקביל יטפח את הקריאה בהבנה וכן את הרגישות לאסתטיות של היצירה (מבנה הספר, שימוש בלשון כתובה, איורים). המגמה בעבודה זו היא לעורר בתלמידים רצון לקרוא עוד ועוד.

השיח הספרותי והפעילויות בעקבות הקריאה ידגישו את הייחוד של כל ספר וכן את הקשר בין עולם הדמויות והקונפליקטים שלהם לבין עולמם של הקוראים.

העבודה על הספר תיעשה בזיקה ליצירות ספרות נוספות כדי להרחיב את נקודות המבט ואת ההבנה הספרותית.

המלצות דידקטיות לעבודה על טקסטים מידעיים

לפני קריאת הטקסט המידעי אפשר להתייחס לתמונות, לכותרות הראשיות ולכותרות המשנה המודגשות ולהפנות את תשומת לב התלמידים לחשיבות מאפיינים אלו.

מוצע לכתוב על הלוח בטבלה "מה אנו יודעים?" בטור אחד, ובטור השני "מה אנו רוצים לדעת?", ולמלא את הטור הראשון ואת הטור השני בעזרת התלמידים לפני קריאת הטקסט. לאחר קריאה של המורה או של התלמידים מוסיפים שני טורים: "מה למדנו?", "מה עוד אנו רוצים לדעת?", וממלאים בעזרת התלמידים טורים אלו. אפשר לכתוב בטוש בצבע שונה מהמידע החדש שהתלמידים למדו. המורים יפעילו שיקול דעת לגבי העיבוד המתאים לתלמידים, ואין צורך לעבוד לפי דגם זה בכל הטקסטים המידעיים.

שואלים מהו הנושא המרכזי שבטקסט, מהן העובדות שמסבירות ומרחיבות אותו. מסבים את תשומת לב התלמידים לאמצעים החזותיים (תמונות) ולתפקידם, ללשון הטקסט המציגה עובדות ללא הבעת דעה, ללא התייחסות לנמענים, ללא הבעת רגשות, דעות או רגשות.

מסבים את תשומת לבם גם לרכיב המאפיין את מבנה הטקסט, בעזרת שאלה מתאימה. (רכיבי מבנה: השוואה וניגוד, בעיה ופתרון, סיבה ותוצאה, אוסף של פרטים, כלל ופרט או רצף, ולפעמים יש שילוב של רכיבים). הרכיבים מפורטים בפרק ז' לגבי כל טקסט מידעי.

אפשר לכוון למיזוג מידע מטקסטים שונים שנקראו באותו נושא, להבחין בין הסוגות השונות הקשורות לאותו נושא - כמו שיר, סיפור וטקסט מידע - מבחינת המבנה שלהם והמטרה שלהם.

כדאי לעודד את התלמידים לחפש מידע נוסף להרחבת הידע בנושא. חשוב להראות כיצד המידע שהופק מהטקסט עשוי לסייע בפתרון בעיות.

המורים יפעילו שיקול דעת לגבי עיבוד טקסט המידע, ואין צורך לעבוד על כל ההמלצות שהוצעו באופן גורף לכל קטעי המידע.

מתן מענה לתלמידים מתקשים

לתלמידים אלו כדאי לבחור ביצירות הקלות. ההכנה לקראת המפגש עם היצירות שנבחרו תהיה רבה יותר. מומלץ לקרוא כל יצירה מספר פעמים ואף בחלקים. ניתוח היצירה ייעשה בהתחשב ברמת התלמידים וייתייחס לפעילויות המתאימות לתלמידים המתקשים.

לפני המעבר לעבודה בספרים ולאחריה

חשוב מאוד לשוחח בכיתה או בקבוצות על הפעילויות בספר, המזמנות הסקת מסקנות ויצירתיות, ולבדוק את התשובות בקול רם. פעילות זו מזמנת שיחה ערה בכיתה והפריה הדדית של המשתתפים. לגבי תשובות לשאלות הדורשות ידע היקשי, אפשר לקבל תשובות הגיוניות כנכונות, כאשר התלמידים מסבירים את דרך חשיבתם ומנמקים את התשובה.

2.4 המלצות לשיפור דיוק בקריאה

כדי לשפר את הקריאה המדויקת - מלבד השליטה המלאה (שליפה מהירה ומדויקת וללא מאמץ) בלוח הצירופים המתאים לשלב הקריאה של התלמידים - מומלץ לעסוק בתרגילי אנליזה נוספים על אלה המצויים בספרים, והם מפורטים בפרק ה' (ארגון הכיתה), סעיף 3.2 (תרגילי אנליזה-סינתזה).

לתרגילים הללו אפשר להוסיף פעילויות התורמות לדיוק בקריאה. להלן כמה דוגמות. אפשר לפתח שיחה ולהראות שטעות בקריאה של תנועה אחת עלולה לשנות את משמעות המילה. חשוב כי בהזדמנויות שונות תתנהל בכיתה שיחה על חשיבות הדיוק בקריאה. מומלץ להדגים טעויות אפשריות בקטע קריאה כלשהו ולשוחח על המשמעות השונה שהתקבלה מהשיבוש. אפשר להראות את חשיבות הדיוק בביצוע גם בתחומים אחרים כמו מקצוע הנגרות או הרפואה ועוד, ולשאל מה יקרה אם תיעשה טעות מזערית בביצוע. האם כל-כך חשוב להקפיד על כל הפרטים הקטנים? יש לחזור ולקשר את הטעות לקריאה ולהגיע עם התלמידים לסיכום שחשוב מאוד לדייק בקריאה כדי להבין את התוכן המדויק שכתוב. אפשר להוסיף גם משחקי קופסה העוסקים בתכנון לפני ביצוע המהלך, למשל: "כדוריאדע" בהוצאת אמקור או "חיות במשבצות" בהוצאת Fox Mind ועוד. המשחקים משפרים את החשיבה הלוגית הדרושה להבנת הנקרא והנשמע, והם חשובים גם לדיוק ולתכנון לפני הביצוע. חשוב לקשר מטרות אלו לקריאה מדויקת.

2.5 המלצות לשיפור שטף קריאה

- א. קריאת הד - קוראים בקול בקצב בינוני באופן מוטעם, והתלמידים יקראו בעקבותיה, כאשר הם עוקבים באצבעם אחר הכתוב. קריאת המורה צריכה להקדים במעט את קריאת התלמידים.
- ב. קריאת מקהלה - התלמידים והמורה קוראים ביחד את הסיפור, והתלמידים עוקבים באצבעם אחר הכתוב.
- ג. קריאות חוזרות של התלמידים בקול או בלחש - אפשר למדוד זמן בשעון חול או בכל אמצעי אחר ולהשוות בין הישגי התלמידים בקריאות השונות. אפשר להשתמש במכשיר הקלטה, כאשר תלמיד או תלמידה מקליטים את עצמם ואחר-כך משמיעים את הקלטת בעצמה חלשה, ובמקביל הם קוראים את הסיפור בקול ומנסים "להשיג" את ההקלטה של עצמם.
- ד. כותבים על הלוח או על כרטיסיות את מילות המפתח של הטקסט, ועורכים בעזרתן משחקים שונים, כמו משחקי זיכרון שונים, מדידת זמן לקריאת המילים, מציאה מהירה של מילה שהמורה הוגה ועוד.
- ה. כדאי לנהל הטרמה של הטקסט בעזרת כותרת ואיור והעלאת השערות על מה שיסופר. אפשר להוסיף כתיבת מילות מפתח ולבקש מהתלמידים לחבר טקסט בעזרת המילים ובעזרת הכותרת. כאשר התוכן יהיה מוכר, יוכלו התלמידים לקרוא את הטקסט במהירות.
- ו. אפשר לשלב ביחד כמה מהטכניקות שהוזכרו לעיל.

ז. התלמידים המתקשים זקוקים לשימוש גם בטכניקות לשיפור השטף בקריאה, נוסף על קריאת הטקסטים שבספר הלימוד. לפיכך כדאי לקרוא אתם ספרונים כמו "קריאה מהנה" מאת אילנה לוגסי-זבורוב, הבנויים לפי רצף התנועות הנלמד בספרים. בנושאים שלגביהם חסר להם מידע, אפשר שאלו שאלות כדי להבהיר את תגובת הדוברים האחרים (המורה או עמית בכיתה).
התלמידים האחרים מגיעים לשטף בקריאה לאחר התנסויות מרובות בטקסטים בספר הלימוד ששם יש הרבה מאוד מילים חוזרות ומעט מילים שונות.
מומלץ לשוחח בכיתה שיחה רפלקטיבית עם התלמידים לאחר השתתפותם בשית, ולדון באופן ההתנהגות וההשתתפות על-פי כללי השיח.

2.6 משימות העשרה

משימות ההעשרה מופיעות בסיום כל יחידת הוראה בכל הספרים. יש להסביר ולתרגל כל פעילות שהיא חדשה לתלמידים. בהמשך יוכלו התלמידים לעבוד באופן עצמאי. ישנן משימות שהן קשות (למשל, מציאת היקשים), ואפשר לאפשר לחלק מן התלמידים לדלג עליהן. המשימות הקשות מסומנות בסמליל אתגר או בסמליל רשות . לאחר שהתלמידים מבינים את ההוראות, הם צריכים לעבוד באופן עצמאי, והבדיקה תתבצע במליאה בתוך כדי נימוק הבחירה (ההשלמה של התלמידים). מומלץ לומר בקול את דרך החשיבה לצורך ההשלמה הנכונה.

2.7 ההוראות לעבודה

בהתאם לשיקול דעת המורה אפשר לדלג על שאלות או על פעילויות או על טקסטים, גם אם אינם מסומנים כקשים.
בכל יחידת הוראה בספרים יש הוראות לעבודה, והן כתובות בגודל קטן כדי לציין שהתלמידים עדיין אינם מסוגלים לקרוא אותן, ויש להקריאן. הפעילויות בחוברות חוזרות על עצמן, ולכן חשוב להסביר על הלוח בפעמים הראשונות בלבד, ואחר-כך התלמידים יוכלו לעבוד באופן עצמאי.
לחלק מהמשימות יש **סמלול** כך שהתלמידים יכולים לעבוד בכוחות עצמם בלי להזדקק להקראת ההוראה. דוגמות: הקיפו משפטים מצחיקים - יש סמליל של לצן צוחק; מציאת הפכים - יש סמליל של איש הפוך ועוד.
במשימות בספרים, המתייחסות לטקסטים של הבנת הנשמע חשוב לקרוא לתלמידים את המשימות ולאפשר להם לענות על השאלות בקצרה ואף בעל-פה, משום שעדיין לא רכשו את כל הקוד האלפביתי. כמו-כן חשוב להפעיל שיקול דעת ולאפשר לתלמידים לדלג על משימות מסוימות.

2.8 דין בעבודת התלמידים

יש פעילויות - כמו כתיבת שם חדש לסיפור, כתיבת משפט מצחיק, בחירת מילה המתאימה למשפט ועוד - שהילדים מבצעים בכוחות עצמם, אך בסיום העבודה חשוב מאוד לבדוק ביחד את העבודה ולשוחח על התשובות שלהם. עיסוק זה מכשיר את הקרקע לפיקוח על ההבנה, אסטרטגיה חשובה מאוד להבנת הנקרא ולהבנת הנשמע.

3. התייחסות לכתיבת התלמידים

כל פעילויות הכתיבה נעשות על-גבי שורות בגודל מתאים, ומושם דגש על עיצוב נכון של האותיות, על כתיבת האותיות בכיווני כתיבה נכונים, על כיווני כתיבת מילים מימין לשמאל, על כתיבה בתוך השורות, על כתיבת אותיות בגודל אחיד, על שמירת רווח בין מילה למילה ועל הוספת סימני פיסוק מתאימים, כמו נקודה בסוף משפט וסימן שאלה בסוף משפט שאלה.

מומלץ לבנות עם התלמידים כללים לכתיבה, כולל הנאמר לעיל, ולתלותם על הקיר ואף לחלקם לתלמידים וכן

לתייקם בתיקייה המתאימה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

בתחילה יש לקבל כתיבה "ילדית" ככתיבה נכונה, כי התלמידים אינם מכירים מספיק את מוסכמות הכתב. החל מהספר השלישי מומלץ (בהתאם לשיקול הדעת של המורה) להקפיד על כתיבה נכונה. טקסט מתאים יכול לשמש כ"פיגום".

כאשר התלמידים כותבים טקסט חווייתי או יצירתי, יש לאפשר להם לכתוב בכתב "ילדי", כדי שרוב הקשב יופנה לתוכן הכתיבה ופחות לאיות הנכון. מומלץ להקפיד על כתיבה נכונה בהתאם להתקדמות התלמידים ברכישת ידע פונולוגי ומורפולוגי, שכן ללא ידע מתאים אין טעם לתקן את שגיאותיהם.

בהתאם להתקדמות בספרים מומלץ לטפל בכתיב נכון, נוסף על ההקפדה על העיצוב הגרפי הנכון. אפשר להיעזר בחוברת "שפה במחשבה תחילה חלק ראשון - צלילים" / ד"ר רחל שיף & שירלי הר צבי & שני לוי-שמעון בהוצאת רכגולד. התלמידים יכולים להמציא שם לחוק, למשל: חוק ורוד: כאשר שומעים את הצליל "וי" בתחילת מילה, כותבים את האות ו' ולא ב'. אפשר לכתוב מילים המתחילות ב-ו' (כמו "ורד", "ורוד", "ווי" ועוד), ולצבוע את האות ו'. חוקים נוספים (כמו שימוש ב-ה' הידיעה או ב-ה' שותקת בסוף מילה, פתח גנובה ב-ח' או ב-ע', סיומות של רבים-ים או רבות-ות) תולים בפינת-הכתיבה, ולכל חוק נותנים שם, מוסיפים איור מתאים, ומוסיפים מילים המתאימות לו. כמו־כן צובעים את סופיות המילים המתאימות לחוק, ועורכים הכתבות על המילים המתאימות לחוק הנלמד. מומלץ להקריא את המילה להכתבה כאשר היא משובצת במשפט, ואחר-כך לחזור על המילה שיש לכתוב. הבדיקה תיעשה בכיתה כך: תלמיד או תלמידה שכתבו נכון, או המורה יכתבו את המילה על הלוח ויצבעו את החלק המתאים לחוק, התלמידים יבדקו את כתיבתם ובהתאם לצורך יתקנו את המילה. חשוב לשים לב לתלמידים ששגו ולעבוד אִתם באופן פרטני.

הקניית אסטרטגיה לתלמידים כיצד עליהם להתכונן להכתבה המטפלת בכתיב נכון: חשוב לציין שכאשר עורכים הכתבה שהמטרה שלה היא אבחנה בין הצלילים, לא מומלץ לפעול בדרך שתתואר כאן. כדאי להמליץ לתלמידים כיצד להתכונן להכתבה בבית. התלמידים יעתיקו מלוח הכיתה את המילים להכתבה. כדאי שיעתיקו אותן זו מתחת זו (בטור). כשהם מתכוננים בבית להכתבה, הם יתבוננו היטב במילה, יכסו אותה בכף ידם ויכתבו את המילה בטור חדש. כך יעשו בכל מילה. לאחר שסיימו לכתוב את כל המילים, הם יבדקו אם כתבו נכון. אחר-כך יקפלו את הדף מימין, כך ששני טורי הכתיבה מוסתרים ("טור על טור"), ויכתבו את המילים שוב, וכן הלאה. אם המילה קשורה לחוק שנלמד, עליהם לומר לאיזו חוק קשורה המילה.

4. מבדקים פרטניים

המבדקים מצורפים ב**נספח ד'**, ואפשר לצלמם לכל התלמידים. אין להתקדם לשלבים הבאים לפני הצלחה במבדק. חשוב להעביר את המבדק בהתאם להנחיות הכתובות. בספרים יש סמליל מיוחד לציון המקום המומלץ לעריכת המבדק, וכן במד"ל ישנה טבלה ב**נספח א'** "רשימת כרטיסי הלוטו והמבדקים" כדי להקל על המורה בארגון העבודה.

פרק ז': המלצות לדרך העבודה בספרים

בכל ספרי הלימוד כל הברה (צירוף = עיצור + תנועה) וכל עיצור נקראים צליל. לאורך כל העבודה בספרים חשוב להציג צליל מסוים ולהציג את שמו ואת שם התנועה.

בפרק ו', סעיף 2.2, מתוארת הדרך ללמד את הקוד האלף-ביתי על-פי השלבים האלה:

- א. עירור ידע קודם למילה שגוזרים ממנה את הצליל הנלמד;
- ב. כתיבת המילה על הלוח והדגשת הצליל הנלמד;
- ג. מציאת מילים נוספות אשר מתחילות בצליל הנלמד;
- ד. הדבקת הצליל החדש על לוח ההברות הכיתתי בטור המתאים;
- ה. תרגול קריאת הצליל בעזרת כרטיסיות תומכות-זיכרון התלויות על הקיר;
- ו. משחקים לחיזוק הקריאה של הצליל החדש;
- ז. כתיבה נכונה של הצליל;
- ח. עבודה בספר.

להלן ההמלצות לדרך העבודה בספרים על-פי השלבים הללו.

1. הספר הראשון - קמץ, פתח, שווא

בספר הראשון העיצור אינו מנוקד בשווא כדי לא להכביד על התלמידים הנחשפים לראשונה לצירופים (צירוף = עיצור + תנועה) ולעיצור. עיצור ללא שווא ועיצור בשווא נח (אפס תנועה) נהגים באותו אופן. נוסף על כך, השווא מציין לעתים עיצור ולעתים הוא נשמע כתנועת E. יתר על כן, עיצור בסוף מילה מסומן לעתים בשווא, וברוב המקרים ללא שווא. לפיכך כדי להקל על הלומדים יסומן השווא שהוא עיצור (אפס תנועה), החל מהספר השני. לעומת זאת שווא (נע) הנהגה כ- E (למשל, במילה "לָאָן"), מסומן החל מהספר הראשון. יש להסביר לתלמידים שהסימן הזה נהגה כ- E.

1.1 מהלכי שיעור לספר הראשון

שְׁ שֵׁ שִׁ - עמודים 7 - 11

- א. עירור ידע קודם למילה שגוזרים ממנה את הצליל הנלמד - הצליל שְׁ
כותבים על הלוח את המילה "שלום", הוגים בקול את המילה הכתובה. שואלים: מתי אומרים שלום? למי אומרים? מה מרגישים כשמישהו אחר אומר שלום? ועוד.
מראים או מקרינים על הלוח את השיר הכתוב "שלום שלום" / רבקה אליצור (מתוך רשימת יצירות הספרות), כולל הכותרת והאזורים, ושואלים על מה, לדעתם, יהיה מסופר בשיר.
אחר-כך קוראים את השיר מספר פעמים, ובכל פעם שנשמעת המילה "שלום", התלמידים מוחאים כף או מרימים כרטיס של המילה "שלום". (אפשר לחלק לפני כן כרטיסיות של המילה "שלום" או לבקש מהתלמידים להעתיק את המילה מהלוח).
עובדים בספר ומקיפים את התמונות בהן הילד אומר שלום.
אחר-כך כותבים בגדול את המילה "שלום" (פעילות הקשורה לשיר "שלום שלום" / רבקה אליצור).
מציגים את הדף הבא בספר, ומבקשים מהתלמידים לבחור שתי חיות ולנהל ביניהן שיחה קצרה המתחילה

במילה "שלום". (דוגמה: הפיל אומר: "שלום אריה, באת ללמוד לקרוא?" האריה משיב: "שלום פיל, אני רוצה מאוד ללמוד לקרוא.")

כותבים על הלוח את המילה "שלום" מספר פעמים בצבעים שונים ובגדלים שונים, וכותבים מילים נוספות. מזמינים ילדים לבוא ולהקיף את המילה "שלום". אפשר לפזר בכיתה כרטיסיות של המילה "שלום" ושל מילים אחרות ולבקש מהתלמידים לאסוף רק את אלו של המילה "שלום".

ב. **כתיבת המילה על הלוח והדגשת הצליל הנלמד - שְׁ מתוך המילה "שלום"**
צובעים את הצליל (הצירוף) הראשון של המילה "שלום", ושואלים את הילדים: "מה צבעתי?" ומסבירים להם כיצד להדגיש בקול את התחלת המילה לעומת ההמשך שלה: שְׁ- לום.

ג. **מציאת מילים נוספות אשר מתחילות בצליל הנלמד - הצליל שְׁ**
כותבים על הלוח את הצליל שְׁ, ומבקשים מהילדים לומר עוד מילים המתחילות ב- שְׁ.
בהתחלה רצוי להביא תמונות או אביזרים מוחשיים שהילדים יוכלו לבחור מתוכם את אלה המתחילים בצליל שְׁ.

ד. **הדבקת הצליל החדש על לוח ההברות הכיתתי בטור המתאים - הדבקת ההברה שְׁ**
התלמידים מדביקים את הצליל שְׁ על גבי הלוחות האישיים שלהם במקום המתאים.

ה. **תרגול קריאת הצליל בעזרת כרטיסיות תומכות זיכרון התלויות על הקיר - ההברה שְׁ**
מצביעים על הכרטיסייה, וקוראים "שְׁ כמו שעון". אחר-כך מבקשים מהילדים לומר את הצירוף בהצבעה על הכרטיסייה במהלך ההדגמה.

ו. **משחקים לחיזוק הקריאה של הצליל החדש - חיזוק הצליל "שְׁ"**
עבודה במסדרה הכיתתית: תולים על לוח המסדרה שלוש כרטיסיות של שְׁ. הילדים ניגשים אל הלוח ומתאימים תמונות לצלילים. (יש לתת תמונות המתאימות גם לצלילים אחרים, כדי שהילדים יצטרכו להחליט מה מתאים ומה לא מתאים).
אחר-כך אפשר להניח תמונות שונות על לוח המסדרה, והילדים יתאימו לכל תמונה את הצליל הראשון שלה.
משחקי לוטו: בשלב זה עדיין אין לוחות לוטו מצורפים. אפשר להכין אותם, והילדים יתאימו צליל פותח לתמונה.
עבודה בסרגל האותיות הכיתתי (הנמצא מעל הלוח): למורה יש מקל שמודבקות עליו שתי תנועות: קמץ ופתח. מצביעים באמצעות המקל על האות "שין", והתלמידים יהגו שְׁ.

אפשר גם להגות את ההברה שמראים במקצב של שיר.
דוגמה 1: **מאחורי ההר / עממי**

מאחורי ההר ___ שם ישבו שלושה גמדים ___
לא אכלו ולא שתו ___ רק ישבו ופטפטו ___

דוגמה 2: **העיפרון ברוגז / פניה ברגשטיין**

העיפרון ברוגז, לא ירצה לכתוב
כל מה שכתבתי, לא יצא לי טוב.
רציתי לכתוב ___ ויצא לי ___
רציתי לכתוב ___ ויצא לי ___
חשבתי לרשום ___
ויצאה לי ___

דוגמה 3: **מה למדנו?** (לפי פרייר ג'אק בצרפתית)
מה למדנו? מה למדנו? למדנו ____ למדנו ____
לא נשכח אותה, תמיד נזכור אותה
את ה ____ , ____ , ____ , ____

דוגמה 4: **ביום בום / יורם טהר לב**
שני חברים יצאו לדרך _____
אחד קיבל מכה בברך _____]
אחד קיבל מכה בברך _____
לא בדיוק , אבל בערך _____
אמר חברו: לא נורא חבר ישנן צרות גדולות יותר

דוגמה 5: **מי שטוב לו ושמח / דתיה בן דור**
מי שטוב לו ושמח שיקרא _____
מי שטוב לו ושמח שיקרא _____
מי שטוב לו ושמח, שטוב לו ושמח, שיקרא _____
עכשיו עושים הכול מהתחלה.
מי שטוב לו ושמח, זוכר ולא שוכח
-ושוב עושים הכול מהתחלה.

(במקום הקווים מצביעים על הצלילים של תומכי-הזיכרון או משתמשים במקל התנועות, ומצביעים על אותיות הא"ב.)

אפשר להזמין ילד או ילדה אל הלוח ולבקש שיצביעו על האותיות הכתובות על הלוח (כי אינם מגיעים לסרגל האותיות), ולבקש ארגון של השירה עם התלמידים.
חשוב להתייחס תמיד לשם האות ולתנועה. למשל, כאשר כותבים נָשׁ, הוגים את הצליל וגם אומרים שהיא מורכבת מהאות שין ומהתנועה קמץ או פתח. אפשר גם לשיר את השירים הנזכרים לעיל ולבקש להגות את שם האות.

בשלב זה אי־אפשר לבנות מילים במסדרה.

חוזרים על אותם שלבים בצליל "ש", ותמיד יש להראות גם את הצליל הקודם שנלמד. למשל, כשמתרגלים בכרטיסיות תומכות-זיכרון, מצביעים פעם על נָשׁ ופעם על נֶשׁ. כך יש לעבוד גם במסדרה (מניחים כרטיסיות של נָשׁ ושל נֶשׁ, והילדים ניגשים אל הלוח ומתאימים תמונות לצלילים) וגם במקל התנועות (יש גם קמץ גם פתח ובחלק התחתון של המקל מודבקת כרטיסייה ריקה, והילדים צריכים להגות נָשׁ או נֶשׁ בהתאם).

ז. **כתיבה נכונה של הצליל - כתיבה נכונה של נָשׁ נֶשׁ**

כותבים על הלוח את האות שין, ובזמן הכתיבה מתארים במילים את הכיוון הנכון של אופן הביצוע הגרפי: "ישר, למטה, ממשיך על הרצפה, אחר-כך מהאמצע יורד למטה, עד שמגיע לרצפה".
חשוב לוודא שאופן הכתיבה נשאר ברור בזמן העבודה. אפשר להזמין ילדים אל הלוח. אפשר להחזיק את היד שלהם ולכוון את התנועה הגרפית הנכונה בתוך כדי הסבר במילים. אחר-כך מבקשים מהתלמידים לכתוב על הלוח ללא הכוונת היד, אבל על התלמידים להסביר את כיוון הכתיבה.
אפשר לתרגל את הכתיבה במחברת או על לוח מחיק קטן, אך חשוב תמיד להסביר את הכתיבה במילים.

ח. **עבודה בספר**

מצביעים על ההוראות הכתובות באותיות קטנות, ומסבירים לילדים שההוראות בכתב הקטן ייקראו להם, משום שעדיין לא למדו את כל האותיות.

עמוד 9

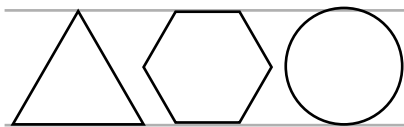
מקריאים את ההוראה: הקיפו את המילה שלום. אפשר להוסיף הוראה: צבעו את הצליל "ש" במילים שלמטה.

עמוד 10

יעוברים עם התלמידים על התמונות, ואומרים מה בתמונה, ומיד אומרים, לדוגמה: נָשַׁע מתחיל ב- "נָש". חשוב להגות את המילה נָשַׁע ולהדגיש את הצליל "נָש".

עמוד 10 למטה

קראו את הצלילים, וכתבו אותם. לפני התחלת העבודה יש להסביר לילדים את עקרון הרצף או הסדרתיות. יש להתחיל רצף מסוים על הלוח, והתלמידים ימשיכו אותו. לדוגמה, להלן רצף של צורות הנדסיות שיש להמשיכו.

לאחר התרגול בהמשכת רצף של צורות הנדסיות מתרגלים על הלוח רצף של האות שין הצבועה לסירוגים באדום ובכחול. התלמידים צריכים להמשיך את הרצף כאשר הם הוגים "נָש" באדום "נָש" בכחול, "נָש" באדום "נָש" בכחול וכך הלאה. אפשר לגוון בגדלים שונים או בשלושה מרכיבים - כמו "נָש" אדום "נָש" כחול "נָש" ירוק - וחוזרים על זה עוד ועוד.

רק לאחר הבנת המשימה יעבדו הילדים בעצמם בספר. (תרגול זה מצריך הכנה רק בשלבים הראשונים, ובשיעורים הבאים יוכלו התלמידים לעבוד באופן עצמאי).

עמוד 11

מקריאים את ההוראה: כתבו באיזה צליל מתחילה כל מילה. חשוב לעבור עם התלמידים על שיום התמונות ולהדגיש בקול את הצליל הראשון של המילה. אין כאן מחסן תשובות, ותלמידים המתקשים להיזכר כיצד נראה הצליל, יכולים להיעזר בלוח ההברות התלוי על הקיר.

השיעורים הבאים יתנהלו לפי השיעור הראשון. להלן הנחיות והמלצות מיוחדות שלא הוזכרו כאן.

נְ - נַ - נָ - עמודים 12 - 15

מראים כרטיס ברכה של ראש השנה, שכתוב בו "נְשָׁנָה טובה", ומקריאים את הכתוב: "שנה טובה".

משוחחים על הברכה, על החג, על הסיבה לשליחת כרטיסי ברכה ועל הברכות שמברכים.

אפשר לשיר עם הילדים את השיר "שנה טובה" מאת ליון קיפניס.

אפשר להקריא יצירה מרשימת היצירות הספרותיות.

מקריאים את המשפטים בעמוד 12, והילדים יעקבו באצבע. אחר-כך קוראים כולם ביחד.

בעבודה במסדרה רצוי לשלב גם את ההברה שכבר נלמדה. כלומר יהיו תמונות המתחילות ב-"נָש" וב-"ש" וגם המתחילות ב- "נְ", והתלמידים יתאימו "נָש" ו-"נְ".

כעת מלמדים את הצליל "נ", "ן".

מראים את הכרטיס של "נ", הוגים את הצליל בקול. אחר-כך עוברים לשלב **ד** (הדבקה על לוח ההברות הכיתתי) וממשיכים עד שלב **ז**. מדגישים את ההבדל בין נ לבין נָ, ומסבירים את ההבדל בין נ לבין ן.

כרטיס תומך-זיכרון לצליל "נ" - אין תמונה מתחתיו. מסבירים לתלמידים כי אין מילים בעברית שמתחילות ב-"נ". (כל מילה שמתחילה ב- "נ" נשמעת כ נָ.)

עמוד 12 ועמוד 13

בעמוד 12 התלמידים נדרשים להקיף את הצליל הראשון של כל מילה. תהליך זה דורש מיומנות של זיהוי. בעמוד 13 התלמידים נדרשים לשלוף מהזיכרון את הצליל המתאים לתחילת כל מילה. זהו תהליך היזכרות קשה יותר מקודמו, ולכן דף זה בא אחריו.

ח ח ח ח - עמודים 20 - 25

עמוד 24

השלימו כל מילה בהתאם לתמונה - חשוב להדגים לתלמידים את דרך העבודה: כתוב נָ וחסר ש. חשוב שהתלמידים יהגו בקול את חלקי המילה הכתובים ויאמרו מה חסר, ורק אחר-כך ישלימו את המילה בכתב.

עמוד 25

חברו את הצלילים למילים - זוהי משימה חדשה לתלמידים. מומלץ להקדים למשימה זו את הקראת השיר "איך יוצרים מילים מצלילים" מאת מירי צללזון, לשוחח עליו ולהמציא מילים דמיוניות על-פי רוח השיר.

משמיעים צלילים באופן מקוטע, והתלמידים אומרים מהי המילה בשלמותה.

דוגמה: ח-נ-פָה. מהי המילה? חנוכה. לאחר הבנת המטלה אפשר להפנות את התלמידים לעבודה בספר. חשוב להקפיד שהתלמידים יהגו תחילה את הצלילים, אחר-כך יאמרו בקול את המילה השלמה, ורק בסוף הם יכתבו אותה.

החל משלב זה - בהתאם לשיקול דעת - מטפלים בתחום האנליזה-סינתזה ברמת מילה כתובה. כלומר אפשר לערוך הכתבות של צלילים או של מילים שהתלמידים למדו. **הערה חשובה:** כאשר עורכים הכתבות שהדגש שלהן הוא היבט פונולוגי אין לבקש מהתלמידים להתכונן בבית, משום שבמקרה כזה לא תתקבל תמונה אמיתית על ידע התלמידים בהכרת הצלילים ובתרגומם לסמלים המתאימים. כדאי לעבור בין התלמידים ולראות כיצד כתבו. אחר-כך התלמידים שכתבו נכון, יגשו ללוח ויכתבו את המילה המנוקדת, וכולם יבדקו כיצד הם עצמם כתבו. במידת הצורך הם יתקנו את עבודתם או יסמנו לעצמם V.

פעילויות נוספות לתרגילי אנליזה-סינתזה הן בניית מילים בעזרת קוביות או כרטיסיות, מניפות, שעונים (מחלקים עיגול לכמה גזרות, ומרכיבים מספר עיגולים זה על זה, והילדים יסובבו את העיגולים עד לקבלת מילה אמיתית בשפה). ועוד. **בפרק ה'** (ארגון הכיתה), **סעיף 3** (פינת משחקים), מובאים תרגילי אנליזה-סינתזה באופן מובנה ולפי דרגות קושי.

לתלמידים המתקשים מומלץ לעבוד לפי הדירוג המוסבר **בפרק ה'** ("ארגון הכיתה - משחקים").

כָּ בַּ ב - עמודים 26 - 29

העשרה שפתית וחשיבתית - עמוד 30

כאן נוספת פעילות חדשה: **"הקיפו משפטים מצחיקים"**. יש לתרגלה על הלוח בעזרת דוגמות שונות מאלו המופיעות

בספר. חשוב להסביר מהו משפט מצחיק (אבסורדי), ואפשר גם לשנותו כדי שיהיה משפט הגיוני (קביל). הילדים יעבדו בכוחות עצמם ללא עזרת המורה. רק בסיום העבודה חשוב לשמוע אותם מסבירים מדוע משפט מסוים הוא מצחיק (אבסורדי), ואף לבקשם לשנותו בעל-פה למשפט קביל.

שטו"זים / דתיה בן-דור - עמוד 31

על שטו"זים

שטו"ז הוא שטות בחרוז. את השטו"זים המציאה דתיה בן-דור. כדי שמשפט יהיה שטו"ז, הוא צריך להיכתב בחרוזים ואף צריך להיות משפט לא-הגייוני שלא מתקיים במציאות.

על המחברת

דתיה היא סופרת, תסריטאית, מחזאית, משוררת ומלחינה. היא נולדה במצרים בשנת 1944, עלתה לישראל בגיל שנה וחצי, גדלה בתל-אביב ואחר-כך ברמת גן. למדה בחוג לתאטרון באוניברסיטת תל-אביב. משנת 1976 היא כותבת תסריטים, שירים ולחנים לתכניות לגיל הרך של הטלוויזיה החינוכית, כמו "פרפר נחמד", "רחוב סומסום". פרסמה יצירות רבות בספרים, בתקליטורים, בקלטות וידאו ובמשחקי מחשב. דתיה כתבה שירי משחק רבים המפעילים הורים וילדים, כמו "צב, צב, צב, צב, צא, צא, צא!", "מי שטוב לו ושמח כף ימחא". שטוז (שטות בחרוזים) הוא מושג חדש שהכניסה לעברית החדשה. כתיבתה מלאה הומור, מתאפיינת בווירטואזיות לשונית, במקצביות ובמצלוליות.

עמוד 31

מומלץ לקרוא בפני התלמידים מספר פעמים את השיר "שטו"זים", ולשאל למה זה מצחיק. בהתאם לשיקול דעת המורה, אפשר לבקש מהתלמידים לחבר עוד משפטים מצחיקים בחרוזים ואף לא בחרוזים.

ס ס ס - עמודים 35 - 38

לצורך הקניית העיצור ס אפשר לספר על הסנאי או על הסנונית או על הסתיו.

מידע על הסנונית

סנונית הרפתות: יש סנוניות יציבות, מצויות דרך קבע בארץ ואינן נודדות מכאן. יש סנוניות שמגיעות אלינו בסתיו ונמצאות עד סוף החורף.

הסנונית היא ציפור שיר קטנה. את רוב זמנה היא מבלה באוויר. מקורה פתוח ומכיל רוק דביק, והיא תופסת חרקים מעופפים. כאשר היא צמאה, היא מתקרבת במעוף עד לפני המים ושותה בעזרת המקור הפעור. אפילו ההזדווגות מתבצעת במעוף (אך גם על-פני האדמה).

כדי לבנות קן היא יורדת לגדות נחל או אגם, מלקטת בוץ, לשה את הבוץ בעזרת הרוק הדביק שבמקורה ומדביקה את טיפות הבוץ זו לזו לקיר של רפת או של בניין מגורים. היא מחזקת את הקן בחתיכות קש ומרפדת אותו בנוצות ובגבעולים דקים. הקן קשה ומחזיק מעמד הרבה שנים. הסנונית נאמנה לקן שלה וחוזרת אליו לדגור בו שנית.

מידע על הסנאי

יש סוגים שונים של סנאים. רוב הסנאים שוכנים על עצים, ויש השוכנים על קרקע ומתגוררים במחילות. חוש הראייה שלהם מפותח, הם אוכלים בלוטים, אגוזים, זרעים, פירות ופטריות, אך גם מזון מהחי כמו חרקים או ביצי ציפורים. הם מפצחים את האגוזים ואת הבלוטים על סלע בולט המשמש להם שולחן.

ה ה ל ל - עמודים 40 - 44

כדאי לאחד את לימוד הצלילים הללו וללמדם באותו שיעור לפי הדרך המומלצת בשיעור הראשון.

הנחש - עמוד 46

זאת הפעם הראשונה שהתלמידים נתקלים בסיפור כתוב שעליהם לקרוא ולהבין. להלן הצעה לדרך ההוראה. הטרמה: כותבים על הלוח את המילה "נחש", ושואלים את התלמידים מה הם יודעים על נחש. מפנים את התלמידים לאיור שבספר ושואלים מה מביע המבט של הנחש. האם הוא נס (בורח) או נח? היכן, לדעתם, מתרחש הסיפור? על-סמך מה אפשר להסיק זאת?

כדאי לכתוב על הלוח את המילים: **נחש, נס, גן**, ולבקש מהתלמידים לחבר משפט מהמילים הללו. חשוב להבהיר את הפירוש של המילה נס. קוראים את הסיפור בקול, והתלמידים יעקבו אחר הכתוב. חשוב לקרוא בתחילה, רק משום שזהו המפגש הראשון של התלמידים עם משימה זו. להבא יקראו התלמידים קריאה ראשונית ללא עזרת המורה. קוראים את הטקסט פעם שנייה, ומוסיפים את כל סימני הפיסוק. יש לכנות אותם בשמם ולשאל את התלמידים מדוע אנו זקוקים לסימני פיסוק אלו? אחר-כך התלמידים קוראים קריאה עצמית, ולאחר מכן כולם קוראים קריאה קולית מוטעמת ומדגישים היכן יש לעצור והיכן יש לשאול שאלה.

לאחר מכן אפשר לבקש מהתלמידים למספר את השורות. שואלים שאלות של תוכן גלוי, והתלמידים יסמנו את התשובה בסיפור ויצינו באיזו שורה מצויה התשובה. אפשר לשאול שאלות היקשיות שאין להן תשובה, אבל אפשר להבין אותה מהכתוב, למשל: מדוע אבא נס לגן? מדוע הנחש נס לגן? אפשר לשאול שאלה הדורשת יצירתיות, כמו: מה אתם הייתם עושים במקום אבא? בסיום מסכמים את השיעור באימות ההשערות שהועלו בתחילה, לפני קריאת הסיפור: במה צדקו, ומה המידע החדש שנוסף להם.

השלימו את הטבלה - עמוד 48

על התלמידים להדגיש את סיומת הנקבה. מומלץ לנסח עם התלמידים כלל לגבי השימוש ב-ה' לסיומת הנקבה ולתייקו בתיקיית הכתיבה וכן לערוך הכתבות של מילים בזכר ובנקבה ולבקש מהתלמידים להדגיש רק את סיומת הנקבה.

הצלילים ע ע ע ע ד ד - עמודים 49 - 54

הצלילים הללו יילמדו באותו שיעור, וההקניה תיעשה **כרגיל**.

סבא נסע בעגלה - עמוד 55

מומלץ לנתח את הסיפור "סבא נסע בעגלה" לפי הדרך המומלצת **בעיבוד** סיפור. (סעיף 3.2 בפרק ו', עמוד 57) בסיפור מופיעה המילה "לאן". ה-ל' במילה נהגית כ-E. זו הפעם הראשונה שהתלמידים נתקלים בשווא הנהגה כ-E, ולכן חשוב לכתוב את המילה על הלוח ועל כרטיס ולהסביר שהסימן הזה הוא E. מומלץ לתלות על הקיר את המילים החדשות שהתלמידים למדו, לחזור עליהן בכל שיעור, ואף אפשר לשחק במשחקים שונים כדי לגרום לתלמידים להיחשף אליהן שוב ושוב. למשל, אפשר לשחק במשחק "הדוור": תלמיד שהוא דוור מוציא מתיקו כרטיס ונותן לתלמידה וכך עובר מאחד לאחר, וכל תלמיד ותלמידה צריכים לקרוא את הכרטיס שקיבלו. אפשר ללוות את המשחק בשיר "הדוור בא היום" / נעמי שמר. בפעילויות לסיפור ישנן כמה מילים לא-מוכרות, כמו "כן" ו"לא". מילים אלה מוקנות באופן גלובלי. יש לכתבן על הלוח ועל כרטיסיות ולשחק במשחקים שונים כדי שהתלמידים יזהו אותן באופן גלובלי. דוגמה למשחקים: אומרים משפט, ואם הוא נכון, התלמידים כותבים "כן" או מרימים כרטיס שכתובה בו המילה "כן". חשוב לחזור על המילים החדשות בכל שיעור ולתלותן על הלוח.

עגלה עם סוסה / אבשלום כהן - עמוד 57

על המחבר

אבשלום כהן נולד בתל-אביב בשנת 1928, ובשנת 1955 הוא היגר לארצות הברית. שיר נוסף ידוע שכתב הוא "סבתא בנגב", המוכר לנו כ"אני והסבתא ישבנו בצוותא...".

על השיר

בשיר מתוארת סוסה ממושמעת הממלאה את רצון העגלון. המספר מדגיש את תכונות הסוסה: קפדנית, נמרצת, עושה ברצון כל מה שמבקשים ממנה. השיר מבטא קשר הדוק בין הסוסה לבין העגלון: הסוסה מבינה את העגלון

(אינו צריך להצליף בה), ניכר שיתוף פעולה בין שניהם, הסוסה עושה מה שנדרשת, והעגלון מספק את צרכיה בסוף היום. הקשר בין האדם לבין החיה הוא קשר חיובי, אמפתי ולא-מנצל. העגלון והסוסה מביעים שמחה בעבודתם: הסוסה רצה בלי שיזרז אותה, והעגלון קורא "דיו דיו" בלי להשתמש בשוט ומרגיש תחושה של כוח על הסוסה ממקום מושבו הגבוה. השיר יכול לעורר את רצון הילדים לשיתוף פעולה, לקבלת סמכות מן האנשים המבקשים מהם לבצע מטלות כלשהן, לנכונות להתאמץ ללא כל תמורה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר להתייחס לכותרת ולאיוורים ולבקש לשער על מה יסופר.
2. כדאי להקרין את השיר על הלוח ולהקריאו בהטעמה.
3. בתוך כדי הקריאה יש להתייחס למילים "עד גדותיה עמוסה", "חציר" ו"אורווה" ולפרשן במידת הצורך.
4. אחר-כך אפשר לשאול את התלמידים מדוע השורות של השיר קצרות מאוד (מביע פעלתנות ונמרצות).
5. מומלץ להקריא את הקטעים המבטאים את תכונות הסוסה, ולבקש מן התלמידים להקיף את תכונות הסוסה (קפדנית למשמעת, עקשנות אינה יודעת).
6. אפשר להסב את תשומת התלמידים לנמרצות של הסוסה המתוארת בשיר (רצה אף-על-פי שעמוסה בחציר).
7. אפשר להתייחס למילים "הי, דיו, דיו" ולשאול מה מטרתן (לקרב את השיר לעולם הילדים ולהעניק חיות לעלילה).
8. החריזה מבטאת הרמוניה, זרימה של העלילה, ללא הפעלת כוח, שלמות ותחושה שהכול יפה, טוב ונעים.
9. כדאי לבקש מהתלמידים להקיף מילים מתחרזות בעת הקראה נוספת של המורה בהדגשת המילים המתחרזות. חשוב להתייחס לרגשות שהשיר מעורר בתלמידים, ולברר אם חוו חוויות דומות (בעיקר תלמידים הגרים במושבים ובקיבוצים).

העבודה בספר

יש לעזור לתלמידים להשלים בספר את טבלת ההשוואה של "סבא נסע בעגלה" ו"עגלה עם סוסה". אפשר גם להשלימה בעל-פה. חשוב לשים לב לקריטריון ההשוואה "איך נסעה העגלה?" (מהר / לאט), משום שפרט זה אינו מצוין בסיפור באופן גלוי, אלא אפשר להסיק. יהיו תלמידים שיאמרו שסבא שנמצא עם נכדו ייסע לאט, ואחרים יאמרו אחרת. יש לקבל כל תשובה המנומקת באופן הגיוני.

יוצא דופן - עמוד 60

בפעילות "הקיפו את המילה היוצאת דופן" יש להסביר את סוג הפעילות בעזרת דוגמה שונה מהכתוב. יש להסביר לתלמידים שיש כמה מילים שיש להן תכונה משותפת, והן שייכות לקבוצה מסוימת, ואילו מילה אחת שייכת לקבוצה אחרת, ולכן היא שונה.

בחירת מילה נכונה - עמוד 60 למטה

המשימה של בחירת מילה נכונה למשפט - זו הפעם הראשונה שהתלמידים נתקלים בסוג זה של משימה, ולכן יש להסבירה. חשוב לקרוא את המשפט עד סופו, כולל כל אפשרויות הבחירה, ולנמק מדוע נבחרה המילה המסוימת.

מ מ מ - עמודים 68 - 72

כדאי להדגיש את האותיות הסופיות שנלמדו: ן ם. אפשר לעשות הכתבה של מילים שמסתיימות באותיות הסופיות האלו ולהדגישן בצבע, למשל: דן רן גָּן, חָן, חָם גם שָׁם עם דָם. אפשר לשבץ מילים **ללא** סופיות, והתלמידים יכתבו אותן בטור נפרד, למשל: דָּנה חָמה שָׁמה לָמה עָנה ועוד. מומלץ לנסח חוק לכתיבת המילים שמופיעות בהן האותיות הסופיות שנלמדו, ולתלותו בפינת הכתיבה.

מחלה - עמוד 74

לפני קריאת הסיפור תוקנה המילה "אָת" באופן גלובלי. מומלץ לכתוב את המילה "אָת" על הלוח ועל כרטיסיות

שונות ולבקש מהתלמידים להרים את הכרטיסייה כאשר הם שומעים את המילה. כמו-כן אפשר להכתיב משפטים שיש בהם המילה "אָת" ולצבוע אותה. נוסף על כך, יש להתייחס למילים "לְרָמָה", "לְסַבָּא", "בְּרָמָה" ולהזכיר להם את המילה "לְאָן" השייכת לאותו חוק.

הדוב חולה / מרים ילן שטקליס - עמוד 76

על המחברת

מרים ילן שטקליס נולדה בשנת 1900 באוקריאנה ונפטרה בשנת 1984 (בגיל 84 שנים) בחיפה. בגיל שש עשרה מתה עליה אמה, והיא חיה בבדידות ובעצב. בגיל 20 עלתה לארץ ישראל והתיישבה בירושלים. היא עבדה כספרנית בבית הספרים הלאומי בירושלים. בגיל 29 נישאה למשה שטקליס, ולא נולדו להם ילדים. מרים פרסמה שירים וסיפורים רבים לצעירים ולבוגרים. בשנת 1956 הייתה לכלת פרס ישראל הראשונה לספרות ילדים. בערים רבות בארץ נקראו רחובות על שמה. בשנת 1995 הנפיק דואר ישראל סדרת בולים בנושא ספרי ילדים, שאחד מהם כולל את "אצו רצו גמדים" ו"הסבון בכה מאוד".

מרים כתבה לילדים ולמבוגרים בתחומים מציאותיים ואמתיים שיש בהם שמחה ותמימות, צער ודמעות, אכזבה ונחמה. היא שיקפה את מציאות הילדות בשיריה באופן לירי. ביצירותיה ניכר יחס רציני אנושי ומבין של הילדות. היא רואה את הדברים כפי שרואים אותה הילדים, וכתבה באופן פשוט וברור לילדים. רבים משיריה הולחנו והפכו לנכס צאן ברזל בשירת הילדים הישראלים.

על השיר

בשיר "הדוב חולה" מספרת מרים על דוב שחולה, וחבריו באים לבקרו. החיות מתלבטות מה לעשות כדי לעזור לו להחלים. הן מנסות לעזור לדוב על-ידי חיזוק הגוף ושיפור מצב הרוח. בשיר מוצגות הדאגה והפעלתנות הרבה של החיות כדי לעזור לדוב. רק השפן, בר-הדעת, הוא שהצליח לגרום לדוב להרגיש בריא. המבנה הקבוע של מספר השורות בשיר, מלבד הבית האחרון, רוצה ללמדנו על מצבו הבריאותי הקבוע של הדוב החולה. רק בבית האחרון מצבו הבריאותי משתנה, ודבר זה מתבטא במספר השורות בו. בשיר מופיעים סימני פיסוק שונים כמו: סימני שאלה רבים (המביעים דאגה לדוב החולה), וסימני קריאה (המביעים החלטיות, ביטחון וידע מה יעזור לדוב החולה).

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר להתייחס לכותרת ולאיוורים ולשער על מה יסופר.
2. כדאי לשוחח על התרומה של מבנה השיר לתוכן השיר. בשיר שבעה בתים, ובכל בית (מלבד האחרון) ארבע שורות. התבנית הקבועה ברוב הבתים יכולה לרמז על המצב הקבוע של הדוב. בבית האחרון של שתי השורות המצב השתנה (הדוב הבריא).
3. החברים של הדוב עושים פעולות שונות כדי לעזור לדוב, ואף מחכים להתאוששות שלו. כדאי לשאול את התלמידים מהו הקשר בין הדוב לבין חבריו.
4. אפשר לשאול איך מרגישות החיות כאשר הדוב אינו מתאושש, איך הדוב עצמו מרגיש כאשר מחלתו מתמשכת.
5. כדאי להסב את תשומת לב התלמידים לאיוורים ולשאלו במה הם תורמים להבנת הסיפור, ואילו רגשות מובעים בפנים של החיות.
6. הבעה בעל-פה - אפשר לקשר את נושא המחלה וביקור חולים לחיי התלמידים ולבקש מהם לספר מה קרה להם כשחלו, איך הרגישו, ואיך קיבלו החברים את פניהם כשהבריאו ושבו לכיתה. אפשר להתייחס למצוות ביקור חולים, למילות הברכה כשנפרדים ממישהו חולה ולמילות הברכה כשמישהו מבריא. אפשר גם לבקש לכתוב מכתב לתלמיד או לתלמידה חולים, להכין כרטיסיות ברכה להחלמה וציורים מתאימים.

העבודה בספר

בשיחה המוצעת בספר נדרשת התייחסות לסימני הפיסוק בשיר. סימני השאלה מביעים דאגה לדוב החולה, חשש לבריאותו, וסימני הקריאה מביעים החלטיות, ביטחון, (ידוע מה יעזור לדוב).

עמוד 78

חשוב לקרוא את ההוראות, והתלמידים יקיפו בעצמם את התמונות המתאימות. על השאלה הרביעית אפשר לענות בעל-פה.

עמוד 79

סדרו את המילים למשפט נכון - יש להסביר את דרך העבודה בפעילות זו.
לתלמידים המתקשים מומלץ לעבוד כך: קוראים את המילים בתרגיל 1 ושואלים: במי מדובר? (ברם) - נכתוב מעליו 1. מה עשה? (בא) - נכתוב מעל המילה 2. לאן בא? (לגן) - נכתוב מעליה 3. אחר-כך נעתיק את המשפט לפי הסדר הנכון של המספרים. התלמידים המתקדמים יכולים לקבל הסבר על המשימה ולעבוד בכוחות עצמם.

! ! ! ט ט ט - עמודים 81 - 85

הצלילים הללו יילמדו באותו שיעור.

כתיבת סיפור - עמוד 87

כתבו סיפור חדש: השייט. מומלץ להפנות את התלמידים לכותרת (השייט) ולאיור. כדאי להתמקד בהבעת הפנים של השייט (מפוחד, מזיע), וכן לשאול: האם הים רגוע או סוער? מה מרגיש השייט? מומלץ לכתוב על הלוח את המילים שהתלמידים אומרים, ולסדר אותן בשלושה טורים. מאוחר יותר יוסבר מדוע הן מסודרות בטורים. המילים שייכתבו על הלוח יהיו רק כאלה שהתלמידים יודעים לקרוא, וזמני הפועל ישונו לעבר. אם התלמידים רוצים להוסיף מילים אחדות שעדיין לא למדו לקרוא, אפשר לכתוב אותן על הלוח.

שמות	פעולות	הרגשות של השייט
שָׂט, יָם, גָּל	עָלָה, יָרַד, נָשַׁט, בָּא, נָעַשׂ, סָעַר	חָשַׁשׁ, דָּאָג, רָעַד

כעת מבקשים מהתלמידים להשתמש במילים שבטבלה ולחבר מהן משפט פתיחה לסיפור שלהם. אחר-כך מבקשים מהם לחבר משפטים להמשך הסיפור ומשפטים לסיום וכן להוסיף את ההרגשה של השייט. לתלמידים המתקשים אפשר לסייע כך: אפשר לכתוב את הסיפור על הלוח, כפי שסיפרו התלמידים, ולבקש מהם להעתיקו. לתלמידים המתקדמים אפשר לאפשר לכתוב את הסיפור באופן עצמאי לאחר ההכוונה הנ"ל או בלעדיה. לאחר הכתיבה מזמינים תלמידים לקרוא את הסיפורים שכתבו.

שְׁ שֵׁ שִׁ שָׁ פִּ פִּ פִּ - עמודים 88 - 92

הצלילים הללו יילמדו באותו שיעור לפי הדרך המומלצת ללימוד צלילים. מומלץ להראות את ההבחנה בין שָׁ לבין שֵׁ. אפשר להכין טבלה, והתלמידים ישבצו במחברותיהם את המילה בטור המתאים.

מידע על שליו

השליו מגיע אלינו בסתיו. לפני היציאה למסע הנדידה הוא אוכל המון. הוא נודד בלילה (מתורכיה או מיוון) מעל לים התיכון ונוחת ללא עצירה בצפון סיני ובמצרים. השליו עיף מאוד כאשר הוא נוחת, והוא נתון בסכנה של ציד על-ידי חיות טרף וציידים. הבשר של השליו טעים, ולכן צדים אותו. השליו הוא ציפור קרקע, קטנה מן היונה, ויש לו צבעי הסוואה מעולים, לכן קשה להבחין בו. יש שלווים המקננים בארץ. באביב הנקבות בונות קן, הן חופרות גומה קטנה בין העשבים או מתחת לשיח. אפשר לספר את הסיפור על יציאת בני ישראל מצרים: בני ישראל צדו את השלווים ואכלו את בשרם וכך ניצלו ממוות ברעב.

על המחבר

רוב הילדים מכירים את חיים נחמן ביאליק ורבים משיריו. ביאליק נולד ברוסיה בשנת 1873. בגיל 6 נפטר אביו, והוא עבר לגור אצל סבו. ביאליק למד בישיבה שנה וחצי והתבלט בידיעותיו הרבות. הוא ביקר בארץ ישראל בפעם הראשונה בשנת 1909. הוא כתב שירים רבים, מסות, תרגם יצירות מרוסית ומיידיש. ביאליק כתב על סבל היהודים בגולה, שירי תוכחה וזעם, שירי טבע ושירי אהבה. כמו-כן כתב פזמונים, שירי ילדים, סיפורים, מאמרים, מסות ועוד. הוא חיבר שבעים ותשעה שירים לילדים, רבים מהם זכו לפופולריות רבה. הלשון בשיריו ובסיפוריו קשורה ללשון ספרות הקודש היהודית, ובעיקר למקרא. ביאליק גם שכלל את השימוש בתחום הפרוזודי (משקל, מצלול וחריזה) בשיריו. הוא הרבה להשתמש בלשון פיוטית עשירה ורבת דימויים, רצופה שעשועי לשון וחריזה ניגונית. שיריו זכו למעמד מרכזי ומשמעותי בשירת הילדים העברית.

נוסף על כל אלה, תרם ביאליק רבות לחידושי מילים בשפה העברית עוד בהיותו בישיבה. למשל, נקלטו בשפה המילים: מטוס, תגובה, גחלילית, מצלמה ועוד. הוא ערך עם רבניצקי את "ספר האגדה". בשנת 1921 קיבל רשות לעזוב את רוסיה ולעבור לברלין. שם עסק רבות בהוצאת ספרים בשפה העברית. ב-1924 עלה ביאליק לארץ ישראל והתגורר בבית שנבנה עבורו בתל-אביב. הוא הנהיג בבית "אוהל שם" מסורת של מפגש אמנים וסופרים. בשנת השישים לחייו כל היישוב (תל-אביב) חגג לו יום הולדת. באותה תקופה הוא פרסם את הספר "שירים ופזמונות לילדים". שירים רבים שלו הולחנו, ושירים אותם זמרים רבים. ביאליק נפטר בוינה ב-1934 ונקבר בארץ ישראל. ביאליק זכה לתואר "המשורר הלאומי" של ישראל בזכות שירתו ובזכות התגובה שלו בשירים לאירועים חשובים. בתי ספר ורחובות רבים בארץ נקראים על שמו.

על השיר

השיר "הפרח לפרפר" מספר על הקריאה של הפרח אל הפרפר לבוא אליו ולשתות את הצוף שלו. הפרח מכנה את הפרפר "פרח חי" ורוצה לנהל עמו יחסי חברות. השימוש בכינוי "פרח חי" מדגיש כי הפרח רואה בפרפר משהו הדומה לו וגם שונה ממנו. השיר מתאר את יופי הטבע ואת יחסי הגומלין בו. בשיר ישנה האנשה של הפרח המדבר, דבר המקרב את התלמידים אל עולם הצומח. השורות בשיר קצרות, מה שמבטא את הפעילות המהירה והנמרצות של הבקשה של הפרח מהפרפר. כמו-כן ישנם משפטים חוזרים ("רד-נא מהר"), המבטאים את דחיפות העניין ואת היחס האישי של הפרח אל הפרפר ("נא"). השימוש בפעלים "רד", "שב", "מצה", "שתה" מעיד על הקרבה בין הפרח לפרפר.

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר לשאול מה מרגיש הפרח כלפי הפרפר, או כיצד הוא רואה אותו, או מה הפרפר בעיניו של הפרח. אפשר להציג כי הפרח רואה את הפרפר כחבר, ולשאול כיצד אפשר להבין זאת מהשיר.
2. אפשר לשאול כיצד הפרח פונה אל הפרפר (גם בשמו וגם בכינוי "פרח חי"), ומה מבטאת הפנייה הזו. הפנייה בשמו האמתי מבטאת את השוני בין השניים (פרפר לעומת פרח), ואילו השימוש בכינוי מבטא גם דמיון (פרח, אבל חי).
3. אפשר להתייחס לחזרה על המשפט "רד נא מהר", ולשאול מה מטרתה.
4. אפשר להתייחס לחזרה על המילים "מצה ומצה", ולשאול מה מטרתה.
5. איורים וצבעים - כדאי לשוחח עם התלמידים על תרומת האיור להבנת השיר, על ההרגשה שמשרים האיור והצבעים הנעימים.
6. הבעה בעל-פה - אפשר לשוחח על נושא הביקור של הפרפר אצל הפרח ועל התרומה שלהם זה לזה וכן על החשיבות להמשך קיום הדור של הפרחים.
7. אפשר להמחז את השיר. בוחרים שני תלמידים לתפקידי הפרח והפרפר, והם מנהלים שיחה ביניהם.

העבודה בספר

במענה לשאלת השיחה אפשר להבין שהם ידידים לפי הפנייה המעודנת של הפרח לפרפר: השימוש במילים "נא" ו"מהר", החזרה על הביטוי "רד נא מהר". אפשר לציין את ההדרגתיות: תחילה "שב עליו", אחר-כך "שתה ממני". גם עצם ההצעה של הפרח לפרפר ליהנות ממנו (מהפרח) מראה את הקרבה.

הצלילים האלה יילמדו באותו שיעור את הצלילים. הקניית הצלילים "כ" ו-"ב" תהיה שונה, משום שאין מילים המתחילות בצלילים אלה. לפיכך נסתפק בהצגת הסמל, ונאמר שהנקודה עזבה, ונתרו הצלילים כ ו-"ב". אפשר להשתמש באסוציאציה שנמצאת בספר "שפה במחשבה תחילה, צלילים" מאת רחל שיף, שירלי הר-צבי ושני לוי-שמעון בהוצאת רכגולד: "בבית הייתה נקודה, והיא עזבה". אפשר לשאול את התלמידים "ומה נשאר?" נשאר כ. יש להדגיש את ההבדל בין הַבֵּית הדגושה לבין זו הלא-דגושה. יש להסביר שגם נקודה קטנה יכולה להשפיע ולשנות צליל. את הצלילים צֶצֶץ אפשר להקנות לפי ההמלצה הרגילה. לגבי צ נציין שהיא באה בסוף מילה בלבד, ונשאל אילו אותיות נוספות הם מכירים, שהן אותיות סופיות. נכתוב אותן על הלוח, ונערוך הכתבה של מילים שיש בהן אותיות סופיות שלמדו (ן, ם, ף), וכן מילים שהאותיות בהן אינן סופיות. אפשר למיין את המילים לטורים של אותיות סופיות ושל אותיות לא-סופיות, למשל: ךָּ ךָּה אָאָ אָאָה, ךָּבָא, ךָּצָא ועוד.

הארנב והצב / איזופוס - עמוד 105

על המחבר

איזופוס חי ביוון. הוא סיפר משלים שעברו מפה לאוזן, ורק מאוחר יותר הם הועברו לכתב. המשלים שלו מפורסמים מאוד, והם תורגמו לשפות רבות. במשלו מתאר איזופוס את בעלי החיים ככני אדם (מאניש אותם), ועל-ידי כך מציג את האדם בחולשותיו. במשלו הוא מביע בדרך אליגורית את השקפת עולמו. משלי החיות של איזופוס מצאו חן בעיני ממשלי משלים אחרים - כמו קרילוב הרוסי ולה פונטין הצרפתי - והם הלכו בעקבותיו והשתמשו בדרך ההאנשה. המשלים המפורסמים שלו: "הצרצר והנמלה", "השועל והאריה", "השועל והכרם", "עכבר העיר ועכבר הכפר" ועוד.

על המשל

המשל "הארנב והצב" מספר על תחרות ריצה שהתקיימה בין הארנב לבין הצב. לפני התחרות התרברב הארנב ביכולתו לנצח. כאשר התחילה התחרות, הארנב רץ קדימה, ואילו הצב הלך לאטו בקצב אחיד. כאשר הארנב התרחק מאוד מהצב, הוא החליט לנח. פעולה זו מבטאת את הזלזול של הארנב בצב ואת הביטחון המופרז שלו ביכולתו לנצח. אולם הצב לא נכנע, התקדם לאטו וחצה את קו הסיום. הצב שהתחיל מעמדת נחיתות, האמין בעצמו וניצח בתחרות. בסיפור זה יש שימוש רב בדו-שיח כדי להחיות את המצב ולהפכו למעניין יותר ולמלא פעילויות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר להקדים ולומר שלפנינו סיפור על חיות, אשר רוצה ללמדנו על התנהגות בני האדם.
2. חשוב לברר מה הידע של התלמידים לגבי תכונות הצב והארנב, ולשאל מה יקרה אם שתי החיות יתחרו ביניהן בריצה.
3. כדאי לקרוא את המשל בהטעמה, בתנועות גוף מתאימות ובהדגשת הדו-שיח בין החיות.
4. חשוב לוודא כי המילים מובנות ("הקניט", "איטיות"), ובמידת הצורך להסבירן.
5. תכונות הצב והארנב - אפשר לבקש מהתלמידים לציין היכן מתבטא הביטחון העצמי של הארנב ("בשמחה רבה", "החליט לשכב"), וכיצד מתבטאים ביטחונו העצמי של הצב והתמדתו במשימה (היה מוכן להתחרות בארנב, התמיד בתחרות). התלמידים יוכלו לענות על שאלות אלה לאחר קריאת הקטעים המתאימים על-ידי המורה.
6. אפשר לשאול מה היו הציפיות לגבי המנצח בתחרות, ומה הייתה ההפתעה.

7. אפשר לבקש מהתלמידים להמחזיז את הסיפור או לספר בשפתם את העלילה.
8. הבעה בעל-פה - אפשר לבקש מהתלמידים לספר על מצבים בו החלש (מבחינה פיזית או מבחינה מנטלית כמו קושי בלימודים) גבר על החזק ממנו, ועל מקרים מחייהם בהם נתקלו בקשיים מסוימים: מה עשו, האם ויתרו או התמידו במשימה.
9. אפשר להתייחס למסר שהסיפור רוצה ללמד אותנו.

העבודה בספר

חשוב לקרוא את ההוראות ולנהל שיחה בהתאם לכתוב. התלמידים זקוקים לעזרה בקריאת המשימות. לאחר סידור התמונות ברצף (עמוד 106) אפשר לבקש מהתלמידים המתקשים לשחזר את הסיפור, כאשר הם נעזרים בתמונות. כאשר דנים בשאלות בעמוד 107, חשוב להקפיד על כללי השיחה הכתובים (איך מנהלים שיחה?).

הפכים - עמוד 109

משימה זו מופיעה כאן לראשונה, ולכן נדרש הסבר כיצד פועלים במשימה זו, וכן חשוב להדגיש שהמילה המודגשת באדום היא המילה שצריך למצוא את היפוכה. הדגשה זו באה רק במפגש הראשון עם הפכים.

ק ק ק ת ת - עמודים 110 - 113

הצלילים הללו יילמדו באותו שיעור לפי השלבים הרגילים המומלצים להקניית צלילים.

עמוד 115

כתבו סיפור חדש בצורת נקבה: בתחילת הסיפור כתוב: "סבתא קנתה מתנה לדנה", והתלמידים נדרשים להמשיך. יש להסב את תשומת לב התלמידים כי יש לסמן נקודה בסוף המשפט ובסוף כל משפט. אפשר לשאול אותם אם זהו משפט שלם, ואם כן, יש להסביר להם כי בסוף משפט מסמנים נקודה. כדי לבצע את המשימה התלמידים צריכים להקפיד להפוך את הפעלים לצורת נקבה. אפשר לעשות זאת גם על-גבי הטקסט הקודם "מה המתנה?" ולבקש מהתלמידים המתקדמים לקרוא את הסיפור "מה המתנה?" בצורת נקבה. אחר-כך התלמידים יכתבו את הסיפור ויוודאו, שלא שכחו לשנות את השמות ואת הפעלים לצורת נקבה.

בבושקה / דודו ברק - עמוד 116

על המחבר

דודו ברק נולד בשנת 1948 וגדל בירושלים, פרסם שירים ופזמונים רבים שכתב לזמרים מפורסמים כמו אילנית. בשנת 1971 זכה עם שירו "ושוב אתכם" בביצוע אילנית במקום השני בפסטיבל השירים הבין-לאומי באתונה. בשיריו לילדים מתמזגים קלילות פזמונאית, שעשועי מילים ודימויים ציוריים, המבטאים בשפת ילדים חנינית חוויות מחיי היום-יום, מראות והרהורים.

על השיר

השיר מספר על מתנה שקיבל המספר מהדודה אנושקה שבאה מרוסיה. השיר משעשע, כתוב בשורות קצרות מאוד עד למילה אחת בשורה. השורה הארוכה בשיר "שאותה אפשר לפתוח באמצע גופה" חוזרת שלוש פעמים בשיר. חזרה זו מדגישה את פעולת הפתיחה של הבובה. אחר-כך פעולת הפתיחה נעשית בשורות קצרות וקצרות יותר, המדגישות כי התרגלנו לפתיחה, ואנו מבינים כבר שיש בובה נוספת בתוך הקודמת. כל השמות - הן של הדודה והן של הבובות - הם שמות רוסיים המסתיימים ב-ש. המספר נתן לבובה האחרונה שם עברי, "פצפונת", ואפשר לשער שהוא רוצה להדגיש שהוא מעורה בחברה הישראלית ואינו עולה חדש.

המלצות להפעלה בכיתה

1. הכותרת והתמונה - בוודאי יהיו תלמידים שלא יתקשו להבין את הפירוש (בובת עץ רוסית המורכבת מסדרה

- של בובות, כשכל אחת קטנה מקודמתה, והן נתונות זו בתוך זו).
2. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לחזרה על המשפט "שאותה אפשר לפתוח באמצע גופה" ולכך שאחר-כך התיאור הזה נפסק, ולשאול מדוע מתוארת פעולת הפתיחה של הבובה באופן כזה.
3. אפשר להתייחס לשמות שנותן המספר לבובות ולבובה האחרונה.

העבודה בספר

המשפט "ומי צצה מתוך...?" חוזר הרבה מאוד פעמים, ולבסוף המשפט מפסיק לחזור, כי הקוראים כבר מבינים את השיר ויודעים מהן המילים שאמורות להיות. נוסף על כך, אולי כבר נמאס לחזור כל פעם על המילים האלה.

עמוד 119

פעילות הטורמה יכולה להיות בדרך הרגילה. אפשר להתייחס למילה "שֶׁק" בתוך המילה "שקנאי" ולשאול אם התלמידים יודעים מה הקשר בין המילה "שֶׁק" לבין המילה "שקנאי".

מידע על השקנאי

השקנאי הוא עוף מים גדול הניזון בטבע רק מדגים. הוא טובל את המקור הפעור במים, ממלא אותו במים ובדגים ובולע את הדגים. הוא נקרא כך, כי מקורו נראה כמו שק, ובתוכו הוא מכיל את הדגים שצד. בגן החיות מאכילים אותו בבשר (כי הדגים יקרים יותר). המקור שלו ארוך וכבד, ולכן בשעת תעופה הוא מניח את הראש ואת המקור הכבד על הגב, וכך הוא עף למרחקים בלי שכובד המשקל יפריע לו. השקנאי גם שחיין מצוין. כאשר הוא נוחת על פני המים, כדי שלא ישקע במים מפאת כובד משקלו, הוא ממלא את גופו אוויר, וזה חוזר לעצמות החלולות, וכך הוא צף על פני המים כמו על גלגל ים.

משחק זיכרון - עמוד 125

ההוראות ייקראו לתלמידים על-ידי המורה, כי עדיין הם אינם מכירים את המילים. התלמידים מכירים את נושא הקטגוריזציה - ההכללה, הם תורגלו בפעילות של מיון והכללה ובפעילות של מציאת יוצא-דופן, הקשורה לתחום זה. בכל זאת כדאי לעבור אִתם על רשימת המילים ולוודא שהם מבינים מדוע הזוג שנבחר קשור לאותה קבוצת הכללה. למשל, דן וחנן הם זוג, כי הם בנים. אבל אם יחליטו שדן ודנה הם זוג, יש לקבל זאת, כי גם הם מהווים קבוצה: שמות ילדים.

לגבי הזוגות האחרים אין אפשרות שונה מזו הכתובה בספר. לפי אותו רעיון אפשר להכין משחקי זיכרון שונים של קבוצות כמו בעלי חיים ומקום מגורים, בעלי מקצוע וכלי העבודה שלהם (אפשר לצייר כלי עבודה אם לא מכירים את המילה) או כל קשר אחר בין הפריטים.

כָּ כַּ כֵּ זָ זִ זְ זִ זִ 126 - עמודים 129

הצלילים האלה יילמדו באותו שיעור.

גלגולם של פרפרי המשי / פנחס אמיתי - עמוד 130

זהו טקסט מידע אשר רכיב המבנה שלו הוא רצף. בטקסט מתוארים שלבי ההתפתחות של הפרפר מהביצה באמצעות תמונות ובאמצעות מידע כתוב.

המלצות להפעלה בכיתה

- אפשר לנהל שיח מוקדם על הידע של התלמידים לגבי רצף ההתפתחות של פרפר המשי. מומלץ לכתוב את התשובות על הלוח ואחר-כך לשאול מה עוד היו רוצים לדעת.
- במהלך קריאת הטקסט על-ידי המורה חשוב לוודא כי התלמידים מכירים את הפירושים של כל המילים ("זחל", "לטוות", "קורים", "קורי משי", "פקעות", "גולם", "התגלמו"), ולהבהיר את הפירוש במידת הצורך.
- אפשר לשאול את התלמידים מה הידע החדש שרכשו בעקבות הקריאה (בקרה עצמית), ומה הידע שעדיין חסר להם.
- חשוב להדגיש כי הטקסט אינו מספר סיפור, אלא מוסר עובדות על רצף התפתחות הפרפר.

עם התלמידים המתקדמים אפשר להתייחס לרכיב המבנה של הטקסט, שהוא רכיב של רצף, ולשאול ממה אפשר להבין שטקסט זה רוצה להביא מידע ברצף מסוים. (בתחילה מסופר על ביצים אחר-כך על זחלים וכן הלאה, וכן משתמשים במצייני זמן, כמו: בקיץ, כעבור ימים אחדים, בחורף, באביב.)

אפשר לבקש מהם אף לספר על רצף אחר שהם מכירים מתופעות בטבע, כמו התפתחות פרח מזרע.

5. מומלץ לצפות בסיפור "הזחל הרעב" / אריק קרל באתר "יוטיוב" במרשתת.

6. בטקסט הבא בספר, "מה קרה לזחל?", מובא סיפור שיש לו עלילה כלשהי הקשורה גם היא לזחל. אפשר להתייחס למאפיינים השונים של הטקסט הסיפורי לעומת הטקסט המידעי.

העבודה בספר

במענה לשאלה "מה קרה אחרי שהזחל גדל?" יוסבר כי מטרת הטקסט היא להסביר את רצף ההתפתחות של הפרפר, וכי התשובה לשאלה משלימה את הרצף.

כ כ כ כ פ פ פ פ - עמודים 135 - 137

הצלילים הללו נלמדים באותו שיעור.

אי-אפשר ללמד את הצלילים בדרך הרגילה, משום שאין מילים המתחילות בצלילים אלו.

לגבי הצליל קָ: על-פי הספר "שפה במחשבה תחילה, צלילים" מאת רחל שיף, שירלי הר-צבי שני לוי-שמעון, אפשר לעזור לתלמידים לזכור את הצליל בעזרת אסוציאציה כמו: פה הייתה נקודה, והיא הלכה.

אפשר לספר סיפור על ילד שבכה ובכה ובכה. למה? ככה ו... אז הנקודה הלכה וברחה. ומה נשאר? רק קָ.

כדאי להכתיב מילים שיש בהן קָ ו-קָ, והתלמידים יכתבו אותן בטור מתאים בטבלה.

מומלץ ללמד את השיר "עכבר עכבר" / עממי מתוך "100 שירים ראשונים" בהוצאת כנרת. אפשר לכתוב את המילה "עכבר" על הלוח ולהדגיש את הצליל כ.

לגבי הצליל פָ: על-פי הספר "שפה במחשבה תחילה, צלילים", מומלץ הרמז הזה: פה הייתה נקודה, והיא עפה.

רמזים אחרים שהמורה או התלמידים יכולים להעלות: סיפור על מכשפה פָה פָה פָה שעפה עפה פָה פָה עד שהגיעה ועוד. מומלץ ללמד את השיר "השפן הקטן" / בנימין כספי מתוך "100 שירים ראשונים" בהוצאת כנרת.

גם כאן מומלץ לערוך הכתבה, והתלמידים ימיינו מילים ויכתבו אותן בטור המתאים.

האותיות הסופיות: אפשר לכתוב על הלוח את כל האותיות הסופיות שלמדו: ך ם ן ף ץ ף. יש לכתוב גם מילים ללא סופיות. אפשר להזמין תלמידים לצבוע אות סופית.

לאחר העבודה בספר "חברו את הצלילים למילים" (עמוד 137) מומלץ לערוך הכתבה על מילים שיש בהן אותיות סופיות ולא-סופיות.

אלף-בית / נעמי שמר - עמוד 138

על המחברת

נעי שמר נולדה בשנת 1930 בקבוצת כנרת ונפטרה בשנת 2004 בתל-אביב. היא הייתה פזמונאית ומלחינה (כתבה גם מילים וגם מנגינות) ואף תרגמה יצירות רבות. נעמי שמר היא כלת פרס ישראל לזמר עברי. שיריה הרבים מושרים על-ידי רבים מהזמרים של ישראל.

נעמי שמר כתבה שירים ליריים ושירים שמחים, שירי זיכרון ושירי חג, שירים לילדים, לבני נוער ולמבוגרים. הנושאים של שיריה עסקו בעיקר באהבה, בשלום, במלחמה, בזיכרון, בחיים ובמוות וגם בנוף. קובץ שיריה הראשון נכתב במיוחד בעבור ילדים מקיבוץ כנרת ("הדואר בא", "אשכולית", "שיר סתיו", "אחינו הקטן", "גדי קטן", "דוגרת", "בגינה" ו"שבת"). השירים שואבים השראה מהווי החיים בקיבוץ כנרת. במהלך העשורים הבאים המשיכה לכתוב בעבור ילדים. בין השירים המפורסמים שכתבה: "אלף בית", "שנים עשר ירחים", "בראש השנה", "שלומית בונה סוכה", "הטיול הקטן", "אצלנו בחצר". בשיריה שמר מנסה להקנות ערכים חינוכיים, למשל: ערך אהבת הלימוד (בשיר "אלף בית"), שילוב של מילים "גבוהות" וציטוטים מהמקורות. בשיריה ניכרת מצד אחד הבנה לעולם הילדים, ומצד אחר רצון ודרישה אינטלקטואלית. נעמי שמר הלחינה שירים של אחרים כמו "מיכאל" של מרים ילן

שטקליס, "מה עושים העצים" של ע' הלל. בשיריה שמר משלבת בין שפה גבוהה לשפה מדוברת. השירים נראים פשוטים במידת מה: מבנה פשוט, אלמנטים טקסטואליים ומוזיקליים שגרתיים. אך בחינה של השירים מגלה עושר, מורכבות ויצירתיות המוגשות ב"מנות קטנות". שיריה מזדמרים בזכות איכותם השירית והמוזיקלית, בזכות המיזוג המופלא בין המילה והלחן. שמר סיפרה כי היא כותבת את השיר עם המנגינה, והיא אינה מפרידה את השיר מהמנגינה. לטענתה, המנגינה "צובעת" את המילים.

על השיר

בשיר מוענקת לכל אות תמונה חזותית "גימל זה גמל, דלת היא דלת שפותחת את הכול". התיאור מתחיל באות וכך קושר בין הצליל הפותח של האות לצליל הפותח של המילה. (בעברית האותיות מתחילות בצליל העיצורים [העיקרון האקר ופוני].)

אותיות מוצגות בסדר עולה, ולכל אות מוצמדת מילה המתחילה באותה אות. בחלק מהמקרים צמד אותיות הופך לצמד מילים, כמו "זין - חית שתיהן ביחד זהו זר חבצלות". לשיר פזמון חוזר "בני השש ובני השבע..." המציג את לימוד האותיות כחוויה שמחה של ריקוד ושיר ומזמן חזרה על שמות האותיות על-פי הסדר. החריזה היא מסורגת, יכולה להקל בזכירת השיר ומעוררת רגש של שמחה. השורות בשיר קצרות מאוד, מבנה זה מביע את הפעלתנות, את הנמרצות ואת השמחה של האותיות הרוקדות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ ללמד את התלמידים את השיר ואת המנגינה שלו ולשאול איזו הרגשה מעורר בהם השיר, ומה תורמים המנגינה והמקצב לשיר.
2. אפשר להתייחס למילים המתחרזות ולפזמון החוזר המדגישים את השמחה ("ויוצאות במחול מחניים... אותיות עשרים ושתיים").
3. אפשר לשאול מדוע השורות בשיר קצרות (מביעות את הנמרצות ואת הפעלתנות של האותיות השמחות, הרוקדות).
4. אפשר לחלק לתלמידים כרטיסיות של אותיות האל"ף-בי"ת, וכאשר אות אחת מושמעת בשיר, הם ירימו את הכרטיס למעלה ויצטרפו לשירה. אחר-כך התלמידים יסתדרו בכיתה לפי סדר האל"ף-בי"ת.
5. חלק מהמילים הן מוחשיות, כמו "אוהל" ו"בית", ואפשר לצייר אותן, וחלק מהמילים הן מופשטות, ואי-אפשר לציירן. אפשר לבקש מהתלמידים לצייר או לכייר חלק מהמילים שהם בוחרים.

עבודה בספר

במענה לשאלה שבשיחה יש להתייחס לכך שהמשפט "ד"ש למשפחה שלך, לך לך לְדִרְכָּךְ" כתוב בצורת זכר, לכן אפשר לחשוב שהמשוררת פונה למישהו מסוים. אבל למעשה, היא פונה לכולם. ההוכחה לכך היא במשפט "בני השש ובני השבע...".

כדאי להסביר לתלמידים שהרבה פעמים בעברית, כשמדברים בצורת זכר, מתכוונים גם לזכר וגם לנקבה. כבר בתורה כתוב: "כבד את אביך ואת אמך", אולם גם הבנות צריכות לכבד את ההורים. גם תמרורים ושלטים פונים פעמים רבות ל"בנים", אבל הכוונה היא לכולם. דוגמה לכך היא ההוראה: "עצור בטרם תעבור".

מישהו אוהב לקרוא / שלומית כהן אסיף - עמוד 142

על המחברת

שלומית נולדה בעירק בשנת 1948 ועלתה ארצה בגיל שנה וחצי. למדה בחולון וכבר בזמן שירותה בצבא החלה לפרסם את שיריה. היא הוציאה יותר מ-56 ספרים וזכתה ב-17 פרסים. חלק מספריה הופקו להצגות ולסרטים מצוירים ואף תורגמו לשפות אחרות. בשנת 2002 הוקם בחולון גן פסלים על-פי ספרה "הארנב ממושי". בכתיבתה לילדים ניכר שימוש בדמיון ססגוני, שנמזג בו תמימות, הומור ובינת חיים. כהן אסיף משתמשת בחריזה טבעית ובלשון עשירה ומגוונת.

על השיר

השיר נבחר כאן כדי לסיים את הספר הראשון, והוא נותן לתלמידים תחושה שהם רכשו משהו חדש ויכולים

להשתמש בו כעת לצורך הנאה ולמידה של דברים חדשים ומעניינים.
בשיר מתוארים מצבים שונים של קריאה, וכולם בהנאה. כדאי לנצל תיאורים אלה לעידוד הקריאה בהנאה, ואפשר לשאול למה חשוב לדעת לקרוא.

המלצות לפעילות בכיתה

1. מומלץ לקרוא את השיר מספר פעמים .
  2. אפשר לשוחח על ההנאה שבקריאה ועל הסיבה שכדאי לקרוא הרבה.
  3. אפשר לכתוב במחברת או על גבי כרטיסיות **פרסומות** המושכות ילדים לקרוא, ואפשר להוסיף איורים מתאימים.
- פרסומת** צריכה לשכנע במהירות ובמעט מילים, כי לא תמיד הנושא מעניין את הקוראים.
אפשר לתכנן את הפרסומת בעזרת השאלות שכאן:
למי אתם מפנים את הפרסומת? (פונים באופן ישיר לנמענים, אפשר גם באמצעות שאלות).
מה אתם רוצים לומר? (צריך לכתוב בקצרה).
מה אתם מציעים לעשות? (בדרך כלל משתשמים בציווי או בפקודה, מה צריך או כדאי לעשות).
בהמשך יהיו מטלות נוספות לכתיבת פרסומת, ובמדריך זה יובא הסבר נרחב יותר (למשל, עמוד 94 במדריך בקשר לעמוד 111 בספר חולם, פרסומת לשמירה על כדור הארץ).

1.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 1

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	מיקום במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה מעגל שני, שלישי, רביעי	הקשר תמטי
שטו"זים / דתיה בן-דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	31	56	מעגל שני	קשור למשימה "הקיפו משפטים מצחיקים" בעמוד 30
עגלה עם סוסה / אבשלום כהן, מתוך "אלף זמר ועוד זמר חלק ב'", כינרת, 1983	שיר	57	57	המלצת המחברת	קשור לסיפור "סבא נסע בעגלה" בעמוד 55
הדוב חולה / מרים ילן שטקליס, מתוך "הסבון בכה מאוד", דביר	שיר	76	59	המלצת המחברת	קשור לסיפור "מחלה" בעמוד 74
הפרח לפרפר / חיים נחמן ביאליק, מתוך "שירים ופזמונות לילדים", דביר, 1957	שיר	94	61	מעגל שני	קשור לסיפור "למה ברח הפרפר?" בעמוד 93
הארנב והצב / איזופוס, מתוך מיטב משלי איזופוס", עופרים, 1995	משל	105	62	מעגל ליבה	קשור לסיפור "מה ראה הצב בגן?" בעמוד 104.
בבושקה / דודו ברק, מתוך "שיר שי לאופיר ולינאי", הקיבוץ המאוחד, 1982	שיר	116	63	המלצת המחברת	קשור לסיפור "מה המתנה?" בעמוד 114
גלגולם של פרפרי המשי / פנחס אמיתי, מתוך "חלונות ב'", עם עובד, 1993	מידע	130	64	המלצת המחברת	קשור לסיפור "מה קרה לזחל?" בעמוד 132
אלף בית / נעמי שמר, מתוך "הכול פתוח כל שירי הילדים", עם עובד, 2006	שיר	138	65	מעגל שני	קשור לסיום הכרת כל האותיות בספר הראשון.
מישהו אוהב לקרוא / שלומית כהן אסיף, מתוך "לפעמים בגשם לפעמים בלב", כתר, 1990	שיר	142	66	מעגל שני	קשור לסיום הספר הראשון ולהצלחת הקריאה בתנועה קמץ פתח.

2. הספר השני - חיריק

2.1 מהלכי שיעור לספר השני

כל צליל הנלמד בספר יילמד כמו בספר הראשון.
להלן יובאו המלצות לגבי פעילויות חדשות שאינן מוכרות.

האחים / תרצה אתר - עמוד 7

מאחר שהשיר פותח את תנועת החיריק, לא מובאות כאן קורות חייה של תרצה אתר. הן יובאו בעמוד 73 במדריך זה.

המלצות לפעילות בכיתה

1. תחילה מומלץ להציג את הכותרת ואת האיורים. ולבקש מהתלמידים להעלות השערות לגבי תוכן הטקסט ולשאול מיהם האחים בשיר.
2. מומלץ לקרוא את השיר מספר פעמים. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא מילים בקמץ ובפתח.
3. כדאי לחזור להשערות שהועלו לפני קריאת השיר, ולהשוות ביניהן לבין התשובה הנכונה.
4. לאחר הקראת השיר אפשר לשאול מיהם האחים, ואחר-כך מה, לדעתם, ילמדו כעת. אפשר לרמוז שהשיר נמצא בספר חיריק.

עמוד 15

חברו את הצלילים למילים - זו הפעם הראשונה שהתלמידים פוגשים את התנועה "שווא". יש להקדים את הקניית השווא לפני העבודה בעמוד זה.

כותבים על הלוח את הצלילים שָ ו-וּ, וְ ו-וּ, ושואלים את התלמידים מה כתוב.

מסבירים שהצליל ש (sh) יכול להיכתב בשתי צורות: בתנועה שווא ובלעדיה.

כדאי להכין טבלה על הלוח ולהזמין תלמידים לכתוב צלילים מסוימים, והתלמידים יכתבו אותם בטור הנכון.

שָ = שְ	שָּ = שֵ

אותה פעילות תתבצע במחברת. חשוב להדגיש כי בדרך כלל השווא אינו מופיע בסוף מילה, אלא רק בתחילתה או באמצעה. מסמנים שווא בסוף במילה בצורת "אָתּ בעבר", למשל: שְׁמֵרָתּ, וכן באות כ' סופית, ךּ, למשל: מְלֶךְ.

חשוב להזכיר לתלמידים שלפעמים הסימן שווא ( ) נהגה כ- E, כמו במילה "לאן". כדאי להכתיב מילים שיש בהן שווא באמצע מילה, וצליל ללא תנועה בסוף מילה.

כעת אפשר לעבור להכתבה של מילים בשווא וללא שווא ולהדגיש במדגש או בצבע את התנועה שווא.

שירה חדשה לאימא - עמוד 17

המילה אמן מנוקדת בקמץ קטן ונהגית כ"אומן". הכוונה כאן לאדם המומחה בתחום מסוים. הקמץ הקטן נהגה

כחולם, למשל, במילים חכמה חֲדָשִׁים, חֲדָשִׁי הַשָּׁנָה, בְּטָנִים, תְּכָנִית, בהן שומעים O. הסימן קמץ "רגיל" זהה לקמץ הקטן. ההבדל הוא בהגייה.

מה קרה לאילנית? - עמוד 21

אפשר להקדים רקע קצר על האילנית לפני הקריאה של הסיפור או לאחריו, בהתאם לשיקול דעת.

מידע על האילנית

האילנית חיה על אילנות. ביום היא נחה על ענף קרוב למקור מים, ובלילה היא נכנסת למים. קצות האצבעות מורחבות ודביקות לצורך אחיזה על ענפים. בהתאם לצבעי הסביבה, היא יכולה לשנות את צבעי גופה לירוק עד ירקרק, לצהבהב או לחום-אפור.

הטרמה לפני קריאת הסיפור: כותבים את הכותרת על הלוח, ומפנים את תשומת לב התלמידים גם לאיורים, ושואלים על מה, לדעתם, יסופר בסיפור (העלאת השערות). אפשר לכוון את התלמידים ששם הילדה הוא שירה, ואז לשאול מיהי האילנית.

אפשר לכוון שהאילנית מצויה על האילן, ולשאל: "האם השם אילנית מרמז משהו על מקום המחיה שלה?" כאשר יש מילים שהתלמידים אינם מכירים את פירושו, כדאי לרשום אותן על הלוח, ובהתאם לשיקול דעת המורה להבהיר אותן או לאפשר לתלמידים להבינן מתוך ההקשר בטקסט.

לפני המעבר לקריאה כותבים על הלוח שאלת הכוונה: מדוע האילנית קפצה מן העץ וברחה?

שאלת הכוונה מחייבת את התלמידים לחשוב עליה בזמן הקריאה ולענות עליה לאחר מכן. שאלת הכוונה גורמת לתלמידים להיות פעילים וערניים בזמן הקריאה ולהפעיל תהליכי חשיבה כדי לחפש תשובה בטקסט. מעבר לקריאה: הקריאה הראשונה תהיה קריאה עצמית של התלמידים, אחר-כך ייקרא הטקסט על-ידי המורה בהטעמה הנכונה.

בהמשך יקראו התלמידים בקול קריאת הד או קריאת מקהלה.

כאשר אפשר, כדאי להמחז ולקרוא את הסיפור בתפקידים על-פי הדמויות שבו.

התייחסות לשאלת הכוונה שנשאלה לפני הקריאה: פעילות זו מעוררת שיחה בכיתה, ועל התלמידים להקשיב זה לזה ולהגיב לדברי החברים. כללים לניהול שיחה מופיעים לאורך הספרים. (כללים לניהול שיח דבור מופיעים **בפרק ג', סעיף 2.4**.)

התייחסות להשערה שהועלתה לפני הקריאה: האם ההשערה אומתה? מהו הדמיון ומהו השוני בין, הכתוב בסיפור לבין ההשערה שהועלתה?

שאלת שאלות ברמות הבנה שונות על-ידי המורה: אפשר לבקש מהתלמידים למספר את השורות ולשאול שאלה המתייחסת לשורות מסוימות. התלמידים מותחים קו בטקסט מתחת לתשובה המתאימה.

כמו-כן אפשר לבקש מהתלמידים לשאול שאלה, והאחרים יסמנו בטקסט את התשובה.

חשוב לשאול שאלות הדורשות גם יכולת של היקשים, ולהסביר לתלמידים שהתשובה אינה מצויה בטקסט, אלא נרמזת, ואפשר להבין את התשובה מהכתוב. התלמידים ימתחו קו מתחת למשפט המרמז על ההיקש. כדאי שידגישו או ימתחו קו מתחת לתשובות הדורשות יכולת היקשית, בצבע שונה מהתשובות הדורשות ידע של תוכן גלוי.

העבודה בספר

בספר מובאת שאלה הדורשת יכולת היקש ומסתמכת על ידע עולם שהוקנה לפני כן (האילנית יכולה לשנות צבע לגוונים של ירוק-חום-צהבהב בהתאם לסביבה בה נמצאת): "מדוע, לדעתכם, לא ראתה שירה את האילנית שקפצה למקום אחר?"

ייחודו של יוצר

השירים של ע' הלל נבחרו ליוצר הייחודי של התכנית, משום ששיריו מחורזים, מצחיקים, משעשעים ומלאי דמיון. אחדים משיריו הולחנו וכך התפרסמו יותר, כמו "מדוע לובשת הזברה פיג'מה". נוסף על כך, שיריו מתאימים לגיל הצעיר. נבחרו השירים ממעגלי היצירות השונות על-פי המלצות תכנית הלימודים בחינוך הלשוני. השירים שנבחרו קשורים לנושאים הנלמדים בספרים. למשל, "לא יאומן כי יסופר" מופיע בעקבות הסיפור הקודם "חיות בחג פורים" העוסק בציורים מוזרים שצייר יובל; השיר "לישון" קשור לסיפור "מי נרדם בלילה?"; השיר "דודי שמחה המבולבל" קשור לסיפור "גדי המצחיק"; הטקסט "חידה" (זיקית) קשור לכל הטקסטים העוסקים בזיקית; השיר "דודי שמחה אוהב חיות" קשור לסיפור "אוהב את המורה חדווה" (גם הוא עוסק באהבת חיות); השיר "למה הזברה לובשת פיג'מה" קשור לכל הטקסטים הקשורים לזברה והנמצאים לפניו; ועוד.

על המשורר

שמו האמתי של ע' הלל הוא הלל עוגני. הוא נולד בקיבוץ משמר העמק בשנת 1926. בקיבוץ עבד בענף הנוי ובמקביל כתב שירים. ע' הלל עבר לירושלים ועבד כראש מחלקת הגנים בעירייה ותכנן כמה גנים מפורסמים. משם עבר לתל-אביב וגם שם עבד בתכנון גנים ובכתיבה. הרבה משירי הילדים סובבים סביב הטבע, ובעיקר סביב בעלי חיים. חלק משיריו הולחנו, והם מושרים כיום על-ידי זמרים שונים. קובץ השירים הראשון, "בוקר טוב", יצא לאור בשנת 1961. אחד השירים בקובץ הוא "יואש". ע' הלל זכה ב-1978 בעיטור כריסטיאן אנדרסן לספרות ילדים ונוער בזכות ספרו "דודי שמחה". בשנותיו האחרונות זכה בשלושה פרסים ספרותיים. הוא נפטר ב-1990 ממחלת לב ונקבר בקיבוץ משמר העמק. בשיריו ניכרת מזיגה אמנותית של הומור סלחני, אופטימיות שובבה, דמיון וחכמת חיים. שיריו כתובים במשקל חופשי, בחריזה מאולתרת כביכול, בתוך כדי שימוש נבון בשפת-ילדים, שלתוכה שובצו דימויים ושעשועי לשון.

המלצות לפעילות בכיתה לגבי המשורר

1. אפשר לכתוב את קורות החיים של ע' הלל בקצרה על-גבי כרטיסייה ולהוסיף שירים שהתלמידים מכירים. בכל פעם שייתקלו בו, אפשר להוסיף את השירים.
2. מומלץ להביא לכיתה את ספריו שמהם נלקחו היצירות הנלמדות בספרים, וכן להציג יצירות נוספות שלו שהתלמידים מכירים. כדאי לכתוב את שמות היצירות מתחת לקורות החיים של ע' הלל כאשר נפגשים בהם במהלך השנה.
3. מומלץ להקצות פינה בכיתה ל"סופרים שלמדנו עליהם". מתחת לכל שם של יוצר או יוצרת אפשר להוסיף את שמות היצירות שלהם, לאחר שנלמדו.

על השיר

בשיר מתוארים יחסי בת-אם לקראת השנה, המעבר מפעילות למצב של חוסר פעילות. מעברים אלה בחיי ילדים מעוררים קושי, מתח ופחדים, ואילו השיר מציג נועם ושלווה לקראת השנה. המצב הפעלתני של הבת מתואר בפעלים: פושטת, לובשת ושמה, ואילו האם בעיקר אומרת, מכסה ונותנת. המסר הוא שהקשר האימהי מסייע לילדה להיכנס לשנה עמוקה ושלווה. הכותב מכניס את הקוראים למצב של שלווה על-ידי יחסי הרמוניה של הבת ואמה. לכן הילדה כל-כך טובה: "לובשת הכול מסדרת יפה". המסר של השיר הוא שזה טבעי ללכת לישון כשהשמש נגמרת, כמו תהליך בטבע, וכשה נעשה באופן טבעי, נוצרת הרמוניה בין ההורים לילדים.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. הפעלים בשיר - במהלך הקראת השיר בהטעמה מתאימה מומלץ לשאול את התלמידים מהן הפעולות שעושה האם בלילה, ומהן הפעולות שעושה הילדה, וכן האם הפעולות של האם מעירות את הילדה או עוזרות לה לישון.
2. הקשר בין ילדה טובה ושינה טובה - כדאי לשאול מדוע, לדעתם, הילדה בשיר כל-כך טובה, והאם יש קשר בין ילדה טובה לבין שינה טובה.
3. כדאי להסב את תשומת לב התלמידים לחריזה בשיר (שמחה - שמיכה), למקצב, למצלול (הצליל "ש" במילים

"ישנה" נשיקה" גורם להרגשת רוגע ושלוה).

4. איורים - אפשר לשוחח עם התלמידים על תרומתו של האיור להבנת הסיפור, על הצבעים באיור ועל הקשר שלהם לעלילה. הצבע הכחול נותן תחושה של לילה. מדוע האיור לא בשחור? כי לילה שחור לפעמים מפחיד ולא מתאים לשיר.

5. אפשר לשוחח על ההבדל בין שיר לבין סיפור בהתאם לרמת התלמידים.

6. המלצה לקריאת ספר על-ידי המורה: "לילה חשוך אחד" / אורה אייל.

העבודה בספר

1. במענה לשאלה הראשונה בשיחה יש לשים לב לכך שאורך השורות משתנה. לפני השנה השורות קצרות, וכשהיא נרדמת השורות מתארכות.

2. במענה לשאלה השנייה אפשר לקשר את נושא ה"השכבה בלילה" לחיי הילדים ולבקש מהם שיספרו איך הם נרדמים בלילה.

3. הטבלה (עמוד 72)

התלמידים זקוקים לעזרה בהשלמת הטבלה הדורשת השוואה בין הסיפור "מי נרדם בלילה?" לבין השיר "לישון". אפשר להוסיף קריטריונים.

השאלה השנייה בטבלה, "מה עשה הגיבור כדי לישון?", דורשת יכולת של הסקת מסקנות ותלויה גם בידע עולם של התלמידים. לפיכך יש לקבל כל תשובה הגיונית. יהיו תלמידים שיטענו כי ניר מהסיפור "מי נרדם בלילה?" ביקש מאביו שיספר לו סיפור, או שהוא ניסה להירדם בעצמו, ואביו בא לעזרתו וסיפר לו סיפורים.

לילה חשוך אחד / אורה איל (ספר) - עמוד 27

על המחברת

אורה איל נולדה בירושלים בשנת 1946 ונפטרה בגיל 64. אורה פרסמה ספרים לנוער ולילדים ובעיקר התפרסמה כמאיירת ספרי ילדים. הספר הראשון שאיירה הוא "מעשה בחמישה בלונים" מאת מרים רות. היא איירה את הספרים "הבית של יעל", "תירס חם" ועוד. את הספר "לילה חשוך אחד" היא כתבה וגם איירה. בשנת 1977 קיבלה את פרס בן-יצחק, והשופטים כתבו עליה: "פשטות, כנות ולבביות הם מסימני-ההיכר של יצירת אורה איל לגיל הרך. הן סיפור המעשה והן האיורים, המשולבים יחד בקשר הדוק, עונים על צרכי דמיונו של הילד."

על הסיפור

הסיפור נוגע בפחד הילדים בלילה בגלל הדמיון העשיר שלהם. בסיפור מתוארים פחדיה של הילדה חנה בננה בלילה בחושך. היא רואה את הצל של הבגדים כמו חיה מפחידה. מעשי הילדה - ההכנות לשינה (מסירה את המשקפיים, מכבה את האור, עוצמת עיניים כמעט נרדמת) - חוזרים בסיפור, והם מתוארים באווירה נינוחה ובאיורים בצבע בהיר. לאחר מכן מתוארים הפחדים והבהלה, ואלה מתוארים במילים "חדות" וטעונות: "פתאום - איזה פחד! כמה מבהיל! באמצע החדר עומד...!" גם האיורים משתנים: הם בצבע שחור, וישנם הרבה סימני קריאה להדגשת הפחד.

הילדה מנסה לברר מהו הדבר המאיים ("חנה בננה רועדת מפחד... מדליקה את האור..."), והסוף מרגיע ("צוחקת... הרי הבגדים הם, ששמה..."). היא מבינה שהדבר המפחיד הוא הצל של הבגדים.

האווירה בסיפור משתנה מאווירה רגועה ושלווה בה הילדה כמעט נרדמת, לאווירת פחד ובהלה עד להבנת הדבר המפחיד, ושוב לרגיעה. החזרה על הפעולות שעושה הילדה לפני השנה מראה לנו את עצמאותה ועם זאת את פחדיה. בדרך זו מודגש הפער בין עצמאות הילדה ובגרותה לבין היותה ילדה קטנה הפוחדת בחושך.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב לקרוא את הסיפור בהטעמה מספר פעמים ולשאול את התלמידים מהן הפעולות שעושה הילדה בלילה. יש להתייחס לאיורים הבהירים ולהבעות הפנים הרגועות של הילדה וגם לאיורים הכהים ולהבעות הפחד של הילדה (כיצד הצבע מתאים לרגשות הילדה?).
2. מומלץ לשאול מהו הדבר המפחיד שהילדה פחדה ממנו בכל פעם, וכיצד האיור תורם להבנת העלילה.
3. מומלץ להתייחס לתיאור הפחד: הוא מבוטא על-ידי מילים "קשות" ("פתאום", "איזה פחד", "כמה מבהיל", "עומד פיל"), על-ידי שימוש רב בסימני קריאה וכן על-ידי אורך השורות (שתי שורות בלבד לתיאור פחד וארבע שורות לתיאור ההכנות לִשְׁנָה).
4. החרוזה - מומלץ לכוון את התלמידים לחרוזה במקומות השונים ולתפקידה השונה בכל מקום: בשלב ההכנה לִשְׁנָה (משקפיים-עיניים, האור-לנחור); בקטע על הפחד החרוזה מעצימה את פחדי הילדה (מבהיל-פיל, מתפלצת-מפלצת); ובקטע הרגיעה (צוחקת-זורקת).
5. חזרות על האירועים - אפשר לשוחח על ההכנות לִשְׁנָה, על הפחד, על הפעולות שעושה לבירור הדבר המפחיד, ועל הרגיעה והצחוק כאשר מבינה שהבגדים הם הדבר המפחיד.
6. התייחסות לחיי היום-יום של התלמידים - אפשר לבקש מהתלמידים שיספרו על מקרה דומה בו פחדו בלילה, ומה עשו.

העבודה בספר

לאחר השיחה בכיתה אפשר להפנות את התלמידים לעבודה בספר בעמוד 27.

אותיות קטנות וגדולות / תרצה אתר - עמוד 28

על המחברת

תרצה אתר נולדה בשנת 1941 בתל-אביב ונפטרה בגיל 36. אביה היה המשורר נתן אלתרמן ואמה השחקנית רחל מרכוס. היא כתבה שירים לילדים, כמו: שירי משחק ועלילה חייכניים, שירים על חוויות יום-יומיות, שירי תקווה, פחד וגעגועים. בשיריה אפשר למצוא ביטויים לרחשיהם של ילדים רכים. תרצה אתר מספרת: "אני סבורה שצריך להיות אימא (או אבא) כדי לכתוב נכון לילדים. רק לאחר שנעשיתי לאם התחלתי לחיות מחדש את חוויותיהם של הילדים ולהעלות אותן על הכתב. השירים נכתבו עם גידול הילדים: טיולי אחר-הצהריים, משחקים, שמחה, עצב ושאר חוויות. הילדים היו ממציאים חרוזים, שהפכו אחר-כך לשירים. יש להקשיב להם, לכבד את רגשותיהם ולתת להם כבוד."

המלצות לפעילות בכיתה

1. כדאי להזכיר שכבר קראנו שיר שכתבה תרצה אתר - "האחים" (בעמוד 7).
2. אפשר לשאול את התלמידים מהם הקשיים של הילדה בשיר. אחר-כך אפשר לשאול אותם איך הם כתבו בתחילת השנה, ואיך הם כותבים עכשיו, האם גם להם היו אותם קשיים כמו לילדה שבשיר, ואיך אפשר להתגבר על קשיים ולהצליח במשימה.
3. כדאי לשוחח עם התלמידים כיצד יש לכתוב. אפשר להדגים על הלוח כל כלל בנפרד ואחר-כך לכתוב אותו על כרטיס ולתלותו בכיתה בפינת הכתיבה. (הכללים: כתיבה בכתב ברור וקריא, שמירה על כתיבה בכיוונים נכונים, כתיבה בתוך השורות, רווח בין מילה למילה, בסיום משפט יש לסמן נקודה או סימן שאלה, שימוש במרכאות בציטוט של הדובר, שמירה על גודל אחיד של אותיות במילה ושל מילים, שמירה על שוליים).

זהו שיר נוסף מיצירותי של ע' הלל שיש בספרים, כחלק מ"ייחודו של יוצר". על ע' הלל אפשר לקרוא בעמוד 71 במדריך.

על השיר

הילד בשיר מתאר את דודו כאדם מיוחד, עליז, חסר אחריות, העושה מעשים משונים ולא-צפויים, שאינם מתאימים לגילו (בתה שם חרדל), אוהב להפתיע (לוקח את האחין לעבודה ואת הארוחה שהכין לעצמו שולח לגן של הילד, במקום לקנות ארטיק קונה בצל). הילד נהנה לבלות עם דודו, וניכר שהארוחה אותה ואינו מתבייש בו, אף-על-פי שבתחילה אומר "...קצת לא נעים להודות שדודי קצת מבולבל זה באמת, ככה, די חבל". לאחר הביטוי עם הדוד האחין משנה את דעתו: "אבל, בעצם, זה לא נורא בכלל, ואפילו צריך להודות, שכל זה קצת מצחיק, וזה בעצם - דווקא מזל!"

בשיר מתוארים פתרונות יצירתיים, מפתיעים, לא-שגורתיים וחסרי היגיון למצבים שונים, והכול באופן מחורז, דבר המעלה חיוך אצל הקוראים ואף מעורר את דמיונם ומאפשר לפתח חשיבה יצירתית.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לקרוא את השיר מספר פעמים בהטעמה ובהדגשת החרוזה.
2. חשוב לשאול את התלמידים מה הרגישו כששמעו את השיר.
3. כדאי להתייחס למעשים המצחיקים שעשה הדוד, ולרשום אותם על הלוח. אפשר לרשום לצד כל מעשה, מה אפשר היה לעשות בדרך הרגילה, המקובלת.
4. אפשר להתייחס לקשר בין האחין לבין הדוד: האם האחין מתבייש בדודו או שמח שיש לו דוד כזה. יש להקריא את המקומות המתאימים לתשובה.
5. אפשר לשאול את התלמידים במה שונה הדוד שמחה מדודים אחרים (חוסר האחריות, חוסר סמכותיות, חוסר רצינות), האם הוא באמת מבולבל או אולי יצירתי ורוצה להצחיק את אחיינו.
6. מבנה השיר - כדאי להדגיש את החרוזה (גלגל-סקנדל, משקל-אבל-בצל, מטומבל-מבולבל ועוד). באמצעות מודגשים הדברים המוזרים שעשה הדוד. נוסף על כך, נעשה שימוש במילים מיוחדות כמו רחוב סקנדל או כובע מטומבל. גם מילים אלה מדגישות את הייחודיות של הדוד. (המילה "מטומבל" לא קיימת בעברית, היא נבנתה מהמילה "טמבל" לצורך החרוזה).
7. אפשר להתייחס לתפקיד השורות הקצרות בשיר (באות להעצים את מהירות הפעולה, את הפזיזות של הדוד ואת הפעלתנות שלו).
8. קישור לחיי התלמידים - אפשר לשאול את התלמידים אם הם היו רוצים דוד כזה, ולנמק. אפשר לשאול אם יש להם מערכת יחסים מיוחדת עם דוד או עם דודה.
9. אפשר לבקש להמחז את הסיפור שבשיר.

מה המתנה החגיגית? - עמודים 47 - 48

בהמשך לסיפור שקראו התלמידים, הם מתבקשים להמשיך סיפור חדש. ההבדל בין הסיפורים הוא שבסיפור הנתון בעמוד 47 הדמויות הן אימא ובת, ואילו בעמוד 48 הדמויות הן אימא ובן. לפיכך עליהם להפוך צורות נקבה לצורות זכר. רוב התלמידים זקוקים לעזרת המורה בהפיכת הפעלים מצורת נקבה לצורת זכר וכן לשנות את המתנה שתתאים לבן (בוודאי, לא חצאית). אפשר לשנות את השמות ואת הפעלים בסיפור בעמוד 47. למשל: במקום "שאלה סימה: מה המתנה?", נכתוב מעל המילה "שאלה" את המילה "שאל", ובמקום המילה "סימה" נכתוב "דני", וכך נמשיך עד סוף הסיפור. אפשר גם לבקש מהתלמידים לקרוא את הסיפור שנוצר ואחר-כך לכתבו בעמוד המתאים בכוחות עצמם.

על המחבר

עודד בורלא נולד בשנת 1915 בירושלים ונפטר בגיל 94 בתל אביב. הוא היה סופר, משורר מאייר וצייר ישראלי. הוא למד אמנות בבית הספר לאמנות "בצלאל" בירושלים. הוא הציג את ציוריו בתערוכות בארץ ובחו"ל. סיפוריו התפרסמו ביותר מ-70 ספרים. הוא כתב ואייר שלל ספרים לילדים. ספריו מלאי הומור אבסורדי ומתוחכם, אי-גיון (נונסנס) וצירופי לשון מפתיעים ומשעשעים. חרוזיו מעניקים הנאה עם שמחת חיים ובינת חיים חייכנית. רוב גיבורי סיפוריו הם בעלי-חיים אקזוטיים, העוברים הרפתקאות מוזרות ומשעשעות. בורלא זכה בפרסים ספרותיים שונים, ביניהם פרס ביאליק לספרות ילדים לשנת תשס"ח (2008).

על השיר

זהו שיר סיפורי על ילד שחגג יום הולדת וקיבל מתנות, אך לפי רשימת המתנות שקיבל, אפשר להבין שהוא דמיון אותן, משום שהן לא-הגיוניות.

הילד מפרט את המתנות בהרחבה, וחוזר על המילה "קיבלתי", אך הוא אינו מזכיר את המתנות ה"רגילות". המילה "סתם" נאמרת פעמיים: בפעם הראשונה הוא מתייחס למתנות הדמיוניות, המיוחדות, הן אינן סתם, ואילו בסוף הוא מתייחס למתנות ה"רגילות", שהן סתם.

המתנות המיוחדות ניתנו לו על-ידי כל החברים והחברות, אך אין הוא מציין מי הביא את המתנות ה"רגילות".

רעיונות להפעלה בכיתה

1. אפשר לבקש מהתלמידים לצבוע את המילה "קיבלתי", ולספור כמה פעמים היא מופיעה. אפשר לשאול מדוע היא מופיעה פעמים רבות. (להדגיש את רצונו העז לקבל מתנות כאלה).
2. אפשר להניח שהחברים והחברות הביאו לו את המתנות ה"שוות", ואילו המבוגרים הביאו לו מתנות "רגילות". אפשר לשוחח על כך ולהביא הוכחות מהכתוב.

היקשים - עמוד 55

השלימו את ההיקשים בעזרת מחסן המילים: לפני העבודה על היקשים (אנלוגיות) חשוב להסביר את דרך החשיבה בפעילות זו. סוג זה של עבודה נמצא הרבה בספרים, וכדאי להקדים לו הסבר לפחות בפעמים הראשונות של הפעילות.

כותבים או אומרים דוגמה להיקש. דוגמה: המורה מלמדת - התלמידים _____.

מבקשים מהתלמידים לזהות את הקשר בין המילים שבזוג הראשון. הקשר: התפקיד של המורה. כעת צריך למצוא אותו קשר גם בחלק השני: מה התפקיד של התלמידים?

דוגמה נוספת: בעיפרון כותבים - במספריים _____. מהו הקשר בין "עיפרון" לבין "כותבים"? הפעולה שעושים בעיפרון היא "כותבים". כעת יש להכיל אותו קשר לגבי המספריים. מה עושים במספריים?

דוגמה נוספת: לאדם בית - לציפור _____. הקשר בין האדם לבין הבית הוא שהבית הוא מקום המגורים של האדם. אותו קשר צריך להתקיים גם לגבי הציפור.

תלמידים מתקדמים יכולים להשלים היקשים ללא שימוש במחסן המילים, ואילו התלמידים הפחות-מתקדמים ייעזרו במחסן המילים.

על המחברת

מידע על דתיה בן-דור מופיע בעמוד 56 במדריך זה.

על השיר

בשיר עוסקים בצורת היחיד והרבים בעברית בדרך משעשעת, נעימה ומחורזת. השיר עוסק בחוק של סיומת לצורת הרבים (ים): במעבר מיחיד לרבים מוסיפים ים, ואילו במעבר מרבים ליחיד מוחקים ים. אבל למעשה, לא בכל המילים החוק הזה קיים.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ להקריא את השיר מספר פעמים ולאחר מכן להקריא רק חלק מהמשפט, והתלמידים ישלימו אותו בעל-פה.
2. אפשר לבנות טבלה של יחיד ורבים ולצבוע את הסופיות, וכן לכתוב כלל המתאים לסופיות של יחיד ורבים ולהכניסו לתיקיית הכתיב.

העבודה בספר

במענה לשאלת השיחה בכיתה - התשובה בשיר היא "ככה זה בעברית". זו איננה תשובה אמיתית, אלא סתמית. אין בה הסבר מפורש. הכוונה היא שבעברית - כמו בכל שפה - לכל חוק יש יוצאים מן הכלל. אפשר להסביר לתלמידים שבתחילה היו אנשים מדברים, ולמעשה, השפה קדמה בהרבה לחוקים. את החוקים בנינו מתוך השפה, ולא להפך. לכן בכל שפה יש מילים ומשפטים שאינם פועלים לפי החוקים. אפשר גם לספר שהעברית השתנתה במהלך השנים בגלל השפעות משפות אחרות.

אני והיא, יחיד רבים - עמוד 59

התלמידים ידעו להשלים נכון את הפעילות, משום שהם מדברים את השפה. אבל חשוב להפנות את תשומת לבם לכתיב הנכון של "ית" או של "ה" בנקבה, ושל "ים" לרבים זכר. בשלב זה מומלץ לכתוב על כרטיסייה את כללי הכתיבה לחוקים שלמדו, לתת להם שמות (בעזרת התלמידים) ולתייקם בתיקיית הכתיבה. כמו-כן מומלץ לערוך הכתבה על מילים המתאימות לכללים שנלמדו, אבל שונות מהכתובות בעמוד זה, כדי לוודא שהתלמידים הפנימו את החוק.

מה קרה לרימה - עמוד 70

מומלץ לספר על הרימה ועל הזחל כהקדמה לסיפור או בסיומו.

מידע על הרימה ועל הזחל

יש הבדל בין רימה לבין זחל: הזחל מאפיין פרפרים, ואילו רימה - נמלים, דבורים וזבובים שונים. לזחל רגליים, והוא ניזון בעצמו. לעומתו הרימה חסרת רגליים וחסרת ראש, היא רכה ואינה ניזונה בעצמה.

הגלגול זהה: הַחֶרֶק מְטִיל ביצה, ממנה מתפתח זחל / רימה, ומהם מתפתח גולם, וממנו - חרק.

גירית הדבש - עמוד 72

אפשר להיכנס לאתר "ויטויב" לצורך הרחבה בנושא.

מידע על גירית הדבש

הגירית היא חיה זריזה ונבונה. גבה בהיר וגחונה שחור. ניגוד הצבעים משמש לאזהרה: היא תוקפת ונושכת את מי שמתקרב אליה. היא מפרישה נוזל מצחין מבלוטות שבפי הטבעת. ביום היא נחה במחילה, והיא פעילה בערב

ובלילה. היא אוהבת מאוד דבש ופוגעת בכוורות.

מי את, גירית הדבש? - עמוד 74

זהו טקסט מידע בעל מבנה של אוסף פרטים וגם יחסי סיבה ותוצאה. בטקסט מפורטים מזונה של הגירית, צבעיה המשמשים לאזהרה, וכיצד משיגה את הדבש ללא הפרעה.

המלצות לפעילות בכיתה

1. לפני המעבר לקריאה מומלץ לנתח טקסט זה על-פי ההמלצות לניתוח טקסט מידע (מה יודעים, מה רוצים לדעת) על-פי שיקול הדעת.

2. לאחר הקריאה כדאי להתייחס לשאלות "מה למדנו?", "מה עוד אנו רוצים לדעת?".

3. אפשר להוסיף שהחיה היא בסכנת הכחדה, ולשוחח על כך בכיתה. סְכָנַת הַכְחָדָה: סכנה שהמין ייעלם לחלוטין מהעולם מסיבות שונות. אפשר לשוחח על הגורמים לסכנת הכחדה (ציד, מגפה, זיהום אזור המחיה, מינים פולשים ההורגים את המינים הנדירים, היעלמות מזון, וכן יש בעלי-חיים שאינם מזדווגים ומעמידים דור חדש). אפשר לשאול מדוע, לדעתם, הגירית היא בסכנת הכחדה (ציד, כי הורסת כוורות). אפשר לבקש לכתוב מודעה הקוראת לשמירה על חיי גירית הדבש.

העבודה בספר

בשאלות 2 ו-3 נדרשת יכולת חשיבה של הסקת מסקנות, וייתכן שתלמידים יצטרכו הכוונה.

שאלה 4 קשורה לרכיב המבנה של הטקסט. מומלץ לקרוא את הפסקה האחרונה, והתלמידים יעקבו אחריו ויחליטו היכן נמצאת התשובה, ויסמנו אותה.

מעשה בחכמי חלם, שבנו להם בית / עיבד רפאל ספורטה - עמוד 78

על המחבר

רפאל ספורטה נולד בשנת 1913 בקפריסין ונפטר בגיל 70. הוא עלה ארצה בגיל 11. לאחר שסיים את לימודיו בבית מדרש למורים בירושלים, עסק בהוראה ובכתיבה. הוא לימד בבתי ספר בתל-אביב ואף ניהל בית ספר. ספורטה ערך את הוצאת הספרים "תפוח- הספרייה החינוכית לטף" וכתב מאות סיפורים, עיבודים, ושירים שרבים מהם הולחנו.

בכתיבתו ניכרים שילוב של הזהות היהודית-ישראלית עם תרבויות אחרות, וכן מוזיקליות ומקצב. שיריו הפכו לקלסיקה. הם פשוטים מאוד ומוזיקליים, רובם נועדו לילדים, ועוסקים בסביבתם הקרובה של הפעוטות ובשגרת חיים מוכרת. משיריו: "זרת זרת לשלום", "שלושה דובים בחרוזים", "אימא פה בישלה דייסה", שירי חגים כמו: "עולים ושותלים", "חג פורים הנה זה בא", "כל הארץ דגלים", "מנורה וענפי זית". ספורטה עיבד את הספר "דוקטור דוליטל" מאת לופטינג, את "פרח לב הזהב" (סיפור עם שזכה לגרסאות רבות, המפורסמת שבהן היא הגרסה של הנס כריסטיאן אנדרסן, ובעברית זכה הסיפור לגרסאות שונות, בהן של רפאל ספורטה).

על הסיפור

הסיפור מתאר את ניסיונם של אנשי חלם להאיר את הבית הגדול שבנו ללא חלונות. הניסיון הראשון שלהם היה לאסוף את אור השמש ולהכניסו לבית. לאכזבתם הרבה, הבית נשאר חשוך כבתחילה. הניסיון השני היה לפרוץ את הקיר, לאחר שראו את מעשה הפיקח, והתוצאה הייתה שכל הבית התמוטט.

אנשי חלם מתוארים בתחילת הסיפור כ"אנשים חכמים... לפני כל מעשה שעשו היו חושבים, מתכננים למועצות ושוקלים את תכניותיהם במאזניים, שלא יבואו לידי תקלה, חלילה". אך לאחר שמסיימים לקרוא, מבינים הקוראים כי ציון החכמה הוא למעשה אירוני (להפך). למעשה, הם היו אנשים טיפשים שלא ידעו לפתור בעיות, ונהגו בחוסר

זהו סיפור משעשע ומצחיק המראה את הדרך המיוחדת והלא-הגיונית של אנשי חלם לפתור בעיה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. כדאי לספר על אנשי חלם: בסיפורי העם היהודי ידועה העיר חלם שבפולין כעיר של אנשים שנהגו לעשות מעשים טיפשיים ומצחיקים, והם היו מתגאים במעשיהם כאילו הם מעשים חכמים ומועילים. משום כך כינו אותם האחרים בשם "חכמי חלם".
2. אפשר לספר בדיחה על אנשי חלם: חלמאי אחד כותב מכתב לחברו בכתב גדול מאוד. שואל אותו השכן: "מדוע אתה כותב מכתב בכתב כל-כך גדול?" עונה החלמאי: "חברי הוא חירש". מומלץ לדון בשאלה מדוע מצחיקה הבדיחה.
3. מומלץ לקרוא את הסיפור בשלבים.

בתחילה כדאי לקרוא את שם הסיפור ואת ההתחלה עד המשפט: "...ושוקלים את תכניותיהם במאזניים, שלא יבואו לידי תקלה חלילה." בהקשר לקטע זה אפשר לשאול איך מתוארים אנשי חלם בסיפור, ואיזה בית יבנו אנשי חלם. כדאי לרשום את התשובות על הלוח.

החלק השני המומלץ לקריאה הוא עד לפני הפגישה עם האיש הפיקח. בהקשר לקטע זה כדאי לשאול את התלמידים מה הם חושבים כעת על אנשי חלם, והאם אנשי חלם נהגו בתבונה בבניית הבית.

כעת כדאי להמשיך בקריאת הסיפור עד סופו ולשאול מה מבינים כעת על חכמתם של החלמאים. כל מה שנאמר בתחילה על תכונות החלמאים (חכמים) מתהפך. כעת מבינים כי הכוונה הייתה לומר את ההפך.
4. לאחר הקריאה בחלקים כדאי לקרוא את הסיפור בשלמותו מספר פעמים ולהסביר מילים קשות או ביטויים במידת הצורך ("שלא יבואו לידי תקלה", "הסכימו פה אחד", "קרדום", "פֶרצה").
5. מומלץ לבקש מן התלמידים לחפש בתחילת הסיפור את כל המילים ואת המשפטים שכוונתם לומר את ההפך. (התלמידים יוכלו לבצע זאת לאחר קריאת הקטעים המתאימים על-ידי המורה).
6. הסיפור מסתיים במילים: "כאלה חכמים היו חכמי העיר חלם." אפשר לשאול מה הכוונה במשפט מסכם זה.
7. אפשר להתייחס לסיבות שצוחקים כשקוראים את הסיפור. (מופתעים מהפתרונות המוזרים והלא-הגיוניים של אנשי חלם, צוחקים על התנהגות מבוגרים המתנהגים כאילו היו ילדים, ועוד).
8. אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור בלשונם.
9. הבעה בעל-פה - אפשר לבקש מהתלמידים להמציא מעשה חלם (שטותי, חסר היגיון) כלשהו או לצייר רחוב של חלם ובו פרטים לא-הגיוניים.

דיווח - עמוד 93

- משימה של **דיווח**: אם יש לכם גינה או עציצים, איך אתם מטפלים בהם?
- חשוב לבנות עם התלמידים כללים לכתיבת דיווח, כמו: ציון של מקום וזמן, פעלים, ציון דמויות. יש להבהיר שבדיווח אין להתייחס לרגשות, לתחושות ולתיאורים.
- אפשר לתת מחסן מילים שמתוכן ייבחרו המילים המתאימות.
- אפשר להפוך כתיבת דיווח לכתיבת חוויה על-ידי הוספת רגשות, תחושות ותיאורים.
- אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב דיווח או חוויה.

כתיבת ברכה מאימא לבנה פני (קשור לסיפור: "למה פני לא נקי?") - כהכנה לפעילות כדאי לשוחח על ברכות שכותבים: מתי כותבים? לכבוד מה? לכבוד מי?

חשוב לשוחח על הכללים לכתיבת ברכה המצויים בספר (לפני הכתיבה חשבו למי הברכה, מהי הברכה, ממי הברכה).

בספר ניתן מחסן מילים לעזרת התלמידים בכתיבת הברכה (תודה, הצלחת, מעריכה ועוד). לאחר מכן מובאת תזכורת להתייחסות (ביקורת עצמית) למה שכתבו (בסיום הכתיבה ודאו שהתייחסתם לכל השאלות).

אפשר לנצל הזדמנות זו של לימוד כתיבת ברכות ולהציע לתלמידים לכתוב ברכות לאנשים שונים לכבוד אירועים שונים. את הברכות שכתבו מומלץ להכניס בפינת הכתיבה המתאימה. (ראו בפרק ה', "ארגון הכיתה").

כתיבת רשימה - התלמידים נדרשים לכתוב רשימת קניות. חשוב לשוחח עם התלמידים כיצד כותבים רשימה (אפשר לארגן רשימה לפי א"ב או לפי קריטריונים אחרים), ולשם מה. יש לשאול אילו רשימות אפשר להכין. (רשימות של ילדי הכיתה רשימת צבעים, רשימת ספרים, רשימת מקצועות רשימת ציוד לטיול ועוד).

מומלץ להציע לתלמידים להכין רשימות שונות לפי בחירתם.

את הרשימות שכתבו מומלץ להכניס בפינת הכתיבה המתאימה. (ראו בפרק ה', "ארגון הכיתה").

בעבודה בספר אפשר לעזור לתלמידים ולכתוב על הלוח כלי עבודה ושתילים שונים לאחר ששוחחו עליהם לפני כן.

מילים של טעם / דתיה בן-דור - עמוד 95

על המחברת

על דתיה בן-דור אפשר לקרוא בעמוד 56 במדריך זה.

על השיר

שיר זה של דתיה בן-דור מעשיר את אוצר המילים של התלמידים באופן משעשע.

המלצות להפעלה בכיתה

1. סביר להניח שרוב הילדים אינם יודעים מהו אסימון, לכן כדאי להסביר זאת.
2. אפשר לבקש מהתלמידים לומר עוד מילים בסגנון השיר או להוסיף מילים לדוגמה (מילה יפה - פרת, מתנה, נשיקה, שלג ועוד).

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה כדי לענות על השאלה העוסקת בשימוש בטרשים. כאן נדרשים התלמידים להבין טרשים והיצג גרפי של מילים. התלמידים אינם יודעים לקרוא את כל המילים, לכן יש לעזור להם גם בקריאת המילים שבתרשים. מומלץ לשאול את התלמידים מהו המשותף למילים האלה: גלגל ביגלה ועגיל. יש להציג בפני התלמידים את כל רבעי העיגול ולשאול מה משותף למילים בכל חלק, כלומר מה שם הקבוצה של כל רבע עיגול. אין צורך להתייחס למילה "רבע", משום שעדיין אינם מכירים מושג זה. אפשר להתייחס למילה "חלק של עיגול".

עלילון - עמוד 96

העלילון (קומיקס) מתייחס לדו-משמעות של המילה "אחות". (נבחרה כאן המילה "אחות" כדי לקשרה לשיר "מילים אחיות" שיבוא בעמוד הבא.) כדאי לכתוב את המילה "אחות" על הלוח ולשאול את התלמידים מה פירושה. יש להתייחס לדו-משמעות של המילה ולברר איך נוכל לדעת לאיזה פירוש התכוונו (על-פי הקשר).

אפשר לבקש מהתלמידים לומר מילים נוספות הנכתבות באופן זהה, אך הן בעלות משמעויות שונה (את, קשת,

כוכב ועוד).

בעבודה עם תלמידים מתקדמים אפשר לשוחח על מילים הנשמעות אותו דבר אבל נכתבות אחרת כמו קרה-קרא, צרך-צרח, עת-את, טעה-תעה, שמע-שמה עין-אין.

מילים אחיות / דתיה בן-דור - עמוד 97

על המחברת

מידע על דתיה בן-דור מופיע במדריך זה בעמוד 56.

על השיר

בשיר מובאים צמדים של מילים נרדפות. מטרת השיר היא להעלות למודעות את העובדה שבשפה יש כמה דרכים להביע רעיון מסוים.

המלצות לפעילות בכיתה

1. כדאי לקרוא את השיר בהטעמה מספר פעמים, להתייחס לפירוש המילים "מילים אחיות", אף-על-פי שלאחר ההאזנה לשיר התלמידים בוודאי הבינו שאלה מילים בעלות אותה משמעות.
2. מומלץ להתייחס למשלב הלשוני וכן לזמן ולנסיבות בהם נשתמש בכל משלב (בדיבור עם חברים או בכתיבה). אפשר לבקש מהתלמידים לומר מילים אחיות נוספות שהם מכירים.
3. אפשר להתייחס למילה "אחות" שהתלמידים פגשו בעלילון, ולמילה "אחות" כאן במובן של מילה נרדפת.
4. כדאי לכתוב את המילים האחיות על כרטיסייה, לבחור לה כותרת מתאימה ולתייקה בתיק הכתיבה בפניה המתאימה בכיתה.

העבודה בספר

במענה לשאלה שבספר כדאי להזכיר שמילים אחיות הן, למעשה, מילים נרדפות. בשפה העברית מעטות הן המילים שהנרדפות שלהן היא מושלמת. בדרך כלל יש שינוי כלשהו בין שתי מילים נרדפות.

המילים "לומר" ו"להגיד" נאמרות בשפתנו באותה משמעות.

המילים "חבר" ו"ידיד" נאמרות בהקשרים שונים: "ידיד" נחשב פחות מ"חבר".

המילים "אילן" ו"עץ" לקוחות מתקופות שונות. המילה "אילן" לקוחה מלשון המשנה, ואילו המילה "עץ" קדומה יותר, היא מתקופת המקרא. השפה שלנו מבוססת על לשון המקרא, ולכן אנחנו באמת משתמשים במילה "עץ". המילה "אילן" נחשבת גבוהה יותר, ומשתמשים בה בביטוי "ראש השנה לאילנות" וכן בשירים (למשל, בשירה של לאה גולדברג, "ערב מול גלעד": "האילנות כל-כך כבדים, כופף הפרי את הבדים...").

המילים "לצן" ו"לץ" זהות במשמעות, אך המילה "לץ" אינה בשימוש היום-יומי שלנו.

למילים "גשם" ו"מטר" יש אותה משמעות, אולם אנחנו משתמשים במילה "גשם". אפשר לציין שדווקא מהמילה "מטר" נוצרו המילים "ממטרה" ו"מטרייה". אלה מילים מאותה משפחת מילים.

למילים "מקום" ו"אתר" יש שימושים שונים. המילה "אתר" היא מקום שיש לו שימוש מסוים, למשל: ליד ביתי יש אתר בנייה, הגענו לאתר הצילומים.

המילים "חמה" ו"שמש" הן שוות משמעות, אולם אנחנו נוהגים להשתמש במילה "שמש". אפשר לציין שמהמילה "שמש" נוצרה המילה "שמשייה". עם זאת ביטויים רבים נוצרו מהמילה "חמה", כמו: "ליקוי חמה", עם הנץ החמה", "שקיעת החמה" ועוד.

המילים "אתמול" ו"אמש" שונות בכך שכשאומרים "אמש" הכוונה היא "אתמול בלילה".

המילים "נא" ו"בבקשה" זהות במשמעות, אבל המילה "בבקשה" היא יום-יומית יותר.

המילה "ש" איננה מילה, והכוונה שלה היא לצוות על שקט. במקום לומר "היו בשקט" אומרים "ש".

פי פ כי כ זי ז - עמוד 100

הקניית הצלילים **כי פי** תהיה שונה, משום שאין מילים המתחילות בצלילים אלו.

על המורה להציג את הצלילים ולהראות את ההבדל בין הדגושות לרפות.

אחר-כך מומלץ לסרטט על הלוח טבלה של פי פי פי כי כי. התלמידים יסרטטו במחברותיהם טבלה כזו, וישבצו בטורים המתאימים מילים שיוקראו על-ידי המורה. בכל מילה יהיה אחד הצלילים האלה.

מיהי הזיקית - עמוד 107

זהו קטע מידע בעל רכיב מבנה של סיבה ותוצאה וגם של אוסף פרטים. מובאות בו הסיבה להסוואה של הזיקית, הסיבה לכך שהיא רואה למרחב גדול מאוד, והסיבה לכך שקל לה לטפס על ענפים. בקטע זה מובאים גם פרטים על מזונה של הזיקית, על מקום משכנה ועוד.

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר לפתוח את השיעור בהצגת הכותרת ובשאלה מה אנו יודעים על הזיקית. לאחר מכן כדאי לשאול את התלמידים מה עוד הם רוצים לדעת על הזיקית.

2. לאחר הקריאה והעבודה בספר אפשר לשאול מה למדנו, ומה עוד אנו רוצים לדעת, ולארגן את התשובות בטבלה.

3. אפשר להתייחס לסוגות השונות שהתלמידים כבר מכירים: **סיפור** על זיקית ו**קטע מידע** עליה. כדאי לברר במה הטקסטים שונים (שאלות בתוך הטקסט, דמויות מדברות, הצגת עובדות, הסברים, פירוט ועוד).

אפשר להרחיב ולהתייחס לנושא ההסוואה ולברר את חשיבותה (מבחינת ההגנה ומבחינת ההתקפה). מומלץ להוסיף ולשוחח על דרכי ההסוואה של חיות נוספות. אפשר להפנות את התלמידים למרשתת למצוא תמונות מתאימות. אפשר לבקש מתלמידים שמתעניינים בנושא, להכין מצגת על הזיקית. אפשר לקשר קטע מידע זה לסיפור "הבגדים של הזיקית" ולשאול מהו המידע החדש שלמדו בעקבות קטע המידע, מה הם יכולים להסביר כעת לזיוה, "למה הזיקית מחליפה כל פעם בגדים?"

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה בקריאת השאלות. נוסף על כך, במידת הצורך חשוב לקרוא הקטעים המתאימים לכל שאלה מספר פעמים.

השאלה האחרונה בספר מתייחסת לרכיב המבנה של הטקסט, וכדי שהתלמידים יענו על השאלה, יש לקרוא את הקטע הרלוונטי מספר פעמים.

חידה / ע' הלל - עמוד 109

על המחבר

אפשר לקרוא על ע' הלל בעמוד 71 במדריך זה.

על הטקסט

זהו טקסט קצר הכתוב בצורה משעשעת ובחריזה. גם בטקסט קצר זה ניכר הסגנון הייחודי של ע' הלל (כפי שפורט בעמוד 71).

העבודה בספר

השאלה המובאת לשיחה עוסקת ברכיב המבנה של החידה. כדאי להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שבחידות יש רק שאלות, ואין תשובות. אפשר לבקש מהתלמידים לחבר חידות שהתשובה להן היא הזיקית או כל יצור אחר.

זיקית / דתיה בן-דור - עמוד 111

על המחברת

על דתיה בן-דור אפשר לקרוא בעמוד 56 במדריך זה.

על השיר

זהו שיר של ארבע שורות הכתוב בצורה של שאלה-תשובה-שאלה-תשובה. הדו-שיח מתנהל בין דמות שאינה מצוינת, לבין הזיקית. הדמות שואלת את הזיקית מה היא יכולה לעשות, ומה אינה יכולה לעשות, והזיקית משיבה לה דווקא בנושאים שהם פחות מוכרים לגביה. התשובות של הזיקית מסתיימות בחריזה - ענף-קרנף.

אנפית הבקר - עמוד 112

מידע על אנפית הבקר

אנפית הבקר היא דוגמה לחיה המקיימת יחסי הדדיות עם חיה אחרת. כלומר היא עוזרת ונעזרת. היא פועלת כמנקה (כמו זרזיר הבקר והדג הנקאי): היא נמצאת על גב החיה ואוכלת את הקרציות ואת הזבובים שנצמדו לגב החיה, היא ניזונה מהדם שנאגר בגוף הטפילים, ומנקה את החיה מהטפילים המציקים לה. כל הציפורים המנקות (גם הזרזיר) מספקות שירות נוסף: אזהרה מפני טורף מתקרב. כשטורף מגיע מכיוון מנוגד לכיוון הרוח, והחיה אינה מבחינה בו, הן משמיעות קול אזהרה, קופצות מעלה ומטה על גב החיה, ואף מתופפות על ראש החיה בנקירות מכאיבות. החיה הנקאית עושה זאת כדי להגן על מקור המזון שלה.

מי אוהב את אנפית הבקר? - עמוד 114

זהו קטע מידע במבנה של אוסף פרטים ושל קשרי סיבה ותוצאה. מתוארת בו אנפית הבקר, ומובא בו מידע כיצד היא משיגה את מזונה, מדוע היא עולה על גב הבקר ועוד.

המלצות להפעלה בכיתה

1. בהתאם לשיקול דעת המורה כדאי לברר לפני קריאת הטקסט "מה יודעים כבר", "מה רוצים לדעת".
2. חשוב לקרוא את הקטע מספר פעמים.
3. לאחר הקריאה אפשר לשאול "מה למדנו", "מה עוד אנו רוצים לדעת".
4. אפשר להפנות את התלמידים לתמונה ולשאול כיצד היא עוזרת להבנת הטקסט.

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה כדי להשלים את הטבלה (עמוד 115). אפשר לאפשר לחלק מהתלמידים להשלים אותה בעל-פה.

עלילון - עמוד 116

בשלב זה התלמידים מסוגלים לקרוא את העלילון (קומיקס) בכוחות עצמם, משום שהתנועות בו הן שווא, קמץ/ פתח וחיריק בלבד. יש לבקש מהתלמידים להסביר מה האירוע שקרה, כפי שמובע בעלילון.

בשאלה 1 בספר נדרשת הבנה של קשרי סיבה ותוצאה.

בשאלה 2 נדרשות יכולת הבנה של פרטים שהוזכרו בקטע המידע, וגם יכולת של יצירתיות. אפשר לבקש מהתלמידים המתעניינים בנושא, להביא תמונות של אנפית או להכין מצגת עליה (בעזרת ההורים או המורים).

2.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 2

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	מיקום במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה מעגל שני, שלישי, רביעי	הקשר תמטי
האחים / תרצה אתר, מתוך "אימא הולכת לכיתה א'", הקיבוץ המאוחד, 1980	שיר	7	69	המלצת המחברת	קשור לסיום ספר קמץ ולתחילת הלימוד בספר חיריק.
לישון / ע' הלל, מתוך "בוקר טוב", הקיבוץ המאוחד, 1984	שיר	25	71	המלצת המחברת "ייחודו של יוצר"	קשור לסיפור "מי נרדם בלילה?" בעמוד 23
לילה חשון אחד / אורה אייל, הפועלים, 2011	ספר	27	72	מעגל שני	
אותיות קטנות וגדולות / תרצה אתר, מתוך "אימא הולכת לכיתה א'", הקיבוץ המאוחד, 1980	שיר	28	73	המלצת המחברת	התייחסות למחווון כתיבה נכונה
דודי שמחה המבולבל / ע' הלל, מתוך "דודי שמחה", הקיבוץ המאוחד, 2011	שיר	42	74	מעגל שלישי "ייחודו של יוצר"	קשור לסיפור "גדי המצחיק" בעמוד 40
מתנות יום הולדת / עודד בורלא, מתוך "מיתרים ב'", מסדה, 1996	סיפור	49	75	המלצת המחברת	קשור לסיפור "מה המתנה החגיגית?" בעמוד 47
ככה זה בעברית / דתיה בן דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	56	76	מעגל שני	קשור למשימה "אני והיא" "יחיד ורבים" בעמוד 59
מי את, גרית הדבש? / מתוך מקורות שונים	מידע	74	77	קטע מידע	קשור לסיפור "גרית הדבש" בעמוד 72
מעשה בחכמי חלם, שבנו להם בית / עיבד רפאל ספורטה, מתוך "סיפורים לכל יום - אדר", ידיעות אחרונות, 1995	סיפור	78	77	מעגל שני	קשור לסיפור "שמחה במשפחה" בעמוד 76
מילים של טעם / דתיה בן דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	95	79	מעגל שני	הקשר בין שמות תואר למילה בעמוד 99
מילים אחיות / דתיה בן דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	97	80	מעגל שני	קשור גם לסיפור "רפי משכיל" בעמוד 104
מיהי הזיקית? / מתוך מקורות שונים	מידע	107	81	קטע מידע	קשור לקטע המידע על הזיקית ולסיפור "הבגדים של הזיקית" בעמוד 105
חידה / ע' הלל, מתוך "בוקר טוב", הקיבוץ המאוחד, 1984		109	81	ייחודו של יוצר, מעגל שלישי	
זיקית / דתיה בן-דור, מתוך "זבוב זבוב מה אתה יכול?", כתר, 1994		111	82	המלצה נוספת	
מי אוהב את אנפית הבקר? / מתוך מקורות שונים	מידע	114	82	כל המעגלים	קשור לסיפור "אנפית הבקר" בעמוד 112

3. הספר השלישי - חולם

הקניית הצלילים תתבצע בדרך הרגילה.

לאחר החשיפה לצירוף חדש מומלץ לערוך טבלה על הלוח ובמקביל במחברות של התלמידים. משמיעים צליל מסוים, והתלמידים יכתבו אותו בטור המתאים.

שׁ	שׂי	שׂ	שׂ

חשוב לערוך גם הכתבות ותרגילי אנליזה שונים על הצלילים שנלמדו ועל הצלילים המוכרים הישנים. התלמידים המתקדמים יכולים להיחשף לכל צירופי החולם, ואילו התלמידים הפחות-מתקדמים ייחשפו לצירופים לפי הסדר שבספר הלימוד.

3.1 מהלכי שיעור לספר השלישי

להלן יובאו המלצות לפעילויות שלא נדונו עד כה, וכן הדגשים מיוחדים.

שושנים לסכתא - עמוד 16

הפעילות בעמוד 18 מתייחסת למילים בעלות משמעות דומה - נרדפות - לגבי שמות ילדים. אפשר לנצל הזדמנות זו ולעבוד על מילים נרדפות נוספות שהתלמידים מכירים, או לחשוף אותם אליהן ולתלות מילים בפינת הלשון. לנוחותכם הנה כמה מילים נרדפות למילים שבעמוד. מילים אלה הן גם שמות של ילדים.
אור: מאור זוהר, נוגה; שמחה: ששון, גיל, חדווה; מתנה: דורון, מתן.

הבלון הצהוב - עמוד 19

מומלץ לצפות בשיר "בלון גדול בלון קטן" מתוך "יובל המבולבל" באתר "יוטיוב".

יואש / ע' הלל - עמוד 23

על המחבר

תקציר קורות חייו של ע' הלל מובא במדריך זה בעמוד 71.

זהו שיר נוסף של ע' הלל, שרבות מיצירותיו מופיעות בספרים כחלק מ"ייחודו של יוצר".

על השיר

זהו שיר מחורז שיש בו הומור. מסופר על יואש הרזה והחלש שהחליט לאכול עד שהיה לגיבור כמו שמשון. בשיר מוצג בהקצנה משעשעת נושא האוכל: יואש לא אכל ולכן היה "חלש כמו קש, כחוש ותשוש כמו יתוש". השימוש בדימויים ציוריים מחזק את החולשה של יואש. כאשר יואש אכל, מפורטת רשימת המאכלים הלא-צפויה והמגוונת שאכל (צנון, צנונית, חזרת ועוד). הוא התחזק, והתוצאה של האכילה מובאת באופן מוגזם בעזרת שימוש בדימויים ציוריים ("גידל שרירים כמו הרים") ומוחשיים (כשהיה בן חמש חשבו שהוא בן שש...). השורות קצרות ומחורזות (יואש-חלש-קש, כחוש-תשוש-יתוש, יואש-חדש-ממש). שימוש חוזר בצליל ש' יוצר אפקט הומוריסטי. השורות

הקצרות שבשיר באות לתאר את מבנה הגוף הכחוש של יואש.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב לקרוא את השיר בהטעמה ובהדגשת החריזה והמצלול (הצליל "ש" החוזר בהרבה מקומות) וכן להשתמש בהבעות פנים ובתנועות גוף מתאימות.
2. מומלץ לשאול את התלמידים מה הרגישו כשהאזינו לשיר, והאם לדעתם, השיר מצחיק או עצוב.
3. כדאי להתייחס להגזמה שהמשורר משתמש בה כדי לתאר את החולשה (חלש כמו קש) לעומת ההתחזקות (גידל שרירים כמו הרים) ואת הדרך מהחולשה להתחזקות (אוכל מאכלים מוזרים). אפשר לשאול את התלמידים מהי המטרה בהגזמה זו (להתייחס לנושא האכילה בהומור ובהקצנה).
4. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא את המילים המשמשות לדימויים ("כמו"), ולשוחח עמם על תפקיד הדימויים הציוריים הללו (הגזמה המעוררת צחוק).
5. כדאי לנצל את הזדמנות להעשרת אוצר המילים ולכתוב על הלוח מילים כמו: גיבור כ... שחור כמו... אדום כמו... חזק כמו... חרוץ כמו... התלמידים ישבצו בביטויים האלה את הדימויים המתאימים.
6. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לחריזה בשיר (חלש - קש, תשוש - יתוש, חום - מדחום, יואש - חדש- ממש) ולמצלול (הצליל "ש" חוזר הרבה פעמים, וזה יוצר אפקט הומוריסטי).
7. אפשר להפנות את תשומת לב התלמידים לאיורים ולתרומה שלהם לעלילה.
8. אפשר לערוך את רשימת המאכלים שיואש אכל כדי להתחזק, ומולה אפשר לכתוב מה מציעים התלמידים ליואש כדי להתחזק ולהבריא. כדאי לשאול את התלמידים מדוע בחר המשורר דווקא במאכלים אלו (לצורך הומור).

העבודה בספר

במענה לשאלה שבשיחה יש להתייחס לכך שהשורות קצרות מאוד בהתחלה, כשיואש רזה, והן מתרחבות לקראת הסוף, לאחר שאכל.

החוחית הפכה לאימא - עמוד 28

- מומלץ לערוך ניתוח מורפולוגי למילה "חוחית" ולהראות את הקשר לחוח. אפשר לשאול מה, לדעתם, הקשר. (לכוון לגרגירים שבתוך החוח, שהוא מזון החוחית).
- כדאי לשוחח על חיות או על צמחים נוספים שהשם שלהם מרמז עליהם, למשל: סיתונית, שקנאי, אילנית ועוד. ככל שמתקדמים בלמידה ומכירים חיות או צמחים נוספים שהשם שלהם מרמז עליהם, כדאי להוסיף לכרטיס ולהניח בפינת הלשון או לתלותו על הלוח. (ראו בפרק ה', "ארגון הכיתה").
- אפשר להציג את התמונות מתוך המרשתת: <http://www.aboutisrael.co.il/heb/gallery.php>.
- ציפורים בישראל לפי הא"ב באתר: <https://www.youtube.com/watch?v=NfImIxtFqvE>.

החוחית - עמוד 30

רכיב המבנה של קטע המידע הזה הוא אוסף פרטים. בטקסט מתואר כיצד נראית החוחית, כיצד היא בונה את הקן שלה ואיך היא מטפלת בגוזלים.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לקרוא את הכותרת ולהציג את התמונה שבספר.
- אפשר לשאול את התלמידים מה הם יודעים על החוחית, מה מוסיפה התמונה על הידע שלהם, ומה עוד הם רוצים לדעת.
2. כדאי לקרוא את הטקסט מספר פעמים ולהבהיר במידת הצורך את המילים "מסייע", "לשלוף", "חוחים", "דרדרים", "קורי עכביש".
3. אפשר לשאול מהו הדבר המעניין ביותר בקטע על החוחית.
4. עם התלמידים המתקדמים אפשר להתייחס לרכיב המבנה של אוסף פרטים ולכוונם לכך שבטקסט מצויים פרטים רבים על החוחית, ואין התייחסות לרצף כלשהו או להסברים למה מופיע מידע מסוים.

למה יש לחוחית צבעים רבים / מירי ברוך - עמוד 32

על המחברת

מירי ברוך מתמקדת בחקר ספרות ילדים. היא מרצה בכירה בבית הספר לחינוך של האוניברסיטה העברית בירושלים ובמכללת לוינסקי בתל-אביב. ברוך פרסמה עשרות אנתולוגיות (אנתלוגיה - כינוס של כתבים ספרותיים) של שירה וספרות לילדים, מקראות לתלמידי בית הספר היסודי וגם ספרי עיון אחדים.

על הסיפור

זהו סיפור דמיוני על החוחית ועל כנפיאל, שר הציפורים באגדות. באגדה מוסבר בדרך לא-מדעית כיצד קיבלה החוחית את צבעיה.

במגזר הדתי חשוב להדגיש שהסיפור הוא דמיוני, ואין חולק על "אלוקים אשר ברא את כל העולם", ואין לו שרים ועוזרים.

החוחית כאן מתוארת כציפור קטנה, עדינה ומנומסת המחכה בסבלנות לתורה להיצבע על-ידי שר הציפורים כנפיאל. השר כנפיאל מתייחס בחיבה אל החוחית הקטנה וצובע אותה במעט הצבעים שנותרו לו.

בסיפור מופיעים סימני קריאה רבים, ולהם תפקידים שונים. חלק מהם מיועדים לעורר התפעלות כמו: "מה יפים הם הצבעים!", אחרים מיועדים לעורר קריאה לתשומת לב כמו: "אין איש שם לב אלינו!", ויש גם המיועדים למתן פקודה: "הבט נא וראה!".

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב לוודא שכל הילדים יודעים להבחין בין אמת לבין סיפור דמיוני.
- אפשר למצוא בסיפור מאפיינים המעידים שזה סיפור דמיוני: חיות מדברות, מעשה קסם של השר כנפיאל. אפשר לבקש מהתלמידים לחפש מאפיינים אלה בסיפור.
2. אפשר להתייחס להתנהגות הציפורים כשעמדו בתור לפני כנפיאל (החלו דוחפות זו את זו, כל אחת רצתה להיות הראשונה), ולהשוות בין התנהגות זו לבין התנהגות החוחית הקטנה (עמדה לה מן הצד, לא נדחקה בין כולן, חיכתה בסבלנות לתורה). אפשר לשאול מה אפשר ללמוד על האופי של כל ציפור על-פי ההתנהגות שלה.
3. אפשר להתייחס ליחס החם שקיבלה החוחית מהשר כנפיאל ("אין דבר, בתי, אל תבכי...").
4. אפשר להתייחס לרגשות שהתנהגות הציפורים עוררה אצל התלמידים.

5. אפשר להתייחס לסימני הקריאה הרבים בסיפור ולתפקידם. ("מה יפים הם הצבעים!" - לעורר התפעלות; "אין איש שם לב אלינו!" - קריאה; "הבט נא וראה!" - בקשה או פקודה).

6. אפשר להתייחס לאיור ולהבעת הפנים של השר הצובע את החוחית ולשאל מהי התרומה של האיור לעלילה.

7. אפשר לקשר את הסיפור לחיי היום-יום של התלמידים ולבקש מהם שיספרו על אירוע בו הם או אחרים עמדו בחוץ וחיכו להיכנס למקום כלשהו, ולשאל כיצד הם או אחרים התנהגו: האם הם או אחרים דחפו זה את זה או חיכו בסבלנות לתורם.

העבודה בספר

בעמוד 34 אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור בשפתם. הם יכולים להשתמש בתמונות כתומך-זיכרון לעלילה.

הפילון - עמוד 38

אפשר ללמד את השיר "פיל פילון" / מילים ולחן מרדכי זעירא.

נוסף על כך, מומלץ לספר או להשמיע מאתר המרשתת את הסיפור "בנצי הפילון" / דיוויד מק-קי.

בנצי / דיוויד מק-קי (ספר)

בנצי הוא פיל צבעוני, כל גופו מכוסה בטלאים צבעוניים. כל הפילים האחרים צבעם אפור. בנצי מצחיק את חבריו שבעדר הפילים. כולם מתייחסים אליו בכבוד ("בוקר טוב בנצי"). בנצי חשב שצוחקים עליו מפני שהוא שונה מכולם, ולכן הוא צבע את עצמו באפור וכך השתלב בעדר, ואז קרה שאף חיה לא הכירה אותו. כשראה שכל הפילים רציניים ועומדים בלי נוע, רצה לחזור ולהיות הוא עצמו. הוא הבין את מה שמויחד בו. גם הפילים האחרים הבינו זאת, ומאז יום בשנה כולם מתחפשים לפילים צבעוניים, ובנצי מתחפש לפיל אפור.

הסיפור רוצה להביע את חוויית השונות וההתמודדות עמה. סוף הסיפור מראה כי עלינו לקבל את היותנו שונים ואף ליהנות מזה. המסר הוא כי טוב להיות מי שאנחנו, לקבל את עצמנו גם אם אנחנו שונים מהאחרים ולהתגאות מהייחודיות שבנו.

המלצות להפעלה בכיתה

1. האיור בכריכה מציג את הפיל הצבעוני בנצי על רקע צבעוני. האם הפיל השונה בולט ברקע בו נמצא? האם איור זה יכול לרמוז משהו על תוכן הסיפור? (הפיל רוצה להיות כמו כולם, ולא להיות שונה ולבלוט ברקע).

2. במהלך הקריאה בכיתה על-ידי המורה חשוב להראות לתלמידים את האיורים המצורפים לכל עמוד.

3. חשוב להתייחס לשונות של הפילים, מלבד היותם כולם בצבע אפור (שמן, רזה, גבוה, נמוך), וכן להרגשתם (עליזים).

4. אפשר להתייחס לתרומה של בנצי לעדר הפילים ("גם אם חייך מישהו חיוך קל, בגלל בנצי הוא חייך"). מומלץ להתייחס למיוחד שבבנצי - ההתנהגות הלצנית שלו וצבעיו.

5. אפשר להתייחס ליחס של הפילים לבנצי כאשר זיהו אותו ("בקר טוב, בנצי"), וכאשר נצבע באפור ולא זיהו אותו ("בוקר טוב, פיל"). לאחר קריאת הקטע המתאים אפשר לשאול מה אפשר להסיק על הרגשות של הפילים כלפי בנצי.

6. מומלץ להתייחס לחוסר הקבלה של בנצי את עצמו. מה הטריד את בנצי? מדוע?

7. כדאי להתייחס לאיורים ולתרומה שלהם להבנת הסיפור. כאמור, חשוב להראות לתלמידים את האיורים בכל עמוד ולשאל מה תרומתם להבנת העלילה.

8. חשוב מאוד לשאול מה מקומו של השונה בחברה, ולנהל שיחה על קבלת השונה את עצמו ועל קבלתו על-ידי

החברה.

לו או לה - עמוד 44

מומלץ לתרגל את השימוש במאזכרים אלו בדוגמות שונות בעל-פה.
אפשר להוסיף אזכורים: **לי, להם, לנו** ועוד בהתאם לשיקול דעת המורה.

הקטנה - עמוד 45

מומלץ לתרגל על הלוח או בשיחה בעל-פה מילים שונות מאלו שבספר, למשל: זבוב - זבובון, ברווז - ברווזון, גשר - גשרון, שק- שקיק, כוס- כוסית, כלב- כלבלב ועוד.
מומלץ להכניס מילים אלה של הקטנה לתיקיית הכתיב ולכתוב את שם החוק בכותרת.

רון והעיפרון - עמוד 56

אפשר ללמד את השיר: "העיפרון הוא ברוגז" מתוך האתר "יוטיוב".

מכתב - עמוד 58

בהקשר לסיפור "רון והעיפרון" שבעמוד 56, התלמידים נדרשים לכתוב מכתב מרון לסבא בעזרת הכללים לכתיבת מכתב, הכתובים בספר (לפני הכתיבה חשבו מה התאריך, למי מיועד המכתב, על מה המכתב, מה יתואר במכתב).
נוסף על כך, ישנה תזכורת: אל תשכחו דברי סיום (באהבה, בברכה) וחתימה.
לאחר שהתלמידים כותבים את המכתב, מופיעה תזכורת לבדיקה עצמית: "בסיום הכתיבה ודאו שהתייחסתם לכל השאלות." תזכורת זו מהווה ביקורת עצמית של התלמידים ומאפשרת להם לתקן ולהוסיף מה שחסר.
חשוב לשוחח בכיתה על הכללים לכתיבת מכתב.
אפשר לנצל הזדמנות זו של כתיבת מכתב ולבקש מהתלמידים לכתוב מכתבים לנמענים שונים.
את המכתבים מומלץ לתייק בתיקייה מתאימה של כתיבה. (ראו בפרק ה', "ארגון הכיתה").

היפופוטם - עמוד 59

אפשר לשיר את השיר "היפו היפו" / מייק בורשטיין, כולל מצגת על היפופוטם מהמרשתת מאתר "יוטיוב".
אפשר לצפות בסרטון על היפופוטם: "טבע הדברים" באתר "יוטיוב".
מידע על היפופוטם (מתוך "ויקיפדיה" וממקורות אחרים)

ההיפופוטם נקרא גם סוס יאור. זהו אחד היונקים היבשתיים הכבדים והגדולים. שוכן בקרבת נהרות ואגמים במזרח אפריקה ובדרום-מזרח אפריקה. ניזון מצמחים. חי גם במים וגם ביבשה. גופו גדול ודמוי חבית. אורכו 3.5 מ', וגובהו כמטר. פיו עצום ושניו גדולות. גופו חסר שיער. עור הגוף עבה מאוד, ומתחתיו שכבת שומן עבה. רגליו קצרות ושמןות. רץ מהר מאוד למרחקים קצרים. ראשו גדול ובחלקו העליון עיניים קטנות, אוזניים קטנות ונחיריים. כאשר הוא צולל במים, הוא סוגר את העיניים, את האוזניים ואת הנחיריים במכסים מתאימים. כאשר הוא מוציא את ראשו מהמים, הוא משתמש בכל חושיו, שהם מפותחים מאוד. חי בממוצע 45 שנים. רוב הזמן נמצא במים או בבוץ עם חברי להקתו. המים או הבוץ מסייעים לקרר את גופו ולשמור על לחות העור. הוא עוזב את המים בשעות בין הערביים כדי לטייל וללחץ עשב.

מומלץ להשמיע ציורים של ציפורים מאתר במרשתת.

<http://www.baba-mail.co.il/content.aspx?emailid=7483>

מקהלה עליזה / לאה נאור - עמוד 63

על המחברת

לאה נאור נולדה בשנת 1935 בהרצליה. היא למדה ספרות באוניברסיטת תל-אביב. היא כתבה ספרי ילדים ושירי ילדים, כתבה תסריטים לתכניות טלוויזיה ("בבית של פיסטוק"), תרגמה ספרי ילדים, בהם סדרת ספריו של דוקטור סוס ("חתול תעלול"), זכתה בפרסים רבים בעבור כתיבתה לילדים. חלק משיריה אף הולחנו והושרו על-ידי זמרים מפורסמים. בשיריה מוצאים מזיגה הרמונית בין עולם הדמיון הססגוני לבין המציאות היום-יומית. היא משתמשת בשפת ילדים באיכות שירית ובמשחקי מילים.

על השיר

השיר "מקהלה עליזה" הוא שיר עליז והומוריסטי. הציפורים שרו במקהלה על עצים בעיר. הקהל ששמע את השירה החמיא למקהלה ("כל מי ששמע אמר, את, איזו מקהלה"), הפשוש התלונן שאינו מוכן לשיר ללא מילים ותווים, הבולבולים טענו שאינם רוצים מילים, כי גם כך הם נורא מתבלבלים, קולות הציפורים גרמו למהומה גדולה בעיר, ועץ הברוש הפסיק את השירה כי "כואב לי כבר הראש". במקהלה יש סולנית שהיא העפרונית, את התווים כתבו הסנוניות, ואת המילים כתב תוכי אחד. הציפורים בשיר מדברות, רבות, כותבות תווים, לומדות מילים ואף שרות. שירת הציפורים במקהלה רועשת מאוד וחוזרת בפזמון פעמיים (ציף ציף, שריק שרק, בול בול...!).

השיר מחורז, בעל שורות קצרות, והמנגינה קצבית ומהירה המעידה על הפעלתנות הרבה של המקהלה. השורות החוזרות בשיר, המילים החוזרות והמצלול באים להדגיש בשיר קצב ושמחה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לכתוב על הלוח את כותרת השיר ולפרש את המילה "מקהלה" (אם אינה מוכרת).
כדאי לציין שהמילה "מקהלה" היא ממשפחת המילה "קהל".
- אפשר לבקש מהתלמידים לומר מילים הקשורות למקהלה ולרשום אותן על הלוח (סולן / סולנית, תווים, מילים, כלי נגינה, מנצח ועוד).
2. לאחר הקראת השיר על-ידי המורה מומלץ להשמיעו מושר על-ידי חוה אלברשטיין (באתר "יוטיוב" במרשתת).
3. כדאי לשוחח על המנגינה: האם היא מתאימה לתוכן השיר ולשם השיר "מקהלה עליזה"?
4. כדאי ללמד את התלמידים את המילים ואת המנגינה. אפשר לחלק תפקידים: התלמידים ישירו את הפזמון החוזר ("ציף ציף, שריק שרק..."), והמורה את הבתים. התלמידים יכולים להוסיף תנועות גוף לפזמון החוזר (מחייאות כף, טפיחות על הירכיים ועוד). אפשר לבקש מתלמיד או מתלמידה לנצח על המקהלה.
5. אפשר להתייחס לשמות הציפורים המופיעות במקהלה ולתפקיד של כל אחת. החריזה מדגישה את הקשר בין שם הציפור לבין התנהגותה: הציפור בולבול מתבלבלת (בולבולים-מתבלבלים), הציפור עפרונית הגאונית: עפרונית-סולנית- מקור-ברון
6. לברוש כואב הראש (ראש-ברוש). מדוע הברוש אינו אוהב את המקהלה? (הוא עומד מהצד ואינו מעורב).
7. אפשר להתייחס למילה "בולבול" ולמילים הקשורות אליה, המחזקות את הבלבול של הציפור "בולבול" ושל העיר ("נורא מתבלבלים", "מקולות הבולבולים התבלבלה העיר", "בול בול ביל בל").

העבודה בספר

כהמשך לשאלה 3 המוצעת בשיחה (עמוד 65), אפשר לשאול מה צריך לעשות כדי ליצור שיתוף פעולה בקבוצה.

מומלץ להציג את מחזור החיים של פרפר הדנאית מתוך אתר המרשתת:

<http://www.fxp.co.il/showthread.php?t=9131298>

כדאי לשוחח על ההבדל בין זחל לבין תולעת. הזחל שייך לקבוצת החרקים, והוא אחד מהשלבים בהתפתחות החרק. הזחל מתפתח מהביצה ואחר-כך הופך לגולם, ומהגולם לפרפר. לעומת זאת התולעת נולדה כתולעת, היא יצור בוגר, שייכת לקבוצה אחרת, והיא חסרת רגליים ולא תהפוך לפרפר. למשל, שלשול הוא סוג של תולעת. אין לו רגליים. גופו מוארך ומחודד בשני קצותיו, וקשה להבחין היכן חלקו הקדמי והיכן האחורי. הוא מסוגל להתנועע קדימה ואחורה. אין לו עיניים. יש לו פה קטן שבעזרתו הוא בולע פירורים של עפר. העפר מכיל חלקי צמחים רקובים שהם המזון שלו. גופו רירי, והוא רגיש לשמש, לכן מסתתר בתוך אדמה ורק בלילה עולה וזוחל על הקרקע. שקוע בתרדמת קיץ עמוק באדמה ומתעורר בסתיו אחרי רדת היורה.

תורה ודבש / רבקה אליצור - עמוד 82

על המחברת

רבקה אליצור נולדה בשנת 1920 בסלובקיה, ונפטרה בגיל 59. היא עלתה לארץ עם הוריה בגיל 7 והתגוררה בירושלים. היא עסקה בהוראה וחינכה לאהבת התורה והארץ. היא חיברה ספרי ילדים ושירי ילדים רבים המסופרים מנקודת מבט של ילדים. ספריה ושיריה מדברים על היום-יום, על השבתות ועל החגים בחיי היהודים. מדבריה: "קסמם של ילדים הלהיב אותי תמיד מחדש, באמצעות שירי וסיפורי אני מצליחה להיות קרובה גם היום אל ילדי ישראל המקסימים" (אופק, א. 1985).

על הסיפור

סיפור זה עוסק בהוויי המשפחה (הקשר בין אורי לסבו) ובחגיגת התורה בכיתה. אורי מרגיש קרוב לסבו ומפריע לו כשהוא לומד תורה ("אסור להפריע לסבא כשהוא לומד תורה..."). הוא מספר לו על תפקידו בחגיגת התורה. הסב מכניס את אורי לחדרו, מושיב אותו על ברכיו ומספר לו על ילדותו ועל ליקוק הדבש המרוח על אותיות התורה. החלק השני בסיפור עוסק בחגיגת התורה בכיתה. אורי היה ה"פותר", ובמקום להתחיל לקרוא בחומש, הוא לקח סוכרייה, ליקק אותה ואמר: "כמו שהסוכרייה הזאת מתוקה וטעימה, כך יהיו דברי התורה מתוקים וטעימים בפינו תמיד!" הוא מסיים במשפט: "עשיתי כמו שעשה סבא שלי." משפט סיום זה בא להראות את המשך המסורת של אהבת לימוד התורה מדור לדור.

המלצות להפעלה בכיתה

1. רצף הסיפור - הסיפור מחולק לשני חלקים: החלק הראשון חל בחדרו של הסב. בחלק זה הסב מספר לאורי על לימוד התורה בילדותו. החלק השני מתרחש בבית הספר של הילד (הנכד אורי), ומתוארת החגיגה בבית הספר שלו. מומלץ לשאול את התלמידים מה קרה בתחילה ומה קרה אחר-כך. כדאי לכתוב על הלוח כותרות (מה קורה בבית של אורי, ומה קורה בחגיגה בבית הספר של אורי).
2. חשיבות לימוד התורה - התורה משולה לדבש: כשם שהדבש מתוק, כך מקווים שהדברים הכתובים בתורה יהיו חביבים על לומדיה. אפשר לשאול את התלמידים ממה אפשר להבין כי אורי רצה להעביר מסר זה לכיתתו. (אפשר להסביר כי חז"ל דימו את התורה לדבש כפי שכתוב בספר שיר השירים, פרק ד' פסוק י"א: "דבש וחלב תחת לשונך").
3. בסיפור מתוארת הרגשת מתח, ציפייה, התרגשות והפתעה. היכן זה מתואר? (לוקח סוכרייה במקום להתחיל לקרוא, מסביר מדוע ליקק את הסוכרייה).
4. בסוף הסיפור אורי אומר: "עשיתי כמו שעשה סבא שלי". אפשר לשאול מה הקשר בין מעשה הסב לבין המעשה של אורי.
6. אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור במילים שלהם ואף להמחישו.

העבודה בספר

במענה לשאלה 2 בשיחה אפשר לומר שהחדר מתואר כמקום מקודש, סגור, כמו בית כנסת, אסור להיכנס אליו. ובכל זאת הנכד נכנס אליו. עצם העובדה שהנכד נכנס, מוכיחה שהוא מרגיש שמותר לו. נוסף על כך, סבא אומר לו "בני", שהיא מילה שמבטאת אהבה. אפשר לציין גם את התיאור "הושיב את אורי על ברכיו" המציין אהבה, חיבה, וקרבה. נוסף על כך, הנכד עושה את מה שעשה סבו וממשיך את המסורת.

מקום המקדש / עיבדה מירי ברוך - עמוד 88

על המחברת

על מירי ברוך אפשר לקרוא בעמוד 87 במדריך זה.

על הסיפור

אגדה זו נכתבה בנסחים שונים, והם נמצאים במקורות יהודיים וערביים החל מראשית המאה ה-19. האגדה מספרת על הסיבות לבחירת המקום שבו יוקם בית המקדש, ומבטאת את השאיפה שהעיר ירושלים והמקדש שבה יהיו מקום של שלום, אחדות ואהבת אחים.

באגדה מסופר על שני אחים שעיבדו את שדה החיטה ביחד וחילקו ביניהם את היבול שווה בשווה. כל אח התחשב באחיו ורצה בטובתו והעביר לו בלילה חלק מאלומותיו. בלילה השלישי נפגשו שני האחים כשבידיהם האלומות שרצו להעביר לאחר, ובאותו רגע הבינו מדוע האלומות נשארו שוות בגודלן כל בוקר. הם התחבקו ונשקו איש לרעהו. ה' ראה את פגישת האחים האוהבים, בירך את מקום המפגש שלהם ובחר מקום זה לבניית בית המקדש.

באגדה מדגישים את אהבת האחים ואת הבנת הצורך לחלוקה לא-שווה ביניהם, על-ידי השיחה הפנימית של כל אח ("הרי לאחי יש אישה וילדים, והוא צריך יותר ממני", "אחי הוא ערירי ובודד, ואין לא הנאות... עליי לשמח אותו בדברים אחרים"). לשניהם גם נדודי שינה ומחשבות על האחר. הם עשו את מעשיהם בשקט, לא שאלו שאלות בבוקר לפשר האלומות השוות. הנתינה שלהם הייתה מהלב ולא גלויה לעין.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. חשוב להבהיר מילים קשות בהתאם לצורך (ערירי, עובדי אדמה, יבול, ברכה בעמלם, אלומות, השכימו). מבחינה לשונית אפשר להתעכב על הביטויים: "התחלקו שווה בשווה" "גמלה בלבו החלטה", "הערמות שוות", "שוות בגודלן".
2. שני האחים היו עובדי אדמה. מה הם עשו ביחד? ומדוע עבדו ביחד ולא חילקו ביניהם את השדה? לא תמיד חלוקה שווה היא הצודקת. כיצד זה מתבטא בסיפור?
3. האגדה מספרת על השתלשלות של אירועים. כדאי לבקש מהתלמידים לספר בכמה משפטים את האגדה. שיחה זו תעזור לתלמידים אחר-כך בסידור התמונות בעמך 90 בספר.
4. האחים אהבו זה את זה והתחשבו זה בזה. אפשר לבקש מהתלמידים להקיף משפטים המרמזים על כך. (התלמידים יוכלו לעשות זאת בעזרת המורה ולאחר קריאת הקטעים המתאימים)
5. למה מתכוונים בסיפור כשכתוב: הנתינה שלהם הייתה מהלב?
מה פירוש המילה "נתינה"? אילו מילים דומות, הקשורות למילה זו, אתם מכירים? (מתנה, לתת, נתן)
מה נתנו האחים מהלב? כיצד עשו זאת?
6. כדאי לשוחח על המשמעות של נתינה מהלב. אפשר לבקש מהתלמידים לספר על חוויותיהם: ספרו על מקרים שקרו לכם או שסיפרו לכם על נתינה מהלב. האם גם אתם אוהבים לתת משהו משלכם למישהו שאתם אוהבים?

7. כדאי לבקש מן התלמידים להסביר במילים שלהם מדוע נבחר מקום מפגש האחים כמקומו של בית המקדש.

8. בחינוך הדתי אפשר לדבר על הר המוריה ועל עקדת יצחק ועוד.

העבודה בספר

לאחר משימת הרצף בעמוד 90 אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור בשפתם. הם יכלים להיעזר ברצף התמונות.

הדוב והדבורה - עמוד 92

רקע על הדבורה

הדבורים הפועלות בונות כורת העשויה דונג ובנויה מאלפי תאים בצורת משושה. המבנה מכונה גם "חלת דבש". בטבע משתכנות הדבורים בגזעי עצים, מתחת לגגות בתים ובכל מקום שבו מצאו מחסה מאיתני הטבע ומבעלי חיים החומדים את הדבש.

בהקשר לסיפור שבספר מומלץ הספר "פו הדוב" מאת א' א' מילן.

פו הדוב / א' א' מילן (ספר)

מומלץ להקריא פרקים נבחרים מתוך הספר "פו הדוב". כדאי להקריא את הכותרת ואת שם המחבר, להפנות לאיורים, ולבקש מהתלמידים לשער על מה יסופר. כדאי לומר כי הסיפורים על פו הדוב מלאי הרפתקאות, והם מתרחשים ביער. מומלץ שהקריאה תיעשה קטעים-קטעים, ובמהלך קריאתם כדאי לכוון את התלמידים להבחנה בתכונות של הדמויות, ובעיקר לתכונות של פו הדוב שהוא הנינוח ביותר מכל היצורים החיים ביער, פתוח, משתף פעולה, בעל מזג נוח ומסתדר טוב עם כולם. אפשר להתייחס לשיבושי הדיבור של החיות השונות ולתגובה של האחרים כדי להבין את הדיבור. אפשר לשאול את התלמידים איזו דמות חביבה עליהם ביותר, איזו דמות פחות חביבה ועוד.

שלם! אני חמור - עמוד 94

להלן כתובת האתר לשיר "חמוריקו": <http://www.youtube.com/watch?v=7oZ4Mxf8FbQ>.

העבודה בספר

דברי העיר הקטן כשאמר "צדקת אבא, לא שכחת הפעם", דורשים הבנה של משמעות סמויה. מה אפשר להסיק מכך על החמור? אפשר לרמוז ולשאול: "למה מצוינת המילה 'הפעם'?" או לשאול: "האם הוא זוכר תמיד ששם אשתו הוא אתון? לפי איזו מילה אפשר להבין זאת?"

עמוד 100

בהקניית הצליל "זז" באמצעות המושג "זוחלים" אפשר לשוחח על המינים של הקבוצה: תנינים, צבים, לטאות ונחשים. רוב הזוחלים מועילים לאדם, מלבד כמה מן הנחשים שהם ארסיים ומסוכנים לו. מאפייניהם: קשקשים או שריון. הם מתרבים באמצעות הטלת ביצים (רובם) ללא דגירה וללא טיפול בצאצאים (מלבד התנין). הם חיים ביבשה או במים. טמפרטורת הגוף אינה קבועה ותלויה בסביבה, לכן הם פעילים באביב וישנים בחורף.

הרמזור אמר "עצור" - עמוד 105

בסוף העיסוק בסיפור אפשר להכין עם התלמידים **רשימה** של כללי בטיחות או **חידון** "מי אני?" בנושא בטיחות בדרכים. אפשר לצייר אביזרי בטיחות בכביש.

אם נושא הבטיחות נלמד בכיתה, אפשר לשלב סיפור זה כחלק מלימוד הנושא.

לא יכול להיות - עמוד 107

נוסף על ההמלצות הרגילות, כדאי לשוחח על התאמת בעל החיים והכסות שלו: דג - קשקשים, ציפור - נוצות, חתול - פרווה, קיפוד - קוצים ועוד.

היכן נמצאים הכוכבים ביום? - עמוד 111

זהו טקסט מידע במבנה של סיבה ותוצאה.

מידע בנושא הכוכבים: הכוכבים אינם פולטים אור מעצמם, אלא הם מחזירים את אור השמש הנופל עליהם, וביום השמש מאירה חזק, ואורה גובר על האור המוחזר מהכוכבים הנמצאים בשמים.

המלצות לפעילות בכיתה

1. אפשר לערוך **ניסוי** בכיתה: מחשיכים את הכיתה, מאירים בפנס (במקום השמש) על כדור כלשהו (יהיה הכוכב שלנו), ואז נראה את הכוכב זוהר, מפני שהשמש מאירה אותו.

קעת נחזור על אותו ניסוי בכיתה מוארת, ונשאל: "האם גם עכשיו הכדור זוהר?"

2. אפשר לספר בדיחה: יוסי אומר לאמו, שהוא רואה גם כוכבים ביום; האם שואלת היכן; ויוסי עונה כאן בהוליווד אני רואה הרבה כוכבים (שחקנים). המטרה כאן היא להראות את השימושים השונים במילה "כוכב".

3. זו הזדמנות להתייחס גם לנושא זיהום כדור הארץ: אפשר לציין שאחד הכוכבים החשובים ביותר הוא השמש. אפשר לשאול את התלמידים מדוע חשובה השמש לכדור הארץ, ולכוון את ההתייחסות לתחום של חיסכון באנרגיה. החיסכון באנרגיה חשוב בשל חיסכון במשאבים של דלק ופחם שגורמים לזיהום אוויר. אפשר להתייחס לנזקים של זיהום אוויר על הטבע ועל האנשים. אפשר לבקש מהתלמידים הצעות לחיסכון באנרגיה (נסיעה באופניים, שימוש בתאים מיוחדים שקולטים את השמש ביום ומאפשרים להשתמש באנרגיה שהצטברה בלילה. צמצום התאורה ועוד).

4. אפשר להמליץ לתלמידים לכתוב **פרסומת** על שמירת כדור הארץ, על מניעת זיהום, על הקטנה בצריכת חשמל ועוד.

הפרסומת היא סוג של טקסט שכנוע. היא צריכה לשכנע במהירות ובמעט מילים, כי לא תמיד לקוראים יש עניין לקרוא על הנושא.

מומלץ לעבוד עם התלמידים על הכללים לכתובת פרסומת:

למי אתם מפנים את הפרסומת?

פנו באופן ישיר לנמענים, אפשר גם באמצעות שאלות.

מה אתם רוצים לומר?

מנסחים את הפעלים כפנייה ישירה לקוראים: "אל תיתנו לזהם את האוויר".

משתמשים בתיאורים מוגזמים ולא מדויקים. כדאי להשתמש בהריזה.

כדאי להוסיף ססמאות קלות לזכירה.

אפשר להוסיף תמונות, איורים, צבעים מושכים.

מה אתם מציעים לעשות?

בדרך כלל משתמשים בציווי או בפקודה, מה צריך או כדאי לעשות.

העבודה בספר

בשאלה 3, המתייחסת לרכיב המבנה, התלמידים זקוקים לעזרה. כמובן, כדאי לקשר בין הקטע המידעי לקטע הסיפורי הקודם ("מי כיבה את הכוכבים הזוהרים?") ולענות ליוסי על שאלתו "מי כיבה את הכוכבים הזוהרים?".

3.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 3

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	עמוד במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה מעגל שני, שלישי	הקשר תמטי
יואש היה חלש / ע' הלל, מתוך "הספר הגדול של ע' הלל", עם עובד - הקיבוץ המאוחד, 1992	סיפור	23	85	מתוך הליבה וגם מעגל שלישי "ייוחדו של יוצר"	קשור לסיפור "מה קרה לנועה?" בעמוד 21
החוחית / מתוך מקורות שונים למה יש לחוחית צבעים רבים? / מירי ברוך, מתוך "ספר הלמה", עם עובד, 1988 http://www.aboutisrael.co.il/heb/gallery.php ציפורים בישראל לפי הא"ב	סיפור	30 32	87 87	מעגל שני	קשור לסיפור "החוחית הפכה לאמא" בעמוד 28 ולקטע המידע "החוחית" בעמוד 30
בנצי הפילון / דיוויד מק - קיי, עם עובד 2003	ספר	38	88	מעגל שני	קשור לסיפור "הפילון" בעמוד 38
מקהלה עליזה / לאה נאור, מתוך "מקהלה עליזה", יבנה, 1979 ציוץ של ציפורים: http://www.baba-mail.co.il/content.aspx?emailid=7483 ביצוע של חוה אלברשטיין לשיר: http://www.youtube.com/watch?v=YRJHIFSMAGU	שיר	63	90	מעגל שני	קשור לסיפור "כמה צפרים ראתה טובית?" בעמוד 61
תורה ודבש / רבקה אליצור, מתוך "שלום לך אורחת", מורשת, 1965 מקום המקדש / עיבדה מירי ברוך, מתוך "סיפור לכל יום חדש - סיון", כרך 9, ידיעות אחרונות, 1995	סיפור סיפור	82 88	91 92	מעגל שני הליבה	קשור לסיפור "מה למד יוסי בתורה?" בעמוד 79
"פו הדוב" פרקים נבחרים / א' א' מילן	ספר	94	93	הליבה	קשור לסיפור "הדוב והדבורה" עמוד 92
היכן נמצאים הכוכבים ביום?	מידע	111	94		קשור לסיפור "מי כיבה את הכוכבים הזוהרים?" בעמוד 109

4. הספר הרביעי - צירה, סגול

ההקניה של הצירופים תיעשה לפי הדרך המומלצת בספר. אפילו בשלב זה חשוב להקפיד על תרגילי אנליזה-סינתזה שונים כמו הכתבות של כל הצירופים שנלמדו, מניפות ועוד, ולא לוותר עליהם. (ראו בפרק ה' בסעיף "פינת המשחקים", המלצות לתרגילי אנליזה-סינתזה שונים.)

4.1 מהלכי שיעור לספר הרביעי

מי רץ בגשם - עמוד 20

התלמידים משוחחים על השריון של הצב, שהוא חזק ומשמש לו כבית. אפשר להפנות את התלמידים להקשיב במרשתת לשיר "איך צובעים צב?" / מתוך "איך שיר נולד" של יהונתן גפן. אפשר ללמד בעל-פה את השיר "צב" / דתיה בן דור: "צב, צב, מה אתה יכול? / להזיז בית ולהרכיב חגב. / ומה אתה לא יכול? / לגרד את הגב."

לאחר הסיפור הזה ייקרא הסיפור "הצב והעקרב", הקשור לו מבחינה תוכנית. בסיום העבודה על הסיפור אפשר לקשר בין השירים לבין הסיפור "הצב והעקרב". אפשר לספר בדיחה על צב: יוסי שואל את אמו: "אימא, אם הצב סוחב את הבית אֶתו, למה אי-אפשר לבקר בביתו?" ענתה האם: "כי שכחת להביא את ההזמנה." אפשר לבקש מהתלמידים לחבר חידות או בדיחות על הצב.

הצב והעקרב / עווד בורלא - עמוד 22

על המחבר

על עווד בורלא אפשר לקרוא בעמוד 75 במדריך זה.

על הסיפור

הסיפור קשור מבחינה תוכנית לסיפור הקודם, "מי רץ בגשם?". זהו סיפור אלגורי כמו רוב סיפורי הילדים העוסקים בבעלי חיים. העקרב משקף התנהגויות של ילד כועס המפגין תוקפנות כלפי הסובבים אותו, ואילו הצב משקף אישיות שקטה ובוטחת שאינה נבהלת ומגיבה ישירות להתנהגות התוקפנית של העקרב.

מסופר על עקרב קטן ורע שאיים על כולם ("אני עוקץ..."), אך אף פעם לא מימש את איומו. פעם אחת הוא פגש בצב עצוב ואדיש, וגם עליו איים - "אתה רוצה עקיצה?"

לאחר שהעקרב הבין שלא יוכל לממש את איומו, שאל אותו במתיקות: "מה אתה זולל, צב?" כעת הצב איים על העקרב שהוא ישב עליו, והעקרב ברח והמשיך לצעוק ולאיים על כולם.

צעקות העקרב מלווים בסימני קריאה ("היזהרו! אני עוקץ! וגם צובט! ולפעמים נושך! זוז מכאן! אני צריך לעבור פה! פנו דרך!...") במטרה להעצים את הקול ואת ההפחדה של העקרב. כשהוא הבין שהצב אינו חש מאוים, הוא "שינה את קולו ואמר במתיקות", ואז סימן הפיסוק הופך לסימן שאלה או לנקודה. כשהעקרב נפרד מהצב, חוזרים סימני הקריאה.

דברי הצב מופיעים ללא סימני קריאה, גם כאשר הוא מאיים על העקרב שהוא ישב עליו.

השימוש בצליל "צ" פעמים רבות, כאשר מדובר בצב (מצב רוח, עצוב, פרח חצב, הציץ, מצה, צריך, צהוב), מחזק את עצבותו של הצב.

השימוש בחריזה הקשורה לצב, גם היא מדגישה את הדכדוך ואת העצבות של הצב (צב - חצב, ניצב - צב).
כל העלילה היא דו-שיח בין הצב לבין העקרב.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לקרוא את הסיפור בהטעמה ובהדגשת הדו-שיח והאיומים.
2. אפשר להסב את תשומת הלב של התלמידים לאיומים ולתרומתם לסיפור. (מה מביעות עיני החיות באיורים? ומה מביעה התנועה של גופם?)
3. חשוב להתייחס לסימני הפיסוק. אפשר לשאול: "המחבר משתמש בהרבה סימני קריאה לתיאור דברי העקרב. הקיפו אותם. מה התפקיד שלהם?"
4. כדאי להתייחס לכך שהעקרב הקטן הצליח להפחיד את כל החיות. מדוע לא הצליח להפחיד גם את הצב?
5. המחבר משתמש בהרבה צלילי "צ" כשהוא מדבר על הצב. כדאי לבקש מהתלמידים לצבוע אותם ולשאול מה תפקידם בסיפור.
6. כדאי להתייחס למילים הנשמעות אותו דבר אך נכתבות שונה, ולכן המשמעות שונה. "הצב אכל פרורי מצה שמצא..." מה ההבדל בין "מצה" לבין "מצא"? אפשר לשאול את התלמידים אם הם מכירים מילים נוספות הנשמעות אותו דבר, אבל נכתבות באופן שונה ומשמעותן שונה (אָת - עֵט, קָרָא - קָרָה, נָשָׂא - נָסַע, קָר - כָּר, עֵתָה - אֵתָה, כֵּן - קֵן).
7. אפשר לקשר את הסיפור לחיי התלמידים ולשאול אם נתקלו בחברים אשר נהגו לאיים על אחרים אבל אף פעם לא מימשו את איומיהם, ועל אחרים אשר מגיבים בשקט לאירועים, לא צועקים, נשארים רגועים, ומגיבים ישירות לתוקפן.
8. אפשר לבקש מהתלמידים להמחז את הסיפור.

דודי שמחה אוהב חיות / ע' הלל - עמוד 28

שיר זה קשור ל"יחודו של יוצר". התלמידים שמעו את הסיפור שיר "דודי שמחה המבולבל" בספר השני בהקשר לסיפור "גדי המצחיק". מומלץ להזכיר להם מיהו הדוד שמחה.

על המחבר

מידע על ע' הלל מובא במדריך זה בעמוד 71.

על השיר

זהו שיר ילדים הומוריסטי המספר על דוד שיש לו "מחלה": אהבה מיוחדת לחיות. גם המספר נדבק ב"מחלה" הזו. ע' הלל בחר בשם שמחה כדי להדגיש את העליזות ואת השמחה שלו.

הדוד מביא לאחיינו חיות, בתחילה קטנות ובהדרגה גדולות יותר ויותר. התגובה של המספר-האחייני היא אחת: "עד הגג מבסוט", ואילו התגובה של האם משתנה בהדרגה: בתחילה "שולחת מבט של חיבה, וחרש לוחשת: "תודה רבה", אחר-כך "שמחתה, ככה ככה, אינה שלמה", לאחר מכן כבר שותקת "אימא מסתכלת, לא אומרת דבר", לאחר מכן מביעה התנגדות "רק שלא תביא לנו עוד". המספר מגלה התחשבות באמו אף-על-פי שהוא שמח בחיות, ואומר לעצמו: "אם ככה - יותר חיות כבר לא אקחה!" וכאשר הדוד מביא סייח, האחייני מגיב בהחלטיות: "די, אין מקום יותר!" כאשר הדוד מוצא פתרון לשכן את הסייח בחצר, האם מסכימה ואף "שוחקת". ניכר כי התנגדותה נחלשת, והיא מסכימה לקבלת הסייח.

בשיר יש דו-שיח רב, חריזה ומשפטים חוזרים כדי להעצים את אוירת השמחה והאהבה לחיות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לשוחח על גידול חיות בבית, מה זה דורש, האם ההורים מסכימים, ולמה. אפשר לדון בנושא "בעד ונגד

- גידול חיות מחמד בבית". אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב את הטיעונים.
2. חשוב לברר מהי ה"מחלה" של הדוד, כאשר קוראים את הבית הראשון: "חיות! / זה מה שדודי הכי אוהב... אותי הדביק ב"מחלה" הזאת." כדאי לבקש מהתלמידים לסמן בשיר את המילים שלפיהן הבינו מהי ה"מחלה" של הדוד. מדוע בחר ע' הלל במילה "מחלה"? (לציין אהבה מיוחדת לחיות).
  3. האם המחלה היא אמיתית? מומלץ לשוחח על השימוש במרכאות: כאשר מתכוונים למשהו שהוא לא-באמת, משתמשים במרכאות.
  4. המספר בשיר לא מזוהה באופן גלוי כבן או כבת, כילד או כמבוגר. אפשר להסיק על כך מהכתוב. כדאי לקרוא את הקטעים המתאימים ולבקש מהתלמידים לסמן את המילה שרמזה על מין המספר ועל גילו. (למשל, בבית השני: "... יום אחד נכנס דודי... זה בשבילך..... איך בדגים...אני שואל... אתה נותן...").
  5. ככל שהחיות מתרבות בבית, משתנים רגשות האם. כדאי לבקש מהתלמידים לסמן את המשפטים המצביעים על כך. (לשם כך נדרשת קריאת הקטעים הרלוונטיים מספר פעמים). בסוף השיר, כאשר הסייח משוכן בחצר, האם מגיבה: "בחצר - למה לא? אמי שוחקת" ישנו שינוי ברגשות האם לחיות. כדאי להפנות את התלמידים לסימונים שסימנו ולשאול על התגובה של האם לחיות ולקשר הרגשי שלה כלפיהן.
  6. הדוד והאחיין יציבים בתגובתם כלפי החיות. כדאי להפנות את התלמידים לכתוב ולסמנו.
  7. מומלץ להפנות את התלמידים לחריזה בשיר (בידוי- זהב, מבסוט- פשוט) ולחזרות על משפטים שלמים (" ואני עד הגג מבסוט", "ובכלל בלי חיות מי יכול לחיות?"), המשרים אווירת שמחה ועליזות בשיר.
  8. אפשר לקשר את ה"מחלה" של המספר לקשר של התלמידים לחיות, כפי שסיפרו לפני ההאזנה לשיר.
  9. אפשר לקשר שיר זה לשיר "דודי שמחה המבולבל" ולבקש מהתלמידים למצוא נושאים זהים (כמו אהבת האחיין את הדוד: "אכן, דוד שכזה, באמת זה מזל! לא רק בגלל החיות - בכלל!"). אפשר להשוות בין שני הסיפורים (לתלמידים המיומנים).

העבודה בספר

בספר יש טבלאות לשיבוץ מידע מתאים, והתלמידים זקוקים לעזרה כדי להשלימן. ייתכן שהתלמידים יזדקקו לשמיעה חוזרת של קטעים מסוימים בשיר כדי להשלים את המשימות.

עמוד 44

המורה או התלמידים יקראו בקול את **מכתב** התודה מסבתא לחזי. חשוב לשאול שאלות הדורשות תשובות של תוכן גלוי והיקשי, כאשר התלמידים מסמנים בצבע אחד את התשובה לתוכן גלוי ובצבע אחר את התשובה לתוכן סמוי המרמז על התשובה.

דוגמה לשאלה **היקשית**: על-סמך מכתב התודה, מה אנו מבינים שחזי עשה בדיר, מלבד מה שכתוב בסיפור? האם אפשר להבין מהסיפור שסבתא אוהבת את חזי? על-סמך מה אפשר להבין זאת? ועוד.

עמוד 45

התלמידים נדרשים לכתוב **מכתב** תשובה לסבתא. אפשר לשוחח בכיתה מה כותבים במכתב, מה היו רוצים לספר במכתב (למשל, יש לכתוב לכבוד מי, לספר על חוויות, לשאול לשלום האדם שכותבים לו, דברי סיום, ממי המכתב, חתימה).

אפשר לקשר זאת לחיי היום-יום של התלמידים ולבקש שיביאו דוגמות ממכתבים שקיבלו או כתבו. מומלץ לבקשם לכתוב מכתב לנמענים שונים ולתייקם בתיקייה המתאימה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

עמוד 46

התלמידים או המורה קוראים את **ההזמנה** שחזי כתב לילדי כיתה א' לכבוד הולדת הטלה. חשוב לשאול שאלות הדורשת הבנת תוכן, כדי לוודא את הבנת המסר. אחר-כך מומלץ לנסח עם התלמידים כללים לכתיבת הזמנה על-פי ההזמנה הכתובה. הכללים:

1. לצורך מה ניתנה ההזמנה, 2. היכן מתקיים האירוע, 3. מתי יתקיים האירוע: יום, תאריך, 4. באיזו שעה יתחיל האירוע, 5. מי המזמין.
- מומלץ לצרף את כללי הכתיבה לתיקיית הכתיבה ולהפנות תלמידים לכתוב עוד הזמנות לאירועים שונים על-פי הכללים שניסחו. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

מפה - עמוד 47

טקסט לא-רציף - כאן מובאת מפה המציגה את הנתונים באופן חזותי, והתלמידים נדרשים להמליל את מה שהם רואים בתרשים. המפה דורשת התמצאות בכיוונים. התלמידים צריכים לתאר את הדרך לבית של סבתא. שם הרחוב כתוב בהזמנה, והם צריכים לתאר כיצד עליהם ללכת כדי להגיע לבית הסבתא. אפשר לכתוב על הלוח את המושגים: יָשָׁר, פְּנִיָּה יְמִינִיָּה / שְׂמָאלָה. חשוב לתרגל בכיתה שימוש במתן הוראות, כאשר משתמשים במושגי מרחב כדי להגיע לפינה כלשהי.

החלמונית - עמוד 50

רכיב המבנה בטקסט מידע זה הוא אוסף פרטים וכן רצף המסביר את התפתחות הפרח מהבצל ועד להופעת הפרחים.

המלצות לפעילות בכיתה

1. מומלץ להפנות את התלמידים לכותרת ולתמונה ולומר שכאן מובא קטע מידע. אפשר להתייחס להבדל בין שיר-סיפור-קטע מידע. (אפשר לדפדף בספר ולחפש שיר וגם סיפור ולהתייחס לשוני ביניהם).
2. כדאי לשאול את התלמידים מה הם יודעים על החלמונית, ומה היו רוצים לדעת עליה. אפשר לכתוב זאת בטבלה על הלוח (טור "מה יודעים" וטור "מה רוצים לדעת"). אחר-כך מומלץ להקריא את הטקסט מספר פעמים. לאחר מכן אפשר להוסיף על הלוח שני טורים (טור "מה למדנו" וטור "מה עוד אנו רוצים לדעת"). למילוי הטור השלישי התלמידים יכולים להיעזר במורה.
3. אפשר לשוחח על צמחים מוגנים ועל איסור קטיפת פרחים. אפשר לשאול מדוע חשוב לאסור על קטיפת פרחים. (אפשר לספר כי לפני הרבה שנים היו מספר מינים של פרחים, אך נהגו לקטוף פרחי בר, ולכן הם כמעט נעלמו מהארץ).
4. מומלץ לבקש מהתלמידים להכין **כרזות** הקוראות לשמור על הפרחים ולא לקטוף אותם.
5. אפשר לבקש מתלמידים שטיילו וראו חלמוניות, לספר על חוויותיהם.

העבודה בספר

התלמידים יזדקקו לעזרה במשימת השוואה בין הטקסטים השונים. משימה זו מיועדת לתלמידים המיומנים. המטרה בשיחה (בעמוד 52) היא להראות את תפקיד קטעי המידע: למסור מידע ופרטים. התלמידים יזדקקו לעזרה במילוי הטבלה, והם ייווכחו שהקטע המידעי מספק הרבה יותר מידע מהסיפור. גם בסיפור על החלמונית ניתן מידע עליה, שכן בסיפורים אפשר למצוא מידע, אך זה כדרך אגב, זו לא מטרתם.

כוורת - עמוד 67

בעמוד 68 בספר נדרשת השוואה בין הסיפור "כוורת" לבין הסיפור "תורה ודבש" / רבקה אליצור, כשהקריטריונים להשוואה מופיעים.

תחילה חשוב להקריא לתלמידים את הסיפור מספר החולם בעמוד 82, ואחר-כך לעבוד עמם על טבלת השוואה.

המטרה במילוי טבלה היא ארגון פרטים, ואחר-כך אפשר להסיק מסקנות וללמוד על דומה ועל שונה בין הפריטים המושוים.

איך מייצרים דבש - עמוד 69

אפשר לשוחח רק על חלק מן ההצעות שבספר.

רכיב המבנה של הקטע הוא של רצף: בתחילה הדבורים בונות חלות דבש, אחר-כך עפות לפרחים, יונקות צוף, עפות חזרה לכוורת, מכניסות את הצוף לתאים, סוגרות את התאים בדונג. הדבוראי רודה את הדבש, שולח למפעל, ובמפעל מנקים את הדבש. בהתאם לשיקול דעת המורה אפשר לעסוק בקטע זה כמו בקטעים המידעיים האחרים שעסקנו בהם עד כה.

המלצות לפעילות בכיתה

1. אפשר לערוך טבלה של ארבעה טורים - מה יודעים, מה רוצים לדעת, מה למדנו, מה עוד רוצים לדעת. במהלך קריאת הטקסט על-ידי המורה חשוב להסביר במידת הצורך מילים לא מוכרות (כמו "רודה דבש").
2. מומלץ להתייחס לרכיב המבנה ולבקש מהתלמידים לתאר את רצף האירועים. יש להתחיל את המשפט הראשון ברצף, ולהתערב מדי פעם בהוספת משפטים. לתיאור הרצף אפשר להיעזר בתמונות שבעמוד 70.
3. מומלץ להזכיר לתלמידים שגירית הדבש הורסת כוורת כדי לאכול דבש. מומלץ להסביר את חשיבות הדבורים כאשר הן מגיעות לפרח למצוץ צוף, ואת חשיבות הדבש לבריאות ולמאכל.
4. אפשר להתייחס לתמונה ולשאול מדוע לובשים הדבוראים מדים מיוחדים, ומדוע הם מרססים בעשן את חלת הדבש.
5. אפשר לבקש מהתלמידים לספר על ביקור בכוורת או על היתקלות בדבורה.
6. אפשר לשוחח על שמירת החי והצומח ולדון בשאלה מה יקרה אם הדבורים ייעלמו מאזורים מסוימים (האבקת פרחים, דבש).

קשת בענן / לאה גולדברג - עמוד 76

על המחברת

לאה גולדברג נולדה בגרמניה בשנת 1911, הגיעה לארץ בגיל 24 שנים וגרה בתל-אביב עם אמה, אחר-כך עברה לירושלים ועבדה באוניברסיטה העברית. היא נפטרה בגיל 59 שנים ונקברה בהר המנוחות בירושלים. היא לא נישאה, ואין לה ילדים. היא חיברה יצירות רבות לילדים, ספרים כמו: "מה עושות האיילות", "איה פלוטו", "המפוזר מכפר אז"ר". היא כתבה גם שירי ילדים אשר רבים מהם זכו ללחן, כמו: "ברוויים", "מה עושות האיילות", "בואו עננים הבו גשם לגנים". בכתיבתה לילדים ניכרים יחסה הכן והרציני אליהם, הזדהותה העמוקה עם עולם הילדות, והסתכלות נבונה על העולם הסובב את הילדים. בשיריה ובסיפוריה לילדים היא משלבת יסודות עלילתיים ומשחקיים, הומור מלבב ומוזיקליות ססגונית, דמיון ומציאות. היא מתארת ילדים של יום-יום, על רקמת יחסיהם ולשון דיבורם הטבעית. בשנת 2011 נבחר דיוקנה ודיוקנם של משוררים נוספים להתנוסס על-גבי השטרות של 100 שקלים חדשים.

על השיר

השיר מתאר את הרצון של הילדה להגיע אל הקשת הנראית קרובה. היא עושה מאמצים רבים לראות את הקשת מקרוב ("התחלתי ללכת", "עליתי על גבעה"). רק אחרי מספר ניסיונות היא מבינה שלא תוכל להגיע אליה ולגעת בה, ושולחת אליה יונת שלום.

החיבור בין קשת, יונה ובשורת שלום יוצר קונוטציה לסיפור המקראי על נוח, והוא מסוכם בבית האחרון של השיר:

"בשמים יונה וקשת,

בשמים הדרך פתוחה,

וטיפות ראשונות של גשם

מבשרות שנת שלום וברכה.

לאה גולדברג מתארת כאן תופעת טבע אשר מרמזת על שלום, בהתבסס על סיפור נוח והמבול. הרמז לשלום מופיע בשיר מספר פעמים: הופעת הקשת בשמים (בסיפור נוח והמבול ניתנה ההבטחה שלא יהיה עוד מבול על הארץ), מסירת ברכת שלום על-ידי היונה לקשת בשמים, וירידת טיפות גשם ("טיפות גשם המבשרות שנת שלום וברכה").

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לכתוב על הלוח את המילים הקשות: "הרחקתי לכת", "מרום רקיע", "מבשרות", ולברר מה פירושו, ואף לשבץ במשפטים כדי לרמוז לתלמידים על הפירוש מתוך ההקשר.
2. לפני קריאת השיר מומלץ לשאול את התלמידים אם ראו קשת בשמים, ומה הרגישו.
3. מומלץ לקרוא את השיר מספר פעמים בהטעמה ובהדגשת החריזה והמילים החוזרות. אפשר להשמיע את השיר מאתר "יוטיוב" (שר עוזי פוקס).
4. הקשר בין הקשת בשמים לבין שלום - אפשר להתייחס לסיפור "נוח והמבול" ולקשת שהופיעה בסוף המבול. אם התלמידים אינם מכירים את הסיפור, כדאי לספר להם וכן להרחיב ולומר כי הקשת מסמנת את סיום המבול, והיא ניתנה לאדם כהבטחה שלא יהיה עוד מבול על הארץ. אפשר לצטט מספר שמות ט', י"ב-י"ד: "קשתי נתתי בענן והייתה לאות ברית ביני ובין הארץ... וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם..."
5. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לחריזה בבית הראשון ובבית השני וכן בבית השלישי (הרחוב - מקרוב) ולשאול מה התרומה של חריזה זו: קשת - לגשת; ללכת - לכת; רקיע - לא אגיע. (החרוזים מבטאים את הניסיון להגיע).
6. בבית השני ישנה חזרה על המילים "ללכת", "לכת". אפשר לשאול מה הסיבה לחזרה על מילים אלה.
7. אפשר לבקש מהתלמידים להקיף בבית הרביעי ובבית החמישי את האות "ש" המופיעה הרבה מאוד פעמים. אפשר לציין את הקשר בין קשת בשמים לבין שלום. כמו-כן אפשר להדגיש את נושא השלום המרומז בשלוש דרכים שונות: קשת בשמים, יונת שלום, טיפות של גשם המבשרות שנת שלום.
8. איורים - כדאי לשוחח עם התלמידים על תרומת האיור להבנת השיר, על הצבעים הרגועים (התקווה להגיע לקשת), על תנועת הילדה בידיה וברגלה כלפי הקשת, על מיקום הקשת גבוה בשמים.
9. הבעה בעל-פה - אפשר לקשר את הופעת הקשת בשמים לחיי הילדים ולבקש מהם שיספרו על חוויותיהם ועל הרגשתם כשהם רואים קשת בשמים.

מהי קשת - עמוד 80

קטע מידע זה הוא בעל רכיב מבנה של הסבר. בקטע יש כותרת משנית ואיור להמחשת הכתוב. מומלץ להציג את הכותרת של הטקסט ולהפנות את תשומת לב התלמידים להבדל בין טקסט זה לבין השיר על הקשת. בחינוך הממלכתי-דתי אפשר להקריא לתלמידים את הברכה על הקשת, המופיעה בספר הלימוד בעמוד 80.

הירח - עמוד 84

קטע מידע זה הוא בעל רכיב מבנה של הסבר, ובסוף הקטע מצטטים את דברי מפקד החללית שנחת על הירח. לקטע המידע מצורפת תמונה של מפקד החללית, וגם מובא תרשים של הירח במצביו השונים.

הצעות לפעילות בכיתה

1. אפשר להיכנס למרשתת ולצפות בתנועת הירח סביב כדור הארץ לצורך המחשה.
2. בהקשר לפעילות בעמוד 88, חברו חידה על הירח: אפשר לכתוב על הלוח מאפיינים של עצמים שונים ולחבר

לכל אחד מהם חידה, ואחר-כך לעבור למשימה של הירח.

חכמי חלם והירח / עיבדה תלמה אליגון - עמוד 89

על המחברת

תלמה אליגון נולדה בתל-אביב בשנת 1948. היא למדה לשון עברית ופילוסופיה באוניברסיטת תל-אביב. אליגון חיברה עשרות שירים ופזמונים וכתבה תסריטים לתכניות ילדים בטלוויזיה. היא עיבדה באופן מחורז את האגדה הקלסית "סיפורי הצריף של תמר" וכן ערכה את האנתולוגיות "100 שירים ראשונים" ו"100 סיפורים ראשונים".

על הסיפור

זהו סיפור נוסף על חכמי חלם. (התלמידים כבר האזינו לסיפור "מעשה בחכמי חלם שבנו להם בית" בספר החיריק). הסיפור משעשע ומצחיק ומראה את הדרך המיוחדת והלא-הגייונית של אנשי חלם לפתור את בעיית החושך בלילות אפלים בעירם.

אנשי חלם התלבטו איך להאיר את עירם בלילות אפלים שבהם לא נראה הירח. הם עשו מספר ניסיונות לתפוס את הירח ולא הבינו כי הם מנסים לתפוס את השתקפות הירח. לאחר מספר ניסיונות לתפוס את הירח בדלי מים הם גילו שהוא נעלם. בניסיון האחרון, כשהעמידו את הדלי בכיכר העיר ולא מצאו בו את הירח, התגלה להם ירח עגול ונוצץ בשמים, והם היו בטוחים שקרה להם נס, והירח שבדלי עלה לשמים.

בסיפור מתוארים כל מעשי החלם שעשו. מודגש כי חכמי חלם ישבו וחשבו וחשבו כיצד לפתור הבעיה, כלומר הפעולות שעשו לא היו כלאחר יד, אלא לאחר מחשבה עמוקה, וזה מה שגורם להומור שבסיפור. מעשיהם מעוררים צחוק לא רק משום שהם שטותיים, אלא גם משום שהם נעשו לאחר מחשבה מרובה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לומר לתלמידים שהם עומדים להאזין לסיפור נוסף על אנשי חלם, ולשאל אם הם זוכרים את הסיפור הקודם: "חכמי חלם בונים להם בית". אפשר לבקש שיספרו בקצרה את תוכנו, ויזכירו מיהם אנשי חלם.
2. מומלץ לקרוא את שם הסיפור ואת תחילתו עד "ישבו אנשי חלם... איך יאירו את הרחובות בלילות האפלים" ולשאל: איך, לדעתכם, יאירו אנשי חלם את העיר? (יש לכוון גם לשם הסיפור). מומלץ לרשום את הצעות התלמידים על הלוח ולהמשיך לקרוא עד "כעבור שבועיים, כשהגיע ראש חודש, והלילה היה אפל, הלכו אל החבית... הסירו השמיכות והציצו פנימה." בהקשר לקטע זה כדאי לשאל: מה ראו אנשי חלם? מה קרה לירח? כעת כדאי להמשיך ולקרוא עד לפגישה עם בעל האכסניה הראשון ולשאל: מהו מעשה החלם שעשו?
3. כדאי לעצור במקומות שבהם כתוב על התכנסות למועצה ולשקילת המעשים ("ישבו אנשי חלם, ישבו וחשבו, איך יאירו...") "הודו לו החלמאים ועמדו לטכס עצה, איך יוציאו את הירח מן הבאר..." ולבקש מהתלמידים למתוח קו מתחת למשפטים אלה ולשוחח על הציפיות שהם מעוררים, ועל האכזבה שלאחר מכן.
4. מומלץ לבקש מהתלמידים לשחזר את מהלך האירועים ולספור כמה מעשי חלם נעשו.
5. אפשר לבקש מהתלמידים להמציא מעשי חלם נוספים כדי להאיר את חלם העיר בלילות אפלים.

עמודים 94 - 111

בעמודים אלה מובא רצף של טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה לזולת: "לב זהב לירדנה"; "מעשה טוב"; "התפייסות" / שלומית כהן אסיף; "הגינות והשבת אבדה" / מהמקורות היהודיים וגם מספר האגדה וגם עיבוד הסיפור; "כיבוד הורים" / מהמקורות היהודיים; כיבוד אם מהסיפור "איך אהב רבי טרפון את אמו" / נחמה ניר-יניב.

התפייסות / שלומית כהן אסיף - עמוד 98

על המחברת

על שלומית כהן אסיף אפשר לקרוא בעמוד 66 במדריך זה.

על השיר

בשיר מתואר מצב נפשי של ילד הרוצה להתפייס עם חברו, אך תהליך ההתפייסות קשה ומלווה בהיסוסים רבים: כותב מכתב ולא שולח, מתהלך בחדר, שורק שריקה מוכרת, ממחר לענות, מחליט לחייג ונסוג. הכותב מציין שכתב "את האמת", אך לא שלח את המכתב. הכותב מבין שאמירת האמת בלבד אינה יוצרת בהכרח התפייסות.

בשיר מופיעים פעלים רבים המתארים את מעשי הילד: "כותב מכתב", "מחייג" ועוד. הפעלים הרבים מבטאים את המתח בו נמצא הילד, ואת הרצון להפגת המתח. אורך השורות בשיר אינו אחיד, ישנן שורות ארוכות וישנן שורות קצרות. השורות הארוכות ("אני כותב מכתב, כותב את האמת") מספרות על המעשים שעושה הילד כדי להתפייס, ואילו השורות הקצרות ("את הדף מקמט") מביעות היסוסים, חוסר ביטחון מה לעשות ואיך לנהוג. בשיר יש חזרות רבות על הצליל "ס" - "מהסס", "להתפייס", "היסוס", "תפוס". חזרות אלו מדגישות את ההיסוסים של הילד איך להתפייס.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. אפשר להכין כרטיס של קורות חייה ושל תמונתה של המחברת, ולתלותו בפינת הספר.
2. חשוב לשאול מה פירוש המילה "התפייסות" (השלמה לאחר מריבה), ובמידת הצורך להסבירה.
3. כדאי לקרוא את השיר בהטעמה מתאימה מספר פעמים ולאפשר לתלמידים להשלים את המשך המשפט.
4. נושא השיר מופיע בשתי השורות הראשונות. אפשר לבקש מן התלמידים להקיף את המשפטים המסבירים מהו נושא השיר.
5. הקשר בין יונתן לבין המספר היה טוב. כדאי לשאול כיצד אנו מסיקים זאת.
6. בשיר מופיעים פעלים רבים המתארים את מעשי הילד ("כותב מכתב", "ממהר לענות", מחייג שלוש ספרות", "מחייג בלי היסוס"), המרמזים על המתח בו שרוי הילד. כדאי להפנות את התלמידים לפעלים אלו ולהתייחס לתפקידם.
7. אורך השורות - ישנן שורות ארוכות וישנן שורות קצרות. מה מטרתן? (בשורות הארוכות הילד מספר על המעשים שהוא עושה כשמנסה להתפייס עם יונתן, בשורות הקצרות הילד מספר שאינו יודע איך להתפייס, ולכן הוא מהסס. היסוסים באופיים גורמים לנו לנוע מרעיון לרעיון.)
8. הצליל - כדאי להסב את תשומת לב את התלמידים לצליל "ס" החוזר על עצמו בעיקר בשורות האחרונות של השיר (ספרות, מהסס, להתפייס, היסוס, תפוס). אפשר לשאול מהי התרומה של החזרתיות על צליל זה. (הדגשה שלא קל להתפייס, חוששים ומהססים.)
9. איורים - יש לשוחח עם התלמידים על תרומת האיורים להבנת השיר, על הבעות הפנים של הבנים, על הצבעים הנעימים ועל הקשר שלהם לעלילה.
10. הבעה בעל-פה - אפשר לקשר את נושא ההתפייסות לחיי התלמידים. אפשר לבקש מהתלמידים לספר על מריבות שהיו להם עם חברים, וכיצד הם התפייסו. חשוב להתייחס לקושי להתפייס ולשאול מדוע קשה להתפייס. (למשל, קשה להודות בטעות, אין לדעת איך החבר או החברה יגיבו, אין לדעת אם יסלחו.)

העבודה בספר

לאחר שהתלמידים מסיימים בספר את משימת כתיבת המכתב שהמספר כותב, כדאי לבקש מהם לקרוא את המכתב בפני הכיתה.

מרק דלעת / הלן קופר

הספר מומלץ בהקשר שכאן, משום שהוא עוסק בנושאים שדנו בהם עד כה: התפייסות ובקשת סליחה.

על הספר

הספר נכתב בשפה האנגלית על-ידי הלן קופר וגם אויר על-ידי, וסמדר שיר תרגמה אותו לעברית.

מסופר על חברות, על מריבות ועל פיוס בין חיות, ומסיפורים אלה אפשר להשליך על בני אדם.

חתול, ברווז וסנאי גרים יחד בבקתה ביער. לכל אחד מהם תפקיד משלו, שהוא מבצע על הצד הטוב ביותר. החיות משתפות פעולה זו עם זו, וכולן מאושרות. יום אחד מחליט הברווז להגשים חלומות ולנסות תפקיד חדש. החתול והסנאי כועסים, מתרגזים, והברווז בורח מן הבית.

השניים שנותרו בבית מתחרטים ומחפשים אחר הברווז. לאחר הרבה הרפתקאות נמצא הברווז, והשקט והשלווה חזרו אל הבקתה הקטנה, כאשר הברווז קיבל את התפקיד שחשק בו.

בסיפור בין שורות הטקסט משתלבים ציורים קטנים המספרים את כל הסיפור. נוסף על כך, ישנם ציורים גדולים מאוד המתארים את השלווה, את המריבה, את הציפייה ואת הפחד. מהציורים בלבד אפשר להבין שהחתול והסנאי הם בתפקיד ה"הורים", והברווז בתפקיד "הילד הקטן".

המלצות להפעלה בכיתה

1. לכל חיה היה תפקיד מוגדר. מהו?
2. חלוקת התפקידים אינה מוצאת חן בעיני כולם. מה עושות החיות במצב הזה?
3. החתול והסנאי החליטו לחפש אחר הברווז. מה אפשר להבין מכך על הקשר ביניהם?
4. בסוף הסיפור מצאו הסנאי והחתול את הברווז בבית. מה אנו יכולים להבין מכך על מחשבות הברווז ועל הקשר שלו לסנאי ולחתול?
5. הברווז חזר הביתה בערב, וכולם הכינו מרק דלעת. מה היה התפקיד של כל חיה?
6. התייחסות לאיוורים ולצבעים - מומלץ להסב את תשומת לב התלמידים לתפקיד הציורים הקטנים ולתפקיד הציורים הגדולים, לצבע של האיוורים ולתרומה שלהם לאווירה של הסיפור.
7. קישור הסיפור לחיי היום-יום - החיות בסיפור היו חברות בהתחלה, אחר-כך רבו, לבסוף התפייסו. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא דמיון בין התנהגות החיות לבין התנהגותם שלהם בחיי היום-יום עם חבריהם.
8. לתלמידים המתקדמים - השיר "התפייסות" עוסק ברצון של החברים להשלים, וגם בסיפור "מרק דלעת" החיות רבות ולבסוף מתפייסות. מה דומה ומה שונה בין השיר לבין הסיפור?

הגינות והשבת אבדה - עמוד 102

חשוב להקריא את כותרת הקטע ולשאול את התלמידים מה הכוונה במצווה זו. אם התלמידים אינם מכירים את המצווה, חשוב להסבירה. מומלץ לבקש מהתלמידים שיציגו דוגמות מחיי היום-יום שלהם על מקרה של אבדה, והאם היא הוחזרה או לא. כדאי לשאול מה הם הרגישו כשאבד משהו, ומה הרגישו כשהאבדה הוחזרה להם.

חשוב להקריא את ההסבר למצווה "מהי השבת אבדה" בעמוד 102 ואת הציטוט מהתורה מספר דברים. אפשר לשוחח על המצווה. אפשר להתייחס לשפה השונה של התורה ולגופן האותיות השונה.

פירוש הפסוקים

אם תראה בעל חיים של משהו תועים או אובדים אל תתעלם מהם, אל תעמיד פנים שאינך רואה אותם. ("אחיר" הוא כל אדם, לא רק אח.)	"לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אֶחִיךָ אוֹ אֶת שׂוֹן נִדְחִים, וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם."
עליך להחזירם לבעלים.	"הַשֵּׁב תְּשִׁיבֵם לְאֶחִיךָ."
אם הבעלים אינו קרוב אליך, אינך מכיר אותו,	"וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתוּ,"

עליך לקחת את בעל החיים ולשמור עליו עד שהבעלים ידרוש אותם בחזרה.	"וַיֹּסְפוּ אֵל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרֹשׁ אֶחָיִךְ אֹתוֹ, וְהִשְׁבַּתוֹ לוֹ."-
כך עליך לנהוג לגבי חמור ולגבי שמלה. כלומר המצווה היא לגבי כל דבר שאובד.	"וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ, וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ, וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדֹת אֶחָיִךְ אֲשֶׁר תֵּאבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצֵּאתָה" -
לא תוכל להתעלם מכל דבר שתמצא.	"לֹא תִוָּכַל לְהִתְעַלֵּם."-

מעשה בר' שמעון בן-שטח - עמד 103

על שמעון בן-שטח

שמעון בן-שטח היה המנהיג הרוחני המרכזי בתקופת מלכות בית חשמונאי. הוא הנהיג את המדינה במאה הראשונה לפני הספירה. הוא נודע בדקדקנותו המשפטית ובהדגשת השוויון לפני החוק. למרות מעמדו בהנהגת העם הוא עבד לפרנסתו בסחר פשתן.

על הסיפור

בסיפור זה מסופר על רבי שמעון שקנה חמור ומצא עליו אבן יקרה. רבי שמעון לא שמע לעצת תלמידיו, והחזיר את האבן היקרה לבעליה הנוכרי (ערבי). הנוכרי התרשם מאוד ממוסריותו של ר' שמעון ואמר: "ברוך ה' אלוהי שמעון."

הסיפור מדגיש את המוסריות של ר' שמעון שאינו לוקח דבר שאינו שלו, ומקפיד מאוד על שמירת חפצי גויים, כדי לא להביא לחילול ה'.

המלצות להפעלה בכיתה

1. הסיפור מהאגדה כתוב בשפה לא מוכרת לתלמידים, בכל זאת מומלץ לקרוא תחילה את המקור ולשאול את התלמידים מה הבינו. אפשר להיעזר באיוורים. לאחר מכן ייקרא את הטקסט המעובד, ואפשר לשאול מה הבינו כעת. כדאי לרשום על הלוח את המילים ואת הביטויים הלא-מוכרים ולפרשם (לקח = קנה, ישמעאלי = ערבי, ברכת ה' היא תעשיר = ה' מברך את מי שמאמין בו ומקיים את מצוותיו). התלמידים יידרשו לכתוב את הפירושים האלה בעמוד 104.
2. כדאי לספר על גדולת מעמדו של ר' שמעון בן-שטח ועל עבודתו בפשתן ולהתייחס לסיבה שרק כעת קנה לו חמור, ששימש באותה עת לנסיעה ממקום למקום.
3. ר' שמעון החזיר את האבן היקרה לבעליה ואף התווכח עם תלמידיו שניסו לשכנעו לקחת את האבן לעצמו. מה מראה התנהגות זו על מוסריותו של ר' שמעון?
4. קידוש ה' התרחש בעקבות מעשהו של ר' שמעון. כדאי לשוחח בכיתה על קידוש ה' במעשה זה.
5. הנוכרי (הערבי) אמר: "ברוך ה' אלוהי היהודים." כדאי לבקש מהתלמידים להסביר מדוע בירך הנוכרי את אלוהי היהודים.
6. אפשר לבקש מהתלמידים להמחיש את הסיפור ואף להיעזר בתמונות שבעמוד 104. אפשר לדבר בשפת האגדה או בשפה המוכרת לתלמידים.
7. מה אפשר ללמוד מהתנהגותו של רבי שמעון על חיי היום-יום שלנו?

מודעה - עמוד 106

התלמידים קוראים את המודעה, ועם המורה הם מנסחים כללים לכתובת מודעה (הנושא, הפרטים, שם המודיע, טלפון וכתובת).

התלמידים עונים על שאלות הקשורות למודעה: שתי שאלות הדורשות הבנת היקשים ושאלה הדורשת הבנת תוכן גלוי.

לגבי השאלה "למי אבד?": במודעה כתוב "אבד לי", ויש לשאול למי הכוונה במילה "לי".

לגבי השאלה "היכן תתלה מיטל את המודעה?" אפשר לקבל כל תשובה הגיונית.

עמוד 107

כעת התלמידים נדרשים לכתוב מודעה בעצמם. כדאי להזכיר להם להשתמש בכללים שנבנו עם המורה.

מומלץ לתייק את המודעות בתיקייה המתאימה. (ראו פרק ה', "ארגון הכיתה").

כיבוד הורים - עמוד 108

חשוב לקרוא את הכותרת "כיבוד הורים" ולספר שזוהי מצווה חשובה מאוד. אפשר לשאול: "כיצד מכבדים את אימא ואת אבא?" כדאי לכתוב על הלוח את דברי התלמידים ואחר-כך לסכם ולומר שאנו דואגים לכל צורכי ההורים, עוזרים להם, והכול נעשה בסבר פנים יפות. כמו-כן אנו שומעים בקולם ולא מתווכחים.

חשוב לקרוא את הפסוק מהתורה: "כבד את אביך..." ולהסבירו.

איך אהב רבי טרפון את אמו - עמוד 109

על רבי טרפון

רבי טרפון חי בסוף תקופת בית המקדש השני. הוא ישב בעיר לוד ועסק בהוראה בעירו והיה ידוע כחכם גדול בתורה. הוא היה עניו מאוד ולא גילה לאיש את שמו כדי שלא יכבדוהו בגלל תורתו. הוא היה כוהן, וככזה היה מקבל מתנות, אך הוא השתמש בהן להצלת נפשות אביונים.

בתלמוד מרבים לספר על התייחסותו המיוחדת לאמו הישישה, על התנהגותו העדינה ועל החיבה שרכש כלפי אנשים, קרובים ורחוקים.

על הסיפור

בסיפור מראה רבי טרפון דוגמה לכיבוד אמו. הוא יזם את המעשה, בלי שהתבקש לכך: הוא מוכן לשאת בכאב הפיזי, ובלבד שאמו לא תסבול. הסיפור מראה מה נדרש מהאדם כדי למלא מצוות כיבוד אב ואם כהלכתה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. הנכונות של רבי שמעון לסבול, ובלבד שאמו לא תסבול אם תלך יחפה, מראה על הכבוד שרוכש הבן לאמו. חשוב לשוחח על הסיבות שגרמו לרבי טרפון לנהוג כפי שנהג.
2. מומלץ לשוחח עם התלמידים על חשיבות ערך כיבוד הורים, כיצד הם מכבדים את הוריהם, כיצד הוריהם מכבדים את ההורים שלהם, ולהביא דוגמות לכך.
3. אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור במילים שלהם ואף להמחיזו.

העבודה בספר

1. במענה לשאלה הראשונה (עמוד 111) יש להקריא לתלמידים את השורות "ופעם קרה מקרה ... שבת", כדי

שייזכרו שהסיפור חל בשבת, ולכן אי-אפשר לתקן את הסנדל.

2. מצוות כיבוד אב ואם היא מושג מופשט שהילדים מפרשים כביטויים של עזרה לפי בקשת ההורים, או עושים מתוך רצון לשמח או כביטוי לאהבה, ולא דווקא מתוך הבנה שהעזרה נדרשת. יש לשוחח עם התלמידים על הערך של כיבוד הורים וכן לביטויים שלו במצבים שונים במציאות. בשאלה השנייה בספר נדרשת התייחסות לפסוק מהתורה "כבד את אביך, ואת אמך למען יאריכון ימך..." (שמות כ', י"א) ולבדוק את הקשר שלו לסיפור. כיבוד הורים בא לידי ביטוי בהתנהגויות מתאימות, למשל: הקשבה להורים, היענות לבקשותיהם, עזרה בעת הצורך ועוד.

עמוד 114

כאן התלמידים נדרשים לכתוב מכתב תשובה לאלה ולהתייחס לתוכן שכתבה. הם יכולים להוסיף מחוויותיהם שלהם.

שלטים - עמוד 115

כאן מובא ציור של לונה פארק עם שלטי הכוונה. חשוב לשוחח בכיתה על התמונה ועל השלטים הנמצאים בה. כדאי לשוחח על ההסבר של כל שלט.

אפשר לבקש מהתלמידים, שיציגו דוגמות לשלטים שהם ראו ברחוב או במקומות בילוי שונים.

אפשר לערוך טבלה ולצייר בה שלטים ובטור השני הסבר לכל שלט.

כדאי להגיע להכללה: מה מטרת השלטים (איזה מידע ואילו הוראות אפשר להפיק מהשלטים), ולמי הם עוזרים. השאלה בספר מכוונת לכך שיש להקפיד להישמע להוראות הכתובות בשלטים. אפשר להדגיש שלעתים נעזרים בשלטים כדי לציין איסורים ובכך להימנע מסכנות. דוגמאות: "זהירות החלקה", "אין לרחוץ בחוף זה אם אין מציל". לעתים השלטים מוסרים מידע, למשל, לגבי איפה נמצא כל דבר.

אפשר להכין בכיתה שלטים מצחיקים דמיוניים כמו: ללכת על ארבע, לצחוק בקול רם ועוד.

מומלץ לבקש מהתלמידים לכתוב שלטים שונים ולבקש מחברים לכתוב את ההסבר לשלטים.

מומלץ לתיק את השלטים בתיקיה המתאימה. (ראו בפרק ה', "ארגון הכיתה").

מומלץ לבקש מהתלמידים לכתוב במחברת או על כרטיסייה פרסומת לביקור בלונה פארק או פרסומת לשימוש במתקן מסוים. (לכתיבת פרסומת אפשר להיעזר בעמודים 67, 94 במדריך זה).

הבטן כואבת - עמוד 116

בהקשר לסיפור מומלץ להתייחס להשתמעות העולה מהסיפור: כל שנה כואבת לילדה הבטן לפיכך אפשר להסיק כי היא אינה לומדת מהניסיון, או אינה יודעת לזהות פטל בשל.

בהקשר לטקסט "הבטן כואבת" ולמתכון להכנת גלידת פטל מומלץ לקרוא את הספר "האריה שאהב תות" / תרצה אתר.

האריה שאהב תות / תרצה אתר

מומלץ להציג בפני הכיתה את הספר, לקרוא את שמו, את שם המחברת ואת שם המאייר.

על המחברת

מידע על תרצה אתר מופיע בעמוד 73 במדריך זה.

על הסיפור

הסיפור מתמקד באריה המבקש לאכול רק תותים, בעוד אמו מנסה לשכנע אותו לאכול מאכלים אחרים. היא

מסבירה לו שביער שלהם אין תותים, אך הוא ממשיך בהתעקשותו לאכול רק תות. ("בכה... ואת עיניו ניגב כל הזמן בסמרטוט. ורצה רק תות.") יום אחד פגש האריה בילדים המטיילים ביער, ובתיקם תות. האריה ביקש מהילדים לטעום מהתות, אך הם נבהלו וברחו. ("הם פחדו מחיות גדולות. והם גם לא הבינו את שפת האריות."). האריה טעם מהתות וגילה שטעמם אינו ערב לחכו כפי שחשב, ושהוא אינו אוהב תותים. חוויה זו משנה את גישתו של האריה, ומאותו יום ואילך הוא אוכל "רק מה שאימא שלו מכינה, ולא רוצה דברים שאין. הוא אוכל ביצה...".

הסיפור כתוב בשפה יום-יומית ומחקה התנהגות של ילד קטן המתעקש על רצונו ובוכה כשלא מגישים לו את מה שמבקש. "ואת עיניו ניגב וניגב כל הזמן בסמרטוט."

הספר עובד להצגות ילדים שונות ואף תורגם לערבית. כמו-כן נחנך בחולון גן סיפור "האריה שאהב תות", את הפסלים פיסל אסף ליפשיץ.

המלצות להפעלה בכיתה

1. האריה בסיפור מתעקש ולא מוותר. אפשר לבקש מהתלמידים לתאר את התנהגותו העקשנית.
2. הסיפור מזכיר מצבים של ילד קטן הבוכה כשרצונו אינו נענה. אפשר לשאול כיצד מתנהג האריה במצב זה. (בוכה ומנגב דמעותיו בסמרטוט.)
3. המילה "תות" מופיעה הרבה מאוד פעמים בסיפור. אפשר לבקש מהתלמידים לספור כמה פעמים היא מופיעה, ולשוחח על התרומה של השימוש המרובה בה.
4. האריה אוכל תות ומבין שאינו אוהב תות. אפשר לשוחח על ההחלטה של האריה ועל ההבנה שלו לאחר התנסותו, ולא לאחר שידולה של אמו. בהקשר זה אפשר לשוחח על המשפט "אין חכם כבעל ניסיון".
5. חשוב לקשר את הסיפור לחיי היום-יום. יש להתייחס לילדים המביעים את רצונם בנפרד מרצון ההורים ולומדים בדרך "הקשה" מה טוב להם. כדאי לשאול באילו מקרים אפשר לתת לילדים להתנסות בעצמם כדי להחליט מה טוב להם, ובאילו תחומים יש בכך סכנת חיים, ועל ההורים להציב גבולות לילדים.
6. בסיפור איורים רבים, הוא צבעוני מאוד, וסגנון הכתיבה שלו פשוט ויום-יומי. כדאי להתייחס לתרומה של מאפיינים אלה לסיפור.
7. אפשר לשאול אם הסיפור מצחיק, עצוב, מהנה, ולבקש הסבר לכל תשובה.
8. מומלץ להתייחס לרגשות התלמידים כאשר הקשיבו לסיפור.
9. הסיפור "האריה שאהב תות" קשור לסיפור בספר לתלמיד "הבטן כואבת". אפשר להשוות ביניהם. בסיפור "הבטן כואבת" הילדה אוכלת כל שנה מהפרי הלא-בשל, והיא אינה לומדת מהניסיון, ולעומת זאת בסיפור "האריה שאהב תות" האריה למד מהניסיון. גם בהקשר זה אפשר להתייחס למשפט "אין חכם כבעל ניסיון".

הפטל - עמוד 118

בקטע מידע זה מומלץ לעבוד בדרך הרגילה של טקסט מידעי, ובסופו מומלץ לחזור לסיפור "הבטן כואבת" בעמוד 116 ולשאול: מה הייתם מלמדים את רנית על הפטל, כדי שלא תכאב לה הבטן?

אפשר להתייחס להבדלים בין הסוגות השונות של ספר, סיפור וקטע מידע בהתאם לרמת התלמידים.

מתכון להכנת גלידה - עמוד 120

מומלץ לבקש מהתלמידים לזהות את הפעולות שעושים (ממסים, מצננים ועוד) ולארגן אותן לפי הרצף. לגבי פרסומת חשוב להזכיר לתלמידים את הכללים לכתיבת פרסומת. (אפשר להיעזר במדריך זה בעמודים 67,

94, 107.)

נייז פפת תכך - עמוד 124

הקניית פּ תָּ יָ ! כּ היא הקניה הרגילה, מלבד הקניית ה-כּ וה-פּ.
מומלץ לצייר טבלה של שני טורים: אחד ל-פּ ואחד ל-כּ. המילים ייהגו על-ידי המורה, והתלמידים יכתבו אותן בטור המתאים.

כאן אפשר להתייחס לצלילים גם כשהם באמצע המילה.

מומלץ לערוך הכתבות, והתלמידים ידגישו רק את ה-פּ. אותה פעילות אפשר לעשות גם ל-כּ ול-קּ.
(בפרק ו', סעיף 3 מובאות המלצות לגבי הכתבות.)

התפר - עמוד 134

זהו קטע מידע בעל רכיב מבנה של אוסף פרטים: מקום המחיה של הציפור, דרך בניית הקן ועוד.
התלמידים יכולים לקרוא את הקטע הזה בכוחות עצמם, אולם הם זקוקים לעזרה בקריאת המילה "קורי", שכן הם טרם למדו את תנועת השורוק.

מומלץ להתייחס למילים "ציפור יציבה", "תפר" (המעיד על תכונותיה). אפשר לשאול את התלמידים אילו שמות נוספים של בעלי חיים מעידים על התכונות שלהם (חיה נקאית, אילנית, שקנאי, שלדג ועוד). אפשר להפנות את התלמידים לתיקייה "השם שלי מרמז עליי" ולמצוא שם עוד מילים מתאימות. (ראו פרק ה', "ארגון הכיתה").
אפשר להשוות בין הסיפור לבין קטע המידע מבחינת מאפייני הסוגה: בסיפור "התפר - תופרת מקצועית" יש דו-שיח, רגשות, ואילו בקטע המידע יש רק עובדות המתארות את הציפור.

איך הזברה נקייה? - עמוד 136

כאשר מסיימים את העבודה על הסיפור, אפשר להתייחס לנושא חיות בסכנת הכחדה, לנושא החשיבות בשמירת המינים השונים בטבע וכן לשרשרת המזון. כדאי להתייחס לקשרים הרבים שמקיימים בעלי החיים ביניהם: בעלי החיים ניזונים מתפריט מסוים ומהווים בעצמם מזון ליצורים חיים אחרים. כאשר תהיה פגיעה כלשהי ביצורים מסוימים, ייפגעו יצורים הניזונים מהם, ואז החיות יצטרכו לנדוד, ואולי אף ימותו מרעב.

לגבי הזברה אפשר להתייחס לציפור המנקה אותה ולשאול מה יקרה לזברה אם הציפור תיעלם (ציד ועוד). אם הזברה תחלה ותמות, היא לא תשמש מאכל לטורפים הניזונים ממנה, וכך המעגל ימשיך הלאה. אפשר לשאול מה יקרה לציפור המנקה, אם הזברות יעלמו כתוצאה ממחלה או מטריפה.

הזברה - עמוד 138

זהו קטע מידע בעל רכיב מבנה של תיאור (אוסף פרטים) וכן של הסבר (קשרי סיבה ותוצאה).
בקטע המידע יש כותרות משנה ותמונה, התורמות להבנת המידע ולארגונו. בעזרת כותרות משנה קל להתמצא בטקסט.

כדאי לקרוא את הקטע בשלמותו ולאחר מכן לקרוא כל נושא ולהתייחס לתרומה של כותרת המשנה. כדאי להתייחס לתמונה ולשאול במה היא תורמת להבנת הטקסט.

למה הזברה לובשת פיג'מה / ע' הלל - עמוד 141

על המחבר

על ע' הלל אפשר לקרוא במדריך זה בעמוד 71. מובאת כאן יצירה נוספת מפרי עטו, כחלק מ"יחודו של יוצר".

על השיר

המחבר משווה את הגוף המפוספס של הזברה לפיג'מה ומסביר מדוע היא לובשת את הבגד הזה, ולא בגדים אחרים מלבדו. הזברה ניסתה בגדים שונים, ועם כל אחד מהם הייתה לה בעיה כלשהי, ובעקבותיה היא ויתרה עליו והרגישה צורך ללבוש שוב את הפיג'מה שלה. לגבי הבגד ביום שבת (שמלת השבת) הזברה לא החליטה אם כדאי לה ללבוש את השמלה ליום אחד, והיא המשיכה לחשוב על כך עד מוצאי שבת.

באמצעות המטפורה עוסקים כאן ברצון של כולנו להרגיש טוב עם עצמנו, להיות מי שאנחנו, להיראות כמו שאנחנו אוהבים, בלי להיכנע למוסכמות החברה.

כל בית בשיר נפתח בשורת פתיחה של הצגת היום בשבוע. החזרה על המבנה נותנת תחושה של רעיון שחוזר שוב ושוב ולא משתנה. כל בית מסתיים במילה "פיג'מה" ובכך מציף את הרעיון של השיר באופן ברור וחד.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב לקרוא את השיר בהטעמה מתאימה ואף ללמד את התלמידים לשיר ולדקלמו בעל-פה. כדאי לשאול את התלמידים מהן הפעולות שעושה הזברה כל יום, ומה הייתה הרגשתה עם הבגד החדש.
2. מומלץ להתייחס למנגינה ולתרומתה לאווירה בשיר.
3. שם השיר עלול לבלבל, והילדים עשויים לחשוב שמדובר בקטע מידע שמסביר שהזברה באמת לובשת פיג'מה (הפסים), ומהי הסיבה האמתית לכך. חשוב להסביר לתלמידים שמאחר שמדובר בשיר, אין זה קטע מידע, ולכן מה שכתוב בשיר אינו בהכרח אמת. למעשה, המחבר משווה את הגוף המפוספס של הזברה לפיג'מה, והסיבה לפסים שלה נובעת מרעיון מצחיק של המשורר. אפשר לשאול את התלמידים אם הם זוכרים מהי הסיבה האמתית להימצאות הפסים על גוף הזברה (למדו בקטע המידע על הזברה).
4. השורות קצרות וקצרות מאוד. מה מדגישות השורות הקצרות מאוד ("מהרה" ולבשה")? האם יש קשר בין אורך השורות לבין קצב ההתנהלות של הזברה?
5. חריזה - אפשר להפנות את תשומת לב התלמידים לחריזה לגבי כל בגד שלבשה, כמו: חולצה - מרוצה, התעמלות - עצלות. אפשר לבקש מהתלמידים לנמק את תפקיד החריזה בשיר ואת תרומתה לעלילה.
5. איורים - כדאי לשוחח עם התלמידים על תרומת האיורים להבנת הסיפור, על הבעות הפנים ועל הרגשות המובעים בהן.
6. הבעה בעל-פה - אפשר להציע לתלמידים להסביר לזברה מדוע הפיג'מה שלה חשובה, או מה הרגישו כשלמדו את השיר.

ברפת - עמוד 146

בעמוד 148 מתבקשים התלמידים לכתוב **הזמנה** למסיבה לכבוד המלטת העגל. יש להזכיר לתלמידים את הכללים לכתובת הזמנה: הסיבה להזמנה או מטרתה, הכתובת, מועד האירוע, התחלה וסיום.

מומלץ להכניס את הכללים ואת ההזמנות לתיקיית הכתיבה בכיתה.

אפשר לפתח את הנושא ולבקש מהתלמידים לכתוב הזמנות לאירועים שונים ולתייקם בתיקיה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

לאחר מכן התלמידים מתבקשים לכתוב **ברכה** לכבוד המלטת העגל. יש לשוחח עם התלמידים על כתיבת ברכות ולסכם עמם את הכללים לכתובת לברכה: למי מיועדת? מה מטרתה? מילות הברכה, מי השולח? כתובת השולח.

מומלץ להכניס את כרטיסיית הכללים ואת הברכות לתיקיית הכתיבה בכיתה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

אפשר לפתח את הנושא ולבקש מהתלמידים לכתוב ברכות לאירועים שונים.

מגורים של בעלי חיים - עמוד 150

זהו טקסט לא-רציף המציג נתונים בטבלה. אפשר להזכיר את המטרה בשימוש בטבלה: ארגון מידע, ארגון פרטים וכן הסקת מסקנות וזיהוי הדומה והשונה בין הפריטים המשווים.

כאן התלמידים מתבקשים לכתוב מה הדומה ומה השונה בין שני בתי מגורים: כוורת וורפת.

עלילון (קומיקס)

מומלץ לשוחח מדוע העלילון מצחיק. לפי התשובות של התלמידים נוכל להסיק אם הם הבינו אותו, ולעזור להם בהתאם.

משחק זיכרון - עמוד 151

הוראות להכנת משחק זיכרון: המשחק עוסק בזוגות של זכר ונקבה של חיות.

אפשר לבקש מהתלמידים לחבר הוראות למשחק של קולות בעלי חיים או של בעל מקצוע וכלי עבודתו ועוד. קבוצה אחת כותבת את ההוראות, והאחרת מכינה את המשחק לפי ההוראות הכתובות.

מומלץ לתייק בתיקיית "חיזוק התחום הלשוני" בפינת המשחקים. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

לסבתא שלי מקרר / שולמית הראבן - עמוד 155

על המחברת

שולמית הראבן נולדה בשנת 1930 בפולין ונפטרה בגיל 72 בישראל. היא עלתה לארץ בהיותה בת 10 שנים. היא הייתה הראשונה ששידרה ברדיו לאחר נאומו של דוד בן-גוריון שהודיע על הקמת מדינת ישראל. היא כתבה שירים וספרים רבים. ספריה וסיפוריה תורגמו ל-21 שפות שונות. במלאת 40 שנה למדינת ישראל היא נבחרה בין 11 הנשים המצטיינות בישראל על עבודתה הספרותית. בשנת 1995 היא נבחרה על-ידי עיתון צרפתי לאחת הנשים המשפיעות והמניעות את העולם. שירה לילדים רוויי חן והומור ועוסקים בחוויות היום-יום של ילדים קטנים ובפגישותיהם עם מראות ועם ידידים דמיוניים.

על השיר

בשיר חמישה בתים. בבית הראשון מוצג נושא השיר, מובעת ההתפעלות של הכותבת: "מקרר הפלא". הביטוי מפתיע מעט על רקע הכותרת, שכן לכל אחד יש מקרר.

בבית השני מוסבר הפלא, ובהמשך מתברר הפלא יותר ויותר: "מספיק למאה נכדים".

בבית השלישי הפלא מתעצם על-ידי הפליאה: "אז איך זה שתמיד יש בו יש". הנכדה, שהיא כנראה הדוברת בשיר, אומרת: "אני באמת לא יודעת..."

בבית האחרון עוברים מהפרט אל הכלל, וכך עבר המסר המרמז על אהבה של סבתא ועל יכולתה להציע מאכלים ואהבה ללא גבולות.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. הכותרת - בשלב זה התלמידים יכולים לקרוא את הכותרת בעצמם. מדוע היא כותבת על מקרר? האם יש סבתא שאין לה מקרר?

האם לפי הכותרת המקרר הוא מיוחד?

כיצד מתואר המקרר? (אפשר לסמן בטקסט את המשפטים המתאימים).

2. "יש בו יש; אף פעם אין בו אין" מדוע המילה "יש" מופיעה פעמיים ברצף? (כי יש הרבה).

הביטוי השני מבוסס על ניגוד - "אף פעם אין בו אין" - כלומר תמיד יש.
המסר הוא אהבתה ודאגתה של הסבתא המתבטאת בהכנת תבשילים ומאכלים שהנכדים אוהבים,
ולכן "יש בו יש".

3. כתוב בשיר שזהו "מקרר פלא", אך גם שהוא "מקרר רגיל". איך נפתור את הניגוד הזה?
4. המצלול - איזו אות חוזרת כאן הרבה מאוד? (האות ש' במילים: שיש, שלי, שנכד, לשאול, שצריך) החזרה על הצליל ש' מרמזת אולי על שפע של דברים במקרר, ואולי על המילה שאלה. אפשר לנסות להגיע למילה "שפע" באמצעות שאלות מדריכות.
5. הדובר בשיר - האם הוא ילד או ילדה? ("אני באמת לא יודעת")
6. כתיבה - מומלץ לבקש מהתלמידים לכתוב מכתב תודה לסבתא או לכתוב דו-שיח בין שני נכדים לאחר הביקור אצל סבתא.
7. הנדיבות של סבתא - מומלץ להתייחס למילה "נדיבות", לברר איך אפשר להשתמש במילה בצורות שונות (נדב, נדבה), איך מתוארת הנדיבות בשיר ("... אין זה שיש במקרר מספיק למאה נכדים או יותר" - סבתא דואגת לא רק לנכדיה אלא גם לאחרים, ואולי יש כאן הגזמה מכוונת כדי להדגיש את הנדיבות של סבתא).
8. האיור - אפשר להתייחס לקשר בין הכותרת לבין האיור ולשוחח על הסיבה שלדעתם ישנם לבבות בתוך המקרר.
9. למתקדמים: אפשר לשאול את התלמידים אם לדעתם הכותבת של השיר כתבה את השיר כשהייתה נכדה או כשהייתה סבתא.

שלי - שלו ; שלך - שלך - עמוד 162

כאן דרוש ידע אורתוגרפי של שימוש בצורני שייכות. התלמידים לומדים שבשייכות של הנוכח (אתה) נוספת סיומת ך ולא ךָ, ובשייכות של הנוכח (את) נוספת הסיומת ך ולא ךָ, ובשייכות של המדבר (אני) הסיומת הנוספת "י", ובשייכות של הנסתר (הוא) הסיומת היא "י".

לאחר העבודה בספר אפשר לבקש מהתלמידים לנסח בעצמם כלל לצורני השייכות (בסיומות השייכות מופיעות האותיות ך או י' או ו' ואף פעם לא ח').

אפשר לכתוב את הכלל על כרטיס ולתלותו בפינת הלשון וגם לתייקו בתיקיית "חיזוק הידע הלשוני" בפינת המשחקים. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

לאחר מכן אפשר לעשות הכתבות על מילים המתאימות לחוקים שנלמדו, וכן ליישם זאת בקריאה.

אפשר לחזור לטקסטים שכבר קראו, ולסמן את המילים הקשורות לנושא הנלמד.

למשל, בסיפור "ירח" בעמוד 80 כתוב: "אמרתי לאבי..." התלמידים יקיפו את המילה "אבי" ויפרקו אותה ל"אבא שלי".

בסיפור "כוורת" בעמוד 65 כתוב: "סבתא שלי גרה במושב." התלמידים יחליפו את "סבתא שלי" ל"סבתי".

אפשר לבקש מהתלמידים במליאה לחבר משפטים שיהיו בהם הסיומות שנלמדו. תלמיד או תלמידה יאמרו משפט וישבצו בו מילה בצורת השייכות, והאחר חוזר על אותו משפט ומנסח אותו ללא סיומת השייכות, ולהפך. דוגמה: תלמיד אומר: "חברי חלה ושכב במיטה." תלמידה תאמר או תכתוב: "החבר שלי חלה ושכב במיטה."

אפשר לבקש לכתוב את מילת השייכות בלבד ולצבוע את הסיומת.

משחקים הקשורים לסיומת השייכות

משחק זיכרון: התלמידים צריכים למצוא זוגות של מילים מתאימות. דוגמה: בכרטיס אחד יהיה כתוב "הכלב שלי" ובכרטיס אחר יהיה כתוב "כלבי".

אפשר להכין לוטו, בינגו, מסלול ועוד.

מומלץ לשבץ את המשחקים בתיקייה "חיזוק התחום הלשוני" בפינת המשחקים. (ראו פרק ה', "ארגון הכיתה").

4.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 4

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	עמוד במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה מעגל שני, שלישי, שני, שלישי	הקשר תמטי
הצב והעקרב / עודד בורלא, מתוך "הספר הגדול של עודד בורלא", עם עובד, 1989	סיפור	22	96	מעגל שני	קשור לסיפור "מי רץ בגשם?" בעמוד 20
דודי שמחה אוהב חיות / ע' הלל, מתוך "דודי שמחה", הקיבוץ המאוחד, 2011	סיפור מחורז	28	97	ליבה וגם ייחודו של יוצר מעגל שלישי	קשור לסיפור "אוהב את המורה חדוה" בעמוד 26
מפה של יישוב	טקסט לא רציף	47	99	המלצת המחברת	קשור לסיפור "הטלה הקטן" בעמוד 42
החלמונית	מידע	50	99	כל המעגלים	קשור לסיפור "החלמונית" בעמוד 48
החלמונית	סרטון	51		המלצת המחברת	קשור לסיפור "החלמונית" בעמוד 48
איך מייצרים דבש? / מתוך מקורות שונים	מידע	69	100	כל המעגלים	קשור לסיפור "כוורת" בעמוד 67
קשת בענן / לאה גולדברג, מתוך "מקראות ישראל חדשות ב", מסדה, תשמ"ו	שיר	76	100	המלצת המחברת	קשור לסיפור "קשת פלאים" בעמוד 74
מהי קשת / מתוך מקורות שונים	מידע	80	101	כל המעגלים	קשור לסיפור "קשת פלאים" בעמוד 74
הירח / מתוך מקורות שונים	מידע	84	101	כל המעגלים	קשור לסיפור "ירח" בעמוד 82
חכמי חלם / עיבדה תלמה אליגון, מתוך "100 סיפורים ראשונים ג", כנרת, 1984	סיפור	89	102	ליבה	קשור לסיפור "ירח" בעמוד 82
התפייסות / שלומית כהן אסיף, מתוך "אחרי שלבשתי פיג'מה", שוקן לילדים, 1982	שיר	98	102	ליבה	קשור למספר טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה לזולת
מרק דלעת / הלן קופר, יבנה, 2000	ספר		103	מעגל שני	קשור למספר טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה לזולת
הגינות והשבת אבדה / דברים כ"ב, א-ג'	מקורות יהודיים		104	מעגל שני	קשור לנושא ההתפייסות ולנושאי הכבוד והעזרה לזולת
מעשה בר' שמעון בן-שטחו / ביאליק רבינצקי, ספר האגדה, עמוד קנה סעיף ד', דביר, 1987	מקורות יהודיים		102	מעגל שני	קשור למספר טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה לזולת
כיבוד הורים / שמות כ' י"ב'	מקורות יהודיים		108	המלצת המחברת	קשור למספר טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה
איך אהב רבי טרפון את אמו / נחמה ניר-יניב, מתוך "מעשה חכמים", יבנה, 1984	סיפור ממקורות יהודיים		109	המלצת המחברת	קשור למספר טקסטים העוסקים בכבוד ובעזרה
האריה שאהב תות / תרצה אתר, הקיבוץ המאוחד, 2003	ספר		107	מעגל שני	קשור לסיפור "הבטן כואבת" בעמוד 116
הפטל / מתוך מקורות שונים	מידע	118	108	כל המעגלים	קשור לסיפור "הבטן כואבת" בעמוד 116
התפר	מידע	134	109	כל המעגלים	קשור לסיפור "התפר תופרת מקצועית" עמוד 132
הזברה	מידע	138	109	כל המעגלים	קשור לסיפור "איך הזברה נקייה?" בעמוד 136
למה הזברה לובשת פיג'מה? / ע' הלל, מתוך "הספר הגדול של ע' הלל", דביר, 1992	שיר	141	109	מעגל שני וייחודו של יוצר	קשור לסיפור "איך הזברה נקייה?" בעמוד 136
לסבתא שלי מקרר / שולמית הראבן מתוך "אני אוהב להריח", ספריית פועלים, 1976	שיר	155	111	מעגל שני	קשור לסיפור "הנכד המתוק" בעמוד 153

5. הספר החמישי - שורוק, קובוץ

5.1 מהלכי שיעור לספר החמישי

היא והוא / דתיה בן-דור - עמוד 14

על המחברת

אפשר להיזכר במידע על דתיה בן-דור בעמוד 56 במדריך זה.

על השיר

השיר הוא בעל ארבעה בתים ראשיים ופזמון חוזר. בבית הראשון מוצג הרעיון של השיר בהכללה: "מאז ומתמיד שפתנו העברית ידעה להבחין בינו לבינה." הבתים הבאים מכילים עושר של דוגמות להבחנה בצורה של שמות עצם, פעלים ותארים בצורות זכר ונקבה. הדינמיקה של צורות אלה משתנה עם הבחירה בצורות יותר פנטסטיות: שמחה, גנדרנית, מטורללת, פסנתרנית, צורחת. באופן זה המשוררת מעלה את מצב הרוח של השיר.

ההבחנה בין זכר לנקבה אינה נשארת בגבול התצורה הפשוטה של סיומת ת' או ה' (בורח - בורחת; מבטיח - מבטיחה), אלא מתרחבת לשמות שונים שהשינוי בהם אינו מורפולוגי אלא לקסיקלי (בעל ואשתו, חמור ואתון, גברת ואדון). המשפט "לכל אחד מגיע יחס מיוחד" המשמש מעין נימוק לתופעה הלשונית, נותן לשיר ממד פסיכולוגי - יש להעניק לכל מילה יחס מיוחד כמו שאנו רוצים להעניק יחס מיוחד לכל פרט. המשוררת מעבירה את המסר של ייחודיות הפרט דרך ההתבוננות בשפה.

הצעות לפעילות בכיתה

1. מומלץ לקרוא את השיר מספר פעמים ואף לעצור מדי פעם ולבקש מהתלמידים להמשיך את המשפט.
2. חשוב להתייחס לסיומת של "בן" ולסיומת של "בת", ולבקש מהתלמידים לסמן בספר את הסיומות המתאימות לבן ולבת.
3. מומלץ להדגיש את הבית החוזר "כי בת איננה בן ובן איננו בת" ולהגיע למסקנה שהכוונה היא להדגיש את השוני בין המילים בצורות זכר ונקבה בעברית.

העבודה בספר

באשר לשאלת השיחה (עמוד 15) כדאי להזכיר לתלמידים, כי בדרך כלל סיומת הנקבה היא ה' (כמו "מבטיחה") או ת' (כמו "צורחת"). אפשר לבקש מהתלמידים לסמן את הסיומות בשיר. לעומת זאת יש צורות נקבה שהן שונות לגמרי מצורת הזכר, ולאלה מתכוונת המשוררת באמרה כי הן מקבלות יחס מיוחד. המילים המיוחדות בשיר הן כלה - חתן, אשתו (אישה) - בעלה (בעל), גברת - אדון, חמור - אתון. אפשר לשאול את התלמידים אם הם מכירים מילים נוספות (עז - תיש, אריה - לביאה, גמל - נאקה).

מומלץ לבקש מהתלמידים לתת שם לחוק הכתיבה הזה, ולהכין טבלה של "בן" ושל "בת" ולהדגיש את הסיומת. אפשר להכין טבלה נוספת ולכתוב בה מילים שהצורות שונות לחלוטין. מומלץ להכניס את הכרטיסיות לתיקיית הכתיבה ולערוך הכתבות על מילים המתאימות לחוק זה.

91 בועות סבון / דבורה עומר - עמוד

על המחברת

דבורה עומר נולדה בישראל בקיבוץ מעוז חיים בשנת 1932 ונפטרה בגיל 81. היא נחשבת לאחת מסופרות הילדים הפוריות והפופולריות ביותר בישראל. כתיבתה מקיפה את מכלול הנושאים והסוגות בספרות הילדים: סיפורים קצרצרים לפעוטות, סיפורי הוויה וביוגרפיות וכן רומנים לנוער. רוב סיפוריה מעוגנים בהוויה הארץ, בחוליה ובאנשיה, מתוך רצון להעניק לקוראים גאווה לאומית ומסר אנושי. בספריה ניכר יחסי אנוש, הומור מעודן וכאב מזכך. סגנונה

בהיר וקולח, רווי לעתים רגש חמים. כתבה סיפורים קצרים לטף: "מסיפורי התורה", סיפורים על חגים ועל עונות השנה, אגדות מעובדות כמו: "אגדות ארץ ישראל", "בית המקדש", "אגדות שבת" ועוד; סיפורים קצרים לילדים: "הנשיקה שהלכה לאיבוד", "קוף אחרי בנאדם". היא זכתה בפרסים רבים על פועלה בתחום ספרות הילדים והנוער, וזמן קצר לפני מותה קיבלה את פרס אקו"ם על מפעל חייה.

על הסיפור

זהו סיפור שבתוכו מובאת הפעלה: כיצד מכינים בועות סבון. הטקסט הוא סיפורי, משום שיש בו דמויות (רון ואמו), מתוארים רגשות (משעמם), יש תיאורים והאנשה (בועות סבון יפהפיות, טעם איום ונורא, כמו לברוח היא מבקשת, ועוד), ואפילו מצוינים זמנים (כשבחוץ יורד גשם, בעת מחלה...). נוסף על כך, אין כתיבה בסגנון של הוראות. בדרך כלל בטקסט מפעיל כתובות הוראות זו אחר זו (לפעמים ממוספרות), והפעלים כתובים בצורת הווה-רבים (שמים, לוקחים, מכניסים) או בצורת ציווי (שימו, קחו, הכניסו) או בצורה מודלית (יש לשים, יש לקחת, יש להכניס).

בחלק הראשון של הסיפור מתואר הרקע להכנת בועות סבון (המצבים שבהם משעמם לרון). אחר-כך מתוארות הפעולות של אימא (שמה מים חמים ונוזל להדחת כלים). אחר-כך מתוארות הפעולות של רן (נושף בקשית, קורע בציפורן ארבעה חתכים...). לבסוף מתוארות הבועות, והסיפור נסגר במשפט המזכיר את משפט הפתיחה (הרקע - כשמשעמם לרון...).

העבודה בספר

המשימה הראשונה היא להפוך את הטקסט הסיפורי לטקסט מפעיל. כדי להקל על התלמידים מובא מחסן פעלים שממנו יבחרו הילדים את המילים המתאימות.

צינון או פינוק - עמוד 22

באשר לשאלה "ספרו על מקרה שרציתם להתפנק ונשאתם בבית" (עמוד 23): יש להסביר לתלמידים שאפשר להפוך דיווח זה לחוויה באמצעות הוספת רגשות, תחושות ותיאורים. לא מומלץ להסתפק בדיווח "יבש".

דרקון - אין דבר כזה / קנט גק (ספר)

גם הספר עוסק ברצון לקבל תשומת לב ויחס אישי. חשוב להתייחס לכותרת ולאיוורים ולשאל את הילדים על מה, לדעתם, יסופר. במהלך קריאת הסיפור חשוב להראות את האיוורים ולהתייחס לקשר בין האיוורים לבין הכתוב.

המלצות לפעילות בכיתה

1. חשוב לשאול מה הרגישו התלמידים לאחר הקריאה, ומה הם חושבים על התנהגות הדרקון.
2. כדאי להתייחס לגדילה המהירה של הדרקון ככל שמתעלמים ממנו, ולהצטמקותו בקצב מהיר בסוף.
3. חשוב לשוחח על המסר: הרצון לקבל תשומת לב והדרכים לקבלת תשומת הלב, וכן האי-נכונות לקבל התעלמות. אפשר לבקש מהתלמידים לקשר את המסר לחייהם הפרטיים ולבקש לתת דוגמות לכך.

לבקר את סבא / מירה מאיר - עמוד 24

על המחברת

מירה מאיר נולדה בשנת 1932 בפולין ובגיל 5 עלתה לארץ עם הוריה. היא למדה ספרות ולשון עברית באוניברסיטת תל-אביב. לאחר השירות הצבאי עברה לקיבוץ נחשון ובו היא מתגוררת גם כיום. היא עבדה בחקלאות, בהוראה ובמזכירות הקיבוץ. משנת 1969 היא עבדה כעורכת ספרי ילדים בהוצאת "ספריית הפועלים". מירה עסקה גם בתרגום ספרים (למשל, יצירה מאת אריק קרל). מירה היא משוררת וסופרת למבוגרים וילדים. היא קיבלה פרסים רבים על כתיבתה לילדים. מרבית היצירות שלה מעוגנות בנופי הטבע, בעיקר בנוף הקיבוצי ובחיי הקבוץ,

וכן ביחסים האינטימיים שבין הורים וילדים החיים בקיבוץ. מירה חושפת ביצירותיה את חייה בקיבוץ ואת חיי ילדיה הפרטיים.

על השיר

בשיר זה מודגש הקשר החם בין הסב לנכדו. הנכד מתאר את בית סבו וסבתו כ"מין בית כזה מצחיק", החפצים בבית עתיקים מאוד, והעיקר בבית הוא ארון הספרים של סבא. סבא מכיר את כל הספרים ואוהב לספר לנכדו עליהם. הסביבה בבית נעימה אף-על-פי שהוא ישן ועתיק. לנכד נעים מאוד להיות בקרבת הסב "בגלל הסיפורים ובגלל שיש לו פנאי בשבילי תמיד".

האיורים בשיר מדגישים את ההנאה של הסב ושל הנכד כאשר הם נמצאים ביחד.

הנכד המספר חוזר הרבה פעמים על המילה "ספרים", ומדגיש בכך את אהבת סבו לספרים, הוא מתגאה בסבו ש"מכיר ... מספר ומראה ומסביר".

כמו-כן הנכד המספר מדגיש את הדבר האהוב אצלו בבית הסב באמצעות משפטי שלילה רבים (לא קרקס, ולא משחק בחצר, ולא גולות). כאן מוזכרים דברים שאהובים מאוד על ילדים, כדי להדגיש את הניגוד.

המילים "בשבילי" ו"תמיד" עומדות כל אחת בשורה נפרדת כדי לחזק את תחושת הקשר המיוחד בין הסב לנכדו. הנכד מרגיש שאצל הסב הוא יחיד ומיוחד.

שני מושגים מקשרים את השיר ליהדות: "עיקר העיקרים" ו"ארון הספרים". הביטוי "עיקר העיקרים" מרמז על עיקרי האמונה היהודית, והביטוי "ארון הספרים" מקשר ל"ארון הספרים היהודי" שהוא מושג המתייחס לכל המקורות היהודיים. על-ידי כך בונה המשוררת את הדמות של "סבא יהודי" כסבא קורא וידען.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. אפשר לבקש מהתלמידים לתאר את בית סבא, ולהפנת את תשומת לבם לביטוי "ארון הספרים".
2. הנכד מספר על הדבר האהוב עליו ביותר בבית סבו, כאשר משתמש במשפטי שלילה רבים, כמו: "...לא קרקס, ולא משחק בחצר, ולא גולות ולא רחצה בים...". מדוע?
3. הנכד המספר משתמש בפעלים רבים כשמתאר את סבו: "סבא דוד אוהב להראות ספרים", "...את כולן הוא מכיר", "הוא מספר ומראה ומסביר" - מה מטרתו בריבוי תיאור הפעולות?
4. האיורים והצבעים - אפשר לשוחח עם התלמידים על תרומתם של האיורים להבנת השיר (הבעות הפנים, הסב הלבוש בנעלי בית), על הצבעים באיורים ועל הקשר שלהם לשיר (נותנים תחושה של רוגע ושלווה).
5. הנכד נהנה מאוד לשהות בחברת הסב, וגם הסב נהנה מאוד לשהות בחברת נכדו. כיצד אנו מבינים זאת? (היעזרו גם באיורים).
6. מומלץ להתייחס לשתי השורות האחרונות, שיש בהן מילה אחת בלבד ("בשבילי", "תמיד"). מדוע נכתבה כל מילה בשורה נפרדת? (המילה "בשבילי" עומדת לבדה, כי מדובר ב"אני", ואני עומד לבדי, אני המיוחד. המילה "תמיד" עומדת לבדה כדי להדגיש את הייחודיות בכך שזה תמיד).
7. כדאי לקשר את השיר לשיר מהספר הרביעי (עמוד 155): "לסבתא שלי מקרר" / שולמית הראבן. אפשר לשאול ממה נהנים הנכדים בכל שיר.

העבודה בספר

1. בשאלה 3 (עמוד 26) נערכת השוואה בין הסיפור הקודם "צינון או פינוק" לבין השיר. אפשר להזכיר שהמטרה בהשוואה היא לארגן פרטי מידע ואחר-כך להסיק מסקנות ולמצוא את הדומה ואת השונה בין הפרטים המשווים. אפשר לשאול מה אפשר ללמוד מההשוואה (הפינוק, האהבה...), ואפשר להסיק את המסקנה גם מהשיר "לסבתא שלי מקרר".
2. קישור לחיי התלמידים מתבצע בשאלה 4 (עמוד 27), בה הם מתבקשים לספר או לצייר מה הם אוהבים לעשות אצל סבא או סבתא שלהם.

לו יכולתי לבקש לי משאלה / הולר פרנץ רוטראוט סוזנה ברנר (ספר)

על הספר

הספר מספר על ברברה שאינה מרוצה מעצמה, אינה אוהבת את המראה שלה, וגם אינה מרוצה מההישגים שלה. היא מצפה לנס שישנה את חייה. היא חושבת שאם יתאפשר לה לבקש משאלה, היא תדע מה לבקש. ואכן, לילה אחד מופיעה פיה, וברברה מבקשת בכל פעם משאלה אחרת מזו שתכננה לבקש. אבל בעקבות הגשמת המשאלות המוזרות חלים שינויים בחייה. הספר עוסק בדימוי העצמי של הילדה ובאמונתה במשאלות, המאפשרת לה לעשות דברים מעבר ליכולתה.

הצעות לפעילות בכיתה

1. חשוב להציג בפני הכיתה את הספר, לקרוא את שמו ואת שמות המחברים, להסב את תשומת לב התלמידים לאיור על-גבי הכריכה (להבעות הפנים של הילדה ולתמונת המנורה על השידה הקטנה וההילה מסביבה). (מאוחר יותר הפיה תצא מהמנורה).
2. כדאי לשאול את התלמידים על מה, לדעתם, יסופר בספר.
3. אפשר לקרוא את הספר כיחידה אחת או בחלקים.
4. כדאי להראות את האיורים בכל עמוד ולשאול מה תרומתם, מה הם מוסיפים ומדגישים מעבר לכתוב.
5. מומלץ להפסיק את שטף הקריאה, בכל פעם שמופיעה הפיה, ולשאול: "מה, לדעתכם, תבקש עכשיו ברברה ממנה?" אחרי שהתלמידים אומרים את דעתם, כדאי להמשיך לקרוא ולבדוק מה באמת ביקשה ברברה.
6. מומלץ להתייחס לרצף העלילה ולבקש מהתלמידים לספר בשפתם את הרצף. הם יכולים להיעזר בתמונות שבספר.
7. אפשר לכתוב על הלוח בטור אחד את התחומים שבהם לא הייתה מרוצה מעצמה, ובטור אחר את המשאלות שביקשה מהפיה, וכמה זמן חשבה הילדה לפני שהחליטה על המשאלה. בטור נוסף אפשר לכתוב מה הייתה התוצאה של כל משאלה (נעליים כחולות - רצה כמעט הכי מהר מכולם - מצאה חברים).
8. אפשר להציג את האיור של ברברה בעמוד 5 בספר ובעמודים 13-30 ולבקש להתייחס להבעות הפנים השונות ולצורה החיצונית. (הצורה החיצונית זהה, אבל ההבעות שונות). אפשר לסכם כי הדימוי העצמי של ברברה השתפר בעקבות הצלחתה בלימודים ובעקבות רכישת חברים.
9. אפשר לקשר את הסיפור לחיי התלמידים ולשאול מה הם היו מבקשים מהפיה. האם קרה להם שלא היו מרוצים מעצמם, אבל החליטו להתאמץ ולא לוותר, והתוצאה הייתה שהשתפרו מאוד באותו תחום?

עמוד 30

בכתיבת הסיפור בצורת עבר חשוב להפנות את תשומת לבם של התלמידים, כי הצורה של נוכח ("אתה") בעבר מסתיימת ב- תָּ (ולא ב- תָּה).

כשוק - עמוד 31

במשימה של הכנת רשימת קניות לשוק ומיון המצרכים (עמוד 32) כדאי להמליץ להכין תחילה את הרשימה ורק אחר-כך למיינה לפירות ולירקות. אפשר למיינה לפי האל"ף-בי"ת ועוד.

לו הייתי מלך / אנדה עמיר-פינקרפלד - עמוד 42

על המשוררת

אנדה עמיר נולדה בשנת 1902 בגליציה ונפטרה בגיל 79 בתל-אביב. אנדה למדה מדעי הטבע באוניברסיטה.

בגיל 18 עלתה לארץ ישראל ועזבה כעבור זמן קצר. בגיל 21 חזרה לארץ בלוויית בעלה, והם התגוררו בקיבוץ קריית ענבים. משם עברה לתל-אביב ועבדה כמיקרוביולוגית. בגיל 26 פרסמה בארץ את ספר שירה הראשון בעברית, והמשיכה לכתוב סיפורים ושירים לילדים, חלקם התפרסמו בעיתונים "דבר" ו"דבר לילדים". שירי הילדים המפורסמים שלה: "כושי כלב קט", "האנקור", "תרנגול אני והקיפוד". בגיל 76 זכתה בפרס ישראל לספרות ילדים. אנדה הייתה האישה-המשוררת הראשונה שפרסמה שירים לילדים העבריים הקטנים. היא הייתה מהמעצבים של ספרות הילדים הארץ-ישראלית. שירה מלאי עליצות, בעלי ריתמוס מתנגן. אנדה החדירה רוח חיים בצעצועים ובעצמים דוממים אחרים, היא תיארה חוויות של מציאות ודמיון והמציאה פתרונות משעשעים לשאלות הילדים. מדבריה: "על כל העולם כולו אפשר לספר לילד, אין פסול ואין איסור. יש רק לדעת איך להביא את הדברים - ביושר, בפשטות, בלי עטיפות. הילד ירגיש את האמת, יקבל וגם יבין."

על השיר

את השיר הלחין משה וילנסקי, וחווה אלברשטיין שרה אותו.

זהו שיר המבטא משאלה, "לו הייתי מלך", בתחילה מלך של חיות ואחר-כך מלך העולם. בשתי המשאלות הוא מצווה שיהיה שלום. כמלך החיות הוא מצווה "בשלום לחיות לנמר וגם לדוב... לא לטרוף..." משאלה שנראית על גבול הפנטסיה, שכן המלך הוא בן-אנוש. אחר-כך מתברר שהמשאלה היא להיות מלך העולם, ובה "מצווה הייתי שלום בין כולם". תפנית זו בשיר הופכת אותו לשיר תפילה לשלום בעולם. בדרך זו מגיעה המשוררת ללב הילדים ומעבירה להם מסר של שלום. בתחילה המספר מסתפק להיות מלך של חיות ומתייחס לתכונות הטבעיות של נתיניו החיות "לא לשנוא, לא לטרוף", ואחר-כך הוא מתייחס באופן כללי לאנושות כולה "מצווה הייתי שלום בין כולם" (האנשים לא טורפים, אלא נלחמים זה בזה או לא משתפים פעולה זה עם זה).

המספר מציג את משאלתו בצורה ילדית ופנטסטית הלקוחה מעולם האגדה - "מצווה הייתי על כולם".

למספר חשוב מאוד ערך החברות בין כולם, והוא אינו מסתפק בבקשה ובהצעות לכך, אלא ממש מצווה על כך. הוא מדגיש את הציווי בכך שהוא מלך, ויש להישמע לו (ארבע פעמים מופיעה המילה "מלך" בשיר הקצר).

בשיר מוצגת דמות מלך שונה, אשר אוהב שלום ומצווה להשכין שלום ואהבה בין כולם.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. המספר בשיר רוצה להיות מלך על העולם - אפשר להתייחס לפן הדתי ולהזכיר שמלך העולם הוא ה' (להזכיר את פתיחת הברכות "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם"), ואף אפשר לספר את האירוע המתואר בשמואל א' י"א-י"ח ולשאול: מה ההבדל בין המלך המתואר בשיר לבין המלך המתואר בתורה בספר שמואל?
2. המספר בשיר משתמש במילה "מצווה", ולא במילה אחרת כמו "מבקש", "דורש" - אפשר לשאול את התלמידים אם שימוש במילה זו באה להדגיש משהו בדרישה שלו לשלום ולהבה.
3. המספר בשיר מדגיש את רצונו בשלום בין החיות. בתחילה הוא מתייחס לנמר ולדוב שהן חיות טורפות, ואחר-כך מתייחס גם לארנב ולקוף שהן חיות צמחוניות ולא טורפות. מה אפשר להבין מפירוט החיות בסדר הזה בקשר לציווי לשלום?
4. המספר מדגיש בסוף השיר "מצווה הייתי שלום בין כולם". מה כוללת בתוכה המילה "שלום"? (בני האדם אינם טורפים, הם יכולים לשנוא, לריב ולא לחיות בשלום.)
5. המספר משתמש בפעלים על דרך השלילה: "לא לשנוא, לא לטרוף" וגם בפעלים בצורה החיובית שלהם "לאהוב". מה רוצה המספר להדגיש כשמשתמש בפעלים בצורה זו?
6. החריזה בשיר - כדאי להסב את תשומת לב התלמידים למילים המתחרזות בשיר (חיות - לחיות, לטרוף - לקוף). מהי תרומתה לשיר? אפשר להתייחס למשמעות של המילים המתחרזות "חיות לחיות". האם המילים האלה קשורות לרעיון השלום?
7. השיר מושר על-ידי חווה אלברשטיין. אפשר להשמיע את השיר ולבקש מהתלמידים לשיר אותו כאשר הם

משתמשים בכלי נגינה שונים או מקישים באצבעותיהם על הברכיים לפי הקצב בשיר, וכן להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שהמנגינה משתנה ומודגשת יותר במילים "את כולם לאהוב", ובסיום השיר הטונים נעשים גבוהים יותר במשפט "...מלך העולם מצווה הייתי..." - מהי התרומה של המנגינה למסר בשיר?

תמיד / יהודה אטלס - עמוד 46

על המחבר

יהודה אטלס נולד בשנת 1937 בעין עירון. הוא משורר ועיתונאי ישראלי. בשנת 1982 ערך את עיתון הילדים "פילון". שני קובצי השירים הראשונים שלו "והילד הזה הוא אני" (1977) ו"גם הילד הזה הוא אני" (1979) זכו להצלחה חסרת תקדים. הם הופקו גם כתקליטים, הומחזו לתאטרון וזכו בפרס זאב. אטלס מספר על כתיבתו: "העיקרון החשוב ביותר בעיניי היה לכתוב רק דברים אמתיים, שהילד מרגיש ממש, וזאת במסגרת של שירים קצרים-קצרים, פשוטים-פשוטים, בלשון מדוברת של ילד... אני כותב על הבעיות הקשות של הילדים, על הצרות והמבוכה שלהם, על הצער ועל החולשות." אטלס מוסר את הדברים מפי הילד בלשון ילדית-פשוטה, באיכות פיוטית. לשירים של אטלס יש ממד אותנטי המשותף לכל הילדים.

על השיר

השיר מתאר מצב פסיכולוגי שבו מה שמוצע לילד אינו משביע את רצונו. הילד בשיר תמיד רוצה משהו אחר ממה שמוצע לו, וכך תמיד נמצא לא־מסופק. הדמות שבשיר מצטיירת כמרדנית המתנגדת לכל מה שמוצע לה. הסוף של השיר מפתיע, שובר את הרעיון, והמשורר אומר לנו שהבעיה איננה של הילד, אלא הבעיה היא שלא הוצע לו שוקולד. "רק כשנותנים לי שוקולד אני רוצה שוקולד".

הפתרון הפרוזאי מעמיד בצד ובאופן מגוחך את כל ההבנה הפסיכולוגית ונותן לשיר ממד הומוריסטי.

המלצות להפעלה בכיתה

1. תמיד כשנותנים לילד דבר מה לאכול, הוא רוצה משהו אחר. איזו דמות של ילד מצטיירת לנו מהתנהגות זו?
2. האם סוף השיר מתאים לדמות הילד שהצטיירה לנגד עינינו?
3. ספרו על הרגשתכם כשקראתם את השיר.

העבודה בספר

1. בהקשר לשאלה 1 בשיחה: הכוונה במילה "נותנים" היא לכל אחד. לא משנה מיהו הנותן, הילד תמיד לא רוצה, מלבד השקולוד. המטרה בשימוש בפועל בצורת "הווה-רבים" (נושא סתמי) היא טשטוש מבצע הפעולה (לא חשוב מי הנותן) והתמקדות בפעולה עצמה.
2. בתשובה לשאלה 2 בשיחה אפשר לומר כי המחזוריות מבטאת ילד 'נודניק', ילד קצר רוח, לא רוצה ולא אוהב שום דבר מלבד שוקולד.

עוזי חולה - עמוד 48

העבודה בספר

הפעם התלמידים מתבקשים להמליץ מפה בכוחות עצמם: עליהם להסביר כיצד מגיעים מבית הספר לביתו של עוזי.

הצעות לפעילויות נוספות

1. אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב לעוזי ברכה באמצעות כללים לכתיבת ברכה.
2. אפשר לכתוב ברכות לתלמידים חולים או לכבוד אירועים אחרים.
3. אפשר להזכיר את מצוות ביקור חולים לפי ההלכה היהודית.

4. אפשר להזכיר את השיר "הדוב חולה" ששמעו בספר הראשון בקשר לסיפור "מחלה" בעמוד 74 ולערוך השוואה בין הדמויות (החולות והמטפלים) ולקשר את המצב לחיי היום-יום של הילדים. איך הם מרגישים כשהם חולים, מי מטפל בהם, מה הם עושים כשהם חולים, האם באים חברים לבקר אותם. (אפשר לשוחח על הסכנה של ההידבקות מהמחלה).

הכדור החדש - עמך 51

בעמוד 54 יש לכתוב מודעה באמצעות כללים לכתיבת מודעה.

אפשר לנצל את הכתיבה גם לאבדות אחרות ולהכניס את המודעות לתיקיית הכתיבה המתאימה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

מי את, דוכיפת - עמוד 58

טקסט מידע זה מכיל מעט מאוד יסודות סיפוריים כדי להחיות את המידע ולקרבו אל התלמידים (משפטי שאלה). לטקסט זה נוספה תמונה כדי להמחיש את המידע המוצג בו. המבנה העיקרי של של הטקסט הוא סיבה ותוצאה (מדוע ידועה כבעלת הקן המסריח ביותר?).

הצעות לפעילות בכיתה

1. מומלץ להתייחס ל"מה אנחנו יודעים" ול"מה אנחנו רוצים לדעת", ולאחר הקריאה - "מה למדנו" ו"מה עוד אנו רוצים לדעת" (כפי שמתייחסים לקטעי מידע).
2. כדאי להציג את קטע המידע ולהזכיר שלפני כן קראו סיפור על הדוכיפת.
3. אפשר להוסיף מספר פרטים מעניינים עליה: היא נבחרה בשנת 2008 כציפור הלאומית של ישראל. בבחירות השתתפו ילדי הגנים, ילדי בתי הספר, האזרחים ואפילו אנשים בנציגויות של ישראל ברחבי העולם. הדוכיפת נבחרה לציפור הלאומית משום שלמרות יופייה היא צנועה ומסתובבת בגינות הבתים. הפרויקט לבחירת הציפור הלאומית נערך מטעם החברה להגנת הטבע ובא גם כדי להזכיר לאנשים כי בארצנו יש הרבה מאוד ציפורים, ויש ציפורים הנמצאות בסכנת הכחדה (בגלל ציד, הרעלות, חיסול שטחים פתוחים והריסת בתי הגידול שלהם). בחירת הציפור הלאומית גורמת לאנשים לחשוב על הטבע ועל הציפורים ומאפשרת בכך לקדם את הטיפול בהם. אפשר לבקש מהתלמידים להציע דרכים למניעת ההכחדה של הציפורים.
4. לאחר השיחה על שמירת הטבע והציפורים מומלץ לקשר בין הטקסט המידעי לבין הסיפור הקודם "הדוכיפת אוהבת אותי" ולשאול מה בסיפור קשור לבחירת הדוכיפת לציפור הלאומית ולהגנה עליה מפני הכחדה (המקום שבו נמצאה הדוכיפת, אהבת הילד את הדוכיפת והטיפול בה).
5. אפשר לבקש להבחין בין שתי הסוגות: קטע מידע וקטע סיפורי.
6. אפשר לאפשר לתלמידים המתעניינים בנושא, להכין מצגת על הדוכיפת ולהציג בכיתה ואף להציג בכיתות אחרות.

עמוד 63

מיינו את המילים בטבלה: לאחר השלמת הטבלה אפשר לחבר **חידות** כדוגמת: "אני אבא של העגל. מי אני?" "אני גר בדיר עם הוריי. מי אני?"

מומלץ לתייק את החידות בתיקייה מתאימה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

הצעות לפעילות בכיתה

1. אפשר לבקש מתלמידים שמתעניינים בנושא, להכין מצגת ולהציגה בכיתה.
2. אפשר להתייחס לשם המרמז על החיה ולהוסיפו למאגר השמות הקשורים לנושא. מומלץ להכניס את המילה ואת הרמז שלה לתיקייה מתאימה. (ראו פרק ה', "ארגון הכיתה").

לא יאומן כי יסופר / ע' הלל - עמוד 75

הנה יצירה נוספת שכתב ע' הלל, שאנו מקדישים לו את הנושא "ייחודו של יוצר".
התלמידים נתקלו במספר יצירות של ע' הלל, וכדאי להוסיף את שם היצירה לרשימת היצירות שמכירים. (ראו פרק ה', "ארגון הכיתה").

על המחבר

מידע על ע' הלל מופיע בעמוד 71 במדריך זה.

על השיר

השיר עוסק במצבים חזותיים דמיוניים ומכיל מרכיבים של פנטזיה והומור. המשורר משתעשע בסטייה מתופעות מוכרות (חמורון עם ארבעה זנבות ושש עיניים), בהחייאת עצמים (שתי נעליים שהולכות מעצמן), במראות בניגוד לחוקי הטבע (גשם העולה למעלה).

המספר מציג את עצמו כיחיד ומיוחד הרואה מראות אלה. השאלה החוזרת בשיר היא "מי ראה?" המשורר מתפעל מכך שרק הוא ראה את המראות "אני הפלא ופלא ראיתי את כל אלה". בכל הבתים בולט קיומם של חוקי הפרת המציאות, מלבד בבית האחרון בו נאמר: "אגלה הסוד, הכול ראיתי בחלומי". ובכך יש משום הודאה בקיומו של עולם המציאות, להבדיל מעולם הפנטזיה והדמיון של המספר בכל השיר.

המלצות להפעלה בכיתה

1. התלמידים מסוגלים לקרוא את השיר בכוחות עצמם. מומלץ לתת להם זמן להתכונן לקריאה. מומלץ להזכיר להם את כללי הקריאה: יש לקרוא בקול רם וברור, לשמור על קשר עין עם הקהל, להתייחס לסימני הפיסוק מבחינת העצירה וההטעמה, לקרוא קריאה מדויקת ושוטפת. אפשר להדגיש את השאלות הנשאלות ואת התשובות הניתנות.
2. מומלץ להתייחס לרגשות שהשיר מעורר בעקבות הקריאה.
3. כדאי לבקש מהתלמידים למתוח קו מתחת למילים "מי ראה" ולשוחח על החזרות הרבות שלו.
4. מומלץ להתייחס למשפט "אך אני - הפלא ופלא - ראה ראיתי את כל אלה!" ולהפנות את תשומת לב התלמידים לסימן הקריאה שבא בסוף משפט במקום נקודה. אפשר לחפש משפטים נוספים החוזרים מספר פעמים בשיר, להדגישם במדגש ולשוחח על מטרם.
5. ריבוי פרטים - בשיר יש גודש של פרטים המגביר את היסוד ההומוריסטי. אפשר לבקש מהתלמידים להקיף תיאור אחד המתאר עודף פרטים.
6. מומלץ לשחזר את המצבים המוזרים המתוארים בשיר ולהשוות בין התיאורים ההומוריסטיים שבשיר לבין המציאות.
5. משחקי מילים - כמו "כוכב משביל החלב שותה בקש תה עם חלב" - מדוע נבחרו מילים אלה לתיאור האי-גיון?
8. מומלץ למצוא מילים מתחרזות בשיר, לסמן ולשוחח על מטרת החריזה.
9. אפשר לבקש מהתלמידים להמציא צירופים דמיוניים נוספים המתאימים לרוח השיר.
10. אפשר לעודד את התלמידים לספר על דברים מוזרים שראו בחלומות, או לצייר ציורים ברוח השיר.

11. אפשר לשוחח עם התלמידים המתקדמים על השוואה בין הדברים המוזרים שקרו בשיר הזה ובסיפור "חיות בחג פורים".

העבודה בספר

באשר לשאלת השיחה (עמוד 78) - הכוונה לשאלות רטוריות, כלומר שאלות שהתשובה עליהן ידועה מראש. כמובן, אין צורך להגדיר את המושג לתלמידים, אך כדאי להסביר להם כי השאלות האלה מעוררות סקרנות וגם מחשבה. נוסף על כך, השאלות מדגישות את הרעיון של השיר. התשובה המצופה היא: "אף אחד לא ראה". התשובה הזו תגיע בסוף: "הכול ראיתי בחלומות". כלומר גם המספר עצמו לא ראה את הדברים האלה, שכן אף אחד לא רואה אותם באמת.

עמודים 86, 88, 89

מובאים שלושה טקסטים העוסקים ב"עולם הפוך": הסיפור "ילד הפוך", השיר "עולם הפוך" / אביגדור המאירי. והבדיחה "להפך" / צביה וילנסקי. אפשר לשוחח על שלושת הטקסטים ולערוך רשימה של דברים הפוכים.

העבודה בספר

"עולם הפוך" / אביגדור המאירי: במענה לשאלה שבשיחה אפשר להתייחס לשתי הדרכים: הפכים ומשפטים מוזרים.

זוגות של הפכים: חם - קר, טיפש - חכם.

משפטים מוזרים: עיוור (שלא יכול לראות) מביט, חירש (שלא יכול לשמוע) מקשיב, החלב (שהוא לבן) שחור, באלסקה (שכולה קרח תמיד) חמסין, תורה (שנלמדת על-ידי יהודים) נלמדת בסין, דגים (החיים במים) שטים על עצים, והחתול (שממליט) מטיל ביצים.

אפשר לבקש מהתלמידים לתקן את המשפטים המוזרים.

לגבי המשפט האחרון (כל תלמיד אוהב שיעור) אפשר לשאול אם זה אמתי או מוזר.

אפשר לחבר עם התלמידים בית נוסף לשיר.

מי אוהב יתוש? - עמוד 90

לתלמידים המיומנים אפשר להסביר: זהו טקסט מידעי המובא בצורת סיפור כדי להקל את ההבנה. מומלץ לשוחח עם התלמידים כיצד אפשר להפכו לטקסט מידעי טהור. אפשר לבקש מהתלמידים לחפש בבית פרטי מידע נוספים.

לבסוף אפשר לבקש לכתוב טקסט מידעי טהור על היתוש, ללא אלמנטים של סיפור.

באשר לשאלה בספר "אילו הייתם יתוש זכר, מה הייתם מספרים ליתושה?": מומלץ להקדים שיחה בכיתה ובהתאם לצורך לכתוב מילות מפתח על הלוח.

החתולה שלי - עמוד 92

בסיום העבודה או לפני תחילת העבודה על הסיפור מומלץ לשוחח עם התלמידים על תרומת בעלי החיים לחיים שלנו. אפשר לשאול אם הם מטפלים בחיה כלשהי, ומהי החשיבות של בעלי החיים לאנשים. אפשר להעלות את הנושאים האלה: 1. בעל החיים הוא חבר נאמן, הוא יודע להאזין, והוא אינו מגלה את הסודות שסיפרנו לו; 2. כשאנחנו עצובים או כועסים, בעל החיים שלנו מנחם אותנו, והוא אף פעם אינו עסוק מדי מכדי להקשיב לנו; 3. בעל החיים תמיד פנוי לשחק אתנו ואף פעם לא עסוק מדי; 4. אנו לא מרגישים בודדים כשאנו נמצאים עם

בעל החיים שלנו; 5. כשאנו מטפלים בבעל החיים, אנו מרגישים אחראים, וזו הרגשה טובה; 6. נעים לנו ללטף אותו ולגדל אותו.

בסיום העבודה בספר מומלץ לשוחח עם התלמידים ולהביא נימוקים **בעד ונגד** גידול חתול או בעל חיים אחר בבית. ואף להעלות זאת על הכתב.

בילי / נורית זרחי - עמוד 95

על המחברת

נורית זרחי נולדה בשנת 1941 בירושלים. אביה היה הסופר ישראל זרחי. בגיל 6 שנים נפטר אביה, והיא עברה להתגורר עם אמה בקיבוץ גבע. למדה לתואר ראשון בספרות ובפילוסופיה באוניברסיטת תל-אביב. היא פרסמה מספר רב של שירים וסיפורים בעיתוני ילדים, פרסמה הרבה ספרי ילדים, והייתה עיתונאית בעיתון "ידיעות אחרונות". נורית זכתה בהרבה מאוד פרסים על כתיבתה. שיריה של זרחי בעלי דמיון סגוני והומור המשולבים עם ליריקה צרופה, שיש בה משאלות, חלומות ועצב מזכך. מדבריה: "כשאני כותבת, אני חושבת על ילדותי שלי, ... הכול קורה בילדות... אין לי נוסחה קבועה בכתיבה, אני מניחה לשיר לצוף... אני כותבת על-פי דחף, זו מתת שמים" (אופק, א. 1985).

על השיר

השיר הוא מעין מונולוג של המספר החושף את צערו על כלב שאבד לו, ומציין את התגובה של אמו על האבדן. הילד מספר שאיבד את ידיד האמת שלו - כלבו - ומבטא את יחסו אליו בתיאורים: "בילי שלי", "בילי חמוד", "עיניים של ילד", "כפתור לבנבן".

דברי האם מובאים בדיבור ישיר ובסגנון דיבור פשוט. היא אינה מבינה את צערו של בנה. ההבדל בין סגנונות הדיבור של האם ושל הבן מבליט את חוסר ההבנה ביניהם. הילד מדגיש פעמיים "אימא אמרה", והוא שתק, והוא אינו מסביר לה שהיא טועה. דבר זה מחזק את הפער בין האם לבן. מדברי האם "על שטות שכזו לייבב", אפשר להבין כי המספר מייבב על כלבו שאבד, וביבבה יש ביטוי לכאב מתמשך.

השורות הן קצרות ללא חריזה (קשה לייבב בחריזה), דבר המעצים את הצער של הילד.

בשיר יסודות מצלוליים בעלי משמעויות. הכלב נקרא "בילי", שם בעל צליל רך, ומשם זה נגזרות מילים כמו "בי" "לי", "בלי", "לבי", הקשורות במשמעותן לתוכן השיר. כמו-כן הצלילים במילה "לב" (כלב, לייבב, לבנבן) מדגישים את מוקד הכאב וגם את צליל היבבה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לבקש מהתלמידים לסמן את המילים שמתארות את רגשות הילד כלפי הכלב, ולשוחח עליהן (כפתור לבנבן, עיניים של ילד, לא היה סתם כלב...)
2. כדאי להפנות את תשומת לב התלמידים למשמעות של בחירת המילים בשיר ולקשר בין המצלול לבין המשמעות. מומלץ לשאול מדוע בחרה המשוררת בשם הכלב "בילי", אילו צלילים כוללת המילה, ומה הקשר שלהם לתוכן.
3. כדאי להפנות את תשומת לב התלמידים ליחס של האם לכלב. חשוב להדגיש שייתכן שלאם כאב אובדן הכלב, אך היא מנסה לנחם את הבן. האם דברי האם מצליחים לנחם את הבן? מדוע?
4. אפשר לבקש התלמידים לכתוב בית חדש לשיר.

העבודה בספר

באשר לשאלה 4 (עמוד 96) - המילה היא לב. מילים נוספות: כלב, לבנבן, מבלי, לדבר, ללב, לייבב. אפשר לומר כי המילים האלה מעצימות את האהבה לכלב ואת העצב העומד באבדן.

מובאים שלושה טקסטים העוסקים בנושא של אימא מרגיעה: "בלי זכוכית מגדלת", "מה הילד הזה רוצה?" / דבורה עומר" והשיר "רחוק מהבית" / יהודה אטלס.

מומלץ לדון עם התלמידים במשותף בין שלושת הטקסטים ולבקש שיספרו מהחוויות שלהם כאשר רק אחד ההורים הצליח להרגיע אותם. יש לכוון להבעת רגשות.

בלי זכוכית מגדלת (עמוד 102) - מומלץ לקשר בין הנושא שכאן לבין הסיפור "צינון או פינוק" בעמוד 22 בספר זה והספר "דרקון אין דבר כזה" / קנט ג'ק. שלושתם עוסקים ברצון לתשומת לב. אפשר לשוחח מה קורה לכל דמות כאשר היא מקבלת תשומת לב.

חיי שיתוף בטבע - עמוד 109

מומלץ לצפות בסרטון במרשתת באתר "יוטיוב" על דג השושנון ועל שושנת הים, החיים בשיתוף. חיי שיתוף בין שושנת הים (בעל חיים הנראה כמו צמח) לבין דג השושנון.

דג השושנון שוחה במשך היום בין זרועות השושנה ומתלטף בהן, ושם הוא מוגן מטורפים, משום שבזרועות השושנה יש ארס היכול להמית דגים אחרים. בלילה נכנס הדג אל חלל גופה, ושם הוא מוגן בעת שנתו. בתמורה להגנה הוא מביא לשושנה פירווי מזון וגם מסלק חלקיקי פסולת מבין זרועותיה.

המלצות להפעלה בכיתה

התלמידים נחשפו לסיפורים על בעלי חיים החיים בשותפות זה עם זה בספר השני בעמוד 11: אנפית הבקר והזרזיר המשמשות כמנקות של חיות גדולות, והן מרוויחות תועלת מכך.

מומלץ לבקש מתלמידים המתעניינים בנושא, להכין מצגת על שיתוף פעולה בין חיות שונות ולאפשר להם להציג את המצגות בכיתות שונות ובפני הורים במפגשים שונים.

מי אני - עמוד 114

מומלץ להציע לתלמידים לחבר חידות בכל נושא אחר בכוחות עצמם. מומלץ לתייק את החידות בתיקיה מתאימה. (ראו **פרק ה'**, "ארגון הכיתה").

ככה זה בעברית / דתיה בן-דור - עמוד 117

על המחברת

על דתיה בן-דור אפשר לקרוא במדריך זה בעמוד 56.

על השיר

השיר עוסק בחוק בשפה העברית של הפיכת פועל לשם התואר (צורה סבילה), שהוא התוצאה של הפועל, וכן ביוצאי הדופן שאינם מתנהגים לפי החוק.

העבודה בספר

באשר לשאלה שבשיחה: התשובה שניתנת היא סתמית, "ככה". הסיבה היא, למעשה, שבעברית לא כל המילים נאמרות לפי חוקים. אפשר להזכיר את השיר "ככה זה בעברית" (מספר חיריק, עמוד 56), הדן בנושא יחיד ורבים (הור - הורים כמו חור- חורים).

כעת מובאים שלושה טקסטים בנושא סיום רכישת הקריאה: "אנחנו כבר יודעים לקרוא הכול", השיר "מתחילים

לקרוא" / תרצה אתר והשיר "סוף זה תמיד התחלה" / לאה נאור.

טקסטים אלה מזמנים שיחה והבעת רגשות.

מתחילים לקרוא / תרצה אתר - עמוד 122

על המחברת

על תרצה אתר אפשר לקרוא בעמוד 73 במדריך.

המלצות להפעלה בכיתה

1. התלמידים יכולים לקרוא בעצמם את השיר, ולכן מומלץ לבקש מהם לקרוא את השיר מספר פעמים.
2. אפשר לנתח אותו בדרך הרגילה של התייחסות לשירים (בהתאם לשיקול דעת המורה).
3. אפשר לבקש מהתלמידים לקרוא בקול רם ולהיעזר בכללים לקריאה טובה. (גם המאזינים יכולים להתייחס לכללים ולהעיר בסוף ההקראה).
4. חשוב לקשר את הכתוב בשיר להתנסות של התלמידים בחיי היום-יום: האם גם הם מנסים לקרוא כל שלט וכל שם של רחוב? מה הם עושים באוצר הזה שרכשו (הקריאה)?
5. מבנה השיר - כדאי להראות לתלמידים את הקשר בין הצורה החיצונית של השיר לבין התוכן שלו. השורות בחלק הראשון של השיר קצרות. שורות קצרות מבטאות את יכולת הילדים לקרוא מילים יחידות. אחר-כך כתוב שהמילים מתחילות לגשת יד ביד, נותנות ידיים, ואז נוצרים המשפטים שהילדים יכולים לקרוא.

העבודה בספר

במענה לשאלה שבשיחה - כתוב בשיר שהמילים מתחילות לגשת יד ביד. לכן בחלק הראשון המילים עומדות "בודדות" ואחר-כך הן נותנות ידיים, ונוצרים המשפטים הארוכים.

"סוף זה תמיד התחלה" / לאה נאור - עמוד 124

על המחברת

על לאה נאור אפשר לקרוא במדריך זה בעמוד 90.

על השיר

השיר הזה מובא ללא פעילויות וללא מטלות. המטרה היא לסיים את רכישת הקריאה בקריאת שיר להנאה בלבד. אפשר לשוחח עם התלמידים על הרגשתם עם סיום תהליך רכישת הקריאה ועם ההתחלה של קריאה לשם למידה והנאה.

5.2 טבלה המרכזת את רשימת הטקסטים וקישורם למעגלים השונים בספר 5

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	עמוד במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה מעגל שני, שלישי,	הקשר תמטי
היא והוא / דתיה בן דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	14	114	המלצת המחברת	קשור למשימה בעמוד 13 "הוא, היא זה"
בועות סבון / דבורה עומר, מתוך "קוף אחרי בן אדם", יוסף שרברק, 1983	סיפור	9	114	המלצת המחברת	קשור לסיפור "מה קרה לבועה?" בעמוד 17
לבקר את סבא / מירה מאיר, מתוך "אני אוהב לצייר", ספריית הפועלים, 1979	שיר	24	115	המלצת המחברת	קשור לסיפור "צינון או פינוק" בעמוד 22
דרקון אין דבר כזה / קנט ג'ק, עם עובד, 1987	ספר		115	מעגל שני	
לו הייתי מלך / אנדה עמיר פינקלפלד, מתוך "אני שר מאושר", מסדה, 1973	שיר	42	117	מעגל שני	קשור לסיפור "אילו" בעמוד 41
לו יכולתי לבקש לי משאלה / הולר פרנץ, עם עובד, 2001	ספר		117	מעגל שני	
תמיד / יהודה אטלס, מתוך "והילד הזה הוא אני", כתר ירושלים, 1977	שיר	46	119	ליבה	קשור לסיפור "ברוך רוצה רק ילקוט" בעמוד 44
מי את, דוכיפת? / מתוך מקורות שונים	מידע	58	120	כל המעגלים	קשור לסיפור "הדוכיפת אוהבת אותי" בעמודים 55
לא יאומן כי יסופר / ע' הלל, מתוך "בוקר טוב", הקיבוץ המאוחד, 2004	שיר	75	121	ייחודו של יוצר	קשור לסיפור "חיות בחג פורים" בעמודים 73
עולם הפוך / אביגדור המאירי, מתוך "מחברת מזמרת, חגיגה של שירים", מסדה, 1981	שיר	88	122	המלצת המחברת	קשור לסיפור "ילד הפוך" בעמוד 86
בילי / נורית זרחי, מתוך "הפרה שרצתה להיות זמרת", דביר, 1985	שיר	95	123	ליבה	קשור לסיפור "החתולה שלי" בעמודים 92
"מה הילד הזה רוצה?" / דבורה עומר, מתוך "קוף אחרי בן אדם", יוסף שרברק, 1983	סיפור	105	124	המלצת המחברת	קשור לסיפור "בלי זכוכית מגדלת" בעמודים 102
ככה זה בעברית / דתיה בן דור, מתוך "ככה זה בעברית", עם עובד, 2000	שיר	117	124	מעגל שני	קשור להעשרת אוצר מילים
מתחילים לקרוא / תרצה אתר, מתוך "אימא הולכת לכיתה א'", הקיבוץ המאוחד, 1976	שיר	122	125	ליבה	קשור לסיום רכישת הקריאה

6. הספר השישי - שבת, חגים ועונות השנה (לבית הספר הממלכתי ולבית הספר הממלכתי-דתי)

הספר השישי בנוי לפי רצף עונות השנה, ובכל עונה הוכנסו החגים המתאימים לאותה עונה. נושא השבת הוא הראשון, מפני שאינו קשור לעונות.

בספר מובאים טקסטים שהתלמידים יכולים לקרוא. טקסטים אלה סומנו כ"כבר קוראים", וצוין החל מאיזה שלב הם יכולים לקרוא אותם.

החל מפסח רוב התלמידים מסוגלים לקרוא את הטקסטים, אך חלקם ארוכים או קשים, ולכן הם סומנו כ"הבנת הנשמע". המורים יפעילו את שיקול דעתם ויחליטו אילו מהטקסטים ייקראו על-ידי התלמידים, ואילו ייקראו על-ידיהם.

ההדרכה במדריך היא המלצה בלבד, ואין צורך לעסוק בכל המאפיינים של העונה או של החג, אלא להפעיל שיקול דעת בהתאם ליכולת התלמידים ולעסוק רק בתחומים המתאימים לתלמידים.

6.1 מהלכי שיעור לספר השישי

רוב הטקסטים בספר הזה משותפים לבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים. לצד כל שם של טקסט מצוין באיזה עמוד ובאיזה ספר הוא מופיע.

ההמלצות לעבודה בתכנים שבספר מופיעות רק לגבי נושאים שיש בהם מאפיין חדש. לגבי נושאים שאפשר ללמדם בדרך המקובלת, אין פירוט.

אדון עולם - ממלכתי-דתי: עמוד 8

התפילה הולחנה בידי כמה מלחינים, ואפשר להשמיעה על-פי הכתובת במרשתת, הרשומה בספר.

(עוזי חיטמן הלחין תפילה זו לפסטיבל הזמר החסידי של שנת 1976, וזהו הלחן המוכר יותר. אולם בהקלדת שם השיר במרשתת, אפשר למצוא לחנים נוספים ולהשמיעם בכיתה. התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי מכירים את הלחן על-פי הנהוג בתפילה בבית הספר.)

על הפיוט

הפיוט מכיל את אבני היסוד של האמונה היהודית.

הוא מעביר למתפללים את עיקרי אמונה אלה בצורה של שיר בחרוזה ובמשקל מתנגן.

הפיוט נאמר בעיקר בתפילות השחר הפותחות את תפילת שחרית, ומטרתו להעניק לאדם אמונה וביטחון בהתמודדותו עם היום החדש.

הפיוט נאמר גם בסוף "קריאת שמע" על המיטה כעידוד ולהענקת ביטחון לקראת ההתמודדות עם החשכה ועם חלומות הלילה.

יסודות האמונה שבפיוט

ריבונות (שליטה, ממשלה) של ה' על העולם - "אדון עולם אשר מלך..."

אחדות הבורא וקדמוניותו (הבורא אחד ואין שני לו ואין דבר שקדם למציאותו) - "בטרם כל יציר נברא", "והוא אחד ואין שני..."

ה' רצה לברוא את העולם ואף בראו - "לעת נעשה בחפצו כול..."

שיטות הגות רבות שללו מהבורא רצון פעיל - מאחר שהוא מושלם, כיצד יכול הוא לרצות דבר מה - שהרי הרצון מורה על חוסר מסוים.

אולם היהדות גורסת שבבורא מתקיימת הסתירה הזו, שאין אנו מבינים: "שלם משתלם". כלומר הבורא מושלם ועם זאת בעל רצון פעיל ובעל מידות של חסד ומשפט.

ה' מגן ומושיע בעת צרה - "והוא אלי וחי גואלי וצור חבלי בעת צרה."

הביטחון בה' - "בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה ... ה' לי ולא אירא."

ביאור הפיוט מבחינה מילולית

"אדון עולם אשר מלך, בטרם כל יציר נברא" - ה' היה אדון ומלך (מושל) אף בטרם בריאת העולם.

"לעת נעשה בחפצו כול, אזי מלך שמו נקרא" - כאשר רצה ה' לברוא את העולם ואף בראו, הוא ברא בו בני אדם שיכולים להבין שה' הוא מלך העולם ולקרוא בשמו: ה' הוא המלך.

"ואחרי, ככלות הכול, לבדו ימלוך נורא" - העולם חי ופועל במשך זמן מסוים שאנו קוראים לו "היסטוריה". לזמן הזה יש תכלית. המטרה - גאולה שבה העולם יהא מתוקן, עולם טוב וישר שבו כל בני האדם עושים את הטוב והישר. גם אחרי קץ ההיסטוריה יהא ה' מלך העולם. (נושא קץ ההיסטוריה נתון לדיון במורשת המחשבה היהודית, אולם כאן די בהסבר זה).

"הוא היה והוא הווה והוא יהיה בתפארה" - ה' לא נברא, הוא היה מאז ומתמיד - בעבר - והוא ממשיך להיות כפי שהוא מלך טוב וצודק של העולם בהווה, וכך יהיה גם בעתיד לתמיד.

"הוא אחד ואין שני להמשילו להחבירה" - ה' הוא אחד ואין עוד בורא/אלוקים. אין עוד מישהו שאפשר לדמות ("להמשילו") אותו לבורא או להוסיפו לבורא. ("להחבירה" - היו, למשל, עובדי עבודה זרה שחשבו שיש אלוהות מחוברת משני מרכיבים, טוב ורע).

שבת - ממלכתי-דתי: עמוד 10

מומלץ לכתוב על הלוח את המילה "שבת" ולשוחח על חשיבות שמירת השבת. אפשר לצטט פסוקים מהמקורות (שמות כ"ז, י' וגם דברים ה' י"ב-י"ד).

חשוב להדגיש את האמונה שהשבת היא חלק בלתי-נפרד מהבריאה, והיום השביעי הוא יום מנוחה.

חשוב להדגיש את לימוד התורה בבית הכנסת, את המצווה שכולם צריכים להיות שותפים בהכנות לשבת, את המנוחה

לכולם, את התגבשות המשפחה.

אפשר לשוחח על הקידוש לפני ליל שבת ועל ההבדלה בצאת השבת.

כדאי לשאול את התלמידים כיצד הם מתכוננים לקראת שבת, ומה תפקידם בבית, ולבקש מהם לספר על סעודת שבת ועל האווירה בבית בשבת.

מומלץ לספר את הסיפור "יוסף מוקיר שבת" מתוך מסכת שבת קיט או מתוך האגדה. תמציתו הוא שיוסף כיבד את השבת, והשבת החזירה לו נגמולו. (הסיפור מופיע בספר לממלכתי, ואפשר להיעזר בעמוד 129 במדריך זה).

פרחים לשבת - ממלכתי: עמוד 8, ממלכתי-דתי: עמוד 12

אפשר לקרוא את הטקסט הזה לקראת שבת בתחילת השנה, ואז הוא יוקרא על-ידי המורה וישמש להבנת הנשמע, ואפשר שהוא יוקרא מאוחר יותר על-ידי התלמידים, אחרי שהגיעו לעמוד 33 בספר 2. מומלץ לכתוב על הלוח את המילה "שבת" ולשוחח על חשיבות שמירת השבת.

כדאי לשאול את התלמידים כיצד הם מתכוננים לקראת שבת, ומה תפקידם בבית.

אפשר לספר על סעודת שבת ועל האווירה בבית בשבת.

אפשר לשיר שירי שבת שונים מוכרים או ללמד שירים כמו: "מי אוהב את השבת?" / אהוד מנור, "היום יום שישי" / עממי, "ערב שבת" / שמואל בס, "שלום לך אורחת" / רבקה אליצור (נמצא בספר לממלכת-דתי בעמוד 14, ואפשר להיעזר בעמוד 131 במדריך זה) ועוד.

שבת בבוקר / תרצה אתר - ממלכתי: עמוד 10

על המחברת

על תרצה אתר אפשר לקרוא בעמוד 73 במדריך זה.

על השיר

הדובר או הדוברת בשיר צעירים מאוד. אפשר להסיק זאת מהמשפט: "ולי יקנו המון בלון". בשיר מתוארת הפעילות בשבת, המתרחשת בבית ומחוצה לו על-ידי בני המשפחה.

בבית הראשון של השיר הדברים בשבת נראים שונה מביום חול. השוני מתבטא בשיר במילה "המון" ("המון קפה", "המון עיתון", "המון בלון"). המילה "המון" מביעה שפע מבחינת הכמות וגם מבחינת הזמן. יש זמן לשתות הרבה קפה, יש הרבה זמן לקרוא בעיתון, ולמספר או למספרת יקנו המון בלון, כי יש הרבה זמן לשחק בבלונים. המילה "המון" משרה אווירה של שלוה, רוגע, נינוחות, לא ממהרים לאף מקום.

הבית השני של השיר מתאר מה אפשר לעשות מחוץ לבית המגורים בשבת. מתוארות מספר אפשרויות לבילוי בשבת. מילת המפתח כאן היא "אפשר" ("אפשר ללכת לירקון", "אפשר לקטוף פרחים", "אפשר ללכת עד הגן"). האפשרויות השונות לבילוי הן על דרך החיוב, ואילו הגן מתואר על-ידי האי-עשייה ("ולראות שהוא סגור"). האפשרויות השונות שאפשר לעשות מחוץ לבית המגורים מעניקות לשבת תחושה שיש הרבה אפשרויות בחירה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לבקש מהתלמידים להקיף את המילה "המון" ולספור כמה פעמים היא מופיעה. כדאי לשוחח על תרומתה לאווירה בשיר.
2. המשפט "ולי יקנו המון בלון" מרמז על גיל הדובר או הדוברת. שוחחו על כך.
3. מהי האווירה של יום השבת על-פי השיר? מהי התרומה של האיורים להבנת התוכן והאווירה בשיר?
4. צבעו את המילים המתחרזות, ושוחחו על תרומתן לשיר.

העבודה בספר

במענה לשאלה הראשונה בשיחה אפשר לבקש מהתלמידים להקיף את המילה "אפשר", לספור כמה פעמים היא מופיעה, ולשוחח על תפקידה מבחינת תוכן השיר ומבחינת האווירה שיוצרת.

"יוסף מוקיר שבת" / על-פי האגדה - ממלכתי: עמוד 12

על הסיפור

נושא הסיפור הוא כיבוד השבת והשכר שהתקבל מהשמים בגלל התנהגות זו. בסיפור מופיעות דמויות המנוגדות זו לזו באמונתן, בערכיהן ובהתנהגותן. יוסף היה יהודי מאמין שעבד קשה ("עבד את אדוניו באמונה"), חי חיי עוני, הסתפק במועט, אבל את השבת כיבד. וכנגדו היה האיש הנוכרי, "איש קשה ורע לב", אשר העביד את יוסף בפרך, רימה את יוסף בתשלום השכר תמור עבודתו, היה רודף כסף, לא הסתפק במה שיש לו.

בסיפור ישנם תיאורים של "מקריות" המכוונת מהשמים, כמו: הדג הגדול שבלע את האבן היקרה, הדייג שדג את הדג הגדול דווקא בערב שבת. כל אירועי ה"מקריות" מכוונים לגמול ליוסף על כיבוד השבת.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב להסביר את המילה "מוקיר" ולקשר זאת לכותרת. אפשר לשוחח כיצד נותנים כבוד לשבת, מהן המצוות הקשורות לשבת.
2. חשוב להבהיר מילים וביטויים כמו: "העביד בפרך", "לחם צר ומים לחץ", "נכסים", "חס על ממונו". אפשר להבהיר את המילים לפני קריאת הסיפור או בתוך כדי קריאתו ולכתוב על הלוח את המילים ואת פירושיהן.
3. מומלץ לשוחח על הכינוי שדבק ביוסף, מה עשה יוסף שבגלל זה דבק בו הכינוי "מוקיר שבת".
4. מומלץ לשוחח על השונה בין הדמויות שבסיפור מבחינת דתן, התנהגותן, ערכיהן, והגמול שמקבלת כל דמות.
5. אפשר להמחזי את הסיפור או לשחזר אותו (אפשר להיעזר בתמונות שבספר בעמוד 19).

העבודה בספר

לנוחותכם מובאים כמה פתגמים המתאימים לסיפור (במענה לשאלה 2 בעמוד 15).

הכול בידי שמים

זו תורה וזו שכרה

עוזר לשבת - השבת עוזרת לו

מידה כנגד מידה

שלום לך אורחת / רבקה אליצור - ממלכתי-דתי: עמוד 14

על המחברת

אפשר לקרוא על רבקה אליצור בעמוד 91 במדריך זה.

על השיר

בשיר מתוארות ההכנות הרבות הנעשות לקראת השבת. הן מצוינות בפעלים רבים (שטפנו, קטפנו, פרשנו), הן נעשות על-ידי כל דרי הבית (סיומת נו בפעלים, לציון "אנחנו").

הציפייה לקראת השבת מודגשת במילים החוזרות "חיכנו, חיכנו". המשוררת מכנה את השבת "אורחת" כדי להדגיש את חשיבותה ואת ההתייחסות המכובדת והמיוחדת אליה. המשוררת מקבלת את פני השבת בברכה "שלום לך אורחת / שלום לך שבת" ובשמחה המתבטאת במשפט "סוף סוף הנה באת".

השיר מחורז ובעל משפטים חוזרים להדגשת הציפייה וקבלת הפנים את השבת.

המלצות לעבודה בכיתה

1. המשוררת מכנה את השבת "אורחת". מדוע? (אילו הכנות נעשו לקראת האירוח שלה?)
2. לאורחת בשיר מתכוננים כל בני הבית. כיצד זה מתבטא בשיר?
3. המשפט "חיכנו חיכנו סוף סוף הנה באת" חוזר פעמיים בשיר. מדוע? מה אפשר להבין מהציפייה לאורחת? (האם רצו שהיא תגיע, האם שמחו לקראתה?)
4. כדאי להזכיר את הדינים בהלכה בקשר להכנות לשבת (כל אחד חייב לעשות בעצמו חלק מהכנות לשבת) ולבקש לסמן את כל הפעולות שנעשו לקראת האורחת ולהדגיש במדגש את הסיומת שלהן. חשוב לשוחח על התפקיד של הסיומת "נו" בפעלים.
5. אפשר לשוחח על המילים המתחרזות, על השורות הקצרות ועל הבית החוזר - כיצד כל אלה מבטאים את תוכן השיר.

על הסיפור

הסיפור מסופר בתקופה בה אנטונינוס היה הקיסר הרומאי בארץ ישראל, והוא התייחס יפה אל היהודים שחיו תחת שלטונו. רבי יהודה הנשיא היה המנהיג של היהודים בארץ ישראל באותה תקופה (נשיא הסנהדרין), והוא מתואר כחכם מאוד. אנטונינוס ורבי יהודה הנשיא היו מיוזדים מאוד ונהגו לשוחח ביניהם בענייני אמונה והלכה, משפחה ומלכות.

אנטונינוס, קיסר רומא, הוזמן לסעוד על שולחן רבי יהודה הנשיא. בסיפור מתוארת השבת באמצעות מטפורה של תבלין, התבלין שהוא משהו חומרי (גרגירים הנותנים למאכלים טעם וריח) מושווה לשבת שהיא משהו מופשט, רוחני וקדוש. "תבלין שבת" משנה את טעם האוכל משום האווירה המיוחדת בבית. השבת מייחדת את עם ישראל ומשפיעה אפילו על מלך הרומאים להעריך אותה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב להתייחס לפירוש המילה "תבלין" ולהסבירה במידת הצורך. מומלץ לשאול מה תפקיד התבלין שמוסיפים למאכלים. אפשר להתייחס לתבלינים שונים שנהוגים בעדות השונות (אם התלמידים יודעים).
2. במהלך קריאת המדרש, חשוב להסביר את המילים הלא-מוכרות. אפשר לבקש מהלמידים לספר את עלילת הסיפור בשפתם.
3. תבלינים מוסיפים למאכלים כדי לשפר את טעמם. לאיזה תבלין התכוון רבי יהודה הנשיא כשהסביר לאנטונינוס "תבלין אחד הם חסרים"?
4. כאשר מטיילים לבד או כאשר מטיילים עם חברים, ההרגשה היא שונה. מהו ה"תבלין" במקרה זה? אפשר לשוחח על "תבלינים" שונים בהם שהתלמידים "פגשו".

"שנים עשר ירחים" / נעמי שמר - ממלכת-דתי: עמוד 16, ממלכת-דתי: עמוד 18

על המחברת

על נעמי שמר אפשר לקרוא בעמוד 65 במדריך זה.

על השיר

שם השיר מעיד על מחזוריות ועל התחדשות (מחזוריות והתחדשות של הירח, לבנה). החודשים בשיר נמנים לפי סדרם ולפי רצף התפתחות הצומח הנותן פרח, פרי או יבול. בשיר אין אזכור לנבילה, לקיץ החם או לחורף הקר, אלא רק לצמיחה ולפריחה. השיר מבטא שמחה ("הגשם רוקד", "שמחנו אחר קציר"), פריחה המפיצה ריח נעים. בבתים הראשונים מצוינים בהרחבה המאפיינים של החודשים, ולקראת הסוף מספר חודשים נדחסים לבית אחד כדי לרמוז על התקרבות לסיום מניית החודשים ולתחילת המנייה מחדש. המשפט האחרון בבית האחרון, "והתחלנו את שירנו מהתחלה", גם הוא מזכיר כי אין לשיר סוף, והוא צריך להיות במחזוריות (כמו הירח) ולהתחיל מהתחלה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ להסביר את ההבדל בין המילה ירח (חודש) לבין המילה ירח (לבנה, מה שמאיר בלילה). המילים הן מאותה משפחה, יש קשר ביניהן, משום שעל-פי הלוח העברי, החודשים מתחלפים לפי הירח. אפשר להזכיר לתלמידים את מופעי הירח השונים שלמדו בספר הרביעי, עמודים 84-86 (ראו בעמוד 101 במדריך זה).
2. שם השיר "שנים עשר ירחים" - האם נוכל לקשר את המשמעויות השונות של המילה ירח לשם השיר? האם לשנים עשר החודשים בשנה יש קשר כלשהו למחזוריות?
3. כדאי ללמד את התלמידים את המנגינה של השיר באמצעות האזנה לו מתוך המרשתת או מתוך קלטת.
4. אפשר להכין את שמות החודשים על כרטיסיות ולבקש מהתלמידים לסדר אותן בעקבות השיר. כיצד יש לסדר את הכרטיסיות: בשורה או במעגל? מדוע?

5. אפשר לקרוא את המשפט: "בחשוון ירד יורה ועל גגי רקד", ולשאול איזה רגש מביע משפט זה: עצב או שמחה.
6. אפשר לסמן או לקרוא את כל הפרטים הקשורים לצומח ("פרי שחום", "ניחוח מן הפרדסים" ועוד) ולשאול מה המשותף לכל הסימנים הללו.
7. שם השיר מרמז על מחזוריות ועל התחדשות. מה עוד מרמז על מחזוריות ועל התחדשות? (יש להתייחס למנגינה, לצומח, ולסיום השיר המציין "והתחלנו את שירנו מהתחלה").

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה בהשלמת הטבלה. לשם כך מומלץ לקרוא או לשיר כל פעם בית אחד בלבד כדי שהתלמידים יוכלו להעתיק לטבלה את הסימנים של כל חודש. אפשר לאפשר לתלמידים להשלים את הטבלה בעל-פה.

סתיו - ממלכתי: עמוד 20, ממלכתי-דתי: עמוד 22

מומלץ לכתוב על הלוח את שם העונה ולשוחח על המאפיינים של הסתיו או על חלק מהם: מזג האוויר (הטמפרטורה, גשם, היורה), הצמחים בסתיו והרמז של חלק מהם על העונה (חצב, סתונית, חבצלת החוף), הפרות המבשילים בסתיו (אפרסק, אתרוג, זיתים, ענבים), בעלי החיים בסתיו (ציפורים נודדות, שבלולים, נחליאלי, חולד), עצים בשלכת, לבוש בני האדם. חשוב להתייחסו לידע של התלמידים ולחוויות שלהם מהסתיו.

מה עשה הצב בגן? - מלכתי: עמוד 21, ממלכתי-דתי: עמוד 23

הסיפור מכיל רק את התנועות קמץ, פתח ועיצור, לפיכך התלמידים מסוגלים לקרוא בכוחות עצמם אחרי עמוד 100 בספר 1. שימו לב, שכנהוג בספר הראשון, לא מסומן השווא הנהגה כעיצור (בסתו, אמרה וכדומה). אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לאיור ולבקשם לזהות את מאפייני הסתיו באיור.

אפשר להתייחס לצב ולשריון שלו אשר משמש לו כבית, ולוודא שהתלמידים מבינים שהצב מסתתר מהקור ומהגשם בתוך הבית שלו שהוא השריון.

אפשר להקריא את השיר "תמיד בבית" / אפרים סידון מתוך "שירים במיץ": "הצב / הוציא ראשו מבעד לביתו / שעל הגב / וחשב: / נורא מוזר, / אני כבר צב די מבוגר, / בן תשעים ושבע אולי, / ועוד לא יצאתי מהבית / אפילו פעם אחת בחיי".

היורה וסתונית היורה - ממלכתי-דתי: עמוד 25

כאן הפעילות רגילה.

תלמידים המסוגלים לקרוא את הטקסט, יקראו אותו בכוחות עצמם, ואלו שאינם מסוגלים, ייעזרו במורה. אפשר להכין את הטקסט בהתאם לצורך.

האם הגיע הסתיו? / עודד בורלא - ממלכתי: עמוד 23, ממלכתי-דתי: עמוד 27

על המחבר

מידע על עודד בורלא מופיע בעמוד 75 במדריך זה.

על הסיפור

זהו סיפור דמיוני המתאר דו-שיח בין הנחליאלי לנחליאלית ולחיות אחרות באשר לשאלה אם הגיע הסתיו. הנחליאלי מתואר כחסר סבלנות, לא בטוח בעצמו, נוטה להאשים אחרים. תכונות אלה מתבטאות בסימני הקריאה הרבים

המלווים את דבריו. לעומתו הנחליאלית מתוארת כסבלנית, בעלת ביטחון עצמי. דבריה מסתיימים בנקודה בסוף משפט, ולא בסימני קריאה.

האמצעים הספרותיים בסיפור הם בעיקר האנשה של החיות. החיות מדברות ביניהן ולעתים אף מתנהגות כבני אדם: "הנחליאלית עצמה את עיניה לרגע ואמרה..." "הלטאה פיהקה... ושאלה".

אמצעי ספרותי נוסף הוא המצלול ומשחקי המילים: "הפרפר רפרף בריפיון ואמר אני אוהב רפרפת, פרפראות ופרפרת". השימוש במצלול יוצר תחושת רפרוף וריפיון. דוגמה נוספת לשימוש במצלול במשפט האחרון בסיפור: "לא הקדמנו, עכשיו סתיו" החרוז הפנימי "שיו- תיו" מדגיש את ההחלטיות של דברי הנחליאלית, את הביטחון שלה שהגיע הסתיו.

המלצות להפעלה בכיתה

1. בסיפור דו-שיח רב. מומלץ לבקש מהתלמידים להקיף את המשפטים בהם משוחחות החיות. כדאי לקרוא משפט משפט, והתלמידים ידגישו במדגש את סימני הסתיו המצוינים בו. אפשר להתייחס גם לסימני הסתיו המצויים באיורים.

2. אפשר לקרוא את דברי הנחליאלי המסתיימים בסימני קריאה ("...זו אשמתך!... את כל כך חסרת סבלנות בזמנים האחרונים!" "...אינני מריח שום ריח כזה!"). ולבקש מהתלמידים להדגיש במדגש את סימני הקריאה ולשוחח על תפקידם בהבהרת תכונות הנחליאלי.

3. אפשר להתייחס לתכונות החיות המדברות בסיפור ולקרוא את הקטע המתאים לכל חיה. (הנחליאלי - חסר ביטחון, הנחליאלית - סבלנית, נמרצת, הפרפר - עייף, הלטאה - עייפה ממהרת לישון). יש לכוון למידע שמוסרת כל חיה על הסתיו.

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה בהמחזת השיחה בין החיות. אפשר להכין את דמויות החיות מבריסטול, ואפשר להכין תפאורת רקע מתאימה על-פי סימני הסתיו. התלמידים ילמדו בעל-פה את המשפטים שעליהם לומר או לשאול. מומלץ להנחות אותם לדבר בהטעמה הנכונה (טון דיבור, גובה הקול, קצב דיבור). חשוב לוודא שיהיו תלמיד או תלמידה שיהיו אחראים לתפאורה המתאימה בכל מערכה. חשוב לחזור על הפעלה מספר פעמים, כך שתלמידים רבים יוכלו להשתתף.

ראש השנה - ממלכתי: עמוד 27, ממלכתי-דתי: עמוד 31

מומלץ לכתוב על הלוח את הכותרת "ראש השנה" ולהתייחס לברכות שמברכים איש את רעהו: "לשנה טובה תיכתבו ותיקתמו".

אפשר לשאול כיצד התלמידים חוגגים בביתם את ראש השנה. חשוב לשאול על מנהגי הסעודה בראש השנה ועל מצוות תקיעת השופר, הבאה להזכיר לאדם לשפר את מעשיו.

בראש השנה / נעמי שמר - ממלכתי: עמוד 28, ממלכתי-דתי: עמוד 32

על המחברת

מידע על נעמי שמר מופיע בעמוד 65 במדריך זה.

על השיר

נעמי שמר כתבה את מילות השיר והלחינה אותו.

השיר הוא שיר תפילה לשנה החדשה "שיפה ושונה תהא השנה אשר מתחילה לה בשיר". המשפט הזה חוזר בפזמון החוזר לאורך כל השיר ומשאיר את המאזינים לחשוב על השנה החדשה שהם מאחלים לעצמם.

השיר עוסק בהתחדשות שמביאה אתה השנה החדשה, ובכונות של הדובר בשיר לקבל את ההתחדשות בשמחה. רעיון ההתחדשות מתקשר היטב לבריאת העולם: על-פי תפיסת חז"ל, בא' בתשרי נברא העולם. הסתיו בארץ

ישראל הוא זמן של התחלה ושל התחדשות. אחדים מצמחי הפקעת פורחים, אחרים מתחילים בהכנות לעומק הקרקע ומתכוננים לפריצה לאחר הגשם. הציפורים מתחילות בנדידה. השדות מחליפים צבע לחום. החקלאי חורש וזורע ומקווה לגשמי ברכה.

לכל הבתים של השיר יש ארבע שורות, והם מחורזים.

בבית הראשון יש תחושה של חגיגות של ראש השנה: שושנה, סירה לבנה. הצבע הלבן מודגש לציון החגיגות. בבית השני מוצגים השינויים במזג האוויר, המאפיינים את הסתיו ("פרחה עננה ברקיע הסתיו"), והשינויים בטבע ("עלה בשדה חצב"). החצב פורח כמו נר נשמה שנוהגים להדליק ביום הכיפורים (אחד מחגי תשרי). בבית השלישי יש תחושה של שמחה, קרבה, אחדות בין האנשים את זה ("פרחה מנגינה שאיש לא הכיר... מכל חלונות העיר"). אף-על-פי שהאנשים אינם מכירים זה את זה וולא הכירו את השיר, למדו אותו מהר, וכולם שרים אותו ביחד. אחרי כל בית מופיע פזמון חוזר שעוסק בתפילה נושנה, כלומר מוכרת לכולם, לשנה יפה ושונה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ ללמד את תלמידים לשיר את השיר.

2. מומלץ לבקש מהתלמידים להקיף את המילים "בראש השנה" ולשאול מדוע המילים מופיעות הרבה מאוד פעמים.

3. כדאי לקרוא כל בית מספר פעמים ולשאול מהו המאפיין של החג או של העונה בבית שהאזינו לו. אפשר לאפשר לתלמידים לצייר את המאפיין של כל בית.

4. בהנחה שמילות השיר מוקרנות על הקיר, כדאי להקיף את המילים "פרחה שושנה" בבית הראשון, "פרחה עננה" בבית השני, "פרחה מנגינה" בבית השלישי, ולהתייחס לשימוש השונה במילה "פרחה" בכל פעם. (בבית הראשון הפריחה היא אמיתית, מוחשית, ואילו בבתי האחרים הפריחה היא דימוי: כשם שפרח פורח, פריחה עננה ופרחה מנגינה).

העבודה בספר

במענה לשאלה 2 חשוב לקרוא את הפזמון החוזר ולהתייחס למשפט "...שיפה ושונה תהא השנה אשר מתחילה לה בשיר" ולשאול את התלמידים איזו שנה הם מאחלים לעצמם.

איך מבקשים סליחה / אמונה אלון - ממלכתי-דתי: עמוד 34

על המחברת

אמונה אלון נולדה בשנת 1955. היא למדה מקרא וספרות במוסדות תורניים ואקדמיים שונים ועבדה כמורה בבתי ספר יסודיים ותיכונים, באולפן למתגיירים ועוד. כתבה מאמרים בעיתונים שונים כמו: "מעריב", "ידיעות אחרונות", "ישראל היום". פרסמה סיפורים קצרים וספרי ילדים. בעבר שימשה יועצת למעמד האישה לבנימין נתניהו בכהונתו הראשונה כראש הממשלה.

על השיר

השיר הוא סיפור אישי של ילד אשר נוהג כלפי אחיו בתוקפנות ומתייסר על כך. כמה חלקים עיקריים בשיר - החטא, הווידוי, הקבלה לעתיד והסליחה - שהם היסודות עליהם מבוסס תהליך התשובה ביום הכיפורים:

החטא - תיאור האירוע שהוא החטא;

הווידוי - נאמר בפה, ועניינו ההכרה בביצוע החטא וקבלת האחריות עליו בלא לחפש "נסיבות מקלות";

הקבלה לעתיד - הבטחה נחושה שלא לשוב ולבצע את החטא. (הרמב"ם כותב בהלכות תשובה [פ"ב ה"ב] על עוצמת נחישות הקבלה לעתיד: "ויעיד עליו יודע תעלומות [הקב"ה שבוחן כליות ולב] שלא ישוב לזה החטא לעולם.");

בקשת הסליחה - פנייה אל הקב"ה, שירחם וימחל על החטא.

בשיר "סליחה" החטא הוא בין אדם לחברו - התנהגות אלימה כלפי האח הצעיר. (במסכת יומא פ"ח משנה ט' נאמר: "עברות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה [יפייס] את חברו.")

הגיבור בשיר חטא כנגד אחיו הקטן (אלימות). לפיכך בקשת הסליחה צריכה להיות כלפי האח הקטן. על הגיבור להתוודות על החטא בפני אחיו, להבטיח לו בצורה משכנעת שלא ישוב לחטוא כלפיו, ולבקש ממנו סליחה באופן שימחל לו.

הווידוי בשיר מבוטא בכך שהגיבור אומר: "עשיתי מעשה לא טוב." נוסף על כך, מתואר הקושי בבקשת הסליחה. הסליחה מגיעה רק בעזרת האח הצעיר שנפגע.

הקבלה לעתיד מתבטאת בשיר בכך שהגיבור מקבל על עצמו שלא לחזור עוד על החטא בעתיד: "בפעם הבאה אני אזהר יותר... לא ארביץ לאלעד."

השיר מתחיל במילים "בלי כוונה" החוזרות שלוש פעמים ומתארות מעשים ללא כוונה. מילים אלה משאירות את הקוראים בשאלה: מה הפשר של חוסר הכוונה? (לריב ללא כוונה, להרביץ ללא כוונה ולהגיד לו "תבכה" ללא כוונה.) די ברור לקוראים הבוגרים, שיש כאן התבטאות ילדותית שמסירה מהילד את האחריות למעשיו. הביטוי "בלי כוונה" הנאמר על-ידי הדמות המרכזית, נועד לסנגור עצמי. בהמשך השיר מתברר שהסנגור המבוסס על הטיעון "בלי כוונה" אינו משכנע את הגיבור עצמו, ולא רק את הקוראים.

בשיר מתואר מסע מייסר של וידוי, שבמרכזו הקושי לבקש סליחה, שאינו מרפה מהגיבור וגורם לו לייסורי מצפון אשר מתעצמים. ייסורי המצפון מתחילים מכך שאחיו בוכה, ממשיכים ומתעצמים מפני יום הכיפור הקרב ובא, מקשים על הגיבור לבקש סליחה, מפני שהאח הצעיר כבר עסוק בעניינים אחרים, הוא במצב רוח טוב ואינו משדר מצוקה.

הפתרון מגיע בעזרתו של האח אשר שואל שאלה תמימה: "מה יש לך? למה אתה עצוב?" שאלה זו מאפשרת לגיבור לבקש את הסליחה. השיר מסתיים בעמדת המחברת: "וקשה לנחש מי משני האחים היה יותר שמח." עמדה זו מעצימה את הקושי העצום שהגיבור היה נתון בו.

השורות הקצרות, חלוקת המשפטים והחריזה, האופייניות לשיר, מקנות לשיר מקצב פנימי אחר מהמקצב של סיפור ומעצימות רגעים חשובים מהסיפור.

רעיונות להפעלה בכיתה

1. אפשר לקשר את תוכן השיר ליסודות עליהם מבוסס יום הכיפורים: החטא, הווידוי והסליחה והקבלה לעתיד. מאחר שהתלמידים אינם קוראים בעצמם, כדאי לסמן במהלך קריאת המורה את הקטעים המתאימים ולשוחח עליהם, ולשאל כיצד הם קשורים ליום הכיפורים.

2. נועם מתיישר על מעשהו ואינו יכול לבקש סליחה - כדאי לסמן במדגש את המשפטים המתאימים ולשוחח בכיתה על תוכנם. ("אז איך מבקשים סליחה מאח שבונה ארמון?" ועוד) נועם מתיישר, וייסוריו משכנעים אותו שהווידוי מבטא בקשת סליחה אמתית שבאה מהלב - האם הסליחה היא אמתית? האם אלעד סלח, ונועם שינה את התנהגותו? אפשר להתייחס גם לקבלה לעתיד: "בפעם הבאה אני אזהר יותר... לא ארביץ לאלעד."

3. הבית לפני האחרון מאופיין בשורות קצרות מאוד וללא חריזה - מה המטרה של מבנה זה?

4. במהלך קריאה נוספת על-ידי המורה, התלמידים יכולים לסמן משפטים שהם שיחה פנימית של נועם עם עצמו או דו-שיח של נועם עם אחיו. מומלץ לשוחח על משמעות המחשבה הפנימית של נועם: כמה פעמים היא מופיעה, על מה היא מעידה.

5. מומלץ לקרוא בית-בית, והתלמידים יסמנו את המילים המתחרזות וישוחחו על מטרותן בשיר.

יום כיפור - ממלכתי: עמוד 30, ממלכתי-דתי: עמוד 37

מומלץ לכתוב על הלוח את הכותרת ולהסביר את פירוש המילה "לכפר".

חשוב לשוחח על האיסורים ביום כיפור (אכילה, שתייה, רחיצה, מריחה בשמן, נעילת נעלי עור) ועל הסעודה

המפסקת, על הסליחות שמבקשים מה' ועל הסליחות שמבקשים מחברים.
חשוב לבקש מהתלמידים לספר על חוויותיהם מיום הכיפורים בביתם.

מתי אני אצום - ממלכתי: עמוד 31, ממלכתי-דתי: עמוד 38

העבודה בספר

כדי לענות על השאלה השנייה נדרשת פעולת חישוב, ולכן התלמידים זקוקים לעזרת המורה. רק כאשר מלאו לילדה שתיים עשרה, הרשו לה לצום, והיא ביקשה לצום שנה אחרי שנה במשך שמונה שנים. לפיכך היא מבקשת לצום מגיל ארבע.

חשוב להתייחס לאפשרות שילדים צעירים יכולים לצום מספר שעות בלבד, ואילו בסיפור לא הרשו לילדה לצום אפילו כמה שעות בלבד.

חלק מהציור "יום כיפור" של הצייר מאוריצי גוטליב - ממלכתי: עמוד 32, ממלכתי-דתי: עמוד 39

על הציור

מאוריצי גוטליב נולד באוקריאנה (גליציה) בשנת 1856 ונפטר בגיל 32 משפעת קשה. ציורו האחרון היה "יום כיפור", בו הוא מתאר בית כנסת על-פי זיכרונותיו מעיירת הולדתו. ציור זה הוא המפורסם ביותר שלו. בציור הוא צייר את עצמו שלוש פעמים: פעם אחת כאיש הצעיר מימין לאדם היושב האוחז בספר התורה; פעם אחת כילד הנמצא משמאלו; ופעם נוספת כנער בגיל בר־מצווה מימין. הציור נמצא במוזאון תל-אביב לאמנות.

העבודה בספר

במענה לשאלה השלישית, יש להסב את תשומת לב התלמידים לאיש המתפלל כשעיניו מביטות למעלה, וכן לשניים הנשענים (אחד נשען על ידו ואחד על הדוכן שהספר מונח עליו), כנראה מעייפות, וגם עיניו של המתפלל משמאל נראות עייפות. כל זה מרמז על העייפות מהצום, וזה מתקשר למצווה "ועיניכם נפשותיכם". התפילה והחזקת ספרי התורה מתאימות ל"מקרא קודש".

סליחה / לאה נאור - ממלכתי: עמוד 33

על המחברת

מידע על לאה נאור מובא בעמוד 90 במדריך זה.

על השיר

בשיר יש שני דוברים: ילדה וילד. ההתחלה של שני הדוברים זהה ומובאת בשורות קצרות מאוד, אחר-כך כל אחד מתאר את המעשים שלא יעשה. הבת לא תעשה מעשים שיפגעו בעיקר בה, והבן לא יעשה מעשים שיפגעו בעיקר באחרים. בשיר מצוינים הרבה מאוד מעשים טובים המתוארים על דרך השלילה ("ולא אעליב", "לא אכנס לדברי אחרים"), ומעט מעשים טובים המתוארים על דרך החיוב.

בבית האחרון מובא דו-שיח בין הדוברים אשר מתחילים ומסתיימים ב"אני מבטיח", "אני מבטיחה", ובין ההבטחות שניהם מעליבים זה את זה, התנהגות שהבטיחו לפני כן לא לעשות.

אפשר להבין מהשיר, שהדוברים לא באמת מתכוונים לקיים את הבטחותיהם. זה מתבטא בתוכן של השיר וגם בשימוש רב במילת השלילה "לא".

המלצות להפעלה בכיתה

1. מיהם הדוברים בשיר? לפי מה אפשר לדעת זאת?
2. כמה פעמים מופיעה המילה "לא"? מדוע משתמשת המשוררת במילת השלילה כדי לציין מעשים טובים?
3. בהתחלת כל בית השורות קצרות ואחר-כך מתארכות. כיצד זה קשור לקצב הדיבור, לתוכן, להתרגשות של הדובר?
4. האם הדוברים בשיר התכוונו באמת למילה "סליחה"?

5. מצאו בשיר חרוזים, וצבעו אותם. מה תרומתם לשיר?

סוכות - ממלכתי: עמוד 36, ממלכתי-דתי: עמוד 40

מומלץ לכתוב על הלוח את הכותרת ולקרוא את הפסוקים בתורה (ויקרא כ"ג מ"א-מ"ב): "בסוכות תשבו שבעה ימים... למען ידעו דורותיכם, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים."

חשוב לשוחח על הפסוקים ולהסביר כי לפני הרבה מאוד שנים יצאו בני ישראל ממצרים כדי להגיע לארץ ישראל. הם עברו דרך מדבר גדול. הם נדדו ממקום למקום ולא יכלו לבנות להם בתים, רק סוכות הקימו, שאפשר בקלות לפרק ולבנות מחדש. לזכר הימים ההם אנו חוגגים את חג הסוכות.

חשוב להסביר את מצוות ארבעת המינים (אתרוג, לולב, הדס וערבה) ואת הקשר שלהם לעם ישראל.

אפשר להביא לכיתה את ארבעת המינים ולהראותם לתלמידים ולשוחח למי יש או אין טעם / ריח.

שלומית בונה סוכת שלום / נעמי שמר - ממלכתי: עמוד 39, ממלכתי-דתי: עמוד 43

על המחברת

אפשר לקרוא על נעמי שמר בעמוד 65 במדריך זה.

על השיר

שיר זה כתבה והלחינה נעמי שמר. השיר מבוסס על מאורע אמתי: שלומית הייתה שכנתה של נעמי שמר בקיבוץ כנרת, והיא בנתה סוכה. השיר נכתב קצת אחרי מלחמת יום כיפורים, ולכן הדגש על סוכת שלום.

בבית הראשון מתוארת בניית הסוכה, בבית השני מתואר התוכן של הסוכה, בבית השלישי מתוארת נהירת השכנים בהמוניהם, ולכולם יש מקום, ובבית האחרון סוכת הפלאים הופכת לסוכת שלום.

לכל הבתים בשיר אותה מנגינה. אין פזמון חוזר, דבר המרמז על רעיון השלום והאחדות המובע בשיר.

התכונות המיוחדות של הסוכה הן שהיא סוכה היכולה להכיל הרבה אנשים, ולכולם יש מקום, ונוסף על כך, היא סוכת שלום. נושא השלום מודגש במשפטים החוזרים בבית הראשון ובבית האחרון: "שלומית בנתה סוכת שלום". אווירת השמחה בשיר מתוארת באמצעות החרוזה וגם באמצעות משפטים כמו: "מוארת וירוקה", "לכולם יהיה מקום", "מה טוב ומה נעים".

המלצות לעבודה בכיתה

1. נעמי שמר בחרה בשם "שלומית בונה סוכה". מה הקשר בין השם שלומית לבין הרעיון בייחודיות של הסוכה? האם הסוכה שבונה שלומית היא סוכה רגילה? (סוכת שלום)

אפשר לשוחח על רעיון השלום והאחדות המובע בשיר באמצעות המנגינה הזוהר בכל הבתים ובחוסר פזמון חוזר.

2. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים למשפטים חוזרים, למטרתם ולחרוזה בשיר.

העבודה בספר

אפשר לצמצם את מספר הפעילויות המוצעות, על-פי שיקול הדעת של המורה.

חנוכה - ממלכתי: עמוד 43, ממלכתי-דתי: עמוד 47

נס חנוכה - סיפור היסטורי

במהלך קריאת הסיפור לתלמידים, מומלץ לכתוב על הלוח את שמות הדמויות (אנטיוכוס, יהודה המכבי) ולהוסיף לכל דמות מאפיינים. גזרות אנטיוכוס: לא לעשות ברית מילה, לא לשמור את השבת, לא ללמוד תורה. תכונות יהודה המכבי: גיבור, מאמין בה'. חשוב להתייחס לעזרה של ה' בניצחון על היוונים ולנס פך השמן.

על המחבר

על חיים נחמן ביאליק אפשר לקרוא במדריך זה בעמוד 61.

על השיר

שיר הילדים פורסם לראשונה בשנת 1916 באודסה והולחן בלחן עממי על-ידי המלחין יצחק אדל.

הילד או הילדה בשיר פונים אל הקוראים ושואלים שאלות אשר התשובות מלמדות על מצוות החג (הדלקת החנוכיה) ועל מנהגי החג (אכילת לביבות ומשחק בסביבון). המצווה והמנהגים המתוארים בשיר מתוארים כנעשים בשביל הילד או הילדה: "הדליק לי... נתן לי... נתנה לי".

השיר נכתב לילדים הקוראים, מפנייה אליהם בשאלה. השאלה "לכבוד מה?" נשאלת בכל בית בשיר, והתשובה עליה ברורה: "לכבוד החנוכה".

כל בית בנוי מהצהרה, משאלה ומתשובה. מבנה חוזר זה עוזר לילדים לזכור את מילות השיר ולהתמצא בו. שאלת השאלה מעוררת את החשיבה של הקוראים ואת ההנאה מהעובדה שהם יודעים את התשובה. אפשר לראות בשאלות ובתשובה כפזמון חוזר, ואכן, העיבוד המוזיקלי מתייחס לשורות אלה כאל פזמון, כך שהמנגינה היא זהה. המושג "חנוכיה" אינו מצוי בשיר במפורש אך נרמז בשורה: "ושמש לו אבוקה".

החריזה בשיר שומרת על אותו מבנה בכל בית: חריזה של שורה שנייה עם השורה החמישית ועם השורה האחרונה של הבית. החריזה טומנת בחובה את כל המידע שיש בשיר על החג: "ושמש לו אבוקה / לכבוד החנוכה", "סביבון מעופרת יצוקה / לכבוד החנוכה", "לביבה חמה ומתוקה / לכבוד החנוכה".

המלצות לעבודה בכיתה

1. מומלץ להשמיע את השיר וללמד את התלמידים את המילים ואת המנגינה.
2. כדאי לבקש מהתלמידים להדגיש את המילה "לי" החוזרת בכל בית, ולשוחח על מטרתה (להדגיש את החריזה [אבי- לי, דודי- לי ועוד]) וכן להדגיש את הפעולות הנעשות למען הילד או הילדה.
3. מומלץ לשוחח על מטרתן של השאלות והתשובות.
4. אפשר להתייחס לחריזה המשותפת בכל הבתים ולמטרתה.
5. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לשמחה המתבטאת בשיר, לאווירת החג במשפחה, למצוות ולמנהגים המוזכרים בשיר.
6. אפשר להתייחס לאנשים המוזכרים בשיר: אבא, דוד, אימא. (לא מוזכרים, למשל, סבא וסבתא או חברים). אפשר לציין שכנראה אלה האנשים הקרובים לילד או לילדה המספרים.

העבודה בספר

בהקשר לצביעת המילים המתחרזות למילה "חנוכה" כדאי לשוחח על כך שכל הפריטים המצוינים בשיר מתחרזים למילה חנוכה, מה שמדגיש את הרעיון של השיר (מאפייני החג).

חג חנוכה - ממלכת: עמוד 49, ממלכת-דתי: עמוד 54

סיפור חנוכה מובא כאן שנית, והפעם כטקסט סיפורי: המורה מספרת בקצרה ובפשטות את סיפור חנוכה. בתוך כדי מתוארים המנהגים של החג: הסיפור ואכילת סופגניות.

חורף - ממלכת: עמוד 51, ממלכת-דתי: עמוד 56

מומלץ לכתוב על הלוח את המילה "חורף" ולמתוח ממנה קווים.

כדאי לשאול את התלמידים מה מזכירה להם המילה "חורף", ולהנחות אותם לחשוב על התחומים האלה: מזג האוויר בחורף, צמחים (פרחים: נרקיס, כלנית, רקפת, ציפורני חתול, סביון ועוד, עצים: השקד פרי הדר), בעלי חיים (שבלול, חולד ושלשול, שחף האגמים, הזרזיר ועוד), לבוש בחורף, תופעות כמו ברק רעם וקשת. אפשר לשאול אותם מה הם אוהבים לעשות בחורף. אפשר ללמדם שירי חורף שונים.

אני אוהב להירטב / מירה מאיר - ממלכתי: עמוד 55, ממלכתי-דתי: עמוד 60

על המחברת

מידע על מירה מאיר מופיע בעמוד 115 במדריך זה.

על השיר

שיר מחורז זה מדגיש את אהבת הילד להירטב בגשם. האהבה מודגשת בסימני קריאה "באמת!", "אני אוהב!" ואף בדרך השלילה "לך לדבר למבוגרים!" (המראה שהמבוגרים אינם מבינים כמה הוא אוהב להירטב). הוא פונה לקוראים באופן ישיר ומתאר מה הוא אוהב, ואף פונה לאמו בדיבור ישיר: "תבואי ותראי!" את התשובה שלה הוא מביא בצורה עקיפה: "אבל היא קוראת לי לשוב". ניכר הניכור שמרגיש אל אמו משום שאינה מבינה אותו. הוא אינו פונה אליה בשם "אימא", אלא רק קורא לה "בואי ותראי" ואחר-כך הוא מתייחס אליה במילה "היא". המבנה החזותי של השיר הוא כמו של טיפות מים. טיפה ועוד טיפה ועוד טיפה. כל שורה מכילה מילה אחת. במשפט הקשור לאמו ("אבל היא קוראת לי הביתה לשוב") ובמשפט הישיבה בבית ("לשבת בתוך הבית ולא להירטב") ניכר כי השורה התארכה, ואפשר להבין זאת כאילו השורה הארוכה נותנת מחסה והגנה לילד מפני הגשם. בבית השני מומחשת פעילות טפטוף המים: לראות... טיפות... נוטפות... רוקדות. חלק מהמילים מתחרזות, וכולן מסתיימות ב- "ות", מה שממחיש צליל של טפטוף.

המלצות לעבודה בכיתה

1. מומלץ להסב את תשומת לבם של התלמידים לסימני הקריאה הרבים בשיר ולשוחח על תפקידם.
2. מומלץ לשוחח על השורות הקצרות שבשיר (מילה מילה) ולשאול מה הן מביעות.
3. הילד המספר אוהב מאוד להירטב בגשם. כדאי לבקש מהתלמידים להקיף את המילים המספרות על כך.
4. הילד המספר מדבר אל אמו תחילה בדיבור ישיר, אך הוא אינו קורא לה "אימא", אלא רק "תבואי ותראי". אחר-כך הוא מדבר עליה בדיבור עקיף: "היא קוראת לי לשוב". מה מביעות הצורות האלה? (כעס כלפי האם משום שאינה מבינה אותו).
5. אפשר למצוא חרוזים בשיר ולשוחח על תרומתן לתוכן השיר.

העבודה בספר

התלמידים זקוקים לעזרה בקריאת ההוראות.

במענה לשאלה 4 - המילים הקשורות למים הן **רטוב, להירטב, טיפות, נוטפות**. אפשר לציין (כחלק מההתמודדות עם שגיאות כתיב), כי רוב המילים הקשורות למים נכתבות ב-ט'. אפשר להזכיר גם את המילים מטר, מטרייה, ממטרה (מילים מאותה משפחה [מאותו שורש]), טל. בשיר הזה רק המילה שלולית נכתבת באות ת'.

על המחברת

מידע על שלומית כהן אסיף נמצא במדריך זה בעמוד 66.

על השיר

הדובר בשיר הוא ילד הבורח מהגשם. הבריחה והריצה של הילד הדובר מתוארות בשיר בשורות קצרות הנותנות תחושה של ריצה מהירה, ואילו לקראת הסוף השורות מתארכות ומציינות בכך מציאת מחסה מהגשם, הפסקת הריצה. הדובר מתאר את הגשם בהגזמה, כאשר הוא משתמש במושגי מרחב (מאחוריי, לפניי, מעליי).

החריזה בשיר מדגישה את התוכן ואת ההומור שבשיר.

שיר זה מנוגד לשיר הקודם "אני אוהב להירטב" / מירה מאיר, שבו הילד אוהב ורוצה להירטב.

המלצות להפעלה בכיתה

1. בשיר כתוב: "אני רטוב כמו דג / חכה שאגיע לאיזה גג." על-סמך מה אפשר לדעת מיהו הדובר בשיר?
2. בתחילה השורות של השיר קצרות, מה רוצה המשוררת להדגיש בכך?
3. האם השיר מצחיק או עצוב? הסבירו את תשובתכם.
4. האם הדובר בשיר אוהב את הגשם? ממה אפשר להסיק על כך?
5. אפשר להשוות בין השיר הזה לבין השיר הקודם "אני אוהב להירטב" / מירה מאיר.

העבודה בספר

במענה לשאלת השיחה הראשונה, אפשר לומר כי המילה מבטאת את חוסר ההנאה מהגשם, את הניסיון לברוח ממנו ולתפוס מחסה. המילים "אחוריי", "לפניי", "מאחוריי" מחזקות את התחושה הזו: הגשם סוגר עליו. גם הצעקה "די!" מחזקת את התחושה הזו. המילים "חכה שאגיע..." מזכירת איום על מישהו שנוא.

ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות - ממלכתי: עמוד 61, ממלכתי-דתי: עמוד 65

מומלץ לכתוב על הלוח את שם החג.

שירים הקשורים לחג: "כך הולכים השותלים" / יצחק שנהר, "השקדייה פורחת" / ישראל דושמן, "ט"ו בשבט" / עודד אבישר ועוד.

מומלץ לבקש מהתלמידים לספר מה הם יודעים על החג, ולכוונם לתחומים האלה: חודש שבט הוא הגבול בין החורף לאביב, העצים מתחילים לבלב, והראשון שבהם הוא השקד, יש קשר בין החג לבין עם ישראל, זהו חג אהבה לאילן, ששורשיו העמוקים מסמלים את השורשים של העם היהודי באדמת הארץ, ה' הבטיח שהארץ תהיה שייכת לאבותינו אברהם, יצחק ויעקב וילידים שלהם, ועל-ידי נטיעת עצים אנו מחזקים את מצוות יישוב הארץ.

מנהגי החג: שבעת המינים. אפשר להביא לכיתה את שבעת המינים וללמוד את הברכות לפני אכילתם ולאחר אכילתם.

על אורן והאורן שלו / לאה נאור - ממלכתי: עמוד 64, ממלכתי-דתי: עמוד 68

על המחברת

מידע על לאה נאור מובא במדריך זה בעמוד 90.

על הסיפור

הסיפור עוסק בקשר שבין אורן וחבריו לבין עץ האורן. אורן וחבריו מנעו את כריתת העץ בכך שעשו ויתורים אישיים. אורן נקשר לעץ האורן משום שהעץ נשתל כשנולד, והעץ הפך לחלק בלתי-נפרד מחייו. אורן עקב אחר צמיחתו של העץ ואחר הציפורים המקננות בו והחיות בסביבתו. חברת החשמל כמעט פגעה בטבע שבסביבה (לא בזדון, אלא לצורך שיפור איכות החיים של האנשים באזור) וגם ברגשות הילדים. הסיפור מתייחס לשמירת הטבע ומראה כיצד ילדים צעירים יכולים להתגייס למען מטרה זו ולמצוא פתרונות לשמירה על הסביבה.

הצעות להפעלה בכיתה

1. בסיפור מסופר בעקיפין על הקשר בין הילד אורן לבין העץ אורן. שוחחו על כך בכיתה.
2. אורן וחבריו טיפסו במהירות על עץ האורן כאשר נשמע רעש המסור. מדוע הם עשו זאת? מה רצו להשיג בכך?
3. אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור בשפתם ואף להמחישו.

העבודה בספר

במענה לשאלת השיחה הראשונה אפשר להקדים ולשוחח על ההרגשה שמעוררת הצגת הבעיה בסיפור, ורק אחר-כך על ההרגשה שמעורר הסוף. באשר לשאלה השנייה בשיחה מומלץ לדון כיצד ילדים צעירים יכולים להשפיע על שמירת הסביבה שלהם. (מומלץ להגיע להכללה שמאבק משותף מביא להשגת מטרה.)

פורים - ממלכתי: עמוד 70, ממלכתי-דתי: עמוד 74

1. מומלץ לכתוב את המילה "פורים" על הלוח ולשאל את התלמידים מה הם יודעים על החג, על מגילת אסתר, על הדמויות בה, על מצוות החג ועל המנהגים בו. אפשר לרשום את מה שהתלמידים אומרים, ולקרוא בספר על החג.
2. כעת אפשר להשוות בין הידע הראשוני לבין הידע החדש שנלמד. אפשר לכתוב על הלוח את הידע החדש שרכשו.
3. אפשר ללמד שירי פורים: "משחק פורים" / ליון קפיניס (אחת, שתים, שלוש / אני אחשוורוש, / שרביט זהב...), "פורים" / ליון קפיניס (אני פורים, אני פורים / שמח ומבדח, / הלא רק פעם בשנה...), "על הניסים" / מן התפילה (על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות / ועל התשועות ועל הנפלאות, / שעשית לאבותינו בימים ההם / בזמן הזה.) ועוד.

שתי חברות ומשלוח מנות / רבקה אליצור - ממלכתי: עמוד 76, ממלכתי-דתי: עמוד 80

על המחברת

על רבקה אליצור אפשר לקרוא בעמוד 91 במדריך זה.

על הסיפור

הסיפור עוסק בערך הנתניה, במשלוח מנות. המצווה של משלוח המנות בפורים מדגישה כי הנתניה תהיה בגלוי ולא בסתר, משום שבכך מביע המוסר את רגשי אהבתו, ובכך גם נוטע אהבה בלבו של המקבל. מרים, עולה חדשה, הגיעה לישראל רק לפני שבוע. היא אינה דוברת השפה ואינה מכירה את החגים ואף "אינה מכירה שום ילד ושום ילדה". הסופרת מדגישה שלמרים יש כל מה שצריך מבחינה פיסית: בית, מיטה, שולחן. אבל אין לה חבר או חברה. מרים מתוארת כבעלת עיניים שחורות ויפות, ומנגד מתוארת כל שמחת הילדים בתחפושות השונות. גם כאשר "מרים יושבת על המדרגות, מביטה ומביטה..." העיניים של מרים בוודאי מביעות עצב. אבל הסופרת לא ציינה זאת, כנראה, כדי להעצים את הניגוד בין עיני מרים לבין עיני הילדים העליזים, ולאפשר לקוראים להשלים את התוכן שלא נאמר.

הפגישה בין מרים להדסה מראה כי מרים הבינה במהירות את הסיטואציה של משלוח המנות וענתה להדסה בגבות עיניה ובידיה "אין! אין לי איש להביא לו..." התגובה של מרים מראה עד כמה חשובים לה חבר או חברה. הסיפור מסתיים ברכישת חברה טובה לשחק ולשמוח אתה.

בסיפור מודגש שאף-על-פי שיש למרים הרבה דברים, עדיין היה חסר לה הדבר החשוב ביותר: חבר או חברה. מרים "מדברת" בעזרת גבה וידיה ומסבירה שאין לה חברים לתת להם משלוח מנות. כמו-כן העצב של מרים מודגש באמצעות עיניים גדולות ויפות, ומנגד עיני ילדים צוחקים.

משלוח המנות הוא אחת מהמצוות הנהוגות בפורים, ומטרתו לקרב בין האנשים, ואילו ההתחפשות היא אחד מהמנהגים המעניקים לחג אופי של עליזות כללית. מרים והדסה החליפו משלוח מנות כדי לסמל את אהבתן זו לזו, ולא מוזכר שום דבר המקשר את מרים לתחפושות, דבר המעיד כי האהבה והקשר האישי הם שיוצרים את העליזות.

המלצות לעבודה בכיתה

1. חשוב להתייחס לעצבות של מרים, אף-על-פי שזה לא כתוב במפורש. (אפשר להיעזר באיורים).
2. חשוב לשוחח על החשיבות ברכישת חבר או חברה על-פני השתובבות ועליזות ברחוב. כיצד מודגש הנושא בסיפור?
3. אפשר לבקש להמחז את הסיפור או לספר אותו לפי רצף.

העבודה בספר

במענה לשאלה 3 - יש לשוחח על המצווה של משלוח מנות ועל מטרתה. כיצד המצווה הזאת באה לידי ביטוי בסיפור? האם המצווה השיגה את מטרתה?

אביב - ממלכת: עמוד 81, ממלכת-דתי: עמוד 85

מומלץ לכתוב את שם העונה, לסרטט חצים מהמילה ולשאול את התלמידים מה הם יודעים על האביב. יש לכוון אותם לתחומים האלה: מזג האוויר באביב, הצמחים באביב (כלנית, פרג, חרצית, קחון, אירוס ועוד), בעלי החיים באביב (חרקים כמו חיפושית, דבורה, פרפר; זוחלים כמו: נחש, חרדון, שממית; ציפורים שמגיעות כמו סנונית, סיס, שרקרק), בניית הקן אצל הציפורים, המלטות אצל היונקים.

במהלך קריאת הקטע המידעי על האביב, מומלץ להוסיף בצבע אחר פרטים חדשים שנלמדו.

איך יודעים שבא אביב / דתיה בן-דור - ממלכת: עמוד 85, ממלכת-דתי: עמוד 89

על המחברת

אפשר לקרוא על דתיה בן-דור בעמוד 56 במדריך זה.

על השיר

המשוררת קושרת בין מזג האוויר לבין מצב הרוח העליז והשמח. השיר בנוי משאלה ומתשובות עליה. השאלה מעוררת סקרנות וחשיבה אצל הקוראים, וסביר להניח שהילדים יודעים את התשובה, מכירים את סימני האביב. השאלה נותנת לילדים הזדמנות להציג את ידיעותיהם. המשוררת עונה על השאלה בחרוזים, בעליזות. התשובה לשאלה מוצגת במבנה של "אם - אז" המקנה לשיר קלילות, כי הכול ברור וצפוי מראש. האביב צפוי מראש ויש לו סימנים ברורים ובכך משרה אווירת ביטחון ושמחה.

השיר הוא מאוד לוקלי ומתאר את האביב בארץ ישראל על כל סממניו: פריחה, אין גשם, יין, מצות ושיר: "אביב הגיע פסח בא". האביב מוצג בשיר כחג בשל סמיכותו לחג הפסח ("לכבוד החג קישטו ארצו"). המילה "חג" מקבלת כאן משקל של חגיגה: "המון ידיים חרוצות נושאות סלים כבדים עם יין ומצות".

הצעות להפעלה בכיתה

1. מומלץ ללמד את התלמידים את השיר ואת המנגינה שלו בעל-פה. אפשר לשוחח על המקצב ועל תרומתו לאווירה שבשיר.
2. בשיר מתוארת הרגשת שמחה. כיצד היא מתוארת? האם היא קשורה רק לעונת האביב או רק לחג הפסח הקרב או לשניהם יחד? הסבירו את תשובתכם.
4. אפשר להדגיש את המילים "אם - אז" ולשוחח על תפקידן בשיר.
5. אפשר לבקש למצוא את המילים המתחרזות בשיר ולשוחח על תפקידן.

העבודה בספר

במענה לשאלות 1 ו-2 מומלץ לבקש מהתלמידים למתוח קו בשיר מתחת למילים המתארות את האביב, ולשאול אם יש סימני אביב נוספים שלא הוזכרו בשיר.

פסח - ממלכתי: עמוד 88, ממלכתי-דתי: עמוד 92

מומלץ לכתוב את שם החג ולבקש מהתלמידים לספר מה הם יודעים עליו. לאחר קריאת הקטע "פסח" בספר אפשר להוסיף מידע חדש שלא אמרו או דברים שאמרו ולא נזכרו בכתוב. אפשר לשיר שירי פסח שהתלמידים מכירים.

מה נשתנה / מתוך ההגדה - ממלכתי: עמוד 91, ממלכתי-דתי: עמוד 95

פיוט זה ידוע גם בשם "ארבע קושיות", והוא מתחיל את ההגדה. בזכות הפיוט הילדים פעילים ומעורבים במהלך קריאת ההגדה. הפיוט מורכב משאלה אחת שיש לה ארבע תשובות, כל תשובה מאספקט שונה המראה כי ליל הסדר שונה מלילות אחרים. נהוג שהילד הצעיר מבאי הבית מדקלם או קורא או שר את ארבע הקושיות.

הצעות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לשיר עם התלמידים את הפיוט.
2. מומלץ להתייחס למילים "מה נשתנה" ולשאול למה הכוונה במילים אלו.
3. כדאי להקיף את המילים "הלילה הזה כולו" ולספור כמה פעמים הן חוזרות. למה הכוונה במילה "הזה" ובמילה "כולו"?
4. חשוב להסביר את המילים "מרור", "מטבילין" "אוכלין" "מסובין". מומלץ להסביר כי בתקופה בה נכתבה ההגדה, הסיימת של פעלים בצורת הווה-רבים ("הם") הייתה ין במקום ים. בימינו נשארה הסיימת במילים אלה: נישואים-נישואין, גירושים-גירושין, אירוסים-אירוסין. (את הסיימת ין ראינו גם בהגדה על אנטונינוס ויהודה הנשיא - התבלין החסר).

מה נשתנה / חגית בנזימן - ממלכתי: עמוד 93

על המחברת

חגית בנזימן נולדה בשנת 1940 בתל-אביב. היא למדה פסיכולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים. רוב שיריה לילדים מתמקדים בנושאי העימות הנצחי שבין עולם הילדים ועולם המבוגרים, ששכח את ילדותו שלו.

על השיר

הדובר בשיר הוא ילד צעיר אשר מפרט את ההכנות שלו לדקלום "מה נשתנה". "דקלם יותר ממאה פעמים", "דקלם בלב". למרות כל ההכנות, בערב הסדר הוא התבלבל ושכח הכול. הדובר מפרט את לחץ המבוגרים עליו, שלכאורה נעשה בשקט, אבל אותו זה הלחיץ. הפירוט של מה אמר לו כל אחד מהמבוגרים מראה שהוא היה נתון בלחץ. הדובר מתאר בתחילה את השתדלותו ואת מאמציו הרבים לזכור את הדקלום (אפילו בערב) ואף לזכור במדויק (זכרתי אפילו לומר: בין יושבין ובין מסובין). אחר-כך הוא מתאר את אכזבתו מזה ששכח את הדקלום. האכזבה מתבטאת, קודם כול, במילה "ודווקא" ואחר-כך במילה "פתאום". המילה "פתאום" מורה על ההפתעה הלא-צפויה והלא נעימה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מיהו הדובר בשיר, ומה מרגיש?
2. הדובר בשיר מפרט את ההכנות הרבות שעשה כדי לזכור את הדקלום "מה נשתנה". שוחחו על ההכנות.
3. מדוע מפרט הדובר את כל המבוגרים שניסו לעודדו לדקלם? מה זה תורם להבנת ההתרגשות והבלבול של הילד?

העבודה בספר

משימת הכתיבה מקשרת את המקרה לחיי היום-יום של התלמידים.

במענה לשאלה הראשונה בשיחה - הדובר משתמש בהגזמה (דקלמתי יותר ממאה פעמים) כדי לומר שהוא למד את השיר. נוסף על כך, המילה "אפילו" מחזקת את תיאור המאמץ. המילה הזו מציינת שבדרך כלל לא לומדים ומדקלמים לפני השינה, ובכל זאת אני עשיתי את זה.

פסח שחגגנו באתיופיה / דורית אורגד - ממלכתי: עמוד 98, ממלכתי-דתי: עמוד 99

מיום הקמת מדינת ישראל אחד היעדים המרכזיים שלה הוא קליטת עלייה מהגלות. עוד בתקופות מוקדמות של חורבן בית המקדש היהודים מתפללים לשיבת כל אחיהם מהגלות לארץ ישראל.

יהודי אתיופיה היו מנותקים לגמרי מיתר יהודי העולם במשך אלפי שנים. הם נהגו לחגוג את כל החגים הנזכרים בתורה שבכתב. המנהגים שלהם דומים מאוד לאלה הנהוגים ביתר הקהילות היהודיות בארץ ובעולם למרות הנתק המוחלט שלהם מהמורשת היהודית שנוצרה במשך הדורות. יהודי אתיופיה הם יהודים מאמינים, וירושלים הייתה בבת עינם. בכל תפילה ביקשו מה' שיחזיר אותם לארץ אבותיהם.

גל העלייה הראשון היה בשנת 1984. ממשלת ישראל החליטה שיש להעלות את יהודי אתיופיה לארץ בגלל מצבם הקשה בארצם. מאז היו גלי עלייה נוספים לישראל.

על המחברת

דורית אורגד נולדה בגרמניה (כיום פולין) בשנת 1936. בגיל 3 עלתה לארץ ישראל. עסקה בהוראה במוסדות אקדמיים ובעיתונות. פרסמה ספרי ילדים רבים, ספרים לנוער ואף למבוגרים. פרסמה גם ספר שירים. חלק מספריה תורגמו לשפות שונות, חלק הוסרטו לטלוויזיה, חלק עובדו למחזות תאטרון. בשנים האחרונות היא מנחה סדנאות כתיבה לילדים ולמבוגרים. קיבלה פרסים רבים על ספריה. דורית אורגד כותבת על מה שמטריד ילדים ואנשים, וכן על מה שמשמח אותם.

על הסיפור

סיפור זה מתאר כיצד חוגגים בני העדה האתיופית את חג הפסח בישראל. הוא מסופר מנקודת המבט של הילדים. האם מסייעת בהעברת המידע כיצד אופים את המצה.

דסטה ותמנה סיפרו בשפה העברית על ההכנות לפסח, וכאשר נתקלו במילים חשובות כמו "בית", "מצה", "בית כנסת", הם השתמשו בשפה האמהרית, דבר המביע את הרצון שלהם לשתף ולחבר את המספרת, החברה של

דסטה, לתרבות שלהם ולמנהגייהם.

ניכר כי דסטה גאה בתרבות ובמנהגי החג שלה, דבר המתבטא בהזמנת השכנה לביתה. היא אינה מתביישת בביתה, ואף מדגישה שבאתיופיה הם התרחצו בנחל, כאשר היא מודעת לכך שבישראל לא נוהגים כך. ניכר כי דסטה נהנתה מאוד מאווירת המשפחתיות בחג באמרה "כמובן" (לשאלה אם באים אליהם סבא וסבתא), והאח תמנה הוסיף שגם קרובים ממקומות רחוקים באים אליהם. מהערות אלו אפשר להסיק כי ביקורי הקרובים וההתכנסות ביחד חשובים ומההנים.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ לבדוק עם התלמידים אילו דברים חדשים למדו בעקבות קריאת הסיפור. אפשר לערוך מילון באמהרית ולחבר משפט ולשלב בו מילה באמהרית.
2. מומלץ להסב את תשומת לב התלמידים לגאווה של האח והאחות בתרבותם (לשם כך יש לקרוא את הקטעים המתאימים).
3. מומלץ לבקש מתלמידים שעלו מארצות אחרות, לספר כיצד הם חוגגים את החג.

העבודה בספר

לקראת מילוי הטבלה אפשר לשוחח על הדומה ועל השונה בהכנות לחג ובליל הסדר באתיופיה ובישראל. יש להדגיש שיש הרבה משותף, אף-על-פי שהיהודים באתיופיה היו מנותקים מכל מרכז יהודי אחר בגלות. לגבי השאלה היכן היו מעדיפים לחגוג (מיועד רק לממלכתי) - ייתכן שתלמידים ישיבו שבאתיופיה, כי שם כל המשפחה וכל הקרובים, ושם נולדו, ושם הבית שלהם וכדומה. כדאי לכוון את התלמידים למחשבה כי האתיופיים עמלו קשה מאוד כדי להגיע לארץ ואף סבלו בדרך. כל רצונם היה להגיע לארץ, וזה החשוב ביותר. גם פה יש משפחה וחברים, והדבר היחיד שיש פה ואין שם, זה הארץ עצמה, שהיא ארץ היהודים.

שם פרח / משה'לה מאושמיאני - ממלכתי: עמוד 103, ממלכתי-דתי: עמוד 104

זהו שיר עצוב קצר בעל ארבע שורות, שחובר על-ידי ילד בן 8. הילד חי בגטו שבו רוכזו היהודים בתקופת השואה ולא הורשו לצאת מהגטו. הילד בחר בפרח שמדבר אליו, כדי להראות שאפילו פרח, שאינו בן-אנוש, אינו מבין מה עושה הילד בגטו. הילד מתאר "שם פרח מעבר לגטו פורח". במילים פרח-פורח הילד מדגיש את החיים שם, מעבר לגדר. גם החריזה ("פורח - משוחח") באה להדגיש את החיים מעבר לגדר. המילים החוזרות "משה'לה" ו"בוא" מדגישות את הרצון לצאת מהגטו, והן מבטאות עדנה וחמלה. השיר מזכיר מאוד את השיר הידוע "בוא אליו פרפר נחמד" / לאה גולדברג, אך בניגוד לשיר הידוע בו פונה הילד לפרפר, כאן הפרח פונה לילד, מה שמעיד שרק הטבע יכול להקשיב למצוקת הילד. תמימותו של הפרח נוגעת ללב: "מה לך פה?" הפרח אינו מבין מדוע הילד מעבר לגדר ואינו יכול לגשת אליו.

המלצות להפעלה בכיתה

1. החיים בתוך הגטו אינם טובים. אפילו הפרח מבין זאת. כיצד זה מובן מהשיר?
2. המילים "פרח פורח" מציינות צמיחה, גדילה, שמחה. המספר מדגיש שיש חיים מחוץ לגטו. כיצד הוא עושה זאת?
3. הפרח הפורח משמח במידה מסוימת את משה'לה (בפריחתו). שוחחו על כך בכיתה.
4. החריזה הצמודה מתמצתת את השיר: פורח/משוחח: פה/ בוא. שוחחו על מטרת החריזה.

העבודה בספר

יש לשוחח על המילים החוזרות פעמיים בשיר הקצר (משה'לה, בוא).

על המחבר

נפתלי הרץ אימבר נולד בגליציה בשנת 1856 ונפטר בגיל 53 בארצות הברית. הוא למד תלמוד תורה בעירו ונחשב לעילוי שבעילויים בגיל 10. בגיל 22, כששהה ברומניה, כתב את שני הבתים הראשונים של השיר "תקוותנו", אשר גרסה קצרה ממנו נקראת "התקווה". כבחור צעיר הרבה לכתוב ולטייל בעולם. הוא ביקר בישראל בגיל 26 ושהה בה ארבע שנים. הייתה זו תקופת העלייה הראשונה וייסוד המושבות הראשונות. הוא נפגש עם החלוצים שהגיעו לארץ, התלהב מהם וחיבר שירים לכבודם ולכבוד המושבות שהקימו. בשיריו הוא כתב על חריצותם ועל התנאים הקשים בהם חיים ומתגוררים. הוא נפגש עמם ועודד להמשיך בעבודתם הלאומית על אף הקשיים שנערמו בדרכם. אימבר התפרסם בזכות שירו "התקווה", שיר שהעמידו בשורה אחת עם גדולי המשוררים בדורנו.

על ההמנון

ההמנון הלאומי של מדינת ישראל הוא "התקווה". המנון פירושו שיר רשמי של מדינה או של ארגון כלשהו, שמובעים בו הדברים החשובים שרוצים להגיד על המדינה או על ארגון כלשהו. "התקווה" הוא גרסה קצרה של השיר "תקוותנו" שחיבר נפתלי הרץ אימבר בשנת 1877. ההמנון כולל את שני הבתים הראשונים מתוך תשעת בתיו של השיר "תקוותנו". ההמנון "התקווה" נחשב להמנון המדינה מיום הקמתה, אך עוגן בחוק בעשרה בנובמבר 2004. השיר הולחן על-ידי שמואל הכהן, פועל חקלאי בראשון לציון. ההמנון מושר בסיום טקסים ממלכתיים ואחרים, בפתחת אירועים ספורטיביים, ובאירועים בעלי אופי ציבורי וממלכתי. בעת השמעת ההמנון קמים כדי לחלוק לו כבוד. ההמנון קשור לחזון הגאולה ולשאיפתנו לשוב לארץ אבותינו לאחר אלפיים שנות גלות. חזון הגאולה מתבטא בבית השני "עוד לא אבדה תקוותנו" במעין מענה לפסוק בחזון העצמות היבשות בדברי הנביא יחזקאל: "ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו" (יחזקאל ל"ז י"א).

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב ללמד את התלמידים את מילות השיר ואת הלחן.
2. חשוב לוודא שהתלמידים מכירים את הפירוש למילים "ארץ ציון", ולהסבירה במידת הצורך.
3. שם ההמנון "התקווה" - מומלץ לבקש מהתלמידים למצוא מילים נוספות בהמנון, הקשורות לתקווה (תקוותנו, התקווה), וכן לומר מילים נוספות מאותה משפחת מילים. חשוב לשוחח על פירוש המילה "תקווה", ולקשר את התקווה לשאיפה לשוב לארץ ישראל ולהיות עם חופשי.
4. מומלץ לקשר את השורה בבית השני "עוד לא אבדה תקוותנו" לדברי הנביא יחזקאל בחזון העצמות היבשות: "ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקוותנו נגזרנו לנו" (יחזקאל ל"ז י"א).
5. בהמנון העם מביע את הדברים החשובים ביותר שרוצה לומר על עצמו ועל מולדתו. מהם הדברים החשובים שרוצים לומר בהמנון "התקווה"?

העבודה בספר

במענה לשאלה שבשיחה אפשר לציין כי יש המנון לתנועת נוער, המנון לקבוצת כדורסל וכדומה. המנון הוא אחד הדברים המייחדים קבוצה ויוצרים אחדות בין חבריה. אפשר לציין כי סמלים נוספים של מדינה הם סמל המדינה ודגל המדינה.

תפילה לשלום המדינה / סידור התפילה - ממלכת-דתי: עמוד 108

תפילה זו נאמרת בשבתות בתפילת שחרית. בתפילה זו מתפללים למען עם ישראל ומדינת ישראל. בתפילה מפורטת העזרה של ה' למדינה ולעם: הגנה על המדינה, עזרה למנהיגי המדינה בעצות מועילות, עזרה למגיני הארץ שינצחו במלחמות, עזרה בעשיית שלום, עזרה בהבאת היהודים מהגולה לירושלים. כמו-כן מזכרת שליחת

המשיח "לפדות מחכי קץ ישועתך". חלק נוסף בתפילה עוסק באהבת האדם את ה' ובקיום המצוות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב להתייחס לכותרת התפילה, לשאול מה הכוונה במילה "שלום", ולדון בשימוש במילה "שלום" - מתי אומרים "שלום", למה מתכוונים באמירה זו.
2. כדאי לקרוא את התפילה עד המשפט "וְתִקְנֶנּוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מְלִפְנֵיָהּ", ולשוחח על נושא הקטע - חלק זה פותח באמירה כללית של הגנה על מדינת ישראל ואחר-כך מתייחס למתן עצות למנהיגי המדינה בממשלה. את החלק השני מומלץ לקרוא עד "ונתת שלום בארץ קדשנו, והנחילים אלוקינו ישועה ועטרת ניצחון תעטרם." הנושא של קטע זה - לחזק את מגיני המדינה כדי שינצחו במלחמות ויבוא השלום בארץ. את החלק השלישי כדאי לקרוא עד: "...והיטבך והרבך מאבותיך." חלק זה עוסק בהבאת היהודים מהגולה לישראל. את החלק הרביעי מומלץ לקרוא עד "ולשמור את כל דברי תורתך." המשפט עוסק באהבת האדם את ה' ובשמירת המצוות. את הקטע האחרון יש לקרוא עד הסוף. הוא עוסק בביאת המשיח לישראל.
3. מומלץ לכתוב על הלוח את הנושא של כל קטע מהתפילה, ולמצוא למספר נושאים שם מכליל. למשל, "העזרה של ה'" יהיה שם מכליל לנושאים האלה: הגנה על המדינה, עזרה למנהיגי המדינה, עזרה למגיני המדינה, עזרה בעשיית שלום, עזרה בהשבת יהודים מהגולה לארץ.
4. אפשר לבקש מהתלמידים לומר מהן הבקשות שלהם מה'.

מי שבירך - לחיילי צה"ל / סידור התפילה - ממלכתי-דתי: עמוד 110

תפילה זו נאמרת בשבת ובחגים. על-פי מנהג אשכנז, היא נאמרת אחרי הקריאה בספר התורה, בסמוך ל"מי שבירך - לחולים" ובצמוד ל-"תפילה לשלום המדינה". על-פי מנהג ספרד, היא נאמרת עם פתיחת ההיכל. התפילה תוקנה בימי ראשית המדינה על-ידי הרב שלמה גורן.

סמל המדינה - ממלכתי: עמוד 107, ממלכתי-דתי: עמוד 112

מומלץ לספר את הסיפור "מנורה וענפי זית" / ליון קיפניס, המספר מדוע בסמל המדינה מופיעה המנורה ומשני צדיה ענפי זית.

בר-כוכבא / ליון קיפניס - ממלכתי: עמוד 113

על המחבר

קיפניס נולד בשנת 1894 באוקראינה ונפטר בישראל בגיל 96. קיפניס היה סופר ומשורר ילדים ישראלי שכתב בעיקר בעברית וכן ביידיש. בגיל 19 עלה לישראל, ולאחר שראה כי חסרים שירים וסיפורים מקוריים לטף, חיבר את יצירתו הראשונה לילדי הגן: "חנוכייה, חנוכייה". היא קיבל פרסים רבים על סיפוריו, על שיריו ועל ספריו הרבים. שופטי פרס יציב אמרו עליו: "... כל נושא המעוגן בעולם הילד מצוי ביצירותיו. מחרוזי אלף בית ועד סיפור הרפתקאות של עליית ילדים לישראל, וממעשיית-עם ועד חידה ומשל. וגם אם לא כל יצירותיו מתעלות לרמה גבוהה, מצטיינות מרביתן בכל הסגולות של ספרות משובחת לטף. שפה קלה, היונקת מן המקורות ומתובלת לעתים בשעשועי לשון, שמחת חיים, נוי לשוני וצורני, תוך הקפדה על צורתו המודפסת של החומר המודפס. וערכי מוסר, אנוש ולאום" (אופק, א. 1985).

על השיר

זהו שיר ילדים מפורסם שכתב ליון קיפניס בשנת 1930, ואת המנגינה חיבר מרדכי זעירא.

בשיר מתוארים המאבק של בר-כוכבא ברומאים, חתירתו לדרור ואהבת העם אליו בשל כך. כמו-כן מסופר על המקרה בו הוטל לזירה ובה אריה. בר-כוכבא השתלט על האריה ורכב עליו עם דגל הדרור בידו כאשר כל העם מריע לו.

השיר מחורז, והתוכן מודגש בעזרת אמצעי זה (שמו - לו; גיבור - דרור; עצוב - כלוב; ועוד). בבית השני מודגשת גבורתו של בר-כוכבא על-ידי חזרה על המילה "גיבור" שלוש פעמים. בבית הרביעי ישנה חזרה על המילה "כלוב" כדי להדגיש מצד אחד את גודל האסון ומהצד האחר את עצמתו ואת גבורתו כאשר הצליח להשתלט על האריה שבכלוב.

אהבת העם לבר-כוכבא מודגשת בבית השני ("הוא קרא לדרור / כל העם אהב אותו...") ובבית האחרון ("ודגל רם ביד / כל העם מחא לו כף...")

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ ללמד את התלמידים לשיר את השיר כאשר מקשיבים לו בקלטת או דרך המרשתת.
2. מומלץ להתייחס לביטויי אהבת העם את בר כוכבא (בבית השני ובבית האחרון).
3. מומלץ לסמן את המילים המתחרזות, ולשחח על תרומתן לשיר. כמו-כן מומלץ לשוחח על המילים החוזרות בשיר ועל תרומתן.
4. חשוב להתייחס לתיאור גבורתו של בר כוכבא.

איך ניצלו שמעון בר-יוחאי ובנו אלעזר מן הרומאים? / נחמה ניר-יניב - ממלכת: עמוד 115, ממלכת-דתי: עמוד

117

שמעון בר-יוחאי היה תלמידו של רבי עקיבא. הוא היה חכם גדול בתורה. הוא התנגד לשלטון הרומאי בארץ, שאסר על לימוד תורה, הוא עבר מכפר לכפר ולימד את תלמידיו תורה בסתר. הדבר נודע לרומאים, והם חיפשו אחריו כדי להרגו. רשב"י ובנו אלעזר הסתתרו במערה בפקיעין 12 שנים וניזונו מעץ חרוב וממעין מים שנבראו להם בדרך נס. כל אותן שנים למדו תורה, כאשר כל גופם מכוסה חול, ורק בזמן התפילה יצאו מהחול והתלבשו.

על המחברת

נחמה ניר יניב נולדה בקישינוב בשנת 1924 ונפטרה בגיל 62. בגיל 12 עלתה עם הוריה לארץ. היא עבדה כגננת בקיבוץ משמר העמק ואחר-כך בערים שונות בארץ. נחמה למדה ספרות וחינוך באוניברסיטת בר-אילן ואת הדוקטורט קיבלה בניו יורק. בשנת 1959 היא התמנתה למפקחת על גני הילדים במשרד החינוך. נחמה פיתחה תכניות שונות העוסקות בקשר שבין הגננת וההורים. היא כתבה ספרי הדרכה לגננות וילידים בתחומי העשרה שונים, כמו: סיפורי המקרא, סיפורי חז"ל וסיפורי מורשת עדות, וכן ספרי עיון העוסקים בגן הילדים בישראל. נחמה העידה על עצמה כי מטרת-העל בחינוך, כפי שראתה ועל-פיה נהגה, מושתתת על דברי מרטין בובר, שטען כי ההיענות בחינוך היא מטרת הכול, והיא מולידה אמונה ביכולת ללמוד ולהתקדם.

על הסיפור

המחברת כתבה את הסיפור בהתבסס על הכתוב בתלמוד. הסיפור פותח במילות שבח לרשב"י: "לא רק חכם היה, לא רק גדול בתורה היה, כי אם אמיץ וגיבור היה." לקראת הסוף מתוארים הנסים שקרו לרשב"י ולבנו, במילים "לפתע" ("לפתע צמח... עץ חרובים... לפתע פרץ ... מעין של מים זכים...") כדי להסביר כיצד הצליחו להתקיים זמן רב כליכך במערה.

המלצות להפעלה בכיתה

1. מומלץ להזכיר לתלמידים את התקופה בה חי רשב"י ולהפנותם לקריאה חוזרת של קטע המידע "ל"ג בעומר" בעמוד 109. אפשר לשאול אילו תכונות של בר-יוחאי באות לידי ביטוי בכך שברח מהרומאים, הסתתר במערה והמשיך ללמוד תורה.
2. לגבי משפט הפתיחה של הסיפור כדאי לשאול כיצד מתבטאות בסיפור התכונות שצוינו.
3. מומלץ לשאול את התלמידים מהם הדברים החדשים שלמדו על רשב"י בסיפור בהשוואה לקטע המידע שקראו ("ל"ג בעומר").
4. מה מטרתה של כתיבת המילה "לפתע" פעמיים?

5. רשבי" ובנו נשאר במערה 12 שנים ולמדו תורה. כיצד הם החזיקו מעמד תקופה כה ארוכה?
6. מומלץ לבקש מהתלמידים לספר במילים שלהם את רצף הסיפור. לתלמידים המתקשים יש לאפשר להיעזר ברצף המשפטים שסידרו בספר.

יום ירושלים - ממלכת: עמוד 118, ממלכת-דתי: עמוד 120

ירושלים הייתה קדושה לעם היהודי מאז ומעולם. לאורך כל הדורות חשו היהודים כמיהה להגיע לירושלים, אל הכותל. בחמישה ביוני 1967 פרצה מלחמת ששת הימים. ישראל הודיעה לחוסין, מלך ירדן, שהיא לא תתקוף אותו אם הוא לא יפתח באש. אבל חוסין תקף את ירושלים העברית. בשבעה ביוני 1967 שחרר צה"ל את העיר העתיקה. ירושלים המזרחית שהייתה תחת שלטון ערבי, וירושלים המערבית-היהודית היו שוב לעיר אחת מאוחדת תחת שלטון מדינת ישראל. היום שבו אוחדו שני חלקי העיר נקבע כ"יום ירושלים".

מועצת הרבנות הראשית קבעה כי יש להתפלל תפילות מיוחדות ביום זה. כמו-כן נוהגים לעלות לירושלים ולחגוג ליד הכותל המערבי, כביטוי של תקווה לקיבוץ כל נדחי ישראל ולגאולה השלמה, וכאות הזדהות עם בירת ישראל. התצלום המובא בספר נקרא "הצנחנים הבוכים", והוא צולם על-ידי הצלם דוד רובינגר. בתצלום נראים חיילי חטיבת הצנחנים שפרצו לעיר העתיקה ונמצאים כעת ליד הכותל המערבי. הצילום הפך לאחד מסמליה של מלחמת ששת הימים והקרבת על ירושלים. החיילים נראים מביטים על הכותל המערבי, שזה עתה נכבש, במבט של התפעלות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. כדאי לכתוב את הכותרת, להראות את התמונה ולשאל את התלמידים אם שמעו על שחרור ירושלים או ראו את התמונה. יש להסביר שזו תמונה שהפכה לסמל של שחרור ירושלים על-ידי חיילי חטיבת הצנחנים.
2. מומלץ להקריא לתלמידים את הקטע ולשוחח עמם על הרגשת החיילים ששחררו את ירושלים.
3. אפשר לשיר את השיר "ירושלים של זהב".

החגים של אבא בירושלים / דודו ברק - ממלכת: עמוד 120, ממלכת-דתי: עמוד 122

על המחבר

על דודו ברק אפשר לקרוא בעמוד 63 במדריך זה.

על השיר

הדוברים בשיר מתארים את החגים השונים בעזרת חושים שונים. החוש העיקרי הוא חוש הריח: ביום כיפור ריח נר, בשמחת תורה ריח התפוח, בפסח ריח השקד, בל"ג בעומר ריח האש, בחג השבועות ריח פרחים. חושים נוספים המוזכרים הם הראייה (פורים - אדום), טעם (ראש השנה - דבש) שמיעה (יום העצמאות - שיר). התחושה שהריח יוצר היא תחושה נעימה, שלוהה. ההוכחה לכך היא השימוש הרב במילה "ניחוח". כשמשמשים במילה זו, הכוונה היא לריח נעים.

המלצות להפעלה בכיתה

1. אפשר לבקש מקבוצות שונות של תלמידים לבחור חג אחד ולספר על החוש המתאר אותו, וכן מדוע נבחר החוש המסוים לתיאור החג.
2. מומלץ לבקש לצייר ולצבוע אחד מהחגים שחוש הראייה מתאר אותו.

העבודה בספר

במענה לשאלה שבשיחה יש להסביר את ההבדל בין "ריח" לבין "ניחוח". אפשר לבקש מהתלמידים להקיף את המילה "ניחוח" בשיר ולשאל מדוע נבחרה מילה זו לתאר את הריח של החגים. החוש העיקרי המוזכר בשיר הוא חוש הריח: ביום כיפור ריח נר, בשמחת תורה ריח התפוח, בפסח ריח השקד, בל"ג בעומר ריח האש, בשבועות ריח פרחים.

אפשר להזכיר את החושים האחרים כמו שמיעה (יום העצמאות - שיר), ראייה (פורים - אדום), טעם (ראש השנה - דבש).

התחושה שהריח יוצר היא תחושה נעימה, שלוהה. ההוכחה היא השימוש הרב במילה "ניחוח". כשמשתמשים במילה זו הכוונה היא לריח נעים.

כשקיבלו את התורה / לאה נאור - ממלכתי: עמוד 125, ממלכתי-דתי: עמוד 127

על המחברת

על לאה נאור אפשר לקרוא בעמוד 90 במדריך זה.

על השיר

השיר מבוסס על הכתוב בספר שמות י"ט וגם על הכתוב במדרש מתוך שמות רבה כ"ט המתאר את מעמד הר סיני.

"ציפור לא צייץ עוף לא פרח."

אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן:

כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה

ציפור לא צייץ,

עוף לא פרח,

שור לא געה,

אופנים לא עפן,

שרפים לא אמרו קדוש,

הים לא נזדעזע,

הבריות לא דברו,

אלא העולם שותק ומחריש -

ויצא הקול: "אנוכי ה' אלוהיך"

המשוררת מתבססת על הטקסט המוכר ומגישה אותו לילדים בלשון פשוטה בניסיון להעביר את גודל המעמד. הטקסט כתוב כסיפור, אבל צורתו החיצונית היא של שיר עם בתים. השיר מבוסס על ביטויי רצף פשוטים: "כש", "זה היה ביום שלישי", "אז פתאום".

המשוררת מספרת את סיפור מעמד הר סיני כמספר שמעביר את השמועה ולא נכח במעמד: "ושמעתי שכולם ממש ראו את הקולות". השורות החוזרות: "ככה בדיוק קרה / כשקיבלו את התורה", מדגישות את ייחודו של האירוע, וגם את הניסיון לשכנע אותנו שאכן כך בדיוק קרה.

התיאורים המיוחדים המצביעים על עצירת הטבע ממנהגו ("ושום ציפור אז לא זמרה / והרוח לא נשב / ואף שור אז לא געה") יכולים לעורר פליאה ואולי גם פקפוק. ולכן המשוררת מדגישה שכך בדיוק קרו הדברים, כדי לשכנע את הקוראים.

כדי להדגיש ולהוכיח את עצירת הטבע ממנהגו המשוררת מוסיפה: "והעם עמד סביב ואת הכול ראה", ובבית הבא היא כותבת: "ושמעתי שכולם ממש ראו את הקולות." קולות שומעים ולא רואים, והציון הזה מראה את שינוי התנהגות הטבע: בני אדם יכלו לראות קולות.

המלצות להפעלה בכיתה

1. חשוב לספר את סיפור קבלת התורה בהר סיני. אפשר לקרוא את הכתוב בספר שמות ולהסביר את התוכן

בשפה פשוטה.

2. מומלץ ללמד את התלמידים את השיר ולספר שהשיר מבוסס על הכתוב בתורה בספר שמות י"ט ובמדרש רבה כ"ט.
3. כדאי להתייחס למשפטים החוזרים "ככה בדיוק קרה כשקיבלו את התורה" ולשאל מה המטרה של החזרה ושל משפטים אלה.
4. אפשר להתייחס לתיאור מצבים לא-טבעיים של הטבע ולמטרה שלהם. מה התיאורים האלה מדגישים?
5. מומלץ לבקש מהתלמידים לספר בשפתם את המאורעות ואף להוסיף מרגשותיהם כאילו הם נכחו באירוע.
6. מומלץ לאפשר לתלמידים להביע את תחושותיהם בעזרת ציור, כתיבה, כויר, המחזה.

קִיץ - ממלכתי: עמוד 127, מלכתי-דתי: עמוד 129

מומלץ לכתוב את המילה "קִיץ" על הלוח ולעוררו ידע קודם. יש לכוון את התלמידים לנושאים האלה: מזג האוויר, צמחים בקיץ (צמחים יבשים כמו חות, דרדר וקיפודן; צמחים ירוקים כמו קיצת ארכובית ואספסת; החיטה מבשילה), פרות (רימון, תאנה, זית, גפן, תפוח, אגס, שזיף, אפרסק, משמש, אבטיח, מלון). אפשר להתייחס למקום הגידול כמו מטע (אגס, אפרסק, תפוח, שזיף), מקשה (מלון ואבטיח), כרם (ענבים). בעלי החיים בקיץ: השבלולים שהיו פעילים בעונה הקודמת, כעת ישנים כל הקיץ; הזוחלים מתעוררים בקיץ, למשל, הנחשים אינם יכולים לשמור על טמפרטורת הגוף שלהם בכוחות עצמם ולכן מעדיפים מקומות חמים, אך כשחם מאוד, הם מסתתרים במחילות או מתחת לאבנים. גם חרקים מסוימים - כמו יתושים, דבורים, עקרבים - פעילים בקיץ, בים המדוזות מגיעות לקרבת החופים. אפשר לשאול את התלמידים איך מתגוננים בני האדם מהחום בקיץ, ומה הלבוש בקיץ. אפשר לערוך טבלה של העונות השונות ולהשוות ביניהן לפי קריטריונים מסוימים.

מה יש בקיץ / חיה שנהב - ממלכתי: עמוד 130, ממלכתי-דתי: עמוד 134

על המחברת

חיה שנהב נולדה בכפר יהושע בשנת 1936. אביה היה חקלאי ממיסדי המושב. היא למדה ספרות עברית וגאולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים. היא כותבת בעיקר לילדים. שיריה וסיפוריה מצטיינים בסגנון מלא חן, שהוא לעתים פיוטי ולעתים מתוחכם. תשומת לב מוקדשת גם לפרטים השוליים לכאורה. שנהב ידועה בעיקר בשל ספרה "מיץ פטל" אשר נבחר לספר השני הטוב ביותר מבין הספרים הישראליים. חלק מספריה הועלו על במות, וחלק משיריה הולחנו והושרו על-ידי זמרים מפורסמים. היא קיבלה פרסים רבים על כתיבתה לילדים ולנוער.

המלצות לפעילות בכיתה

1. אפשר ללמוד את השיר בעל-פה ולשוחח על המאפיינים של הקיץ, הנזכרים בשיר.
2. אפשר לשאול את התלמידים איזו עונה הם אוהבים במיוחד, ומדוע.

שונא סופים / לאה נאור - ממלכתי: עמוד 134, ממלכתי-דתי: 136

על המחברת

על לאה נאור אפשר לקרוא בעמוד 90 במדריך זה.

על השיר

השיר הוא פשוט, והוא מובא כאן להנאה בלבד, לאחר שהילדים מתקרבים לסוף השנה.

6.2 טבלה המרכזת את מיקום היצירות והטקסטים השונים ושיוכם למעגלים השונים בספר 6 ממלכתי וממלכתי-דתי

שם היצירה	סוגה	עמוד בספר	עמוד במד"ל	מותאמת לסטנדרטים מתוך ליבה, מעגל שני, שלישי, רביעי	הקשר תמטי
אדון עולם	תפילה/ סידור	ממלכתי-דתי 8	127		קשור למקורות יהודיים
שבת בבוקר / תרצה אתר, מתוך "ילד קטן וילד גדול", מסדה, 1973	שיר	ממלכתי 10	129	מעגל שני	קשור לנושא השבת
יוסף מוקיר שבת / על-פי האגדה, מתוך "מקראות ישראל ב", מסדה, תשמ"ו	סיפור (מקורות יהודיים)	ממלכתי 12-13	129	ליבה	קשור לנושא השבת
שלום לך אורחת / רבקה אליצור, מתוך "שלום לך אורחת", מורשת, 1965	שיר	ממלכתי-דתי 16	130	מעגל שני	קשור לנושא השבת
תבלין של שבת / בראשית רבא	מקורות יהודיים	ממלכתי-דתי 14	131	מעגל שני	קשור לנושא השבת
שנים עשר ירחים / נעמי שמר, מתוך "הכול פתוח", עם עובד, 2006	שיר	ממלכתי 16 ממלכתי-דתי 18	131	ליבה	קשור לעונות השנה
האם הגיע הסתיו? / עודד בורלא, מתוך "חם קר ואביב", עם עובד, 1966	סיפור	ממלכתי 25 ממלכתי-דתי 27	132	מעגל שני	קשור לעונות הסתיו
בראש השנה / נעמי שמר, מתוך "הכול פתוח", עם עובד, 2006	שיר	ממלכתי 28 ממלכתי-דתי 32	133	מעגל שני	קשור לחג ראש השנה
איך מבקשים סליחה? / אמונה אלון מתוך "סיפורים לימים טובים", דור, 1999	שיר	ממלכתי-דתי 34	134	מעגל שני	קשור ליום הכיפורים
סליחה / לאה נאור, מתוך "חג לי", מסדה, 1976	שיר	ממלכתי 33	136	מעגל שני	קשור ליום הכיפורים
שלומית בונה סוכת שלום / נעמי שמר, מתוך "הכול פתוח", עם עובד, 2006	שיר	ממלכתי 39 ממלכתי-דתי 43	137	מעגל שני	קשור לחג הסוכות
לכבוד החנוכה / חיים נחמן ביאליק, מתוך "שירים ופזמונות לילדים", דביר, 1957	שיר	ממלכתי 47	138	מעגל שני	קשור לחג החנוכה
אני אוהב להירטב / מירה מאיר, מתוך "אני אוהב לציייר", ספריית הפועלים, 1979	שיר	ממלכתי 55 ממלכתי-דתי 60	139	מעגל שני	קשור לעונות החורף
שיר גשם / שלומית כהן אסיף, מתוך "הצימוקים הם ענבים עצובים", הקיבוץ המאוחד, 1982	שיר	ממלכתי 60	140	מעגל שני	קשור לעונות החורף

קשור לחג ט"ו בשבט	מעגל שני	140	ממלכתי 64 ממלכתי-דתי 68	סיפור	על אורן והאורן שלו / לאה נאור, מתוך "חג לי", מסדה, 1976
קשור לחג פורים	מעגל שני	141	ממלכתי 76 ממלכתי דתי 80	סיפור	שתי חברות ומשלוח מנות / רבקה אליצור, מתוך "עוד ועוד סיפורים", מודן, 1986
קשור לעונת האביב	מעגל שני	142	ממלכתי 85 ממלכתי דתי 89	שיר	איך יודעים שבא אביב? / דתיה בן-דור, מתוך "שירים שובבים", הקיבוץ המאוחד, 1994
קשור לחג הפסח	מעגל שני	143	ממלכתי 91 ממלכתי-דתי 95	מקורות יהודיים	מה נשתנה / מתוך ההגדה
קשור לחג הפסח	מעגל שני	143	ממלכתי 93	שיר	מה נשתנה / חגית בניזמן, מתוך "למה לאימא מותר?", כתר-לי, 1979
קשור לחג הפסח	מעגל שני	144	ממלכתי 98 ממלכתי-דתי 99	סיפור	פסח שחגגנו באתיופיה / דורית אורגד, מתוך "חלונות ב", עם עובד, 1993
קשור ליום השואה	מעגל שני	145	ממלכתי 103 ממלכתי-דתי 104	שיר	שם פרח / משה'לה מאושרמיאני, מתוך "חלונות ג", עם עובד, 1994
קשור ליום העצמאות	מעגל שני	146	ממלכתי 106 ממלכתי-דתי 107	המנון	התקווה / נפתלי הרץ אימבר
קשור ליום העצמאות ולמקורות יהודיים		146	ממלכתי-דתי 108	תפילה/ סידור	תפילה לשלום המדינה
קשור ליום העצמאות		147	ממלכתי-דתי 110	תפילה/ סידור	מי שבירך לחיילי צה"ל
קשור לחג ל"ג בעומר	מעגל שני	147	ממלכתי 113	שיר	בר-כוכבא / ליון קיפניס, מתוך "גן גני", טברסקי, 1947
קשור לחג ל"ג בעומר	מעגל שני	148	ממלכתי 115 ממלכתי-דתי 117	סיפור	איך ניצלו שמעון בר-יוחאי ובנו אלעזר מן הרומאים / נחמה ניר-יניב, מתוך "מעשי חכמים", צריקובר, 1978
קשור ליום ירושלים	מעגל שני	149	ממלכתי 120 ממלכתי-דתי 122	שיר	החגים של אבא בירושלים / דודו ברק, מתוך "גן שלנו חג שמח", עם עובד, 1984
קשור לחג השבועות	מעגל שני	150	ממלכתי 125 ממלכתי-דתי 127	שיר	כשקיבלו את התורה / לאה נאור, מתוך "חג לי", מסדה, 1976
קשור לקיץ	מעגל שני	151	ממלכתי 130 ממלכתי-דתי 134	שיר	מה יש בקיץ / חיה שנהב, מתוך "על ההר יושב ענק", עם עובד, 1982
קשור לסוף שנה ולסוף הלימוד בספרים	המלצת המחברת	151	ממלכתי 134 ממלכתי-דתי 136	שיר	שונא סופים / לאה נאור, מתוך "הספר הגדול של לאה נאור", עם עובד, 1992

ביבליוגרפיה

1. אופק, א. (1985). לקסיקון אופק לספרות ילדים. זמורה ביתן. כרך ראשון וכרך שני.
  2. בנטין, ש (1997). על הקשר שבין פונולוגיה, מודעות פונמית ותהליכי קריאה. בתוך: י. שימרון (עורך), מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל- רכישת לשון, קריאה וכתביה. הוצאת ספרים מאגנס.
  3. בראון, ע. (2000). המציאות הפסיכולוגיוויסטית של ה"שורש" אצל ילדים ומבוגרים: היבטים סמנטיים, פונולוגיים- צורניים ואורתוגרפיים. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. החוג להפרעות בתקשורת, אוניברסיטת תל אביב.
  4. הרצברגר, ה. (2000). מודעות פונולוגית, אבן יסוד של לימוד הקריאה. הוצאת אח בע"מ.
  5. זיידמן, א. (2000). הקשר בין התפתחות מודעות פונולוגית, מודעות מורפולוגית וכתביה בקרב ילדי גן חובה וכתיה א'. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. החוג להפרעות בתקשורת, אוניברסיטת תל-אביב, תל אביב.
  6. לאופר, א. (1981). מבוא לתורת הלשון. יחידות 4-5. האוניברסיטה הפתוחה.
  7. לוי, א. (2001). שמות האותיות כגשר בין המילה הדבורה לכתובה. הד הגן, רבעון לחינוך בגיל הרך, חוברת ב' כסלו תשס"א
  8. לוי, א. (2008). למידת אותיות- שמן והצליל שהן מייצגות- ותרומתה לזיהוי מילים כתובות. בית הספר לחינוך ע"ש קונסטנטינו, אוניברסיטת תל אביב. דו"ח מחקר.
  9. לוי, א. אמסטרדמר, פ. וקורת, ע. (1997). ניצני כתיבה בגיל הגן: היבטים התפתחותיים והשפעת מבנה הלשון. בתוך: ע. שימרון (עורך), מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל: רכישת לשון, קריאה וכתביה. (עמודים 248-289). ירושלים: מאגנס
  10. מודלינגר, א. (1983). קשיי כתיבה. ספרית הפועלים.
  11. מלנקי, ע. (1997). התפתחות המודעות המורפולוגית בין הגילאים 5 ל-14. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת תל אביב.
  12. רביד, ד. (1996). עיין ערך לשון, הגה וצורות. הוצאת מטה. עמודים 110-102, 149-146.
  13. רביד, ד. (2000). התגבשות תפיסתה של מערכת הכתב העברית אצל תלמידי ביה"ס היסודי: מודל תיאורטי ובדיקות אמפיריות. בתוך: ע. אולשטיין, ש. בלום קולקה, וא. ר. שורצולך (עורכים), מחקרים בתקשורת, בבלשנות ובהוראת לשון (עמודים: 408-425). ירושלים: כרמל.
  14. שיף, ר. הר-צבי, שירלי, לוי-שמעון, ש. (2004). שפה במחשבה תחילה. חלק ראשון: צלילים. רכגולד.
14. Armbruster, B.B., & Anderson, T.H. (1988). Onselecting "considerate" content area textbooks. Remedial and Special Education, 9(1), 47-52.
  15. Beck, I. L. & M.G. (1989). Expository text for young readers: The issue of coherence. In L. B. Resnick, (ED.) Knowing learning and instruction Essays in honor of Robert Glaser, pp 47-65 . Hillside NJ: LEA.
  16. ...Bowey, J.A. (2005). Predicting individual differences in learning to read. In: The Science of Reading: A Handbook. Edited by Snowling & Hulme Blackwell Publishing
  17. Brown, A. (1990). A review of recent research in spelling. Educational Psychology Review, 2, 365-397.
  18. Ben- Dror, I. & Bentin, S. & Frost, R. (1995). Semantic, phonologic, and morphologic skills in reading disables and normal children: Evidence from perception and production of spoken Hebrew. Reading Research Quarterly, 30, (4), 876-893
  19. Clay, M.M (1991). Becoming Literate: The Construction of inner control. NH: Heimmann Educational Books.
  20. Davis, T. Z. & M. D. McPherson. (1989). Story map instruction: A road map for reading comprehension. The Reading Teacher. December. Pp 232-240

- 21 .Driscoll M,P. (1994), Schema theory and mental models In: Psychology of learning for instruction. Allyn and Bacon publishers, pp. 139-165.
22. Ehri, L.C. (1986). Sources of difficulty in learning to spell and read. In: M.L. Wolraich & D. Roth (Ed.), *Advances in development and behavioral pediatrics*, (pp.121-195). Greenwich, Ct:JAI.
23. Goswami, U.(2001). Early phonological development and the acquisition of literacy. In S. B. Neuman&D.K. Dickinson (Eds).*Handbook of early literacy research* (pp 111-125)
- 24 . Goswami,U.(1992). *Analogical Reasoning in Children*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
25. Overscheide, J.P.V.,& Healy, A.F. (2005). A Blank Look in Reading. The Effect of Blank Space on the Identification of Letters and Words During Reading. *Experimental Psychology*, 52(3),231-223
26. Perfetti. C. A. (1985). *Reading ability*. New York: Oxford University Press..
- 27 . Perfetti,C.A., & Labdi. N. & Oakhill. (2005). The Acquisition of Reading Comprehension Skill. In: *The Science of Reading:A Handbook*. Edited by Snowling & Hulme Blackwell Publishing. Pp. 227-247
- 28 . Robeck, M.C., & Wallace, R.R. (1990). *The psychology of reading: An interdisciplinary approach*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
29. Samuels, J.(1988). Decoding and automaticity: Helping poor readers become automatic at word recognition. *The Reading Teacher*. April,pp 756-760
- 30 . Sanders,M.S.,&McCormick,E.J.(1993). *Human Factors in Engaineering and Design*. Part 2 : text, graphics, symbols, and codes. Pp: 91-131.
- 31 . Schallert. D. L. & Reed. J.H. (1997). The pull of the text and the process of involvement in reading. In: J. T. Guthrie,& Allan. W. (Eds). *Reading Engagement*. Pp: 68-84.
- 32 . Stanovich, K. E. (1980). Toward an interactive- compensatory model of individual differences in the development of reading fluency. *Reading Research Quarterly*, 16, 32-71.
- 33 . Stanovich, K. E. (1986). Mathew effects in reading : Some consequences of individual differences in the acquisition of reading. *Reading Research Quarterly*, 21, 360-407 .
- 34 . Stanovich, K, E . (1992). Speculations on the causes and consequences of individual differences in reading acquisition. In P. Gough, L. Ehri, & R. Treiman (Eds.), *Reading acquisition* pp. 307-342. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- 35 . Shatil,E., Share, D. & Levin, I. (2000). A longitudinal study of the relationship between preschool writing and grade 1 literacy. *Applied Psycholinguistics*, 21, 1-21.
- 36 . Walker. B.J. (1992). The instructional techniques. In: *Diagnostic Teaching of Reading, Techniques for Instruction and Assesment*, pp 139-256
- 37 . Wong, B.Y.L. (1986). A cognitive approach to teaching spelling. *Exceptional Children*, 53 (2), 169-173

נספח א': מבדק להערכת יכולת המודעות הפונולוגית

אנליזת מילה ברמה הברתית: בדיקת יכולת המודעות הפונולוגית הראשונית ברמה הברתית (מיועד לתחילת השנה)

הוראה לתלמידים: חלקו את המילה לחלקים שלה.

דוגמות: חֶצֶאִית: ח - צ - אית   מְתָנָה: מ - ת - נה

המילה	תגובת התלמיד/התלמידה	הערות
חֶנְכִּיָּה		
חֶבְרִים		
חֶלְצָה		
מְטָרִיָּה		

מודעות פונולוגית בוגרת: מבדק הבודק את יכולת האנליזה (יכולת אחת של המודעות הפונולוגית) ברמה תת-הברתית בדרגות קושי שונות

הוראה: יש לחלק את המילה לחלקים שלה (לצלילים) לפי הדוגמות שכאן.

דוגמות: חֶלֶן: ח - ל - ו - ן   דרגת קושי 1 (עיצור בסוף מילה)

חֶלְצָה: ח - ל - צ - ה   דרגת קושי 2 (עיצור באמצע המילה)

סְרָגֶל: ס - ר - ג - ל   דרגת קושי 3 (עיצור באמצע המילה וגם בסוף המילה)

נֶפֶט: נ - פ - ט   דרגת קושי 4 (שני עיצורים בסוף המילה הנשמעים כשוואים)

המילה	דרגת קושי של המילה	סוג התגובות	הערות
בְּרִז	1		
שְׂמָלָה	2		
בִּנְק	4		
קְלָמֶר	3		
חֶבְרִים	1		
עֶפְיֹון	1		
שׂוּמְרִים	3		
מְגִדֵּל	3		
צְעִיף	1		
מְכַתֵּב	3		

המלצות לחיזוק המודעות הפונולוגית

לפי המחקר של אילנה בן-דוד בנטין, ש. פרוסט ר. (Ben-dror, Bentin, Frost, 1995) מומלץ לעבוד ברמה של תת-הברות, ולא ברמה פונמית. הרמה הפונמית קשה, ודרך העבודה בספרים מתאימה לרמה של תת-הברות. כל הפעילות נעשית בעל-פה בעזרת תמונות, וללא סמלים כתובים, ולכן בחירת המילים אינה תלויה בקצב ההתקדמות בקריאה. (במהלך העבודה בספרים יש עיסוק במודעות פונולוגית בהתאם ללימוד ההברות). להלן כמה רעיונות והמלצות לחיזוק המודעות הפונולוגית.

1. זיהוי הצליל הראשון של המילה

בתחילה יש ללמד את התלמידים כיצד מחלקים מילה לצליל הראשון שלה ולהמשכה. יש להגות את תחילת המילה בקול רם ואת יתר חלקי המילה בלחש. אפשר לרקוע ברגל או למחוא כף בזמן הגיית הצליל הראשון.

בתחילה מומלץ לעבוד במילה שהצליל הראשון שלה הוא הברה פתוחה: מֶ-טָה, אִו-טו. אחר-כך אפשר לעסוק במילים שהצליל הראשון שלהם הוא הברה סגורה: שֶׁ-בָּלוּל, מֶ-כָּתָב. רק לבסוף אפשר לעסוק במילים שהצליל הראשון מתחיל בעיצור: סֶ-מְרִטוּט. רק לאחר שהילדים יודעים "להוציא" מתוך המילה את הצליל הראשון שלה, אפשר לתרגל משימה זו במשחקים וגם בהקשר של כל נושא שנלמד בכיתה, כמו בעלי חיים, ניקיון, חגים ועוד. (יש לזכור כי התמונה אינה מלווה בסמל כתוב, כדי שהמשימה לא תהיה חזותית, אלא שמיעתית).

דוגמות למשחקים

א. מיון תמונות או עצמים מוחשיים בכיתה לפי הצליל הראשון.
 ב. משחקי לוטו, מסלול, דומינו, זיכרון - על כל הכרטיסים מצוירים ציורים ללא מילה כתובה למטה, והתלמידים צריכים להתאים בין הכרטיסים על-פי הצליל הראשון של המילה.
 ג. "מה יש לי?" - משחק זוגות: לכל זוג תלמידים יש אותם קלפים. לפי תור יש לבחור קלף אחד ולהפוך אותו, ואחר-כך צריך לנסות לנחש מהו הקלף בעזרת שאלות: "האם התמונה שלך מתחילה בצליל X?" אפשר להוסיף גם מילות תיאור כמו התפקיד, המראה והמקום של החפץ. אם התלמיד הצליח לזהות מה בקלף, הוא מקבל את הכרטיס. "כתר הניצחון" הוא למי שיש יותר כרטיסים.

2. זיהוי הצליל הסוגר של המילה

כמו בזיהוי הצליל הראשון.

3. חלוקת מילה לכל הצלילים (אנליזת מילה)

יש ללמד את התלמידים לחלק המילה לצלילים. על המורה להשמיע את המילה השלמה ומדגימה את החלוקה באצבעות או במחיאיות כף או ברקיעות ברגל או בהצבעה על קוביות חלקות לאחר השמעת כל צליל של המילה.
 יש להתחיל לפרק מילים המורכבות מהברות פתוחות; אחר-כך לעסוק במילים שההברה הסגורה היא בסוף המילה כמו שֶׁ-עוּן; אחר-כך לעסוק במילים שההברה הסגורה היא באמצע המילה (יש עיצור באמצע המילה) כמו מֶ-טָ-רָה; ולבסוף לעסוק במילים המתחילות בעיצור או המסתיימות בשני עיצורים רצופים כמו שֶׁ-מִי-כָה, שֶׁ-וּ-רִי-ם. לאחר שהתלמידים יודעים לחלק מילה לצלילים, אפשר לתרגל זאת באמצעות משחקים.

דוגמות למשחקים

א. לוטו - מתאימים בין תמונות הזהות במספר הצלילים שלהם.
 ב. משחק מסלול - מתקדמים לפי מספר הצלילים שיש במילה (תמונה).
 ג. דומינו, זיכרון - ההתאמה היא לפי מספר החלקים של המילה.
 ד. "מה יש לי?" - כמו בזיהוי הצליל הראשון גם כאן תלמיד צריך לנחש מהו הקלף של חברו על-פי מספר

החלקים שהחבר אומר לו, ואפשר להוסיף תכונות מתארות נוספות.

4. צירוף צלילים למילה (סינתזה)

יכולת זו מערבת גם את זיכרון העבודה (זיכרון לטווח קצר). על המורה לדבר כמו רובוט (להשמיע את הצלילים זה אחר זה באטיות) ולבקש מהתלמידים לומר מה נאמר, וכן להרים את התמונה המתאימה. למשל, אומרים ס-פ-ר, והתלמידים אומרים את המילה השלמה "ספר" ומרימים את תמונת הספר. כדי לחזק יכולת זו אפשר לשחק במשחק הדורש יכולת סינתזה: שני תלמידים מקבלים אותן התמונות, ולפי תור, על כל אחד לדבר כמו רובוט, ועל האחר להרים את הקלף המתאים. אם צדק, הוא מקבל את הקלף. "כתר הניצחון" הוא למי שיש כמות רבה יותר של קלפים.

5. אם התלמידים מתקשים מאד במיומנויות המודעות הפונולוגית הבוגרת, ישנה אפשרות לדחות את תחילת רכישת הקריאה עד לשיפור יכולות המודעות הפונולוגית או ללמד בזמנית את מיומנויות המודעות הפונולוגית הבוגרת עם לימוד הקריאה. זאת בהתאם לשיקול דעת המורה. יש לזכור שגם עצם לימוד הקריאה משפר את מיומנויות המודעות הפונולוגית.

נספח ב

רשימת כרטיסי הלוטו והמבדקים

בסוף כל שיעור יש משחק לוטו, אך לא בכל שיעור יש מבדק. תמיד מופיעים הצלילים (אותיות ותנועות) החדשים, ומצטרפים צלילים מהשיעורים הקודמים. להלן רשימת הכרטיסים ורשימת המבדקים.

הספר הראשון - קמץ, פתח, עיצור (שווא)

העמודים בספר	מספר לוח לוטו	הצלילים החדשים	מספר המבדק	המבדק
34 - 7	1	ש נ ג ח ב א	1	קריאת צלילים, קריאת מילים.
60 - 35	2	ס ה ל ע ד	2	קריאת צלילים, קריאת מילים.
87 - 61	4-3	ו ר מ י ט	3	קריאת צלילים, קריאת מילים; הבנת הנקרא - השלמת משפטים.
142 - 88	6-5	ש פ צ ק ת		
סיכום	8-7	רוב האותיות שנלמדו	4	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור; הבנת הנקרא מתן תשובות לשאלות על הסיפור.

הספר השני - חיריק

בכל משחק ובכל מבדק יהיו האותיות הנלמדות והאותיות שנלמדו בשיעורים הקודמים.

העמודים בספר	מספר לוח לוטו	הצלילים החדשים בלוטו	מספר המבדק	המבדק
32 - 8	9	אָי שִׁי נִי גִי		
60 - 33	12, 11, 10	ח ב ס דִי הִי לִי	5	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור; הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור.
86 - 61	14, 13	וִי רִי מִי עִי קִי טִי שִׁי יִי	6	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור; הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור.

קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות; חיבור שאלה למשפט.	7	פָּ פֶּ פֹּ פֻּ פִּי כֵּ כִּי	15	116 - 87
		סיכום	16	

הספר השלישי - חולם

בכל משחק ובכל מבדק יהיו האותיות והתנועות הנלמדות והאותיות והתנועות שנלמדו בשיעורים הקודמים.

העמודים בספר	מספר לוח	הצלילים החדשים בלוח	מספר המבדק	המבדק
45 - 7	18, 17	אוּ שוּ נוּ בוּ גוּ ה' ה' ל'		קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות; חיבור שאלה למשפט.
	19	סיכום	8	
69 - 46	21, 20	מ' ר' ד' ע' ס' ט' ש' פ' וו' ק'	9	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות.
117 - 70	22	צ' ת' ל' יו' בו'		
	24, 23	כל האותיות	10	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות; פעילות לפי ההוראות.

הספר הרביעי - צירה וסגול

בכל משחק ובכל מבדק יהיו האותיות והתנועות הנלמדות והאותיות והתנועות שנלמדו בשיעורים הקודמים.

העמודים בספר	מספר לוח לוטו	הצלילים החדשים בלוטו	מספר המבדק	המבדק
56 - 8	27, 26, 25	אָ שׁ וּ בְ גֵ הַ הֶ חֶ סֶ לֶ	11	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות; חיבור שאלה למשפטים.
123-57	30, 29, 28 31	וּ רֶ עֶ קֶ שׁ טֶ צֶ כֶ מֶ פֶ בֶ	12	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות חיבור שאלה למשפט.
162-124	32	יֵ זֵ פֵ תֵ כֵ	13	קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור: הבנת הנקרא- מתן תשובות לשאלות על הסיפור, סידור משפטים לפי הסיפור. השלמת משפטים על ידי בחירת מילה משתי אפשרויות; כתיבת סיפור לתמונה. חיבור שאלה למשפט.

הספר החמישי - קובוץ ושורוק

בכל משחק ובכל מבדק יהיו האותיות והתנועות הנלמדות והאותיות והתנועות שנלמדו בשיעורים הקודמים.

העמודים בספר	מספר לוח לוטו	הצלילים החדשים בלוטו	מספר המבדק	המבדק
	33	אָ בְ גֵ חֶ שׁ הֶ הַ וּ		

קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור; הבנת הנקרא - מתן תשובות לשאלות על הסיפור; סידור משפטים לפי הסיפור, השלמת משפטים על-ידי בחירת מילה משתי אפשרויות. חיבור שאלה למשפט	14	דוֹלְעָר קֶשֶׁ	34-35- 36	63-7
		פְּמִיבֵט צֶפֶ	37-38	
קריאת צלילים, קריאת מילים, קריאת סיפור; הבנת הנקרא - מתן תשובות לשאלות על הסיפור; סידור משפטים לפי הסיפור, השלמת משפטים על-ידי בחירת מילה משתי אפשרויות. כתיבת סיפור לתמונה.	15	תִּזְכֶּפֶ	39-40	125-64

נספח ג

הנחיות לגבי אופן העברת המבדקים

1. מועדי המבדקים תלויים בהתקדמות התלמידים. רוב חלקי המבדק הם יחידניים, ורק החלק האחרון של השלמת המשפט יכול להיות מועבר בקבוצה.
2. חשוב לשבת מול הילד או הילדה, כאשר בידיהם מבחן הזהה לזה של המורה. על המורה לרשום את תגובות הילדים רק בטופס של המורה, ולא בטופס של הילדים.
3. לגבי קריאת האותיות המנוקדות: אין לתקן את הקריאה בזמן המבדק. כמו-כן חשוב לשבת עם הילדים במקום שהם אינם יכולים להיעזר ברמזים של הצירוף (תמונה מרמזת). יש לציין אם התשובה תוקנה, ולגבי כל צירוף יש לציין אם ההגייה הייתה מעוכבת או מהירה.
4. לגבי קריאת המילים: חשוב לרשום בטופס את אופן הקריאה מבחינת קצב ודיוק. למשל, בקריאת המילה שְׁאָגָה הילד קרא: שָׁ / אָ. הילד צירף צליל-צליל ושגה בהגיית הצליל האחרון. חשוב להוסיף הערות מיוחדות ביחס לתנועות ראש, חוסר שקט, אטיות רבה וכדומה.
5. לגבי קריאת הסיפור: חשוב לומר לתלמידים שלאחר הקריאה הם יישאלו שאלות. חשוב לרשום את הטעויות ואת מקומות העצירה של התלמיד. אם התלמיד תיקן תשובה, יש לרשום את הטעות ומעליה לציין את התיקון. אין צורך לסמן את המילים שקרא נכון. חשוב לסכם בהערות אם קצב הקריאה אטי, בינוני או מהיר. דוגמה לסימון אופן הקריאה (מתוך מבדק מספר 5):
הקריאה של התלמיד: ק-נ-ת ל-דן ח-צ-ל ק-ט-נָה
הסיפור המקורי: עדי קנתה לדינה חצאית קטנה.
את המילה הראשונה קרא התלמיד נכון, ואין כל סימון. המילה השנייה נקראה צירוף-צירוף באופן משובש. הוא החליף שתי תנועות: באות נ ובאות ת. את המילה השלישית קרא ללא עצירות, אך באופן משובש. את המילה הרביעית קרא באופן מקוטע ומשובש, החליף תנועה של האות צ והשמיט את האותיות א ו-ל.
6. לגבי מתן תשובות: יש לשים לב אם התלמידים יכולים לקרוא את כל השאלות בעצמם. אם לא - יש להקריא אותן. חשוב שהתלמידים יכתבו את התשובה בעצמם. אם הם זקוקים לעזרה במבדקים של שני הספרים הראשונים, אפשר לומר איך כותבים את המילה שביקשו עזרה לגביה. רק במקרים של קשיים ויזו-מוטוריים מומלץ לכתוב את התשובה מפי הילדים, ואין לדרוש מהם לכתוב בעצמם, משום שהתשובה לא תשקף את הבנתם האמתית.
7. החלק האחרון של המבדק - אפשר להעבירו באופן קבוצתי, ואז מתייחסים רק לתשובות הנכונות. אם מעבירים באופן יחידני, אפשר ללמוד גם על אופן חשיבת התלמידים כאשר מבקשים מהם להסביר למה בחרו במילה שבחרו, וזאת בלי להתערב ולומר אם צדקו או שגו. יש לתעד את מהלך החשיבה בדף המבדק.

נספח ד

המבדקים

להלן סוגי השאלות במבדקים.

קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.
בשאלה זו מופיעים הצלילים החדשים מהיחידה הנוכחית או משתי היחידות האחרונות בתוספת צלילים שכבר נלמדו ביחידות הקודמות.
השאלה מופנית לכל תלמיד ותלמידה בנפרד, כלומר זוהי בדיקה יחידנית.

קרא / קראי בדייק ובקול את המלים לפי הסדר.
בשאלה זו כתובות מילים הבנויות מהצלילים החדשים בתוספת צלילים מהיחידות הקודמות.
גם מבדק זה הוא יחידני.

בחר / בחרי את המלה המתאימה למשפט.
שאלה זה יכולה להישאל באופן יחידני או בקבוצות. יש לבחור מילה מבין שתיים.

קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אנשאל אותך / אותך שאלות על הספור.

ענה / עני על השאלות.
השאלות מתייחסות לסיפור.

כתב / כתבי לצד כל משפט את המספר המתאים לו בסדר
המשפטים הם על-פי הסיפור.

מבדק מספר 1

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

שְׁ שׁוֹ חַ בְּ וְ אֶ גַּ חַ גְּ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק ובקול לפי הסדר.

בְּחִשָּׁה אַח בְּנָה שְׂאֵה גֶשׁ

שְׂאֵנוּ נְאֵה חַגַּג חֲשָׁה בְּחוֹ

מבדק מספר 2

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

לְ סַ ח הֵ ל דְ נִ

ד גִּ ב עָ ס אֲ שִׁ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק וּבְקול לפי הסדר.

שְׂאֵלָה הִדְסָה דְלָה לְעֵגָה סַעֲד

נְעֵלָה לְעֵסָה הִדְסַ עֲשׂוֹן סַלְחָן

מבדק מספר 3

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

וּ וְ מֵ וּ טֵ רֵ מֵ
ט טֵ יֵ הֵ דֵ לֵ דֵ שֵ ח
עֵ נֵ שֵ חֵ בֵ לֵ גֵ אֵ נֵ

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

נֵטַע מַעֲדָה יָם רַעֲנָנָה דִּיטָה
שֵׁט וְרָדָה אֵילָה שִׁמְרָה טַעֲמָה

3. בחר / בחרו את המלה המתאימה למשפט.

(1) מִיָּה _____ בַּטָּטָה. (טַעַם / טַעֲמָה)

(2) דָּן הִיָּה _____ . (טֵיִם / טוֹס)

(3) הַדִּיג רָאָה דָּג בֵּי _____ . (יָם / טֵיִם)

(4) מִיָּה _____ עַל הַטּוֹס. (טַעֲמָה / חֲלֵמָה)

מבדק מספר 4

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

שָׁ קַ פּ בִּ ז תִּ ז ק
תִּ כִּ פִּ צ פִּ ב צָ פ
כִּ בִּ ד ק שׁ מִ טָ ב
שׁ ו מ ה ל גִּ ט י
חֵ ל ח נ נִ ר אִ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק ובקול לפי הסדר.

צַעֲקָה רַבָּה חַיִּב מֵאֲכַל כַּעֲסָה
חֲפִי שֹׁפֵם מַעַד תַּפִּס אֲכָלָה
שְׁתַּלְּה בַּחֲנָה חֲזָרָה פְּעֵתָה
מַעֲטָפָה עֲצָרָה זִמְזָם

הַצְבֹּר

פַּעַם אַחַת בָּא נָדָב לְגֹן.

נָדָב רָאָה צִבּוֹר.

נָדָב נָגַע בַּצִּבּוֹר וְצָעַק: "אֵי, אֵי!"

שָׁרָה שָׁמְעָה אֶת נָדָב וְשָׁאַלָה

"מָה קָרָה, נָדָב?"

נָדָב עָנָה:

"הַצִּבּוֹר דָּקָר."

(1) מה עשה נדב בגן?

---

(2) למה צעק נדב: "אי, אי!"?

---

3. מה שאלה שרה?

כתבו ליד כל משפט את המספר המתאים לו לפי הספור.

נדב צעק: "אי, אי!"

נדב בא לגן.

נדב נגע בצפר.

מבדק מספר 5

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

אֵ	נִי	שִׁי	חָ	סִ	בִּ	חִי
נ	סִ	שִׁ	דִּי	אִי	חִ	גִּי
שִׁ	בִּי	גִּ	לִ	נִ	חִ	דִּ
דִּ	הִי	לִ	סִ	הִ	לִ	נִ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק ובקול לפי הסדר.

עֲשִׂירָה	בְּשִׁלָּה	נָצוּן	מִטְּלָה
יְחִיד	גְּלִתָּה	זַחֲלָה	סִינִית
כַּבִּירָה	עֲרָאִי	חַרְסִית	מַעְלִית
הַצְּדִיעַ	עֲדִינָה	לוֹה	

אִמָּא מִקְסִימָה

אִמָּא שְׂמָה חֵלֵב בַּכֹּד .

סִימָה לְקַחָה אֶת הַכֹּד ,

אֲבָל הַכֹּד נֶפֶל ,

וְהַחֵלֵב נִשְׁפָּר עַל הַנֶּעַל שֶׁל סִימָה .

סִימָה נְבִהָלָה וּבְכַתָּה .

אִמָּא לֹא כָעֶסָה עַל סִימָה .

אִמָּא נִקְתָּה אֶת הַנֶּעַל שֶׁל סִימָה .

סִימָה נִגְשָׁה לְאִמָּא וְאָמְרָה :

" אִמָּא , אֶת אִמָּא מִקְסִימָה . "

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) מָה שָׂמָה אִמָּא בַּכֹּד ?

---

(2) מָה קָרָה לְחֵלֶב ?

---

(3) מִי נִקְתָּה אֶת הַנֶּעֱל ?

---

5. כְּתוּב / כְּתִבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסַפֵּר הַמִּתְאִים לוֹ בַּסֵּדֶר.

סִימָה נְבִהְלָה וּבְכָתָה .

הַכֹּד נָפַל , וְהֵחֵלֶב נִשְׁפָּר .

אִמָּא נִקְתָּה אֶת הַנֶּעֱל שֶׁל סִימָה .

מבדק מספר 6

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

דִּי שֵׁ קֶהִי מֶלִי וִוִי וִדִּרִי מִי

טֵעֵי מֵשִׁי רֶקִיעֵטִי וִיִּלֵּ

שִׁי חֵה־דִּגִּי בִּיקֶחִי בִּסֵּ

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

תַּחֲנָה עֲדִין אַמִּיץ פְּקִיד

שָׁמָּה שְׁחֲרִית עֲשָׂרָה שְׁחָקָה

כַּרְטִיס קַנְרִי שְׂאֵגָה עֲלִיז וִיטָמִין

מַעֲשֵׂי תַרְוֹד גַּלְעִין תְּרִיס חֵיל

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך שאלות על הספור.

בגדים לחג

הגיע חג.

עדי קנתה לדינה חצאית קטנה.

עדי קנתה להלה שמלה לבנה.

לסמי קנתה עדי טלית,

ולדחליל היא קנתה סנר מצחיק.

4. ענה / עני על השאלות.

(1) מה קנתה עדי להלה?

---

(2) מי קנה סנר לדחליל?

---

(3) מתי קנתה עדי בגדים לילדים?

מבדק מספר 7

1. קְרָא / קְרָאִי אֶת הַצְּלִילִים לְפִי הַסֵּדֶר.

פִּי פ הִי צ כִּי פ ת תִּי בִי ז
כָּ פִי כִי זִי כָּ צִי בָּ שִׁי ר ח
פָּ מִי טִי מְ עִי שָׁ רִי שִׁי צִי נִי
וְ גִי בִּרְ וְ זִי אִי קִי וְ חִי

2. קְרָא / קְרָאִי אֶת הַמְּלִים בְּדִיוֹק וּבְקוֹל לְפִי הַסֵּדֶר.

חֲפִירָה אֲמָתִי מַעֲלָה דַפִּים תַּחֲזִית
חֲמָצִיץ גָּחַן אֲפִיפִית דָּבִיק זֶהָבֹן
סֻנְפִיר אֲזָזָה מְדַרְיָכִים מַכִּיר שֶׁקֶדֶן
חֲטִיפִים הַצָּגָה סִיגְלִית תִּרְמִיל סְרִיג

3. קְרָא / קְרָאִי אֶת הַסְּפֹר בְּקוֹל. אַחֲר־כֵּן אֲשַׁאל אוֹתְךָ / אוֹתְךָ שְׂאֵלוֹת
עַל הַסְּפֹר.

מְתֵי גֵנוֹ קָטָן

מְתֵי עָלָה לְכַרְכָּרָה וְנִסַּע לְכַפֹּר .

בְּכַפֹּר גָּרִים סַבָּא וְסַבְתָּא שֶׁל מְתֵי .

מְתֵי הִגִּיעַ לְדִירָה שֶׁל סַבָּא וְסַבְתָּא

וּמִיד יֵצֵא לַגְּנָה .

מְתֵי עָקַר עֲשׂוּבִים רַעִים בַּגְּנָה ,

אַחֲר־כֵּן שָׁתַל בַּגְּנָה תִירָס וְגַם חֲצִילִים .

מְתֵי נִכְנַס לְבֵית שֶׁל סַבָּא וְסַבְתָּא

וְאָמַר : " הֵייתִי גֵנוֹ בַּגְּנָה . "

סַבָּא נִשֶּׁק לְמְתֵי וְנָתַן לוֹ מִמֶּתְקִים .

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) לָאֵן נָסַע מָתִי ?

(2) מָה עָשָׂה מָתִי בַּגְּנָה ?

(3) מִי אָמַר : " הָיִיתִי גֵן בַּגְּנָה . "

א. סִבָּא   ב. סִבְתָּא   ג. מָתִי

5. כְּתֹב / כְּתִבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסֻפָּר הַמְּתָאִים לוֹ בְּסֵדֶר.

סִבָּא נָתַן לְמָתִי מִמְתְּקִים .

מָתִי עָלָה לְכַרְכָּרָה .

מָתִי שָׂתַל בַּגְּנָה תִירֵס וַחֲצִילִים .

6. בַּחַר / בַּחֲרִי אֶת הַמֶּלֶךְ הַמְּתַאיֶמָה לַמְּשֻׁפֵּט.

1. צֵלָה רְאֵתָה _____ קָטַן בִּקְרָקָס . (פִּיצָה / פִּיל)

2. הַחֵיט תִּפֹּר _____ לַמְּכַנְסִים . (כֶּתֶה / כִּיס)

3. אֶכְלֹתִי _____ חֵם . (תִּירָס / תִּיק)

4. רָמִי גָזַר אֶת הַדֹּף . הַדֹּף _____ . (נְגָזַר / נְשָׁבַר)

5. הֵלָה קִנְתָּה _____ חֲדָשִׁים . (כָּרִית / גִּירִים)

6. הַנִּגָּר קָנָה _____ חֲדָשׁ . (נַעֲלִים / פִּטִּישׁ)

7. לְכֹל מְשֻׁפֵּט חֲבֵר / חֲבָרִי שְׂאֵלָה.

1. הַטֵּבַח קָנָה סִירִים חֲדָשִׁים .

---

2. רְנִית רְאֵתָה אֲזִים שְׁטִים בְּאָגָם .

מבדק מספר 8

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

אֹ אָ שִׁ גֵ לְ בּוּ נְ חִי לְ

הוּ בְ שִׁ גִי חֵ הִי לוּ ח נִי גְ

הָ נוּ בְ נ גּוּ שׁוּ בְ חוּ לִי שׁ

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

נועז הוראה אורחת קלשון הורידה

טילון רחוק לוחשים גבור חולות

מנגו חרגול בוגרים לענד אופה

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך שאלות על הספור.

מגדל של חול

בַּעַז וּמְאוֹר מְשַׁחֲקִים בְּחוֹף הַיָּם .

הַשָּׁנִים רוֹצִים לְבָנוֹת מְגֵדְלִים שֶׁל חוֹל .

בַּעַז בָּנָה מְגֵדֵל חוֹל .

בָּא גַל וְהִרִס אֶת הַמְּגֵדֵל .

בַּעַז בָּנָה מְגֵדֵל חֶדֶשׁ .

בָּא גַל נוֹסֵף

וְהִרִס גַּם אֶת הַמְּגֵדֵל הַחֶדֶשׁ .

רָאָה מְאוֹר אֶת הַגַּל וְאָמַר:

” בַּעַז , גַּל טֹפֵּשׁוֹן הִרִס אֶת הַמְּגֵדֵל .

עֲכָשׂוּ חוֹבָה לְבָנוֹת חוֹמָה מְסֻבֵּיב לַמְּגֵדֵל .”

4. עֵינָה / עֵינִי עַל הַשְּׂאֵלוֹת.

(1) מָה בּוֹנִים בְּעֵז וּמְאוֹר ?

---

(2) הֵיכֵן נִמְצָאִים בְּעֵז וּמְאוֹר ?

א. בַּגֶּנֶה   ב. עַל שְׂפֹת הַיָּם   ג. בַּכֶּתֶה

(3) כַּמָּה פְּעָמִים הָרַס הַגֵּל אֶת הַמְּגִדָּל ?

---

(4) לָמָּה אָמַר מְאוֹר : " עֲכָשׁוּ חוּבָה לְבָנוֹת

חוּמָה " ?

---

5. כְּתֹב / כְּתֹבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמִּסְפָּר הַמְתַּאִים לוֹ בְּסֵדֶר.

בָּא גַל וְהִרְס אֶת הַמְּגֵדָל .

בִּעַז בָּנָה מְגֵדָל .

בִּעַז וּמְאֹר בּוֹנִים חוֹמָה מְסָבִיב לַמְּגֵדָל .

6. בְּחַר / בְּחַרִי אֶת הַמְּלָה הַמְתַּאִימָה לַמִּשְׁפָּט.

(1) אֹרִי נֶפֶל מִן הַ _____ . (אֹפְנִים / תִּינוֹק)

(2) בִּעַז שָׁטַף פָּנִים בְּמַיִם וּבְ _____ . (בֶּץ / סִבּוֹן)

(3) אֹרִית וְאֹר _____ עֲבָרִית . (לּוֹמְדִים / לְנֶהֱג)

(4) הַחִיט תִּפֵּר _____ כָּחַל . (וִילוֹן / חִלוֹן)

מבדק מספר 9

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

מו סי ח ך ד עו פי ט סו עי
טו ו רי שו ך ח פו וו ך
קו טי שו ך ל או נו ע בו רו

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

דחפור פמוט רוקדות עתיקה
חסילון שלדג שוות טועמים
תקרה תחפושות קרסל עושות אור
מקום סועדות מצקות דיאלוג

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך שאלות על הספור.

הַפְּלִבּוֹן הַקָּטָן

דורון מצא פִּלְבוֹן קָטָן בְּגֵן .
לָקַח דורון אֶת הַפְּלִבּוֹן הַבִּיָּתָה .
נָתַן דורון לַפְּלִבּוֹן חֶלֶב וְגַם עֲצָמוֹת .
בָּאָה אִמָּא , רָאָתָה אֶת הָעֲצָמוֹת
וְאָמְרָה : " דורון פָּעוּט ,
לֹא נוֹתְנִים לַפְּלִבּוֹן עֲצָמוֹת ,
לַפְּלִבּוֹן נוֹתְנִים רַק חֶלֶב .
הַפְּלִבּוֹן עֲדִין קָטָן וְלֹא גָדוֹל . "

4. ענה / עני על השאלות.

_____ (1) מָה מִצָּא דורון בְּגֵן ?
_____

_____ (2) מָה נָתַן דורון לַפְּלִבּוֹן ?
_____

3) לָמָּה אָמְרָה אִמָּא כִּי לִפְלִבּוֹן נוֹתְנִים
רַק חֶלֶב ?

---

4) הַאִם דּוֹרוֹן הִיָּה קָטָן אוֹ גָּדוֹל ?
לְפִי מָה יִדְעֶתָ / יִדְעֶתָ ?

---

5. כְּתֹב / כְּתִבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסַפֵּר הַמִּתְאַיֵּם לוֹ בַּסֵּדֶר.

דּוֹרוֹן נָתַן לִפְלִבּוֹן חֶלֶב וְעֵצְמוֹת.

דּוֹרוֹן מָצָא כִּלְבּוֹן בַּגֵּן.

אִמָּא אָמְרָה: " לִפְלִבּוֹן נוֹתְנִים רַק חֶלֶב. "

6. בַּחַר / בַּחֲרִי אֶת הַמְּלָה הַמִּתְאַיֵּמָה לַמִּשְׁפָּט.

1) רָנִי קָנָה _____ חֲדָשׁ. (פְּרוֹת / שְׁעוֹן)

2) קוֹבֵי רֶכֶב עַל _____ . (חֲמוֹר / צִמּוֹת)

3) דּוֹרִית טָעְמָה _____ . (וֶרֶד / לִימּוֹן)

4) שָׂרָה תִּלְמִידָה _____ . (טוֹב / טוֹבָה)

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

צו די כ תו כּי כוּ י פוּ
טוּ ז תּ יוּ ב תּי זוּ סי בּ
ק פּ כּוּ ז פּ זי מוּ צי דוּ ד

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק וּבְקוֹל לפי הסדר.

מְזוֹן עֲקִיצוֹת חוֹלְצִים לַפֵּל
חֲלָקוֹת מְשַׁקְפוֹת עֲדָשִׁים לְחֵיוֹת
עֲבוֹת גְּחִלִּילִית גּוֹלְשִׁים מַעֲמָסָה
חֲסָכוֹן תּוֹרְנִים רוֹחֲצוֹת נְכוֹן
נְרִטב נוֹעֲזוֹת נוֹשְׁבוֹת מְשַׁקִּיעַ
פְּתוֹת לְחַפֵּף רוֹצוֹת

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך
שאלות על הספור.

התורנית הסקרנית

היום יונית תורנית בכתה .

יונית פתחה את החלונות ,

השקתה את העציצים

וסדרה את הספרים על הכוננית .

אחר-כך היא ישבה וקראה בעתון .

באה המורה ,

ראתה כי הכתה נקיה ,

שמחה ואמרה : " יונית , את תורנית סקרנית . "

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) לָמָּה סִדְרָה יוֹנִית אֶת הַסְּפָרִים עַל הַכּוֹנְנִית?

---

(2) לָמָּה קָרְאָה יוֹנִית בְּעֵתוֹן?

---

(3) לָמָּה שְׁמָחָה הַמּוֹרָה?

---

(4) מִנֵּין יוֹדְעִים כִּי יוֹנִית סִקְרָנִית?

---

5. כָּתוּב / כָּתְבִי לְצַד כָּל מְשֻׁפֵּט אֶת הַמְּסֻפָּר הַמְּתַאֵם לוֹ בַּסֵּדֶר.

הַמּוֹרָה אֲמָרָה לְיוֹנִית כִּי הִיא תוֹרְנִית סִקְרָנִית.

יוֹנִית יֵשְׁבָה וְקָרְאָה בְּעֵתוֹן.

יוֹנִית פְּתָחָה אֶת הַחֲלוֹנוֹת.

6. בַּחַר / בַּחְרִי אֶת הַמֶּלֶךְ הַמְּתַאיֶמָה לַמִּשְׁפָּט.

1) יֹונָתָן קָנָה שְׁלוֹשָׁה _____ . (כּוֹכְבִים / כּוֹבְעִים)

2) בַּלְיָלָה _____ רַבִּים בְּשָׁמַיִם . (כּוֹכְבִים / כּוֹבְעִים)

3) זֶהָר עֶצֶר לַיָּד הַ _____ . (נִכּוֹן / רַמְזוֹר)

4) לַצָּב _____ חֲזָק . (רַעֲיוֹן / שְׁרִיוֹן)

5) הַדְּבוּרָה _____ אֶת יוֹנִית בְּאֶף . (רְאֵתָה / עֶקְצָה)

6) כּוֹכְבָה לַמָּדָה שְׁלוֹשׁ _____ חֲדָשׁוֹת .

(אוֹת / אוֹתִיּוֹת)

7. פִּעַל / פִּעְלֵי לְפִי הַהוֹרָאוֹת.

1. הַקֵּף / הַקִּיפֵי שִׁמוֹת שֶׁל עוֹפוֹת.

חֲסִידָה, זְקִית, יוֹנָה, פִּשׁוּשׁ, דָּב

2. הַקֵּף / הַקִּיפֵי שִׁמוֹת שֶׁל צְבָעִים.

צָהָב, צֶבֶר, יָרֵק, צִוָּאר, אָפֶר, יוֹנָה

3. הַקֵּף / הַקִּיפֵי אֶת הַבְּגָדִים.

כּוֹבֵעַ, גּוֹרִילָה, דָּב, צָעִיף, בֵּד, חֲגוּרָה

מבדק מספר 11

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

אָ חַ אֵי דוּ חֵ גֵ בֵּ לְ שֵׁ
שׁוּ נָ גֵ נוּ שֵׁ חוּ דֵ נֵ הֵ סֵ
דֵ אוּ הֵ סֵ בֵּ בוּ גֵ סֵ לֵ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק וּבְקוֹל לְפִי הַסֵּדֶר.

צוֹנָן דְּבִשָׁת עֶדְף נוֹהֶגֶת סוּחֵט חֶרְסֵת
חֶלְמוֹן אֲשֶׁר שְׂבִלַת פְּרִדָּס הֵגֵן
מִתְחַבֵּק תְּלַבֵּשֵׁת מְסַנֶּנֶת כְּרִבְלַת
מְקַלְדֵּת הִתְרַחַב אֲשִׁכּוֹלִית הִצְטַנֵּן סוּאֵן

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך
שאלות על הספור.

אַרְמוֹן או חֵלוֹם ?

יום אחד לקחה אותי אמא לארגז חול

ואמרה: "נשב כאן, ונבנה ארמון."

ישבתי, ובמקום לבנות - חלמתי.

שאלה אמי: "באמצע היום חלמת חלום?"

ענית לי אמי: "לא סימתי את החלום בלילה,

ואיני יודעת את הסוף."

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) לָאוֹן לְקַחְהָ הָאִם אֶת בְּתָהּ ?

---

(2) מָה עָשִׂתָּה הַיְלָדָה בְּאַרְגֵּז הַחוֹל ?

---

(3) לָמָּה לֹא בְּנִתָּה הַיְלָדָה אֶרְמוֹן מִן הַחוֹל ?

---

5. כְּתֹב / כְּתֹבֵי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסֻפָּר הַמְּתַאִים לוֹ בְּסֹדֵר.

הַיְלָדָה עָנְתָה כִּי אֵינָה יוֹדַעַת אֶת סוּף הַחֵלוֹם .

הַיְלָדָה יָשְׁבָה בְּאַרְגֵּז הַחוֹל וְחָלְמָה .

הָאִם לְקַחְהָ אֶת הַבֵּת לְאַרְגֵּז הַחוֹל .

6. בַּחַר / בַּחֲרִי אֶת הַמְּלָה הַמִּתְאִימָה לַמְּשֹׁפֵט.

1. בִּסְתוֹ יֵרֵד _____ חֶלֶשׁ. (גִּשְׁר / גִּשְׁמִים)

2. יוֹאֵל טַעַם מִן _____ הַטָּרִי. (לֶחֶם / נֶר)

3. הֵבֵן גְּהִיץ סָדִיּוֹן בְּ _____ . (מִגְּהִיץ / מִגְּלִשָּׁה)

4. צָבַעְתִּי אֶת הַ _____ בְּלָבָן. (חֶדֶר / קוֹסִים)

5. כִּפְאֲשֶׁר אָנִי _____ , אָנִי נַח בַּמָּטָה. (חוֹלָה / חֵלוֹם)

7. לְכֹל מְשֹׁפֵט חֲבֵר / חֲבֵרֵי שְׂאֵלָה.

1. יוֹאֵל שָׁם סָרְגַל בַּקְלָמָר .

---

2. אֵלָה רָאָתָה אֶפְרוֹחַ בַּגֵּן .

---

3. אִמָּא מִדְּלִיקָה נֵרוֹת לְכָבוֹד שִׁבְתָּ .

מבדק מספר 12

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

צ ר ע ר ע י רו ע ו
שו ק וו שי ש ט צו ק
פ צ כ בי כ פו מ
ו ט מ פ ב ט בו קי כ

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

רועה קרח ערב צודקת
חורת רטב כבד צמרת
כרם צוצלת פורה צלמת
צפרון מגבת תחפשת מפלצת
צלצל עור משפר פלסטר כתבת

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך
שאלות על הספור.

העורב מודה לורד

בקר אחד יצאה ורד לגן ושמעה קול:

” צוץ, צוץ. ”

הביטה ורד למטה וראתה גוזל של עורב.

ורד הבינה שהגוזל רעב,

ושצריך להחזיר אותו לקן.

טפסה ורד על העץ

והחזירה את הגוזל לקן.

ראה העורב מה עשתה ורד,

וקרא: ” קרע, קרע, תודה רבה !

עשית מעשה טוב, תודה רבה ! ”

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) הֵיכֵן מְצָאָה וְרַד אֶת הַגּוֹזֵל שֶׁל הָעוֹרֵב ?

---

(2) לָמָּה טַפְסָה וְרַד עַל הָעֵץ ?

---

(3) מָה אָמַר הָעוֹרֵב לְוֶרַד ?

---

(4) מָה הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב שֶׁעָשְׂתָה וְרַד ?

---

5. כְּתוֹב / כְּתִיבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסַפֵּר הַמְּתַאִים לוֹ בְּסֵדֶר.

וְרַד הֶחֱזִירָה אֶת הַגּוֹזֵל לְקוֹן.

וְרַד מְצָאָה גּוֹזֵל שֶׁל עוֹרֵב.

הָעוֹרֵב קָרָא: "עָשִׂית מַעֲשֶׂה טוֹב, תוֹדָה!"

וְרַד יִצְאָה לְגוֹן.

6. בַּחַר / בַּחְרִי אֶת הַמְלָה הַמְתַאיֶמָה לַמְשֻפֵט.

(1) לְאֵילָת _____ אָרְךְ וְשָחֹר . (שָעָר / נְהַדָר)

(2) הַנְגָר נִסַר אֶת הַ _____ . (גָרַב / קָרַש)

(3) הַמּוֹרָה נָסַע בַּ _____ . (רַכַבַת / בָּרַךְ)

(4) יַעֲדוּן טָעַם _____ חָם וְטָרִי . (לָחֵם / סָרַט)

(5) הַפָּרַח _____ כִּי יַעֲדוּן לֹא הִשְקָה אוֹתוֹ . (נוֹבֵל / נִבֵּל)

(6) הַכֶּלֶב אָכַל _____ . (עֶצֶם / טִלְפוֹן)

7. לְכֹל מְשֻפֵט חֲבֵר / חֲבֵרִי שְאֵלָה.

1. יַעֲרֹן צֵלִים אֶת הַמּוֹרָה .

_____

_____

(2) תִמָר לֹא רָצָה לְאָכַל, כִּי הִרְגִישׁ שָבִיעַ .

_____

_____

3. בִּגְן פָּרַח וְרַד אָדָם .

_____

_____

מבדק מספר 13

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

י פ יו ז ת ז פו כ פ וו
ו ת ז א ר פ כ ר ש טו
ד פ שו ט ב צ מו צ ש ב
א כ ש א ד כו מ תו כ ש

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

רְכֶזֶת תּוֹסַפֹּת טִילָת מְרִתֵּף רָעֵב
מְמַשְׁלָה סוֹפֵר כֶּבֶשׂ עֵקְבוֹת פּוֹרָה
מְדִרְגָה טִבַּת פָּרְכָת צֶמֶת מְחַרְשָׁה
הַתְּפִילָה מֶלֶח מְשַׁקֶּפֶת פֶּרֶד אֲזָדָרְכָת

3. קרא / קראי את הספור בקול. אחר-כך אשאל אותך / אותך שאלות על הספור.

איפה הגזר ?

לסבא שלי יש גנת ירק.

אני עוזר לסבא לטפל בגנה.

אניזורע זרעים של גזר, של חסה ושל בצל.

יום אחד נגשתי לגנה,

וראיתי שלחסה עלים גדולים-גדולים,

לבצל גבעולים גדולים-גדולים,

ולגזר גבעולים, אף לא ראיתי גזר כתם.

נגשתי בוכה לסבא, ושאלתי:

"סבא, לממה הגזר לא גדל ?

רק עלים אני רואה,

אבל היכן הגזר ?"

צחק סבא, חפר באדמה

וקרא: "הנה הגזר! הגזר צומח בתוך האדמה."

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

1) מָה שָׁתַּל הַיֶּלֶד בַּגֶּנֶה שֶׁל סָבֵא ?

---

2) אִיךָ יָדַע הַיֶּלֶד שֶׁהַחֶסֶה גְּדֵלָה ?

---

3) לָמָּה בָּכָה הַיֶּלֶד ?

---

4) לָמָּה לֹא רָאָה הַיֶּלֶד אֶת הַגָּזֵר בַּגֶּנֶה ?

---

5. כָּתֹב / כְּתִיבִי לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמִּסְפָּר הַמְתַּאִים לוֹ בַּסֵּדֶר.

הַיֶּלֶד רָאָה עָלִים שֶׁל גָּזֵר וְהִתְחִיל לְבָכוֹת.

הַיֶּלֶד זָרַע זָרְעִים שֶׁל יָרְקוֹת בַּגֶּנֶה.

סָבֵא הִסְבִּיר לַיֶּלֶד כִּי הַגָּזֵר צָמַח בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה.

הַיֶּלֶד רָאָה שֶׁהַבָּצָל גָּדַל.

6. בַּחַר / בַּחֲרִי אֶת הַמֶּלֶךְ הַמְּתַאימָה לַמְּשֻׁפֵּט.

(1) עֵפֶר קָנָה _____ בְּטַחֲיָנָה. (פְּלֶאפֶּל / רִכָּבֶת)

(2) הַכֶּלֶב אָכַל _____ . (צֵל / עֵצִים)

(3) יַעֲדוּן הִתְחַפֵּשׂ לְ _____ . (מְפֻלְצֶת / הִתְהַלֵּךְ)

(4) פָּרֵץ נָתַן לְאִמָּא _____ פָּרְחִים. (זֵר / רָזָה)

(5) רֵן נִגַּן בְּ _____ . (רוֹפֵא / פְּסִנְתֵּר)

(6) לְסַבָּא רוֹנֵן _____ קָטַן. (נִכְדָּה / נִכְדָּה)

(7) הַ _____ גָּרָה בְּרַפָּת. (זְבֵרָה / פָּרָה)

(8) הַכֶּתֶר שֶׁל הַמֶּלֶךְ _____ . (יָפִים / יָפָה)

מבדק מספר 14

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

הוּ אָ סוּ סְ בְ גְ אוּ בִי חוּ הֶ
אָ נוּ שְׁ נוּ חֵ שׁוּ סְ הִי גְ עֵ דְ עִי
וּ קֵ דוּ לְ עוּ לוּ דְ רוּ לְ קוּ שׁוּ

2. קרא / קראי את המלים בדיוק ובקול לפי הסדר.

הַחוּצָה כְּנוֹר קְשׁוּט כְּרַבְלַת עֶסוּקָה אֶכָּף
תַּחְבֵּשֶׁת נוּגָה בְּטָחוֹן לַחֹת יִנְשׁוּף
שׁוּטֵר גְּהוּץ מְזַמְּרָה אֶלְפֹן מַסּוֹר סִקְרָנוֹת
דָּאוֹן זָהוּ מְנוּף קְבוּץ הֵרִים חֶסוֹן
נוּדָד קְנוּחִים שׁוּעַל זְהוּם מְתַחֲרָה

3. קְרָא / קְרָאִי אֶת הַסְּפֹר בְּקוֹל. אַחֲר־כֵּן אֲשַׁאל אוֹתְךָ / אוֹתְךָ שְׂאֵלוֹת
עַל הַסְּפֹר.

מָה הַמִּתְנָה לַחֵג?

כָּל שַׁבָּת בָּא סַבָּא לְבַקֵּר אוֹתָנוּ.

סַבָּא מְבִיא לָנוּ מִתְנֹת:

סְפָרִיּוֹת, גָּלוֹת, בּוּלִים חֲדָשִׁים וּמָה לֹא.

אָנוּ תְּמִיד שׁוֹאֲלִים:

” סַבָּא מָתִי תְּבִיא לָנוּ סוּס אוֹ בְּרַבּוּר אוֹ גוּר ? ”

וּסַבָּא עוֹנֶה: ” סַבְּלָנוֹת, אוּדִי, סַבְּלָנוֹת רְנִי . ”

יוֹם אֶחָד בְּחַג הַחֲנֻכָּה בָּא סַבָּא וְהֵבִיא אֲרָגְז קָטָן .

חֲשַׁבְתִּי: ” שׁוּב סַבָּא מְבִיא לָנוּ סְפָגְנִיּוֹת לַחֵג . ”

רְנִי וְאֲנִי פְתַחְנוּ אֶת הָאֲרָגְז, וְרָאִינוּ גוּר קָטָן .

אֲמַרְנוּ לְסַבָּא: ” הוּ, סַבָּא אֵתָה מִמָּשׁ נְהַדֵּר ! ”

4. עֲנֵה / עֲנֵי עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

(1) מָה מְבִיא סַבָּא בְּשַׁבַּת לִילָדִים ?

---

(2) לָמָּה הִתְכַּוֵּן סַבָּא כְּשֶׁאָמַר לִילָדִים לְחַכּוֹת בְּסַבְּלָנוֹת ?

---

(3) לָמָּה חָשַׁב אוֹדִי כִּי סַבָּא מְבִיא לָהֶם סִפְגָּנוֹת ?

---

(4) לָמָּה אָמְרוּ הַיְלָדִים לְסַבָּא כִּי הוּא סַבָּא נְהָדָר ?

---

5. כְּתוֹב / כְּתִיב לְצַד כָּל מִשְׁפָּט אֶת הַמְּסֻפָּר הַמֵּתָאִים לוֹ בְּסֵדֶר.

כָּל שַׁבַּת סַבָּא מְגִיעַ לְבַקֵּר אֶת הַנְּכָדִים.

הַיְלָדִים אָמְרוּ לְסַבָּא שֶׁהוּא סַבָּא נְהָדָר.

הַיְלָדִים מְבַקְּשִׁים שֶׁסַבָּא יְבִיא לָהֶם חֵיהַ בְּמִתְנָה.

בְּחַג הַחֲנֻכָּה סַבָּא הֵבִיא לִילָדִים מִתְנָה בְּתוֹךְ

אַרְגֵז קָטָן.

6. בַּחַר / בַּחְרִי אֶת הַמֶּלֶךְ הַמִּתְאַיֵּמָה לַמְשַׁפֵּט.

(1) שְׂאוּל קָנָה _____ חוֹמָה. (חֲרֻשָּׁה / חֲלָצָה)

(2) רוֹנִית עָלְתָה עַל הַ _____ . (סָלֵם / גְּלָגוּל)

(3) נַחוּם קָנָה לָחֶם בַּ _____ . (חֲנוּת / תַּנּוּר)

(4) נוֹרִית סָגְרָה אֶת הַחֲלוֹן,

לְכֵן הַחֲלוֹן _____ . (מְסָדֵר / סָגוּר)

(5) אַבָּא קָנָה _____ חֲדָשׁ. (חוּץ / בּוּל)

7. לְכֹל מְשַׁפֵּט חֲבֵר / חֲבָרִי שְׂאֵלָה.

(1) הֵסוּס גָּר בְּאַרְוָה.

---

(2) הַחֲדָר שֶׁל דּוּדֵי מְסָדֵר.

---

(3) הֵתוֹרָן נָקָה אֶת הַלוּחַ.

מבדק מספר 15

1. קרא / קראי את הצלילים לפי הסדר.

א פּי כּוּ זְ תוּ אַ כּוּ ד מוּ נְ תוּ חּ
יוּ נִי רוּ צוּ גֵ ט לְ זְ קִי יוּ תְ דוּ
כּ פּוּ לְ זוּ שׁ בּוּ פּ חוּ מ פּוּ לוּ
צַ בּוּ כּ פּ כּ בּ כּ ס ט י קוּ מְ עֵ

2. קרא / קראי את המלים בְּדיוק ובְּקול לפי הסדר.

זָזוּ כַּפְתּוֹר רְכוּב מְשֻׁתָּה בְּעֵטוּ
עֲטִיפוֹת תְּתַרְחֲצוּ מוֹזֵג זְפוֹת
עֲזְבוּ מַטְלִית זְהוֹת רְכוּז שְׁוֹרִים
כַּמּוֹת אֲזוֹת צִוּד חוֹצֵב שְׁפוּךְ
עֲקִיצוֹת הַפּוּךְ צִמָּת פְּטָפוּט
סְרָפָד שְׁתוּל כְּתוּב כּוּיֵץ מִיָּן

3. קְרָא / קְרָאִי אֶת הַסְּפֹר בְּקוֹל. אַחֲר־כֵּן אֲשַׁאל אוֹתָךְ / אוֹתְךָ שְׂאֵלוֹת
עַל הַסְּפֹר.

קִקְטוּס טוֹב לְגַמֵּל

קִקְטוּס קָטָן צָמַח לְיַד מִטֵּעַ תְּפוּזִים .

עָבַר גָּמַל לְיַד הַקִּקְטוּס וְאָמַר :

” קִקְטוּס, מָה נָאִים הַגְּבֻעוּלִים שְׁלָךְ ,

וְכִמָּה עֲסִיּוֹתֵיהֶם ,

הֲבֵיאָה אֶטְעֵם מֵהֶם מְעַט .”

אָמַר הַקִּקְטוּס : ” לִי גְבֻעוּל עֲסִיּוֹתֵי וְטָעִים ,

אֲךָ עַל הַגְּבֻעוּל שְׁלִי יֵשׁ קוֹצִים דוֹקְרִים ,

הַזָּהָר לָךְ !”

אָמַר הַגָּמֵל : ” אֲנִי חָיָה מִיַּחְדָּת ,

אֲנִי יָכוֹל לֶאֱכֹל מִמָּךְ וְלֹא לְהִדָּקֵךְ .”

עָמַד הַגָּמֵל וְלָעַס מִן הַקִּקְטוּס

וְאָמַר : ” תוֹדָה , קִקְטוּס יָקָר ,

אֶתָּה מֵאֲכָל מִצֵּינִי .”

4. ענה / עני על השאלות.

(1) היכן צמח הקקטוס?

---

(2) למה רצה הגמל לטעם מן הקקטוס?

---

(3) ממה הזהיר הקקטוס את הגמל?

---

(4) מה מיוחד בגמל?

---

5. כתב / כתבי לצד כל משפט את המספר המתאים לו בסדר.

הגמל רצה לטעם מן הקקטוס.

הגמל הודה לקקטוס.

הגמל הסביר לקקטוס שהוא חיה מיוחדת,

והוא לא ידקר מן הקוצים שלו.

הקקטוס הזהיר את הגמל מהקוצים שלו.

6. בַּחַר / בַּחֲרִי אֶת הַמְּלָה הַמִּתְאִימָה לַמְּשֻׁפֵּט.

(1) רָנִי הִיָּה עֲלִיז ,

אָבֵל רָמִי הִיָּה _____ . (עָצוּב / נִמְוֶה)

(2) עָזִי עָטַף אֶת הַסֵּפֶר ,

וְעִכְשָׁו הַסֵּפֶר _____ . (עָטוּף / רָטֹב)

(3) סָבֵא נַח עַל הַ _____ . (כָּרְסָה / קְמָקוּם)

(4) הַחֶדֶר שְׁלִי מוֹאָר ,

אָבֵל הַחֶדֶר שְׁלֶךְ _____ . (חֲשׂוֹן / חֲשׂוּב)

(5) אֲנִי גְבוּהָ ,

אָבֵל אַחֵי הַקָּטָן _____ . (נִמְוֶה / גְדוּל)

(6) רוּתִי אֶסְפָּה אֶת הַשְּׁעָר ,

וְעִכְשָׁו הַשְּׁעָר שְׁלָה _____ . (אָסַף / אָסוּף)

7. כְּתֹב / כְּתֹבֵי בַמְחֻבֶּרֶת סְפּוּר מְתָאִים לְצִיּוֹר.

הדרכה לדף ריכוז הנתונים:

1. קריאת ציורופים: דיוק: יש לציין את מספר הצלילים שנקראו נכון מתוך כל הצלילים. מהירות: יש לציין אם שליפת הצלילים הייתה מהירה או אטית או מהוססת.
2. קריאת מילים: דיוק: יש לציין את מספר המילים שהתלמיד או התלמידה קראו נכון מתוך כל המילים שקראו. מהירות: יש לציין אם הקריאה הייתה אטית מאוד, מקוטעת או מהירה.
3. קריאת סיפור: דיוק: יש לציין את מספר המילים שהייתה בהן טעות מתוך סך כל המילים. מהירות: יש לציין אם הקריאה הייתה מהירה, בקצב בינוני או בקצב מהיר. הבנת הנקרא: יש לציין את מספר התשובות הנכונות מתוך כל השאלות ולהתייחס לשאלות תוכן ולשאלות היקשיות.
4. פעילויות לשוניות שונות: יש לציין את הקושי בסוג הפעילות הלשונית.
5. מודעות פונולוגית (אנו מצפים שהמודעות הפונולוגית הראשונית -רמה הברתית - תהיה תקינה): נתייחס ליכולת התלמיד במודעות פונולוגית בוגרת לפי דרגות הקושי שהוסברו בנספח א' (רמה תת-הברתית לגבי צליל פותח, אנליזת מילה וסינתזת מילה). הערה: אם המודעות הפונולוגית הראשונית אינה תקינה, יש צורך לשפרה ולדחות את תחילת לימוד הקריאה.

סמלילים לספרים לתלמיד

בספרים מופיעים סמלילים שונים בצמוד לטקסטים השונים ולהוראות הפעלה, המסייעים לתלמידים טרם קריאה ו/או למתקשים בזיהוי סוגת הטקסט ואופי ההוראה.

מקראת סמלילים

משמעותו	הסמליל
טקסט שעל המורה לקרוא עבור התלמידים	
טקסט שהתלמידים מסוגלים לקרוא בעצמם	
משימת אתגר	
שיחה בכיתה	
משימת רשות	
מבדק מס #	
שיר מולחן	
שיחה מקדימה לפני פעילות	